Д.Г. ГРИНЧИШИН
О.А.СЕРБЕНСЬКА

СЛОВНИК ПАРОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

КИЇВ
«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
1986

81.2Ук—4
Г85

ГРИНЧИШИН Д. Г., СЕРБЕНСКАЯ А. А. Словарь паронимов украинского языка. — К.: Рад. шк., 1986,— 222 с. 1 крб. 10 к. 30 000 экз.

Словарь является опытом в украинской лексикографии описания паронимов — близких по звучанию, но разных по значению слов, главным образом тех, что наиболее часто употребляются в школьных учебниках, в научно-популярных книгах, публицистике, средствах массовой информации, художественной литературе, бытовой речи.

Рассчитан на учителей, филологов, журналистов, работников издательств, а также на широкие круги читателей.

Рецензенти: доктор філол. наук. *М. М. Пилинський,* канд. філол. наук *Л. М. Третевич.*

Г $\frac{4602020000-130}{М210(04)-86}$ 354—86

ПЕРЕДМОВА

В українській мові, як і в інших, є різні групи слів за значенням. Слова, що по-різному звучать, але близькі за значенням, називаються синонімами (*дорога, шлях; відважний, хоробрий, сміливий*), слова, що однаково звучать, але нічого спільного у значенні не мають, називаються омонімами (*коса* — зачіска і *коса* — сільськогосподарське знаряддя; *лава* — розплав глибинних мас і *лава* — дошка на стояках, на яку сідають чи щось кладуть; *міна* — вираз обличчя і *міна* — вибуховий снаряд). Слова, що мають протилежне значення,— це антоніми (*війна — мир, любов — ненависть, гіркий — солодкий*).

Окрему групу становлять слова, які дуже близькі своїм звучанням, але різні за значенням і написанням. Наприклад: *абонент // абонемент, повстати // постати, туристичний // туристський, тактичний // тактовний* та ін. Такі слова називаються паронімами (гр. para —«біля», «поруч», onyma — «ім'я»). Опису цієї групи слів і присвячений наш словник, який є першою спробою в українській лексикографії. Описано понад 1000 паронімів, які найчастіше зустрічаються в шкільних підручниках, на сторінках науково-популярних видань, художніх творів, у періодиці та в побутовому мовленні.

Дослідники давно звернули увагу на існування в мові таких близькозвучних слів, на відмінності між ними в значенні і на можливі помилки у їх використанні. Однак тільки порівняно недавно з'явилися праці, в яких автори прагнуть осмислити явище паронімії в системі лексики, показати пароніми у зв'язках з іншими мовними одиницями, виявити властиві їм ознаки. Та поки що суттєві розбіжності виявляються в самому розумінні цього явища, у визначенні складу слів, які можна назвати паронімами. Існує широке розуміння паронімів як слів, що мають лише звукову подібність. При цьому морфемна будова до уваги не береться. Сюди зараховують як різнокореневі слова (*афект // ефект, досвід // дослід, досвідчений // освічений*), так і спільнокореневі (*будівник // будівельник, громадський // громадянський, познайомити // ознайомити*)[1]. Звукова відмінність при такому розумінні паронімів можлива в сфері голосних і приголосних (*веліти // воліти, дерен // терен, камінь // кремінь*). Отже, в паронімічні ряди об'єднують споріднені слова і випадково співзвучні.

При вужчому розумінні до паронімів зараховують тільки спільнокореневі слова. Однак і тут нема одностайності. Одні дослідники визнають можливість існування багатьох слів у паронімічному ряді[2], інші вважають, що в паронімічні відношення можуть вступати тільки два слова, отже, існує тільки паронімічна пара[3]. У багатьох дослідженнях з лексики спеціальна

---

[1] Див.: Ощипко І. Й. Практична стилістика сучасної української літературної мови. Львів, 1968, с. 23—25; Фомина М. И. Современный русский язык. Лексикология. М., 1978, с. 106.

[2] Див.: Русский язык. Энциклопедия. М., 1979, с. 198.

[3] Див.: Вишнякова О. В. Паронимы в русском языке. М., 1974, с. 9—10.

увага не акцентується на характері префіксів, що наявні в паронімічній парі, але окремі дослідники визнають, що префікси в паронімах мусять бути тільки близькозвучні. Нема погодженості між дослідниками і щодо місця наголосу в паронімах. При ширшому розумінні паронімів визнається, що це слова різні за значенням, при вужчому — робиться застереження, що пароніми повинні бути певним чином зв'язані за змістом.

Визнаючи існування таких близькозвучних слів мови, дослідники справедливо вважають, що на рівні мовлення часто виникає проблема правильності їх уживання. І це, мабуть, один з тих небагатьох моментів, що є спільним для всіх дослідників, які цікавляться питаннями паронімії.

Наш словник зорієнтований на широке розуміння паронімії, тому залучає до реєстру також різнопрефіксні й різнокореневі слова, навіть ті, де й близькозвучність сумнівна *(завдання // задача)*, але у мовній практиці буває їх змішування.

Як правило, у словниковій статті описується паронімічна пара, однак є заголовні ряди, які мають три і більше близьких за звучанням слів. Композиційно стаття складається з кількох частин: у першій містяться загальні зауваження про пароніми заголовного ряду, зокрема вказівка на спільне і відмінне в їх будові; іноді принагідно даються етимологічні довідки як допоміжний засіб з'ясування значень окремих різнокореневих паронімів (переважно іншомовного походження); наводяться ряди похідних паронімів, відзначається здатність неповних паронімів вступати в синонімічні зв'язки. Далі розробляється за значенням, функціонуванням і за особливостями сполучень кожен із паронімів. У кінці словникової статті, якщо є,— похідні пароніми у сполученні з іншими словами.

Основна увага звертається на розкриття лексичного значення паронімів. З цією метою дається коротке тлумачення, причому наводяться ті значення, які допомагають розрізняти слова-пароніми і на сучасному етапі розвитку української літературної мови визнаються як нормативні. Лексичне значення і особливості функціонування слів-паронімів допомагає розкрити ілюстративний матеріал — цитати переважно з художніх, наукових і публіцистичних творів. При словах, які потребують тієї чи іншої характеристики із стилістичного погляду, подаються відповідні ремарки.

Маючи усталене значення, пароніми як одиниці словникового складу мови виявляють свої особливості на семантичному рівні, а звідси — у синтаксико-семантичних позиціях, тобто в закріплених нормами мови можливостях уживати слово у сполученні з визначеним колом інших слів і їх форм. Наприклад: *повстати на боротьбу, проти гніту,* але: *постати перед очима; адрес вітальний, гарно оформлений,* але: *адреса домашня, постійна, змінена, моя, твоя, адреса на конверті,* (перен.) *сказано на мою адресу; дружний колектив, дружна сім'я,* але: *дружній шарж, дружня усмішка; музичне училище, музична школа,* але: *музикальна людина, музикальна сім'я.*

У таких сполученнях заміна будь-якого пароніма його парним компонентом виявляється неможливою. Якщо в окремих випадках пароніми можуть вступати в зв'язки з одним і тим же словом, відмінності у значенні зберігаються. Наприклад, *музичний твір* — твір, покладений на музику, і *музикальний твір* — мелодійний, приємний; *програмний твір* — твір, який містить у собі програму, є програмою, і *програмовий твір* — який передбачений шкільною чи іншою програмою.

Таку здатність повністю розмежовуватись у значенні виявляють п о в н і пароніми (їх ще називають справжні, абсолютні чи максимальні). Однак у певні паронімічні відношення можуть вступати також близькозвучні слова (найчастіше спільнокореневі), у яких процес розмежування за значенням повністю не завершився: в окремих значеннях вони розмежовуються, в інших — зближуються, вступаючи навіть у синонімічні зв'язки. Це — н е п о в н і пароніми.

Наприклад, словосполучення *міфічні істоти* і *міфологічні істоти, міфічний сюжет* і *міфологічний сюжет* можуть уживатися як синоніми і як слова, що мають різне значення. У значенні «властивий міфам як стародавнім народним оповіданням про походження Землі, Всесвіту, явищ природи, обожнюваних героїв» чи «властивий міфології як сукупності міфів» ці словосполучення взаємозамінні. Можна сказати *міфічний герой* і *міфологічний герой,* коли йдеться про окремий міф чи міфологію в цілому. Але слово *міфічний* може мати також значення «вигаданий, надуманий, фантастичний, казковий». У такому значенні уживаються словосполучення тільки з цим прикметником: *міфічна загроза, міфічні плани.* Якщо йдеться про міфологію як науку про міфи, то нормативними є сполучення з прикметником *міфологічний: міфологічна теорія, міфологічна школа, міфологічний жанр, міфологічний словник.*

Спільнокореневі пароніми перебувають у складній взаємодії зі значенням того слова, від якого вони утворилися. Але тільки тоді, коли значеннєва структура слова пов'язується з законами логіки — а це виявляється передусім на рівні синтаксичних сполучень — пароніми стають важливим засобом уточнення інформації. Наприклад, прикметник *інженерний* з паронімічної пари *інженерний // інженерський* вживається у значенні «технічний; пов'язаний з діяльністю інженерів» і утворює типові сполучення: *інженерний факультет, інженерна професія, інженерні справи, інженерні розрахунки, інженерні війська.* Паронім *інженерський* має значення «який стосується інженера, належить чи властивий йому» і утворює сполучення: *інженерський диплом, інженерські обов'язки, інженерська праця, інженерська етика, інженерська честь.*

Прикметники-пароніми *монопольний // монополістичний* утворилися від слова *монополія,* яке функціонує в мові як багатозначне. Однак тільки за одним із значень закріплюється кожен із паронімів. Слово *монопольний* закріплюється зі значенням «який стосується монополії як виключного права в капіталістичному світі на володіння будь-чим і панування в певній галузі діяльності». Коло слів, з якими вступає у зв'язок прикметник *монопольний,* обмежується цим семантичним полем. *Монопольним* може бути *становище, право, прибуток, надприбуток, ціни.* Прикметник *монополістичний* утворює словосполучення з тими словами, які логічно випливають з його значення «який стосується монополії як великого капіталістичного об'єднання, що виникло на грунті концентрації виробництва й капіталу». Отже, *монополістичним* може бути *капітал, союз, об'єднання, капіталізм, структура господарства, протекціонізм.*

В ілюстративній частині (після позначки у с п о л.) наводяться тематичними групами найбільш типові сполучення повних і неповних паронімів з іншими словами; це дає можливість економно і досить повно описати нормативне вживання кожного з паронімів. Ряди словосполучень, як правило, невичерпні, скорочені. Однак, орієнтуючись на наведені, читач має можливість поширювати ряди. У цій частині словникової статті наводяться тільки початкові літери пароніма; вона повторюється, коли в сполученні паронім набуває іншої відмінкової форми. Тут же (після значка △) подаються стійкі сполучення термінологічного і фразеологічного характеру.

Кількість паронімів у мові постійно зростає, бо постійно виникає потреба уточнювати інформацію, диференціювати значення. Це явище особливо помітне в термінологічних системах. Порівняно недавно стали вживатися в різних значеннях пароніми *віршований // віршовий, комунікативний // комунікаційний, меліоративний // меліорований, морфемний // морфологічний, туристичний // туристський* та багато інших.

Паронімія — явище, поширене у всіх сферах мовної діяльності. Слова-пароніми можуть уживатися в мові публіцистики (*інтернаціональний // інтернаціоналістський, організаторський // організаційний*), у сфері науки та виробництва (*афект // ефект, діалектний // діалектичний, об'єктивний // об'єктний, реальний // реалістичний, системний // систематичний*). Чимало

з них функціонує в розмовно-побутовому мовленні: *дружний // дружній, сільський // селянський, сусідній // сусідський, телевізійний // телевізорний* та ін.

Спорідненим з паронімією, хоч і самостійним за своєю суттю, є явище парономазії. Це спеціальний стилістичний прийом, що передбачає навмисне зближення слів, які мають звукову подібність. Певним чином зіставляються різні за своєю структурою і семантикою близькозвучні слова, спільнокореневі і різнокореневі, звукова близькість яких випадкова: *виступає — наступає, море — зоре;* однієї тематичної групи: *воля — доля, вишеньки — черешеньки* і семантично далекі: *серце — сонце, додому — додолу.* Підібрані з відповідною метою, такі слова стають засобом створення ритмозвукового образу, увиразнення. Наприклад: *Шкода, Марино, перебулих літ. Приснилися, проснилися і зникли* (Рильський); *Маріє, мріє, мрієчко моя, моя Марієчко тривожна* (Вінграновський). Або: *Все, що сказано, я не придумав, а продумав* та ін.

Парономазія як стилістичне явище використовується у мові художніх творів, публіцистичних. У стилях науковому, офіційно-діловому, які вимагають точного формулювання думки, парономазії не буває.

Увага до паронімів як одиниць мови, до паронімії як явища, що характерне для лексичної системи, одиниці якої перебувають у складних синтагматичних, словотвірних відношеннях, уміння відрізняти паронімію від інших явищ мови допомагає глибше пізнати і вивчити лексику, сприяє кращому засвоєнню понятійного змісту слова. А відтак і практичному оволодінню багатствами української мови, що в умовах шкільної реформи, спрямованої на зближення обов'язкової загальної освіти підростаючих поколінь із практикою життя, практикою поступового руху до комунізму, особливо цінне.

Автори-упорядники готували цю працю як нормативно-довідкове видання, призначене для широкого кола читачів. При цьому зважалося і на узвичаєність семантики кожного пароніма, і на тенденцію до диференціації значень у кожній парі (групі). Все, що стало в мові забуватися, випадати з норм слововжитку, хоч і представлене в літературній мові, зафіксоване лексикографічно, лишилося «поза записом», не введено, як правило, в словник.

Ясна річ, що на доборі реєстру слів, на способі розробки словникової статті, її структурі, на загальних принципах написання цієї праці так чи інакше позначилися і стан розробки в радянському мовознавстві проблеми паронімії в цілому, і вирішення ряду часткових питань, пов'язаних з паронімією як явищем мови і мовлення.[1]

Перша спроба, перше видання... То ж все, що властиве першим спробам, властиве й нашому словнику. Відгуки та побажання читачів просимо надсилати на адресу: 252053, Київ-53, вул. Юрія Коцюбинського, 5, вид-во «Радянська школа», редакція української мови.

Автори висловлюють глибоку подяку працівникам Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР за доброзичливу допомогу і цінні критичні зауваження, а також за можливість користуватися матеріалами картотеки,

---

[1] Основна література: Бельчиков Ю. А., Панюшева М. С. Трудные случаи употребления однокоренных слов русского языка: Словарь-справочник. 2-е, стереотип. изд. М., 1969; Вишнякова О. В. Словарь паронимов русского языка. М., 1984; Колесников Н. П. Словарь паронимов русского языка. Тбилиси, 1971; Морфемний словник / Уклад.: Л. М. Полюга. К., 1983; Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. К., 1974; Словник української мови: В 11-ти т. К., 1970 — 1980; Українська Радянська Енциклопедія: В 12-ти т. К., 1977 — 1985; Чак Є. Д. Складні випадки вживання слів. К., 1984; Яценко І. Т. Морфемний аналіз: Словник-довідник / За ред. Н. Ф. Клименко: У 2-х т. К., 1980 — 1981.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ РЕМАРОК

анат. — анатомія
англ. — англійська мова
бот. — ботаніка
бухг. — бухгалтерський (фінансовий) термін
вищ. ст. — вищий ступінь
військ. — військова справа
геол. — геологія
гр. — грецька мова
грам. — граматичний термін
див. — дивіться
док. — доконаний вид
екон. — економіка
ж. — жіночий рід
жарт. — жартівливе слово
заст. — застаріле слово
ім. — іменник
ірон. — іронічне
іст. — історичне слово
канц. — канцелярське слово
книжн. — книжне
лат. — латинська мова
лінгв. — лінгвістика (мовознавство)
літ. — література
лог. — логіка
мат. — математика
мед. — медицина
мн. — множина
муз. — музика
наук. — науковий термін
недок. — недоконаний вид
нім. — німецька мова
одн. — однина
перев. — переважно
перен. — переносно (в переносному значенні)
поет. — поетичне (слово, вислів)
політ. — політика
присл. — прислівник
псих. — психологія
рел. — релігійне
род. — родовий відмінок
розм. — розмовно-побутове (слово, вислів)
с. — середній рід
спец. — у спеціальному (професійному) вжитку
театр. — театральний термін
техн. — техніка
у зн. — у значенні
у спол. — у сполученні
уроч. — урочисто
фіз. — фізика
фізіол. — фізіологія
філос. — філософія
фолькл. — фольклор
франц. — французька мова
хім. — хімія
ч. — чоловічий рід
юр. — юридичний термін

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Політична література

1. Біогр. Леніна — В. І. Ленін: Короткий біографічний нарис. К.: Політвидав, 1968.
2. Іст. КПРС — Історія Комуністичної партії Радянського Союзу / За ред. акад. Б. М. Пономарьова. К.: Політвидав, 1984.
3. Конст. СРСР — Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік. К.: Політвидав, 1979.
4. Ленін — Ленін В. І. Повне зібрання творів. 5-те вид. К.: Політвидав, 1969 — 1975.
5. Мат. XXVII з'їзду КПУ — Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії України. К.: Політвидав, 1986.
6. Політ. доп. XXVII з'їздові КПРС — Горбачов М. С. Політична доповідь Центрального Комітету КПРС XXVII з'їздові Комуністичної партії Радянського Союзу. К.: Політвидав, 1986.

Художня література

7. Автом. — Автомонов П. Вибрані твори: В 2-х т. К.: Дніпро, 1982.
8. Автом., Недоп. анкета — Автомонов П. Недописана анкета: Повісті. К.: Дніпро, 1976.
9. Бабляк — Бабляк В. Вишневий сад: Роман. К.: Дніпро, 1976.
10. Багмут — Багмут І. Записки солдата: Повісті, оповідання, нариси. К.: Дніпро, 1975.
11. Бажан — Бажан М. Твори: В 4-х т. К.: Дніпро, 1974 — 1975.
12. Баш — Баш Я. Твори: В 2-х т. К.: Дніпро, 1968.
13. Вишня — Вишня Остап. Твори: В 7-ми т. К.: Держлітвидав, 1962 — 1965.
14. Вільде — Вільде І. Твори: В 5-ти т. К.: Дніпро, 1967 — 1968.
15. Вовчок — Вовчок Марко. Твори. К.: Молодь, 1972.
16. Галан — Галан Я. Драматичні твори, художня проза, публіцистика. К.: Наук. думка, 1983.
17. Голов.— Голованівський С. Твори: В 3-х т. К.: Дніпро, 1981.
18. Головко — Головко А. Твори: В 5-ти т. К.: Дніпро, 1976 — 1977.
19. Гончар — Гончар О. Твори: В 6-ти т. К.: Дніпро, 1978 — 1979.
20. Гончар, Письм. роздуми — Гончар О. Письменницькі роздуми: Літературно-критичні статті. К.. Дніпро, 1980.
21. Гончар, Твоя зоря — Гончар О. Твоя зоря: Роман. К.: Рад. письменник, 1980.
22. Горд.— Гордієнко К. Твори: В 2-х т. К.: Дніпро, 1979.
23. Гур.— Гуреїв О. За снігами білими: Повісті. К.: Рад. письменник, 1973.
24. Десняк — Десняк О. Десну перейшли батальйони. Полк Тимофія Черняка: Роман, повість. К.: Веселка, 1975.
25. Дмит.— Дмитерко Л. Твори: В 4-х т. К.. Дніпро, 1981 —1982.
26. Добр.— Добровольський С. Очаківський розмир: Історичний роман. К.: Дніпро, 1969.
27. Довж.— Довженко О. Твори: В 5-ти т. К.: Дніпро, 1964.
28. Донч.— Донченко О. Твори: В 6-ти т. К.: Молодь, 1956 — 1957.

29. Досв.— Досвітній О. Вибрані твори. К.: Держлітвидав. 1959.
30. Жур., Вибр.— Журахович С. Вибрані твори. К.: Рад. письменник, 1975.
31. Жур., Повісті — Журахович С. Повісті та оповідання. К.: Дніпро, 1974.
32. Загреб.— Загребельний П. Твори: В 6-ти т. К.: Дніпро, 1979—1981.
33. Збан.— Збанацький Ю. Твори: В 4-х т. К.: Держлітвидав, 1963.
34. Збан., Кують — Збанацький Ю. Кують зозулі: Роман. К.: Веселка, 1975.
35. Збан., Таємниця — Збанацький Ю. Таємниця Соколиного бору. Літо в Соколиному: Повісті. К.: Веселка, 1971.
36. Ів.— Іваненко О. Твори: В 5-ти т. К.: Веселка, 1966 — 1968.
37. Іваничук, Вода — Іваничук Р. Вода з каменю: Роман. Львів: Каменяр, 1982.
38. Іваничук, Місто — Іваничук Р. Місто: Повість. Львів: Каменяр, 1977.
39. Ірчан — Ірчан М. Вибрані твори: В 2-х т. К.: Держлітвидав, 1958.
40. Канів.— Канівець В. Твори: В 4-х т. К.: Дніпро, 1983 — 1984.
41. Канюка — Канюка М. Місто гасить вогні: Повісті, оповідання. К.: Дніпро, 1975.
42. Кв.-Осн.— Квітка-Основ'яненко Г. Вибрані твори. К.: Дніпро, 1971.
43. Коз.— Козаченко В. Твори: В 4-х т. К.: Дніпро, 1979.
44. Кол.— Колесник П. Терен на шляху: Роман. К.: Держлітвидав, 1975.
45. Коп.— Копиленко О. Твори: В 4-х т. К.: Держлітвидав, 1961 — 1962.
46. Корн.— Корнійчук О. Твори: В 5-ти т. К.: Дніпро, 1966 — 1968.
47. Коцюб.— Коцюбинський М. Твори: В 6-ти т. К.: Вид-во АН УРСР, 1961 — 1962.
48. Кучер — Кучер В. Твори: В 5-ти т. К.: Дніпро, 1970 — 1971.
49. Ле — Ле І. Твори: В 7-ми т. К.: Дніпро, 1982 — 1984.
50. Лев.— Левада О. Драми і комедії. К.: Дніпро, 1967.
51. Мал.— Малишко А. Твори: В 10-ти т. К.: Дніпро, 1972 — 1974.
52. Мас.— Масенко Т. Твори: В 2-х т. К.: Держлітвидав, 1963.
53. Мас., Роман — Масенко Т. Роман пам'яті: Спогади про подорожі, про зустрічі з видатними діячами культури. К.: Рад. письменник, 1970.
54. Мирний — Мирний Панас (Рудченко П. Я.). Зібр. творів: У 7-ми т. К.: Наук. думка, 1968 — 1971.
55. Міщ.— Міщенко Д. Вітри приносять грозу: Роман. К.: Рад. письменник, 1968.
56. Мур.— Муратов І. Твори: В 4-х т. К.: Дніпро, 1982 — 1983.
57. Нагн.— Нагнибіда М. Твори: В 3-х т. К.: Дніпро, 1981.
58. Н.-Лев.— Нечуй-Левицький І. Зібр. творів: У 10-ти т. К.: Наук. думка, 1966 — 1969.
59. М. Ол.— Олійник М. Вибрані твори: В 2-х т. К.: Дніпро, 1983.
60. Оров., Береги — Оровецький П. Береги життя: Роман. К.: Рад. письменник, 1971.
61. Оров., Друга зустріч — Оровецький П. Друга зустріч: Роман. К.: Дніпро, 1975.
62. Оров., Зел. повінь — Оровецький П. Зелена повінь: Нариси. К.: Рад. письменник, 1971.
63. Павличко — Павличко Д. Над глибинами: Літературно-критичні статті і виступи. К.: Рад. письменник, 1983.
64. Панч — Панч П. Твори: В 6-ти т. К.: Дніпро, 1981—1983.
65. Перв.— Первомайський Л. Твори: В 7-ми т. К.: Дніпро, 1968—1970.
66. Рибак — Рибак Н. Твори: В 5-ти т. К.: Дніпро, 1981—1982.

67. Рильський — Рильський М. Твори: В 10-ти т. К.: Держлітвидав. 1960—1962.
68. Рильський, Веч. розмови — Рильський М. Вечірні розмови: Нариси, статті. К.: Держлітвидав, 1964.
69. Рудан.— Руданський С. Твори: В 3-х т. К.: Наук. думка, 1972—1973.
70. Сим.— Симоненко В. Лебеді материнства: Поезія, проза. К.: Молодь, 1981.
71. Скл.— Скляренко С. Твори: В 5-ти т. К.: Дніпро, 1965.
72. Сміл.— Смілянський Л. Твори: В 4-х т. К.: Дніпро, 1970—1971.
73. Смолич — Смолич Ю. Твори: В 6-ти т. К.: Дніпро, 1971—1973.
74. Собко — Собко В. Твори: В 6-ти т. К.: Дніпро, 1979—1981.
75. Сос.— Сосюра В. Твори: В 10-ти т. К.: Дніпро, 1970—1972.
76. Стельмах — Стельмах М. Твори: В 7-ми т. К.: Дніпро, 1981—1983.
77. Стельмах, Вибр.— Стельмах М. Вибрані твори. К.: Дніпро, 1969.
78. Тич.— Тичина П. Вибрані твори: В 6-ти т. К.: Держлітвидав, 1961—1962.
79. Ткач, Арена — Ткач Д. Арена: Роман. К.: Дніпро, 1965.
80. Ткач, Крута хвиля — Ткач Д. Крута хвиля: Роман. К.: Дніпро, 1967.
81. Ткач, У нас в гурт.— Ткач Д. У нас в гуртожитку: Роман. К.: Дніпро, 1973.
82. Ткач, Плем'я — Ткач Д. Плем'я дужих: Роман. К.: Держлітвидав, 1961.
83. Томч.— Томчаній М. Жменяки: Роман. К.: Дніпро, 1974.
84. Трубл.— Трублаїні М. Вибрані твори: В 2-х т. К.: Веселка, 1983.
85. Тулуб, Людолови — Тулуб З. Людолови: В 2-х т.: Роман. К.: Держлітвидав, 1965.
86. Тулуб, В степу — Тулуб З. В степу безкраїм за Уралом: Роман. К.: Дніпро, 1984.
87. Тют., Вир — Тютюнник Г. Вир: Роман. К.: Дніпро, 1973.
88. Л. Укр.— Українка Леся. Твори: В 5-ти т. К.: Держлітвидав, 1951 — 1956.
89. Фр.— Франко І. Твори: В 20-ти т. К.: Держлітвидав, 1950—1956.
90. Хижняк — Хижняк А. Твори: В 2-х т. К.: Дніпро, 1977.
91. Хижняк, Тамара — Хижняк А. Тамара: Повість. К.: Дніпро, 1976.
92. Цюпа, Вічний вогонь — Цюпа І. Вічний вогонь. Грона червоного глоду: Роман, повість. К.: Дніпро, 1972.
93. Цюпа, Дзвони — Цюпа І. Дзвони янтарного літа: Роман. К.: Рад. письменник, 1981.
94. Цюпа, Добротворець — Цюпа І. Василь Сухомлинський (Добротворець): (Життя славетних. Серія біогр. творів.) К.: Молодь, 1973.
95. Цюпа, Краяни — Цюпа І. Краяни: Роман. К.: Дніпро, 1976.
96. Цюпа, Україна.— Цюпа І. Україна — рідний край: Популярний нарис. К.: Веселка, 1972.
97. Чаб.— Чабанівський М. Твори: В 2-х т. К.: Дніпро, 1980.
98. Шевч.— Шевченко Т. Г. Повне зібр. творів. У 10-ти т. К.: Вид-во АН УРСР, 1951—1957.
99. Шиян — Шиян А. Твори: В 2-х т. К.: Дніпро, 1976.
100. Шовк.— Шовкопляс Ю. Інженери: Роман. Харків: Прапор, 1983.
101. Янов.— Яновський Ю. Твори: В 5-ти т. К.: Дніпро, 1982—1984.

Наукова, навчальна та науково-популярна література

102. Алг., 6 — Макаричев Ю. М. та ін. Алгебра: Навч. посібник для 6 кл. серед. шк./За ред. О. І. Маркушевича. 4-е вид. К.: Рад. шк., 1975.
103. Алг., 7 — Макаричев Ю. М. та ін. Алгебра: Навч. посібник для 7 кл. серед. шк./За ред. О. І. Маркушевича, 5-е вид. К.: Рад. шк., 1976.

104. Алг., 8 — Макаричев Ю. М. та ін. Алгебра: Навч. посібник для 8 кл. серед. шк./За ред. О. І. Маркушевича. 5-е вид. К.: Рад. шк., 1977.
105. Алг., 10 — Колмогоров А. М. та ін. Алгебра і початки аналізу: Навч. посібник для 9 і 10 кл. серед. шк. 2-е вид. К.: Рад. шк., 1982.
106. Анат.— Цузмер Г. М., Петрущина О. Л. Людина: Анатомія, фізіологія, гігієна: Підруч. для 8 кл. серед. шк. 6-е вид. К.: Рад. шк., 1974.
107. Астр.— Воронцов-Вельямінов Б. О. Астрономія: Підруч. для 10 кл. серед. шк. 14-е вид. К.: Рад. шк. 1983.
108. Бот.— Корчагіна В. О. Ботаніка: Підруч. для 5—6 кл. серед. шк. 15-е вид. К.: Рад. шк., 1982.
109. БС — Біологічний словник / За ред. І. Г. Підоплічка та ін. К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1974.
110. Геом., 6 — Колмогоров А. М. та ін. Геометрія: Навч. посібник для 6 кл. / За ред. А. М. Колмогорова. 2-е вид. К.: Рад. шк., 1972.
111. Емоц. стани — Водяєв Ф. П. Емоційно-стресові стани. К.: Здоров'я, 1979.
112. ЕС — Економічний словник / За ред. П. І. Багрія, С. І. Дорогунцева. К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973.
113. ЗНІ — Збірник наказів та інструкцій М-ва освіти Української РСР. К.: Рад. шк., 1984—1985.
114. Іст. СРСР, 8 — Федосов І. А. Історія СРСР: Підруч. для 8 кл. К.: Рад. шк., 1982.
115. Іст. УРСР — Історія Української РСР: В 8-ми т. К.: Наук. думка, 1977—1979.
116. ІУЛ — Історія української літератури: В 8-ми т. К.: Наук. думка, 1967—1971.
117. Лік. росл.— Попов О. П. Лікарські рослини в народній медицині. 2-е вид. К.: Здоров'я, 1976.
118. Матем., 5 — Віленкін Н. Я. та ін. Математика: Підруч. для 5 кл. серед. шк. К.: Рад. шк., 1984.
119. Мат. сл.— Бугай А. С. Короткий тлумачний математичний словник. К.: Рад. шк., 1964.
120. Нар. мист.— Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1969.
121. Обр. мист.— Єлін В. Ю., Коробов Г. С. Образотворче мистецтво: Навч. посібник для 5 кл. К.: Рад. шк., 1974.
122. Основи — Гурєєв П. П. та ін. Основи радянської держави і права: Навч. посібник для 8 кл. 3-є вид. К.: Вища шк., 1977.
123. Політек.— Румянцев О. М. та ін. Політична економія: Підруч. для економ. вищ. навч. закладів і факультетів. Т. І. Капіталістичний спосіб виробництва. К.: Вища шк., 1980.
124. ПС — Психологічний словник / За ред. чл.-кор. АПН СРСР В. І. Войтка. К.: Вища шк., 1982.
125. Сл. лінгв.— Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вид-во АН УРСР, 1957.
126. Сл. муз.— Юцевич Ю. Словник музичних термінів: 2-е вид. К.: Муз. Україна, 1977.
127. СУЛМ — Сучасна українська літературна мова / За ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда: В 5-ти т. (кн.). К.: Наук. думка, 1969—1973.
128. Сусп.— Шахназаров Г. Х. та ін. Суспільствознавство: Підруч. для випускного кл. серед. шк. і серед. спец. навч. закладів. 26-е вид. К.: Політвидав України, 1982.
129. Сухомл.— Сухомлинський В. О. Народження громадянина. К.: Рад. шк., 1970.
130. Трактори — Бойко М. Ф., Сендюк В. В. Методика викладання предмета «Трактори». К.: Урожай, 1977.

131. Укр. рад. килим — Ж у к А. Український радянський килим. К.: Наук. думка, 1973.
132. Укр. страви — Українські страви. 5-е стереотип. вид. К.: Держтехвидав, 1964.
133. УЛ, 9 — Б і л е ц ь к и й О. І. та ін. Українська література: Підруч. для 9 кл. серед. шк. 23-є вид. К.: Рад. шк., 1975.
134. УЛ, 10 — Українська література: Підруч. для 10 кл. / За ред. чл.-кор. АН УРСР І О. Дзеверіна. 18-е вид. К.: Рад. шк., 1978.
135. УРЕ — Українська Радянська Енциклопедія: В 12-ти т. 2-е вид. К.: Головна редакція УРЕ, 1977—1985.
136. УСЕ — Українська сільськогосподарська енциклопедія: У 3-х т. К.: Головна редакція УРЕ, 1970—1972.
137. Фіз., 6—7 — П ь о р и ш к і н О. В., Р о д і н а Н. О. Фізика: Підруч. для 6—7 кл. серед. шк. 3-є вид. К.: Рад. шк., 1981.
138. ФС — Філософський словник / За ред. чл.-кор. АН УРСР В. І. Шинкарука. К.: Головна редакція УРЕ, 1973.
139. Хімія, 7—8 — Х о д а к о в Ю. В. та ін. Неорганічна хімія: Підруч. для 7—8 кл. 13-е вид. К.: Рад. шк., 1982.
140. Хімія, 9 — Х о д а к о в Ю. В. та ін. Неорганічна хімія: Підруч. для 9 кл. серед. шк. 12-е вид. К.: Рад. шк., 1982.
141. Хімія, 10 — Ц в є т к о в Л. О. Органічна хімія: Підруч. для 10 кл. 15-е вид. К.: Рад. шк., 1983.

Газети і журнали

142. Вісн.— Вісник АН УРСР: Щоміс. журн. Президії АН УРСР.
143. Вітч.— Вітчизна: Літ.-худож. та гром.-політ. міс. СП України.
144. ЗП — Знання та праця: Наук.-попул. журн. ЦК ЛКСМУ для юнацтва.
145. Колг. У.— Колгоспник України: Наук.-виробн. журн. М-ва с.-г. УРСР.
146. КУ — Комуніст України: Теорет. і політ. журн ЦК КП України.
147. ЛУ — Літературна Україна: Орган правл. СП України.
148. Мист.— Мистецтво: Орган М-ва культ. УРСР, Спілки композиторів, Спілки художників та Спілки кінематографістів України.
149. Мовозн.— Мовознавство: Наук.-теорет. журн. відділення літ., мови і мистецтвознавства АН УРСР.
150. НЖ — Наука і життя: Наук.-попул. журн. Т-ва для поширення політ. і наук. знань УРСР.
151. НС — Наука і суспільство: Наук.-попул. журн. Т-ва для поширення політ. і наук. знань УРСР.
152. НТЕ — Народна творчість та етнографія: Орган Ін-ту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР і М-ва культ. УРСР.
153. ОМ — Образотворче мистецтво: Орган М-ва культ. УРСР та Спілки художників України.
154. РГ — Робітнича газета: Орган ЦК КП України.
155. РЛ — Радянське літературознавство: Орган Ін-ту літ. ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР та СП України.
156. РУ — Радянська Україна: Орган ЦК КП України, Верховної Ради і Ради Міністрів УРСР.
157. УМЛШ — Українська мова і література в школі: Щоміс. наук.-метод. журн. М-ва освіти УРСР.
158. ХлУ — Хлібороб України: Журн. М-ва с.-г. УРСР.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

А, Б, В, Г, Д, Е, Є, Ж, З, И, І,
Ї, Й, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т,
У, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ю, Я, Ь.

ПАРОНІМИ

А

АБОНЕМЕНТ // АБОНЕНТ

Спільний корінь **абон-**; розрізняються суфіксами **-емент, -ент.** Похідні пароніми абонементний // абонентський.

АБОНЕМЕ́НТ, а, *ч.* 1. Документ на користування (за плату чи безплатно) бібліотекою, телефоном, басейном, побутовими послугами, місцем у театрі (на стадіоні), а також саме право на це: *...Книги цього юнацького жанру люди дорослі... читають з не меншою охотою, ніж діти. Це підтверджує не одне обслідування читацьких* ***абонементів*** *по бібліотеках* (Смолич, VI, 401); *У Павла Сергійовича був постійний* ***абонемент*** *на концерти в консерваторію* (Дмит., IV, 628).
У спол.: ***а.*** *постійний, (не)дійсний, оформлений, відкритий, читацький; читача, студента, учня; на цикл лекцій, на телефон, у театр; закриття, оформлення, продаж* ***а.;*** *плата за* ***а.,*** *заповнити* ***а.,*** *користуватися* ***а.***

2. Відділ у бібліотеці, що видає читачам літературу для користування вдома: *Тут у масових бібліотеках працюють такі функціональні відділи, як відділ комплектування... літератури, організаційно-методичний, інформаційно-бібліографічний, міжбібліотечного* ***абонемента*** (КУ, 1981, № 8, 75).
У спол.: ***а.*** *бібліотечний, міжміський, студентський; обслуговує, задовольняє, замовляє.*

АБОНЕ́НТ, а, *ч.* Особа чи організація, що користується абонементом: *Передбачається значне зростання каналів міжміського зв'язку... телефонних* ***абонентів,*** *механізованих підприємств поштового зв'язку, дальшого впровадження систем АСУ* (РУ, 7.05 1981).
У спол.: ***а.*** *АТС, телефонної сітки, бібліотеки, індивідуального користування; телефон, апарат, скринька, виклик, заява, обов'язки* ***а.;*** *в користуванні* ***а.,*** *довідка про* ***а.;*** *категорія* ***а.;*** *кілька, сто, тисяча* ***а.; а -ів*** *з'єднувати, роз'єднувати, сполучати, повідомляти, попереджувати; стати* ***а.; а.*** *викликає, замовляє, відповідає, несе матеріальну відповідальність.*

АБОНЕМЕ́НТНИЙ, а, е. У спол.: ***а.*** *довідка, картка, плата, талон.*

АБОНЕ́НТСЬКИЙ, а, е. У спол.: ***а.*** *відділ, канал, лінія, установка.*

АВАНТЮРИСТИЧНИЙ (АВАНТЮРНИЦЬКИЙ) // АВАНТЮРНИЙ

Спільний корінь **авантюр-**; розрізняються суфіксами **-ист/ич/н-, -ниць/к-, -н-.**

АВАНТЮРИСТИ́ЧНИЙ (рідко **АВАНТЮ́РНИЦЬКИЙ),** а, е. Пройнятий авантюризмом, оснований на ньому: *Вони* [троцькісти] *чинили опір здійсненню ленінського плану індустріалізації і висували всілякі* ***авантюристичні*** *лозунги* (Іст. КПРС, 337);
Як з'ясувалось... штурман Бентсен не поділяв ***авантюристичних*** *поглядів шкіпера, а тому той і не взяв його для участі в нападі на пароплав* (Трубл., II, 245).
У спол.: ***а.*** *задум, план, політика, погляд, лозунг.*

АВАНТЮ́РНИЙ, а, е. Який характеризується ризикованими, безпринципними вчинками, часто зумовленими нечесними і корисливими розрахунками: *Шура починала розуміти, що і величезні простори за її спиною*

здаються їй так безповоротно, назавжди відвойованими саме тому, що їх взято не ***авантюрними*** *десантами, не бомбами, не декоративним загоном мотоциклістів. Ні! Їх сходжено крок за кроком, грунтовно переміряно ногами піхотинця* (Гончар, І, 245 — 246); ***Авантюрними*** *діями є такі антиподи моральної поведінки, як необ'єктивна інформація, прагнення одержувати від суспільства побільше, а віддавати йому поменше; у науковій роботі — підтасування фактів тощо* (ПС, 6).
У спол.: ***а.*** *вчинок, дія, роман.*

АВТОМАТИЗОВАНИЙ // АВТОМАТИЧНИЙ // АВТОМАТНИЙ

Спільні корінь **автомат-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-из / ова-, -ич-.** Похідні пароніми автоматизовано // автоматично.

АВТОМАТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Устаткований чи виконуваний автоматичними керуючими пристроями: *У Полтаві, Львові, Сімферополі, Черкасах встановлено вефівські АМТС-3, що дозволяють жителям цих міст вести переговори з будь-яким населеним пунктом країни, підключеним до єдиної* ***автоматизованої*** *мережі зв'язку країни* (КУ, 1981, № 9, 32).
У спол.: ***а.*** *виробництво, праця, навчання, технологічний процес, цех, гідроелектростанція, клас для програмованого навчання, сільське господарство, харчова промисловість, мережа, система (управління, зв'язку).*

АВТОМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Самодіючий; виконуваний без втручання людини; перен. машинальний, мимовільний: *...Коефіцієнт змінності роботи устаткування необхідно довести до 1,6—1,8, у тому числі по...* ***автоматичних*** *лініях — до 1,9...* (Мат. XXVII з'їзду КПУ, 101); *Лакей виконував усе з винятковою вправністю, його* ***автоматичні,*** *завчені рухи нагадували Сахно рухи заводної ляльки* (Смолич, V, 30).
У спол.: ***а.*** *пристрій, апарат, замок, лічильник, маніпулятор, радіокомпас, лінія, станція (телефонна, міжпланетна, місячна); керування, управління, регулювання, з'єднання, зварювання;* перен. ***а.*** *жест, рух, хода.*

АВТОМА́ТНИЙ, а, е. Який стосується автомата як виду зброї: *У постаті солдата — спокій. Він востаннє дав* ***автоматну*** *чергу — на честь Перемоги* (РГ, 13.10 1974); ***Автоматні*** *ріжки, набиті патронами, буденно виглядали у Воронцова з-за обох халяв* (Гончар, І, 136).
У спол.: ***а.*** *диск, патрон, ріжки, черга.*

АВТОМАТИЗО́ВАНО, *присл.* У спол.: ***а.*** *енергосистему, клас, працю, харчову промисловість; повністю, частково.*

АВТОМАТИ́ЧНО, *присл.* У спол. ***а.*** *з'єднати, підключити, рахувати, кланятися, здійснюється; з'єднаний, підключений.*

АВТОРИЗОВАНИЙ // АВТОРСЬКИЙ

Спільний корінь **автор-**; розрізняються суфіксами **-из/ова/н-, -ськ-.**

АВТОРИЗО́ВАНИЙ, а, е. Схвалений автором: *1927 року було випущено першу збірку віршів П. Г. Тичини російською мовою...* ***Авторизовані*** *переклади з української відредагував О. Батов* (Вітч., 1961, № 1, 158).
У спол.: ***а.*** *переклад, видання, копія, матеріал.*

АВТОРСЬКИЙ, а, е. Який належить авторові; проведений за участю автора: *Гоголь у «Тарасі Бульбі», не задумуючись, уживає — в* ***авторському*** *тексті — слово «навперейми», і подібних прикладів можна набрати дуже багато* (Рильський, IX, 134); *З найкращими творами Л. М. Ревуцького кияни зустрілися на* ***авторському*** *концерті композитора, який відбувся в Колонному залі імені М. В. Лисенка* (РУ, 29.01 1972).
У спол.: ***а.*** *концерт, текст, примірник, повторення, відступи, зміни, монолог, думка, оцінка, настанова, розуміння, позиція, колектив.* △ **А. аркуш** — друкований аркуш, який служить одиницею виміру обсягу друкованої продукції (40 000 знаків); **а. право** — право автора відтворювати і розповсюджу-

вати твір, право на недоторканість твору, на одержання винагороди при його використанні; **а. свідоцтво** — документ, що засвідчує винахід (у техніці, науці тощо) та його автора; **а. «я» (а. присутність)** — відкрита позиція автора в оцінці фактів, явищ, що зображені в творі.

АВТОРИТАРНИЙ // АВТОРИТЕТНИЙ

Корені **авторитар-, авторитет-** (спільний етимологічний корінь **автор-**); розрізняються кореневими буквосполученнями **-ар-; -ет-**. Похідні пароніми авторитарно // авторитетно.

АВТОРИТА́РНИЙ, а, е. Владний; який утверджується силою влади: *Революція є акт, в якому частина населення нав'язує свою волю другій частині з допомогою рушниць, штиків, гармат, тобто засобів надзвичайно* ***авторитарних*** (Ленін, 33, 59); *У психології управління* ***авторитарний*** *стиль є антиподом демократичного стилю управління* (ПС, 7).
Успол.: ***а.*** *людина, керівник, уряд, стиль, засіб.*

АВТОРИТЕ́ТНИЙ, а, е. Який користується авторитетом, заслуговує на повне довір'я; впливовий: ***Авторитетним*** *є той керівник, який показує приклад дисциплінованості* (КУ, 1965, № 4, 59); *Відомо, які серйозні вимоги ставляться до екзаменаційних творів випускників, особливо тих, які претендують на медаль. У школі, в районі, в області їх перевіряють* ***авторитетні*** *комісії* (УМЛШ, 1984, № 5, 47).
Успол.: ***а.*** *людина, керівник, викладач, критик, учений, суддя, арбітр, комісія, органи; джерело, думка, критика, рішення, слово; бути (зробитися, стати)* ***а.*** △ **А. тон** — владний, який не допускає заперечень.

АВТОРИТА́РНО, *присл.* Успол.: ***а.*** *діяти, чинити.*

АВТОРИТЕ́ТНО, *присл.* Успол.: ***а.*** *вирішувати, виступати, заявляти.*

АГРАРНИЙ // АГРОНОМІЧНИЙ

Корені **аграр-, агроном-;** спільна частина **агр-;** розрізняються кореневими буквосполученнями **-ар, -оном-,** суфіксами **-н-, -ічн-.**

АГРА́РНИЙ, а, е. Пов'язаний із сільським господарством, землекористуванням; земельний: *В* ***аграрному*** *секторі потрібен рішучий перелом...* (Політ. доп. XXVII з'їздові КПРС, 37); ***Аграрна*** *політика Комуністичної партії зробила... переворот у сільському господарстві* (Цюпа, Дзвони, 311).
Успол.: ***а.*** *держава, країна, сектор економіки, відносини, політика, криза, переворот, рух, питання, проблема, програма.*

АГРОНОМІ́ЧНИЙ, а, е. Який стосується агрономії, наукових основ сільськогосподарського виробництва: *Сьогоднішній хлібороб має справу не з примітивними знаряддями, а з досконалою технікою, мінеральними добривами і хімічними засобами, широко застосовує досягнення* ***агрономічної*** *та зоотехнічної науки* (КУ, 1975, № 6, 80).
Успол.: ***а.*** *знання, наука, освіта, грамотність, порядок, досягнення.*

АДРЕС // АДРЕСА

Спільний корінь **адрес-;** розрізняються наголосом і закінченнями — нульовим та **-а,** мають різний рід.

А́ДРЕС, а, *ч.* Письмове, переважно ювілейне привітання, звернене до особи, установи: *Представник Міністерства освіти, закінчивши промову, передає ювілярові* ***адрес*** *і, обнявши, гаряче цілує* (Цюпа, Добротворець, 285); *Вітають полковника, поздоровляють, читають* ***адрес*** *у голубій оксамитовій оправі від імені міськкому партії і міської Ради* (Кучер, V, 313).
Успол.: ***а.*** *вітальний, гарно оформлений, підписаний; ювілярові, учителеві,*

школі; від колективу, від колишніх учнів, від робітників, з нагоди ювілею (п'ятдесятиріччя, шістдесятиріччя); складати, готувати, писати, підписувати, зачитувати, вручати.

АДРЕ́СА, и, *ж.* Місце проживання чи перебування особи або місце знаходження установи, а також напис на конверті, бандеролі тощо: *Книжки можна вислати на мою* ***адресу*** (Коцюб., V, 62); *Дізнаватися* ***адреси*** *цієї секретної установи не було потреби...* (Смолич, VI, 70); *Наша* ***адреса:*** *...Київ-47, Брест-Литовський проспект,* 94 (РУ, 15.10 1984).
У с п о л.: ***а.*** *домашня, службова, поштова, стара, нова, колишня, остання, попередня, постійна, тимчасова, моя, наша, твоя; відправника, товариша, знайомого, організації, установи, заводу, лікарні, магазину, інституту, технікуму, училища, школи;* ***а.*** *давати, повідомляти, називати, говорити, залишати, забувати, згадувати, запам'ятовувати, губити, знаходити, знати, уточнювати, записувати, заповнювати, читати;* ***адресами*** *обмінюватися;* ***а.*** *помилитися; на чиюсь* ***а.*** *писати, висилати, відправляти;* ***а.*** *змінилася, (не) відома.* △ **На адресу** — стосовно кого-небудь.

АДРЕСАНТ // АДРЕСАТ

Спільний корінь **адрес-**; розрізняються суфіксами **-ант, -ат.**

АДРЕСА́НТ, а, *ч.* Той, хто посилає кому-небудь лист, телеграму і т. ін.; відправник: *Здивований, він* [Іван] *починає читати адресу. Якась нісенітниця: прізвище адресата — Франко, прізвище* ***адресанта*** *— так само Франко* (Кол., 398).
У с п о л.: *місце проживання, прізвище* ***а.;*** *відправляти назад* ***а.***

АДРЕСА́Т, а, *ч.* Той, кому адресується, посилається лист, телеграма тощо; той, хто одержує інформацію: *Високу ціну за лист* [в Англії] *платив не відправник, а* ***адресат*** (НС, 1979, № 1, 63); *Взаємозв'язаність, взаємозумовленість мистецтва і його* ***адресата*** *є однією з важливих аксіом естетики* (РЛ, 1974, № 9, 44).
У с п о л.: ***а.*** *постійний, конкретний; прізвище, місце проживання* ***а.;*** ***а.*** *віддавати, вручати, доставляти;* ***а.*** *викликати, знаходити; до* ***а.*** *доходити;* ***адресатам*** *розносити;* ***а.*** *одержує, проживає.*

АКТИВАЦІЯ // АКТИВІЗАЦІЯ // АКТИВНІСТЬ

Спільний корінь **актив-**; розрізняються суфіксами **-аці(я), -із/аці(я), -н/ість.** Похідні пароніми а к т и в а ц і й н и й // а к т и в і з о в а н и й // а к т и в н и й.

АКТИВА́ЦІЯ, ї, *ж.* (спец.). Збудження чогось, посилення діяльності організму: *...Білки мають діркову провідність з досить великою енергією активації, тобто енергією, потрібною для руху носіїв заряду* (ЗП, 1976, № 3, 3); *Рівень* ***активації*** *виявляється як актуальна тенденція і готовність організму до дії* (ПС, 12).
У с п о л.: ***а.*** *постійна, змінна, ферментативна; енергія, механізм, процес, рівень* ***а.*** △ **А. вугілля** — обробка деревного вугілля для збільшення його активності вбирати гази, рідини.

АКТИВІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Спонукання кого-, чого-небудь до діяльності, більш активних дій; більший вияв чогось: *Поетичний потік на Україні в минулому році характеризувався* ***активізацією*** *жанру поеми* (РЛ, 1976, № 7, 15); *Майже завжди посилення емоційного ладу картини пов'язано з* ***активізацією*** *в ній кольору, світла, ритмічної будови, силуету* (Мист., 1963, № 6, 6—7).
У с п о л.: ***а.*** *політична, духовна, творча; діяльності кори головного мозку (організму, психічних процесів); громадського життя, миролюбних сил, революційного руху; гурткової роботи, навчального процесу; жанру, кольору, світла; стимул, шляхи до* ***а.***

АКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Діяльна, енергійна участь у чому-небудь: *КПРС вміло підтримує і спрямовує трудову і політичну* ***активність*** *мас* (КУ, 1976, № 2, 11); *Значну словотворчу* ***активність*** *виявляє іменниковий суфікс* ***-ець.***
У с п о л.: ***а.*** *сонячна, біологічна, фізична, хімічна; висока, недостатня, слаба; соціальна, громадська, політична, творча, трудова; словотворча, стилістична; будівників комунізму, народних мас, прихильників миру, первинних комсомольських організацій; розвиток, стимулятори* ***а.; а.*** *підвищувати; до* ***а.*** *спонукати.*

АКТИВАЦІ́ЙНИЙ, а, е. У с п о л.: ***а.*** *аналіз.*

АКТИВІЗО́ВАНИЙ, а, е. У с п о л.: ***а.*** *діяльність, навчальний процес, увага, воля.*

АКТИ́ВНИЙ, а, е. У с п о л.: ***а.*** *будівник комунізму, борець за мир, учень; діяльність, участь, роль, боротьба, допомога, підтримка, оборона, вплив, життя, відпочинок, радіація; на заняттях, на уроках, у житті, у роботі; бути (залишатися, ставати)* ***а.*** △ **А. словник, а. запас слів** — слова, які найчастіше вживаються в мові.

АНОТАЦІЯ // НОТАЦІЯ

Корені **анот-, нот-,** спільний суфікс **-аці(я);** розрізняються кореневим голосним **а.**

АНОТА́ЦІЯ, ї, *ж.* (спец.). Коротка, стисла характеристика змісту книги, статті тощо: ***Анотація*** *містить стислий виклад змісту праці, її ідейно-політичного спрямування, відомості про автора тощо* (УРЕ, І, 197); *Випускники і навіть дорослі плутають рецензію з відгуком або* ***анотацією*** (УМЛШ, 1984, № 1, 67).
У с п о л.: ***а.*** *вичерпна, змістовна, формальна; російською мовою; зміст* ***а.; а.*** *написати, подати, вмістити, прочитати; в* ***а.*** *подавати.*

НОТА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1 (спец.). Система умовних позначень (напр., у музиці, шахах): *Для ритмічного погодження між окремими голосами поліфонічної музики виникла* [в середньовіччі] *т. з. мензуральна* ***нотація,*** *що фіксувала і висоту, і тривалість звуків* (УРЕ, VII, 437).
У с п о л.: ***н.*** *давня, крюкова, мензуральна, шахова;* ***н.*** *вивчати.*

2 (перев. розм.). Догана; повчання людині, яка допустила якийсь промах: *Михайликові довелося вислухати довгу й нудну* ***нотацію*** *за задиркуватість та пиху* (Тулуб, Людолови, І, 326).
У с п о л.: ***н.*** *довга, нудна, набридлива;* ***н.*** *читати, вислуховувати.*

АПЕНДИКС // АПЕНДИЦИТ

Корені **апендикс** і **апендиц-** (етимологічно обидва з лат. appendix — «придаток»); розрізняються кореневими буквосполученнями **-икс, -иц,** суфіксом **-ит.**

АПЕ́НДИКС, а, *ч.* (анат.). Червоподібний відросток сліпої кишки людини та деяких тварин: *Один час в Америці була тенденція до видалення здорових* ***апендиксів*** *у маленьких дітей. Окрім гонитви за гонораром, ніяких підстав для цього нема* (ЗП, 1976, № 6, 9).
У с п о л.: ***а.*** *здоровий, травмований, хворий; видалити; запалення* ***а.;*** *нариви на* ***а.***

АПЕНДИЦИ́Т, у, *ч.* Запалення апендикса: *Від медсестри, комсомолки Шури, Тимофій довідався, що в інженера був* ***апендицит,*** *але він не звертав на нього уваги* (Збан., Таємниця, 416); *Анастасія Петрівна померла на операційному столі — гнійний* ***апендицит,*** *з операцією спізнилися* (Перв., IV, 225).
У с п о л.: ***а.*** *хронічний, гострий, катаральний, проривний; приступ, лікування* ***а.; а.*** *лікувати; хворіти на* ***а.***

АРОМАТИЗОВАНИЙ // АРОМАТИЧНИЙ // АРОМАТНИЙ

Спільний корінь **аромат-**; розрізняються суфіксами **-из/ова/н-**, **-ичн-**, **-н-**.

АРОМАТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Здобрений ароматичними речовинами: *Ароматизовані штучні фруктові води виготовляють за допомогою різноманітних есенцій.*
У спол.: *а. напій, бензин, тісто, карамель, ліки, цигарки, мило; спеціями, ваніліном, горіхами, корицею, мигдалем.*

АРОМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Який надає пахощів, аромату: *Залежно від сорту карамелі, до начинки входять різні ягідні та фруктові пюре, **ароматичні** есенції* (РГ, 6.04.1976); *Люди здавна звернули увагу на протимікробні властивості **ароматичних** речовин* (НС, 1977, № 9, 59).
У спол.: *а. речовина, рідина, есенція, олія, рослина, коріння, квіти, овочі, властивості.* △ **А. вуглець, а. вуглеводні** — органічні сполуки, що складаються з вуглецю, водню і містять бензольні ядра.

АРОМА́ТНИЙ, а, е. Який має приємний запах: *Кава — приємний, тонізуючий **ароматний** напій* (РГ, 10.01 1980); *Павлові почали привиджуватися різні смачні страви — **ароматні**, апетитні* (Кучер, V, 249); *Сховавшись під навісом, що козирком стирчав над парадним входом, вони жадібно вдихали **ароматне**, насичене озоном повітря...* (Гур., 193).
У спол.: *а. повітря, страва, напій, кава, вино, плід, яблуко, ягода, груша, айва, дим.* △ **А. залози** — у самок деяких комах залози, які виділяють запах.

АФЕКТ // ЕФЕКТ

Корені **афект, ефект**; розрізняються початковими голосними **а, е.** Похідні пароніми а ф е к т и в н и й // е ф е к т и в н и й, а ф е к т и в н і с т ь // е ф е к т и в н і с т ь.

АФЕ́КТ, у, *ч.* (псих.). Короткочасне бурхливе переживання людини, сильне нервове збудження, іноді до втрати свідомості: *Цілком природно, що капітан Франкович, схвильований такою перемогою, говорив те все безконтрольно, в стані **афекту*** (Ле, VII, 152).
У спол.: *а. сильний, глибокий; вплив, дослідження **а.**; бути, зробити щось у стані **а.***

ЕФЕ́КТ, у, *ч:* 1. Результат, наслідок яких-небудь дій, заходів: *У результаті практичної реалізації на підприємстві наукових розробок, виконаних спільними зусиллями вчених і виробничників... економічний **ефект** становив близько 5,2 мільйона карбованців* (КУ, 1981, № 6, 34); *Рана в Олексія Званцева не гоїлась, перев'язки з морською водою, на які так надіявся Павло, не дали належного **ефекту*** (Кучер, V, 200).
У спол.: *е. економічний, виховний, лікувальний; впровадження, взаємодії, лікування; від економії, від лікування; мати, забезпечувати, діставати, давати.*

2. Сильне враження, спричинене кимсь або чимсь: *У своїй творчості Шевченко ніколи не захоплювався зовнішніми **ефектами*** (Гончар, VI, 443); *Він добре знав, що обурення... комісара в значній мірі нещире, що він грає комедію і б'є на **ефект*** (Фр., VIII, 81).
У спол.: *е. зовнішній, штучний, дешевий, гумористичний, комічний, стилістичний, музичний, світловий, колористичний, смаковий; справляти, викликати, робити; говорити без **е.**, погоня за **е.*** △ **Бити на е.** — справляти дешеве враження.

АФЕКТИ́ВНИЙ, а, е. У спол.: *а. поведінка, стан, збудження, лексика.*

ЕФЕКТИ́ВНИЙ, а, е. У спол.: *е. метод, прийом, засіб навчання, результат, робота, захід, машина, прилад, ліки, добриво, виступ, промова, дискусія, відповідь, керівництво, лікування, навчання, господарювання.*

АФЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* У спол.: *а. у реагуванні на щось, у сприйманні чогось; вияв **а.***

ЕФЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* У спол.: *е. праці, виробництва, навчання, уроку.*

Б

БАВОВНА // БАВОВНИК

Спільний корінь **бавовн-**; розрізняються суфіксом **-ик**, мають різний рід.

БАВО́ВНА, и, *ж.* Волокно бавовнику, з якого виробляють пряжу: *Нині бавовну дедалі менше й менше збирають руками* (КУ, 1982, № 1, 46); *Світове виробництво* ***бавовни*** *у 70-х рр. перевищило 15 млн. тонн* (УРЕ, I, 314). У с п о л.: ***б.*** *високоякісна, першого (другого) сорту;* ***б.****-сирець; виробництво* ***б.****; тканина з* ***б.***

БАВО́ВНИК, у, *ч.* Рослина з насінням, вкритим пухнастим волокном — бавовною: *...Винайдено інтегровані методи боротьби з шкідниками* ***бавовнику,*** *овочевих і плодових культур* (КУ, 1982, № 1, 40); *Славляться високоолійні сорти соняшника, високоврожайні сорти цукрових буряків, довговолокнисті сорти* ***бавовнику*** (Бот., 224).
У с п о л.: ***б.*** *довговолокнистий, тонковолокнистий; плантації, площі, рід, сорт* ***б.;*** ***б.*** *вирощувати; Науково-дослідний інститут селекції та насінництва* ***б.***

БАГАТИР // БОГАТИР

Корені **багат-** (слов'янського походження), **богат-** (тюркського походження), спільний суфікс **-ир**; розрізняються кореневими голосними **а, о.** Похідні пароніми б а г а т и р с ь к и й // б о г а т и р с ь к и й.

БАГАТИ́Р, я́, *ч.,* (розм). Багата людина, багатій: *Жив у нас у селі козак Хмара;* ***багатир*** *був!* (Вовчок, 68); ...[Кониський] *показав, як по селах кипіла боротьба за землю між* ***багатирями*** *і селянською біднотою...* (ІУЛ, IV, кн. 2, 23—24).
У с п о л.: ***б.*** *великий, зажерливий, злий; двір, садиба, хата* ***б.;*** *стати* ***б.;*** *наймитувати, позичати у* ***б.***

БОГАТИ́Р, я́, *ч.* Оспіваний у народній творчості герой з надзвичайною силою і відвагою; (перен., поет.) дужа, працьовита, відважна людина, велична споруда, а також могутня тварина, рослина: *...Приємно уявити собі на мить, що цими от хвилястими зеленими узгір'ями* [Києва], *які я бачу в своє вікно, справді летів колись, під радісний гомін народу,* ***богатир*** *із приторoченим до сідла чаклуном* (Рильський, X, 25); *І на путі, де нам весна уже усміхається квітами, нас воля Партії єдна і робить нас* ***богатирями*** (Сос., III, 166); *Старі липи, могутні дуби, як* ***богатирі,*** *уквітчали собою круті горби* (Шиян, II, 320).
У с п о л.: ***б.*** *билинний, казковий, легендарний, могутній; народ-****б.,*** *воїн-****б.,*** *сини-****б.,*** *дуб-****б.;*** *бути, зробитися, стати* ***б.***

БАГАТИ́РСЬКИЙ, а, е. У с п о л.: ***б.*** *син, дочка, діти, гроші, земля, лан, поле, стіл, подвір'я, хата, гонор, злість.*

БОГАТИ́РСЬКИЙ, а, е. У с п о л.: ***б.*** *дружина, військо, лави;* (перен.) ***б.*** *радянський народ, радянська сім'я, ріст, постать, плечі, сила, здоров'я, життя, врода, краса, сон, мужність, завзяття, робота, вдача, урожай;* ***б.*** *складу чоловік.*

БАЗА // БАЗИС

Корені **баз-, базис;** розрізняються буквосполученням **-ис,** закінченням **-а** та нульовим; мають різний рід. Похідні пароніми б а з о в и й // б а з и с н и й. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

БА́ЗА, и, *ж.* 1 (тільки одн.). Основа, грунт, опора чого-небудь: *Сучасність і дійсність Радянської України стала чудовою* ***базою,*** *на якій плідно проростає, квітне, соком наливається українська література і мистецтво, міцно зв'язані з життям народу* (Вітч., 1961, № 1, 174).
У с п о л.: ***б.*** *надійна, міцна, розвинута, необхідна, (не)достатня, економічна, соціальна, наукова, теоретична, матеріальна, матеріально-технічна, промислова, сировинна, енергетична, металургійна; суспільства, країни, соціалізму, суспільного розвитку, визвольного руху, політичної діяльності, наукового дослідження; для розвитку промисловості, для побудови соціалізму; створення, наявність, розвиток, зміцнення* ***б.;*** ***б.*** *зміцнювати, розширювати, підривати, ослаблювати, мати; служити* ***б.;*** *спиратися на* ***б.,*** *грунтуватися на* ***б.***

2. Склади, майстерні для постачання армії, експедиції, підприємств: *У понеділок він продиктував уже третього листа на* ***базу*** *облспоживспілки* (Оров., Друга зустріч, 586); *Намагаючись перекроїти світ на свій лад, США розмістили на територіях зарубіжних країн понад 1500 воєнних об'єктів і* ***баз,*** *розташованих головним чином поблизу кордонів СРСР* (КУ, 1982, № 8, 73).
У с п о л.: ***б.*** *нова, сучасна, авіаційна, військово-морська, залізнична, промислова, продуктова, овочева; будівництво, розширення, ліквідація* ***б;*** ***б.*** *створювати, розширювати, будувати; виходити з* ***б.;*** *прилетіти, прибути на* ***б.;*** *знаходитися на* ***б.*** △ **Б. відпочинку** — місце, організоване підприємством, установою для відпочинку трудящих; **туристська (спортивна, екскурсійна, лижна) б.**— організація, що обслуговує туристів, спортсменів; **китобійна б.**— велике судно для переробки китових туш і зберігання продуктів з них; **артикуляційна б.** (лінгв.) — навички вимовляння звуків певної мови.

БА́ЗИС, у, *ч.* 1. Економічний лад суспільства, сукупність виробничих відносин: *Економіка — це галузь суспільного буття,* ***базису;*** *політика — галузь надбудови* (КУ, 1984, № 3, 67); *Визначення* ***базису*** *дав К. Маркс у передмові до праці «До критики політичної економії»...* (ЕС, 31).
У с п о л.: ***б.*** *економічний, матеріальний, соціалістичний, експлуататорський; соціалістичного (капіталістичного) суспільства, формації; ознаки, особливості, риси, специфіка, розвиток* ***б.;*** *діалектика* ***б.*** *і надбудови;* ***б.*** *створювати, зміцнювати, захищати.*

2 (рідко). Те саме, що **база** у 1 зн.
У с п о л.: *становити* ***б.*** *чогось; служити, бути* ***б.*** *для чогось.*

3 (спец.). Точно виміряна пряма на площині, що служить основою для тригонометричних обчислень під час топографічних зйомок: *Опорна сторона сітки геодезичних трикутників називається* ***базисом*** (Астр., 34).
У с п о л.: ***б.*** *обчислювати, накреслювати.*

БА́ЗОВИЙ, а, е. У с п о л.: ***б.*** *школа, училище, інститут, освіта, кафедра, лабораторія, підприємство, приміщення, табір, команда, слово.* △ **Б. галузі промисловості** (екон.) — електроенергетика, металургія, хімія, машинобудування; **б. рентабельність** (екон.) — в СРСР рентабельність виробленої або реалізованої продукції в році, що передує плановому.

БА́ЗИСНИЙ, а, е. У с п о л.: ***б.*** *праця, посіви, вирощування, рівень врожайності, збір, поняття, частина програми.* △ **Б. ціна** (екон.) — в СРСР ціна, що її беруть за основу в плануванні і статистичному обліку; **б. сітка** (геол.) — сітка трикутників, яку прокладають на місцевості для вимірювань під час геодезичних робіт; **б. лінії** (юр.) — в міжнародному праві лінії, від яких обчислюється ширина територіальних вод у бік моря.

БАТЬКІВ // БАТЬКІВСЬКИЙ

Спільні корінь **бать-**, суфікси **-к/ів;** розрізняються суфіксом **-ськ-.**

БАТЬКІ́В, ова, ове. Який належить батькові, стосується його: *Зустрічаючи деяких* ***батькових*** *знайомих, Ляля не зупинялася, не заводила з ними*

розмови, як було це раніше (Гончар, II, 25); *...А серце Франкового духу — то невгасна жменя ковальського вогню з* ***батькової*** *кузні* (Павличко, 3). У спол.: ***б.*** *дитина, рідня, знайомий; хата, кузня, поле, кабінет, одяг, пальто, сорочка, чоботи, капелюх, годинник, портрет, шабля, орден, гроші, голова, очі, чоло, голос, слово, докір, похвала, заслуга, ремесло, кредо.*

БАТЬКІВСЬКИЙ, а, е. 1. Належний батькам — батькові й матері: *І племені незнаному, новому несу поклін я з* ***батьківського*** *дому* (Рильський, II, 276).
У спол.: ***б.*** *дім, двір, поріг, поле, добро, гроші.* △ **Б. комітет; б. рада** — виборний орган при школах, дитячих садках та інших дитячих закладах; **б. збори** — зібрання батьків у школі, технікумі, училищі.

2. Який виражає почуття батьків чи батька до своїх дітей; пройнятий любов'ю, ніжний: *Навіть Харитон, людина, можна сказати, незалежна, позбавлена* ***батьківської*** *опіки, і то весь час відчував на собі певний обов'язок* (Збан., Таємниця, 311); *І він усміхнувся до хлопця біля горна, хитнув з* ***батьківською*** *ласкою головою на нього, замурзаного, як циганчатко* (Головко, II, 15).
У спол.: ***б.*** *обов'язки, піклування, увага, турбота, порада, почуття, любов, ніжність, ласка, серце, горе, страждання.*

БЕРЕЖЛИВИЙ // БЕРЕЖНИЙ

Спільний корінь **береж-**; розрізняються суфіксами **-лив-, -н-**. Похідні пароніми бережливість // бережність, бережливо // бережно.

БЕРЕЖЛИВИЙ, а, е. Ощадливий, економний, дбайливий: ***Бережливе*** *витрачання матеріальних і трудових ресурсів — це важливий напрям інтенсивного економічного розвитку* (КУ, 1984, № 3, 37); *...Як* ***бережлива*** *господиня,* [Уляна Григорівна] *не перечила Якимові, що одібрав у челядників санки...* (Добр., 184).
У спол.: ***б.*** *людина, мати, жінка, господар, керівник, завідуючий фермою;* ***б.*** *у чомусь (у витрачанні електроенергії); бути, стати* ***б.***

БЕРЕЖНИЙ, а, е. Який уміє берегти що-небудь, дбайливо поводиться з чим-небудь: *Та в будь-якому випадку обов'язкова умова для практика — такт і* ***бережне*** *ставлення до таланту* (УМЛШ, 1977, № 12, 48).
У спол.: ***б.*** *ставлення до соціалістичної власності, до землі, до техніки, до машин, до пам'яток культури.*

БЕРЕЖЛИВІСТЬ, вості, *ж.* У спол.: ***б.*** *розумна, потрібна;* ***б.*** *у виробництві, у промисловості, на транспорті; рух за* ***б.***

БЕРЕЖНІСТЬ, ності, *ж.* У спол.: ***б.*** *у ставленні до когось.*

БЕРЕЖЛИВО, *присл.* У спол.: ***б.*** *витрачати, збирати, використовувати щось (матеріальні ресурси).*

БЕРЕЖНО, *присл.* У спол.: ***б.*** *ставити, класти, брати, нести, ставитися.*

БІЙЦІВСЬКИЙ // БОЙОВИЙ

Спільний корінь **бі(о)й-**; розрізняються суфіксами **-ц/ів/ськ-, -ов-**. Похідні пароніми: по-бійцівському // по-бойовому.

БІЙЦІВСЬКИЙ, а, е. Який властивий людині, що бореться за здійснення чогось: *Інші керівники змирилися з хронічним відставанням, окремі з них навіть розгубили свої* ***бійцівські*** *якості* (КУ, 1980, № 12, 25).
У спол.: ***б.*** *характер, запал, якості.*

БОЙОВИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з веденням бою — виконанням воєнних операцій: *Щодня рота займалась* ***бойовою*** *і політичною підготовкою за планом, складеним Брянським* (Гончар, I, 78); *Чого тут тільки не було! Понавалювано* ***бойової*** *техніки — від пістолетів і автоматів до важких танків і гаубиць* (КУ, 1984, № 2, 63).

У спол.: *б. командир, товариш, соратник, подруга; колона, група, лави, обслуга, вахта, пост, позиція; техніка, машина, корабель, спорядження, патрони, зброя, шабля; заслуги, відзнака, нагорода, орден, прапор; союз, дружба, братерство, клятва; наказ, наступ, виступ, тривога, готовність, операція, подвиг, дії, підготовка, навчання, завдання, майстерність, могутність, традиції; музей б. слави.* △ **Б. хрещення** — перша участь у бою.

2. Який готовий до боротьби, закликає до неї; дуже енергійний, діяльний, напружений: *Радянська преса була активним **бойовим** помічником Комуністичної партії в мобілізації радянського народу на боротьбу з гітлерівськими загарбниками* (ЗП, 1984, № 5, 10); *Мужність, незламна воля, пристрасність переконань і **бойовий** темперамент — риси визначальні і для Лесі-лірика, і для Лесі-драматурга, і для Лесі-публіциста* (Рильський, IX, 39).
У спол.: *б. хлопець, дівчина, комсорг; загін, авангард, резерв; вдача, темперамент, характер, настрій, дух, порив, клич, гасло, слово, мистецтво, поезія, тон.*

3. Дуже важливий, який треба виконати в першу чергу: ***Бойовою** програмою діяльності партії в справі комуністичного виховання трудящих є постанова ЦК КПРС «Про дальше поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи»* (КУ, 1983, № 5, 17).
У спол.: *б. завдання, доручення, програма дій.*

ПО-БІЙЦІВСЬКОМУ, *присл.* У спол.: ***по-б.** боротися, переборювати перешкоди.*

ПО-БОЙОВО́МУ, *присл.* У спол.: ***по-б.** розв'язувати, вирішувати, ставитися.*

БІЛИТИ // БІЛІТИ

Спільний корінь **біл-**; розрізняються суфіксами **-и-**, **-і-**.

БІЛИ́ТИ, білю́, біли́ш, *недок., що.* Робити білим (мазати крейдою, вапном або вибілювати на сонці): *Від ранку й до ранку — стук, грюк, хлюпанина; метуть, **білять**, миють...* (Мирний, III, 255); *Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розіслав великі шматки полотна **білити** на сонці* (Коцюб., I, 17); *Хату **білить** — мов по струнах грає* (Горд., I, 53).
У спол.: *б. хату, кімнату, сіни, ганок; вручну, гарно, чисто; полотно, рушники, пряжу; на сонці.*

БІЛІ́ТИ, лію, лієш, *недок.* Виділятися білим кольором: *Не займаний полум'ям, він* [будинок] ***білів** у темряві, мов казковий* (Гончар, I, 171); *В житі синіли волошки та сокирки, **білів** зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку* (Коцюб., I, 17).
У спол.: *б. в темряві, під лісом, в житі; здаля.*

БОЛІСНИЙ // БОЛЮЧИЙ

Спільний корінь **бол-**; розрізняються суфіксами **-іс/н-**, **-юч-**. Похідні пароніми болісно // боляче. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

БО́ЛІСНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з тяжкими переживаннями, тяжкий: *Якщо в ранніх віршах Ярослава Івашкевича відбилися ревні і **болісні** шукання людяності за межами суспільного буття... то в пізніших його поезіях... озиваються громадянські мотиви* (Павличко, 290); *Тут, на чужині, серед цих австрійських яруг, вона* [пісня] *якось особливо глибоко хвилювала бійців своєю **болісною** тугою, пристрасним закликом неподіленого почуття* (Гончар, I, 409).
У спол.: *б. сприйняття, реакція, переживання, туга, пошуки, спомин, згадка, сміх, зустріч.*

2 (рідко). Те саме, що **болючий** у 1 зн.: *На другий день вона* [вчителька Козан] *вже не могла ворухнутися. Руки й ноги напухли, мов відра, і **болісний** стогін пробивався крізь малі віконця на вулицю* (Галан, 246).
У спол.: *б. стогін, крик.*

БОЛЮЧИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з фізичним відчуттям болю: *Він сам оберігав той страх, і той настрій ворушив його, немов* ***болючий*** *зуб* (Коцюб., II, 129); *Цей нахабний янкі вмів, як ніхто, роз'ятрити його* [Врангеля] ***найболючіші*** *рани* (Гончар, III, 270).
У с п о л.: *б. рана, поранення, подразнення, травма, зуб, маніпуляція, процедура, укол, операція.*

2 (рідко). Те саме, що **болісний** у 1 зн.: *Якось під час відвертої розмови з Байрачним на цю* ***болючу*** *тему Христич показав свої записи* (Цюпа, Дзвони, 314).
У с п о л.: *б. тема, роздуми, міркування.* △ **Б. місце** — про що-небудь найбільш уразливе для когось; **б. питання** — невідкладне питання, вирішення якого пов'язане з труднощами.

БО́ЛІСНО, *присл.* У спол.: *б. сприймати, реагувати, переживати, вражати.*

БО́ЛЯЧЕ, *присл.* У с п о л.: *б. вдарити, бити, стискати.*

БОЛОТИСТИЙ // БОЛОТНИЙ // БОЛОТЯНИЙ

Спільний корінь **болот-;** розрізняються суфіксами **-ист-, -н-, -ян-.** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

БОЛОТИ́СТИЙ, а, е. Багнистий, заболочений: *На багато рукавів поділяється русло нижнього Дунаю, особливо в* ***болотистій*** *заплаві, що зветься Балтою* (НС, 1965, № 10, 40); *Під час систематичних операцій, що продовжувались кілька тижнів, була оточена велика лісиста і* ***болотиста*** *зона* (Шиян, II, 632).
У с п о л.: *б. місцевість, місце, зона, край, район, грунт, ліс, поле, луг, долина, низовина, берег, русло річки, заплава, дорога, шлях.*

БОЛО́ТНИЙ, а, е. 1. Той, що з болота; має властивості болота: *Терплять рослини і від нестачі повітря, тому що* ***болотний*** *грунт бідний на нього* (Бот., 235); *...Метан називають також* ***болотним*** *газом* (Хімія, 9, 85).
У с п о л.: *б. газ, руда, вода, запах, гниль, вогкість, туман, трясовина.* △ **Б. грунти** — грунти, на яких росте вологолюбна рослинність; **б. чоботи** — чоботи з довгими халявами (рибальські, мисливські).

2 (рідко). Те саме, що **болотяний:** ***Болотними*** *травами, степовими полинами війнуло від неї* (Гончар, II, 174); *Все це сприяло буйному росту прибережної і* ***болотної*** *рослинності* (Бот., 208).
У с п о л.: *б. трави, рослинність.*

БОЛО́ТЯНИЙ, а, е. Який живе, росте в болоті: ***Болотяні*** *черепахи живуть у малопроточних прісних водоймах* (УРЕ, I, 252); *...Та ще якби не плетена оця нагайка* [у Ганни], *що, погойдуючись на ходу, весь час ворушиться між попругами, мов жива* ***болотяна*** *гадюка* (Гончар, III, 232).
У с п о л.: *б. птах, журавель, чапля, білозір, сова, гадюка, рослина, трава, плавні.*

БОЦМАН // ЛОЦМАН

Корені **боцман, лоцман;** розрізняються початковими приголосними **б, л.** Похідні пароніми б о ц м а н с ь к и й // л о ц м а н с ь к и й.

БО́ЦМАН, а, *ч.* Старшина на судні, безпосередній начальник палубної команди: *Три дні* ***боцман*** *Терещенко годував команду свіжою рибою* (Ткач, Крута хвиля, 108); *Лише старий* ***боцман*** *почав вичитувати юнзі, що так лякати не можна* (Трубл., II, 182).
У с п о л.: *б. вимогливий, старанний; працювати, служити, бути б.; б. чергує, організовує, командує.*

ЛО́ЦМАН, а, *ч.* Провідник суден в певному районі моря, річки, порту, каналу тощо: *З покоління в покоління поповнюють вони чорноморський флот капітанами, матросами, а дніпровський лиман* ***лоцманами*** (Гончар, V, 121).
У с п о л.: *л. бувалий, досвідчений; служити л.*

БОЦМАНСЬКИЙ, а, е. У с п о л.: ***б.** комора, люлька, звичка.*
ЛОЦМАНСЬКИЙ, а, е. У с п о л.: ***л.** вміння, навички.*

БУДІВЕЛЬНИЙ // БУДІВНИЙ // БУДІВНИЧИЙ

Спільні корінь **буд-,** суфікси **-ів-, -н-;** розрізняються суфіксами **-ель, -ич-.**

БУДІВЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний з будівництвом, спорудженням чогось: *На гігантському полігоні БАМу застосовується найпередовіший **будівельний** досвід...* (КУ, 1982, № 12, 68); *І дзвенять пилки у класах, стукають сокири, і вся школа перетворюється на **будівельний** майданчик* (Цюпа, Добротворець, 165).
У с п о л.: ***б.** бригада, студентський загін, колектив, підприємство, управління, організація, трест, майданчик; факультет, технікум, спеціальність; матеріал, ліс, розчин, цегла, конструкції, кераміка; індустрія, виробництво, машинобудування, оснащення, база; програма, роботи, якості, досвід; Науково-дослідний інститут **б.** конструкцій.* △ **Б. механіка** — наука про принципи та методи розрахунку споруд на міцність, стійкість та коливання; **б. фізика** — наука про фізичні явища і процеси, пов'язані з експлуатацією споруд.

БУДІВНИ́Й, á, é (рідко). Те саме, що **будівельний,** здебільшого виступає як компонент складних слів: *кораблебудівний, суднобудівний, домобудівний.*

БУДІВНИ́ЧИЙ, а, е. Пов'язаний із створенням чогось, творчий (у зн. ім. див. нижче): *...Зближення робітничого класу, селянства та інтелігенції — це не просто підсумовування їх **будівничої** енергії* (КУ, 1981, № 6, 14); *Приклад Комуністичної партії показує, що комуністи увійшли в історію людства як найбільша **будівнича** сила, яка перетворює і оновлює світ* (Іст. КПРС, 747).
У с п о л.: ***б.** енергія, запал, горіння, азарт, розмах, робота, творчість, сила партії.*

БУДІВЕЛЬНИК // БУДІВНИК // БУДІВНИЧИЙ

Спільні корінь **буд-,** суфікс **-ів-;** розрізняються суфіксами **-ель/н/ик, -н/ик, -н/ич-.** В окремих значеннях можуть виступати синонімами.

БУДІВЕ́ЛЬНИК, а, *ч.* Людина, яка має будівельну спеціальність: ***Будівельники** споруджують велике тепличне господарство площею 30 тисяч квадратних метрів* (РУ, 5.04 1981).
У с п о л.: ***б.** досвідчений, заслужений; інженер-**б.**; професія, досвід **б.**; колектив, бригада, група, штаб, бригадир **б.**; **б.** обслуговувати, забезпечувати; екзамен для **б.**; стати **б.***

БУДІВНИ́К, á, *ч.* 1. Узагальнена назва для людини, яка бере участь у спорудженні чогось: *Довженко прибув на берег Дніпра майже з першими **будівниками** в 1952 році і працював там до останніх днів життя* (УМЛШ, 1973, № 12, 47); *— Ну що ж, треба поправити дорогу. Он які в тебе чудові **будівники**!— секретар райкому показав на хлопців, які завзято копали землю* (Донч., V, 105).
У с п о л.: ***б.** досвідчений; теплотраси, газопроводу, зрошувального каналу, БАМу.*

2. Той, хто створює що-небудь; творець: *Слава героїчному радянському народові — **будівникові** комунізму* (РУ, 10.05 1981); *І щоб жить не марно на землі прекрасній, я **будівникові** пісню цю зложив* (Сос., V, 55).
У с п о л.: ***б.** комунізму, нового світу, великого щастя людей, інтернаціональної культури, культурного життя; народ-**б.***

БУДІВНИ́ЧИЙ, чого, *ч.* 1. Архітектор: *Знову гора* [де зводили палац]... *загула, з губернії приїхав **будівничий*** (Мирний, IV, 159); *Схиляючися над столи, викреслювали **будівничі** новий Хрещатик...* (Рильський, V, 217).
У с п о л.: ***б.** досвідчений, геніальний; креслення, плани **б.***

2 (перев. уроч.). Творець, засновник: *Стоїш на варті правди повсякчас ти, Партіє, великий **Будівничий*** (Рильський, V, 185).
У с п о л.: ***б.** великий, геніальний; **б.** нового життя.*

БУЛАНИЙ // БУЛАТНИЙ

Корені **булан-, булат-**; розрізняються кореневими приголосними **н, т**, суфіксом **-н-**.

БУЛА́НИЙ, а, е (і в зн. ім.). Про коня світло-рудої масті: *І коні, що вночі, здавалось, були всі однаково темної масті, тепер, під рефлектором сонця, стали гнідими, вороними, **буланими*** (Гончар, IV, 483); *Отак, синку, осідлаєм **буланого** та й гайда в дорогу* (Шевч., I, 491).
У с п о л.: ***б.** кінь; осідлати **б.***

БУЛА́ТНИЙ, а, е (заст.). Який стосується речей, зроблених з булату — міцної сталі особливого гарту: ***Булатна** сталь... відзначається високою твердістю, пружністю і в'язкістю* (УРЕ, II, 68).
У с п о л.: ***б.** сталь, меч, ніж.*

БУРАН // БУРУН

Корені **буран, бурун**; розрізняються кореневими голосними **а, у.**

БУРА́Н, у, *ч.* Сніжна буря; метелиця в степу: *Ще з того ж вечора, по заході сонця, пішов сніг з вітром, зірвався **буран*** (Коз., III, 534); *Там, в сільській, **буранами** обшарпаній школі, минула для Світлани перша трудова зима* (Гончар, III, 87).
У с п о л.: ***б.** сніговий, сильний, страшний; гуркіт **б.***

БУРУ́Н, а́, *ч.* (перев. мн.). Навальна піниста хвиля: *Море... створювало над підводними скелями численні **буруни**, розбивало хвилю об гострі кам'яні виступи* (Трубл., I, 386); *Високі водяні вали, вкриті на гребенях сивими **бурунами**, були схожі на чорні гори із сніговими шапками* (Кучер, II, 393).
У с п о л.: ***б.** високі, водяні, піняві, срібні, темні, численні; вали **б.***

БЮВЕТ // КЮВЕТ

Корені **бювет, кювет**; розрізняються початковими приголосними **б, к.**

БЮВЕ́Т, а, *ч.* Будівля над мінеральним джерелом, обладнана для приймання лікувальних вод: *Щодня **бювет** мінеральних вод відвідує понад дві тисячі чоловік* (РГ, 21.09 1965).
У с п о л.: ***б.** дерев'яний, кам'яний, мармуровий, новозбудований, обладнаний; **б.** будувати, обладнувати.*

КЮВЕ́Т, у, *ч.* Водостічна канава вздовж шляху чи залізничного полотна: *Іван легко подолав сповнений водою **кювет** біля шосе, опинився в парку* (Собко, II, 475).
У с п о л.: ***к.** глибокий; бути, знаходитися в **к.**; перекинутися, спуститися **в к.***

В

ВАРТА // ВАХТА

Корені **варт-, вахт-**; розрізняються кореневими приголосними **р, х.** Похідні пароніми в а р т о в и й // в а х т о в и й.

ВА́РТА, и, *ж.* 1. Загін, група людей для охорони кого-, що-небудь; сторожа: *Біля колишніх армійських складів-бараків працювала велика група цивільних, оточених німецькою **вартою*** (Гончар, II, 24); *Біля мармурових сходів навіть **варти** немає* (Кучер, II, 390).

У с п о л.: *в. озброєна, ворожа; зміна в.; в. посилити, захопити, роззброїти, знищити.* △ **Почесна в.**— варта для вшанування когось.

2. Сам процес охорони, вартування: *Стоїть на варті над розливом стихії юнак, приклавши бінокль до очей...* (Гончар, IV, 552); *В години ці грози і слави, коли чи вмерти нам, чи жить, під грім гармат, під гул кривавий на варті пісня хай стоїть* (Сос., II, 182).
У с п о л.: *в. денна, нічна, цілодобова; на в. кордонів, життя, спокою, миру і безпеки; в. здати, закінчити, посилити, забезпечити; з в. повернутися; на в. бути, стояти, залишатися.* △ **З-під в. звільнити** — надати свободи; **під в.**— бути заарештованим; **під в. взяти** — заарештувати.

ВА́ХТА, и, *ж.* 1 (мор.). Перебування на якому-небудь посту на судні: *Щоразу, коли Іван Артемович приходить сюди й заступає на вахту, почуваю себе тут, у своїй фортеці, певніше й безпечніше, ніж будь-де* (Гончар, IV, 232).
У с п о л.: *в. нести, прийняти; на в. заступити; на в. пильнувати, стояти.*

2 (мор.). Час перебування на судновому посту: *Розподілили* [колумбійці] *між собою тригодинні вахти, і Левко перший поїхав на есмінець відбувати чергу* (Трубл., I, 480).
У с п о л.: *в. денна, нічна, позачергова, важка, тригодинна, чотиригодинна; вільний від в.*

3 (перен., перев. уроч.). Трудовий ентузіазм, посилена, самовіддана праця, присвячена чому-небудь: *В найрізноманітніших районах планети тисячі синів і дочок нашої країни несуть свою благородну вахту — будують заводи і електростанції... лікують хворих і вчать дітей* (КУ, 1978, № 5, 11).
У с п о л.: *в. трудова, ударна, благородна, ювілейна, святкова, першотравнева, беззмінна; дружби, миру, Перемоги, пам'яті.*

ВАРТОВИ́Й, а́, е́ (і в зн. ім.). У с п о л.: *в. солдат, боєць; в. миру, дружби, радянської землі.*

ВАХТОВИ́Й, а́, е́ (і в зн. ім.). У с п о л.: *в. командир, офіцер, матрос, помічник, зміна, журнал, запис, щоденник; записи в.; до в. звернутися; з в. розмовляти.* △ **В. журнал** — судновий журнал.

ВЕГЕТАТИВНИЙ // ВЕГЕТАЦІЙНИЙ

Спільні корінь **вегет-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-ат/ив-, -ац/ій-**. Обидва прикметники від *вегетація* («ріст»).

ВЕГЕТАТИ́ВНИЙ, а, е (біол.). Пов'язаний з живленням рослин та низькоорганізованих тварин і їх ростом: *По вегетативних нервах збудження відбувається повільніше, ніж по інших периферійних нервах* (Анат., 181); *Вегетативне розмноження дуже поширене у дикорослих рослин* (Бот., 103).
У с п о л.: *в. орган, відділ, вузол, нерв, маса, гібрид, ріст, порушення, криза.*
△ **В. нервова система** — частина нервової системи хребетних тварин та людини, що регулює обмін речовин в організмі; **в. розмноження** — нестатеве, новий організм утворюється з частини материнського; **в. органи** — частини рослинного організму, що служать для підтримання його життя; **в. існування (життя)**, *ірон.* — обивательське, позбавлене суспільних інтересів.

ВЕГЕТАЦІ́ЙНИЙ, а, е (бот.). Який стосується росту й розвитку рослин: *Посудини з рослинами вміщують у спеціальні, так звані вегетаційні, будиночки зі спеціальними стінами й дахом* (УРЕ, II, 347—348).
У с п о л.: *в. режим, поливи, будиночок.* △ **В. період** — час росту рослини; **в. метод** — лабораторний метод дослідження рослин (у спеціальних будиночках).

ВЕЛИЧНИЙ (ВЕЛИЧАВИЙ) // ВЕЛИЧАЛЬНИЙ

Спільні корінь **вел-**, суфікс **-ич-**; розрізняються суфіксами **-н-, -ав-, -а/льн-**. Похідні пароніми в е л и ч н о (в е л и ч а в о) // в е л и ч а л ь н о.

ВЕЛИ́ЧНИЙ, а, е. 1 (перев. уроч.). Який викликає подив, захоплення своєю грандіозністю, надзвичайністю: *На будинку музею, що є одночасно*

п'єдесталом, височить ***велична*** *62-метрова постать Батьківщини-матері, яка підняла в руках меч і щит із зображенням Державного герба СРСР* (РУ, 10.05 1981); *Відсіля відкривався* ***величний*** *краєвид* (Трубл., II, 306).
У с п о л.: ***в.*** *споруда, меморіал, монумент, пам'ятник, море, ріка, видовище, картина, ідеали, накреслення партії, програма, плани, завдання, звершення, здобутки, дії, свято.*

2. Сповнений гідності, поважності: *Він* [командир] *стояв спокійний і* ***величний,*** *мов нічого й не трапилося* (Кучер, II, 56); *Під* ***величні*** *мелодії Державного гімну СРСР і Державного гімну УРСР з меморіальної дошки спадає покривало* (РУ, 9.05 1981).

ВЕЛИЧА́ВИЙ, а, е (рідко). Те саме, що **величний:** *Розкриваються останні ворота шлюзу: переді мною Хортиця і* ***величава*** *дуга греблі Дніпрогесу* (Довж., III, 333).
У с п о л.: ***в.*** *вигляд, вид, постать, споруда, столиця, місто, майбутнє.*

ВЕЛИЧА́ЛЬНИЙ, а, е (і в зн. ім.; перев. фолькл.). Призначений для вшанування, звеличування кого-небудь: *Молодих вітали* ***величальними*** *піснями.*
У с п о л.: ***в.*** *пісня, ода, тост, звертання, слова.*

ВЕЛИ́ЧНО, *присл.* У с п о л.: ***в.*** *виглядати, ступати, стояти, лунати, сяяти, текти; спокійний, урочистий.*

ВЕЛИЧА́ВО, *присл.* У с п о л.: ***в.*** *виглядати, ступати; спокійний.*

ВЕЛИЧА́ЛЬНО, *присл.* У с п о л.: ***в.*** *звучати, співати.*

ВЕЛІТИ // ВОЛІТИ

Корені **вел-; вол-;** спільний суфікс **-і-;** розрізняються кореневими голосними **е, о.**

ВЕЛІ́ТИ, лю́, ли́ш, *недок.* і *док.* (перев. уроч.). Вимагати, наказувати: *Мене просив завітати до вас наш учитель Сергій Сергійович Байрачний,* ***велів*** *мені принести вам молока* (Цюпа, Дзвони, 78); *Але пристав, що сидів уже в таганці, не дозволяв пускати у хід зброю,* ***велів*** *брати злочинців голіруч* (Гончар, II, 529).
У с п о л.: ***в.*** *працювати, вчитися, робити діло;* ***в.*** *комусь; закон* ***в.***

ВОЛІ́ТИ, лію, лієш, *недок.* Хотіти, бажати: *Вони* [поранені] ***воліли*** *бути вкупі всі до кінця і тислися до Сагайди* (Гончар, I, 179); *Дорн, довідавшись про страшну подію,* ***волів*** *залишатися в кабінеті* (Собко, I, 79).
У с п о л.: ***в.*** *знати правду, бути вкупі, залишити розмову, розлучитися, працювати десь.*

ВИБОРНИЙ // ВИБОРЧИЙ

Спільні корінь **-бор-** і префікс **ви-;** розрізняються суфіксами **-н-, -ч-.**

ВИ́БОРНИЙ, а, е. Який визначається, обирається голосуванням на якусь посаду або для виконання певних обов'язків: *Предметом особливої турботи всіх* ***виборних*** *партійних органів є широке залучення комуністів до активної участі в житті партійних організацій* (КУ, 1978, № 6, 38); *Треба всіма способами підвищувати відповідальність* ***виборного*** *активу, організувати його систематичне навчання і своєчасне інформування* (РУ, 3.04 1981).
У с п о л.: ***в.*** *орган, актив, особа, посада.*

ВИ́БОРЧИЙ, а, е. Який стосується виборів, їх організації та проведення: *Демократична республіка і загальне* ***виборче*** *право порівняно з кріпосницьким ладом були величезним прогресом* (Ленін, 39, 76); *За вікнами вже розвиднілося, гомоніли люди, поспішаючи на* ***виборчі*** *дільниці* (Донч., V, 418); *Проведення виборів до Рад забезпечують* ***виборчі*** *комісії...* (Конст. СРСР, 34).
У с п о л.: ***в.*** *округ, дільниця, комісія, акт, урна, бюлетень, голос, кампанія, агітація, система, платформа, закон.* △ **В. право** — правові норми, що регулюють порядок виборів до державних органів.

Спільні корінь **ві(о)л(ь)-**, суфікс **-я-**; розрізняються префіксами **ви-**, **ви/з-**, **з-**, суфіксом **-н-**. Похідні пароніми в и в і л ь н е н н я // в и з в о л е н н я // з в і л ь н е н н я. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ВИВІЛЬНЯ́ТИ, ня́ю, ня́єш, *недок.*, **ви́вільнити**, ню, ниш, *док.*, *кого*, *що*. Робити вільним, не зв'язаним з чим-небудь: *У зменшенні чисельності колгоспного селянства велику роль відіграють технічний процес, механізація сільськогосподарського виробництва, яка дає можливість* ***вивільнити*** *трудові ресурси для інших галузей народного господарства* (КУ, 1976, № 12, 41); *Не довівши Трощука до Олексія Ферапонтовича, сестра легко* ***вивільнила*** *руку і вирушила назад до госпіталю...* (Оров., Друга зустріч, 478).
У с п о л.: ***в.*** *резерви, робочу силу, людей, руку, шию, енергію, час; за рахунок чогось, для потреб господарства.*

ВИЗВОЛЯ́ТИ, ля́ю, ля́єш, *недок.*, **ви́зволити**, лю, лиш, *док.*, *кого*, *що*. 1. Звільняти з неволі (людей, територію): *Славний вдовиченко з лютої неволі із Бакчисараю брата* ***визволяє*** (Шевч., II, 130); *Це польськеє військо з червоним іде* ***визволяти*** *свій край* (Сос., VIII, 45); *...Ранком ми вирядимо людей до вашого табору* ***визволяти*** *наших делегатів* (Трубл., II, 232).
У с п о л.: ***в.*** *братів, бранців, народи, Вітчизну, рідний край, рідну землю, місто, село; з неволі.*

2. Те саме, що **вивільняти** (переважно щодо окремих одиничних предметів): *Вершомет... одвів пружину і* ***визволив*** *затиснену дугами лапу* (Трубл., II, 166).
У с п о л.: ***в.*** *руку, лапу, ногу, бороду.*

3. Допомагати вийти із скрутного становища, порятувати: *Він* ***визволив*** *товариша з біди.*
У с п о л.: ***в.*** *товариша, друга; з біди, з нужди, з важкого становища.*

ЗВІЛЬНЯ́ТИ, ня́ю, ня́єш, *недок.*, **звільни́ти**, звільню́, звільниш, *док.* 1. Те саме, що **вивільняти:** *Доводилось розсувати їх* [колоди та дошки], *щоб звільнити собі дорогу* (Головко, III, 298); *Основне завдання чистки полягало в тому, щоб* ***звільнити*** *партію від чужих елементів* (Іст. КПРС, 354).
У с п о л.: ***з.*** *дорогу, приміщення, квартиру, кімнату, номер у готелі, енергію, час;* ***з.*** *для потреб господарства.*

2. Те саме, що **визволяти** у 1 зн.: *Інтерес до вивчення російської мови в усьому світі, що... зріс у післявоєнний час, коли СРСР* ***звільнив*** *народи Європи від фашистського ярма, з кожним роком посилюється* (Мовозн., 1982, № 3, 9); *Противник теж підкинув значні сили піхоти і виводив її раз по раз у контратаки, щоб* ***звільнити*** *замкнені в дотах гарнізони* (Гончар, I, 94); *Розгромила Радянська Армія німецьких фашистів,* ***звільнила*** *Радянську Україну, визволила поневолені народи з-під фашистського чобота* (Вишня, VI, 18).
У с п о л.: ***з.*** *арештованих, політв'язнів, народ;* ***з.*** *від ярма капіталізму, від кріпацької залежності, з камери смертників.*

3. *кого, що.* Позбавляти чогось; знімати з роботи: *Тільки комунізм* ***звільняє*** *талант від багатьох антиестетичних людських звичок, прагнень і почуттів, від класового насильства іззовні* (РЛ, 1965, № 8, 4); *Наш старший помічник* ***звільнив*** *мене аж на три дні від чергування на камбузі* (Трубл., II, 183—184); *У міськкомі ще вимагали* ***звільнити*** *з роботи автора фейлетону за легковажне ставлення до перевірки фактів, але виконати цю вимогу Побережний відмовився* (Гур., 258).
У с п о л.: ***з.*** *директора, робітника; себе від обов'язку, від праці, від занять, від повинностей, від переживання, від тривог: з роботи, за професійною непридатністю, у відповідності з наказом.*

ВИ́ВІЛЬНЕННЯ, я, *с.* У с п о л.: ***в.*** *повне, часткове; робочої сили, часу, руки.*

ВИ́ЗВОЛЕННЯ, я, *с.* У с п о л.: ***в.** близьке, соціальне, політичне; Батьківщини, рідної землі, народу, праці; ідея, година **в.**; прагнення, шлях до **в.***

ЗВІЛЬНЕННЯ, я, *с.* У с п о л.: ***з.** політв'язнів, території, приміщення, населення; з роботи, з посади; заява на **з.***

ВИГЛЯД // ВИД

Корені **-гляд, вид.** Схожість далека, проте в мовленні під впливом застарілих значень можливе змішування.

ВИ́ГЛЯД, у, *ч.* Сукупність зовнішніх ознак, зовнішній вираз: *Він* [Запара] *стояв, вражений **виглядом** вершини цієї гори* (Трубл., II, 242); *За зовнішнім **виглядом** можна визначити і рослини посушливих місць* (Бот., 78); *Василько сьогодні мав урочистий **вигляд*** (Збан., Таємниця, 109); *І тоді вже не можна буде зробити навіть **вигляду**, що нічого не сталося* (Вітч., 1984, № 5, 144).

У с п о л.: ***в.** загальний, зовнішній, акуратний, величний, урочистий, спокійний, впевнений, байдужий, схвильований, скорботний, зажурений, пригнічений, непривітний, похмурий; **в.** вченого, знавця, здорового, хворого; мати **в.**, на **в.** років п'ятдесят.* △ **Під в.**— удаючи кого-небудь; **робити в.**— удавати що-небудь.

ВИД[1], у, *ч.* 1. Окрема галузь чогось, різновид у ряді предметів, явищ: *Більше двадцяти **видів** робіт виконує цивільна авіація у сільському господарстві* (ЗП, 1966, № 3, 2); *...І. Франко з особливою силою підкреслює, що для нього поезія є однією з основних **видів** зброї у боротьбі проти буржуазного ладу* (УМЛШ, 1977, № 12, 64).

У с п о л.: ***в.** праці, продукції, мистецтва, літератури, письма, спорту, зброї, машин, тварин, грибів; проблема, структура **в.**, змінність **в.**, дарвінівська концепція **в.***

2 (лінгв.). Граматична категорія, що характеризує дію: *Кожна дієслівна форма у певному контексті виражає значення або недоконаного **виду**, або доконаного* (СУЛМ, II, 337).

У с п о л.: ***в.** доконаний, недоконаний; вираження, значення, категорія, форма **в.**; морфологічні засоби вираження **в.**; формальне вираження **в.***

ВИД[2], у, *ч.* 1. Обличчя: *Їде* [Яресько] *серйозний, постаршав, нема вже колишньої хлопчачої безтурботності на **виду*** (Гончар, III, 116); *Сніг холодними клаптиками впав на її* [Олександри] *гарячий **вид** й трохи прохолодив його* (Коцюб., I, 70).

У с п о л.: △ **З виду** — маючи той чи інший вигляд; **не подавати (показувати) виду** — приховувати свої почуття.

2. Краєвид: *З Дніпра відкривався прекрасний **вид** на місто.*

У с п о л.: ***в.** мальовничий, гарний; **види** Криму; **в.** на море, на пустир.* △ **Бути на в.**— бути помітним.

ВИГОЛОШУВАТИ // ОГОЛОШУВАТИ // ПРОГОЛОШУВАТИ

Спільні корінь **голос(ш)-**, суфікс **-ува-**; розрізняються префіксами **ви-, о-, про-.** Похідні пароніми в и г о л о ш е н н я // о г о л о ш е н н я // п р о г о л о ш е н н я; в и г о л о ш е н и й // о г о л о ш е н и й // п р о г о л о ш е н и й. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ВИГОЛО́ШУВАТИ, шую, шуєш, *недок.*, **ви́голосити**, лошу, лосиш, *док.*, *що.* Прилюдно виступати (з промовою, доповіддю), вимовляти які-небудь слова, фрази: *Чуприна почав **виголошувати** над прахом Василя промову* (Довж., II, 68); *Які запальні мрії **виголошували** вони* [комунівці], *зібравшись коло кіптявого каганця в кімнаті голови!* (Янов., I, 402); *Він* [лейтенант] *продовжував **виголошувати** погрози, щоразу починаючи з «я»* (Багмут, 63).

У спол.: *в. промову, доповідь, тост, слова, фрази, погрози; урочисто, схвильовано, спокійно.*

ОГОЛО́ШУВАТИ, шую, шуєш, *недок.,* **оголоси́ти,** лошу́, ло́сиш, *док., що.* 1. Публічно заявляти про що-небудь, робити відомим, офіційно визнавати: ...[Мирослава] ***оголосила*** *цілому стрілецькому товариству свою пригоду і поміч, якої дізнала від Максима* (Фр., VI, 20); *Захар на сани став,* ***оголосив*** *людям, щоб за дешеву ціну не наймались до пана...* (Горд., I, 220); *Уже давно настав час* ***оголосити*** *територію Аджимушкаю заповідною* (Вітч., 1984, № 5, 157).
У спол.: *о. наказ, присуд, вирок, рішення, подяку, попередження, догану, тему уроку, порядок денний; людям; зрадником, шпигуном, (не)винним, диваком.*

2. Офіційно заявляти про початок чого-небудь: *Ні намету не мав* [Святослав], *ні постелі, й ніколи не вирушав на ворогів своїх, не* ***оголосивши*** *війни* (Довж., III, 23); *Секретар партійної організації...* ***оголосив*** *збори відкритими* (Донч., IV, 499).
У спол.: *о. війну, тривогу, збори відкритими (закритими), похід, недільник, суботник.*

ПРОГОЛО́ШУВАТИ, шую, шуєш, *недок.,* **проголоси́ти,** лошу́, ло́сиш, *док., що і без додатка.* 1. Декларувати, обнародувати: *Радянський народ... закріплює основи суспільного ладу і політики СРСР, встановлює права, свободи і обов'язки громадян, принципи організації і цілі соціалістичної загальнонародної держави і* ***проголошує*** *їх у цій Конституції* (Конст. СРСР, 5); *Релігія завжди протиставляла Землю й небо і* ***проголошувала*** *небо недосяжним* (Астр., 28).
У спол.: *п. рівність, братерство, єдність, свободу совісті, незалежність, закон, бойовий лозунг, утворення УРСР; п. врочисто.*

2. Те саме, що **виголошувати** у 1 зн.: *Розходилися пізньої ночі,* ***проголосивши*** *останній тост за дружбу* (Собко, I, 197).
У спол.: *п. здравицю, многоліття, потребу єднання; п. врочисто, спокійно, схвильовано.*

ВИ́ГОЛОШЕННЯ, я, *с.* У спол.: *в. промови, доповіді, тексту привітання; легкий для в.*

ОГОЛО́ШЕННЯ, я, *с.* У спол.: *о. наказу, подяки, догани, війни; о. про збори.*

ПРОГОЛО́ШЕННЯ, я, *с.* У спол.: *п. рівності, братерства, правди, єдності, декрету.*

ВИ́ГОЛОШЕНИЙ, а, е. У спол.: *в. промова, тирада, тост, слово, фраза; в. схвильовано, радісно, гаряче, переконливо.*

ОГОЛО́ШЕНИЙ, а, е. У спол.: *о. наказ, вирок, рішення, подяка, попередження, догана, війна, похід, недільник, суботник, початок зборів, порядок денний; населенню, працівникам; державою, по радіо; несподівано.*

ПРОГОЛО́ШЕНИЙ, а, е. У спол.: *п. принципи мирного співіснування держав, перша в світі держава робітників і селян, бойовий лозунг партії.*

ВИДІЛЯТИ // ПРИДІЛЯТИ

Спільні корінь **-діл-**, суфікс **-я-**; розрізняються префіксами **ви-, при-.**

ВИДІЛЯ́ТИ, ля́ю, ля́єш, *недок.,* **ви́ділити,** лю, лиш, *док.* 1. *кого, що.* Відокремлювати із загальної маси: ...*Виразність індивідуального обличчя творчості Гончара* ***виділяють*** *її як одне з незаперечно самобутніх явищ у літературі соціалістичного реалізму* (ІУЛ, VIII, 399).
У спол.: *в. кошти, капіталовкладення, матеріальні ресурси; ветеранів, дітей, жінок, старших; здібних, талановитих; господарству, на розвиток літератури (мистецтва, науки), на охорону природи.*

2. *що.* Видаляти, виводити назовні з організму: *Під час дихання рослини вбирають кисень і* ***виділяють*** *вуглекислий газ* (Бот., 126).
У спол.: ***в.*** *білок, воду, кисень, кислоту, піт, аромати, запах.*

ПРИДІЛЯ́ТИ, ляю, ляєш, *недок.,* **приділи́ти,** ділю́, ділиш, *док., що, кому, чому, для кого, чого.* Надавати, присвячувати комусь чи чомусь певний час: *Товаришу командуючий, редактор нашої фронтової газети, старший батальйонний комісар Тихий, та спеціальний воєнний кореспондент, батальйонний комісар товариш Крикун, просять* ***приділити*** *їм п'ять хвилин* (Корн., III, 275).
У спол.: ***п.*** *годину, п'ять хвилин, час, увагу.*

ВИЗВОЛЕНИЙ // ВИЗВОЛЬНИЙ

Спільні корінь **-вол(ь)-**, префікси **ви/з-**; розрізняються суфіксами **-ен-**, **-н-**.

ВИ́ЗВОЛЕНИЙ, а, е (і в зн. ім.). Який стосується звільнених від ворога територій, народів; звільнений: *Кажуть, Полтава одним духом* ***визволена!..*** (Гончар, II, 181); *У мові «Прапороносців» гармонійно поєднані різноманітні лексичні елементи — літературна мова автора, подільська говірка Хаєцького... запозичення з мов* ***визволених*** *країн* (ІУЛ, VIII, 117).
У спол.: ***в.*** *територія, країна, народ, місто; радянськими воїнами, від окупантів.*

ВИ́ЗВОЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний з боротьбою за звільнення: *Йому* [Гейдріхові] *шлють доручення негайно виїхати до Франції, Бельгії, Голландії, щоб і там втопити в крові* ***визвольні*** *прагнення народів* (Галан, 321).
У спол.: ***в.*** *суспільний рух, боротьба, війна, походи, місія, прагнення.*

ВИЗНАЧАЛЬНИЙ // ВИЗНАЧНИЙ

Спільні корінь **-знач-**, префікс **ви-**; розрізняються суфіксами **-а/льн-**, **-н-**.

ВИЗНАЧА́ЛЬНИЙ, а, е. Який визначає суть чогось; основний, істотний: *Одним з* ***визначальних*** *принципів Конституції СРСР, як і конституцій всіх братніх республік, є принцип соціалістичного інтернаціоналізму, рівноправності і дружби між народами* (КУ, 1979, № 10, 33); *Своєрідністю манери Смолича у «Світанку над морем» є концентрація уваги на висвітленні найголовніших, класово* ***визначальних*** *рис персонажів* (ІУЛ, VIII, 167).
У спол.: ***в.*** *риса, фактор, принцип, умова, момент, елемент, якість, особливість, тип героя, галузь промисловості, бій, подія; бути, зробитися, стати* ***в.***

ВИЗНАЧНИ́Й, а́, е́. Який відзначається своїми позитивними рисами, важливий за своїм значенням; видатний: *...Романи, предметом художнього зображення в яких виступають життя та творча діяльність* ***визначних*** *громадських діячів, революціонерів, письменників, людей мистецтва і науки, мають і науково-пізнавальну, і виховну цінність* (ІУЛ, 8, 475); *Серед поетів пошевченківської доби* ***визначне*** *місце посів Степан Руданський* (Рильський, IX, 273); *У важких боях за столицю Радянської України* ***визначну*** *роль відіграли війська під командуванням К. С. Москаленка, П. С. Рибалка, П. Ф. Жмаченка, С. Г. Трофименка, І. Д. Черняховського, С. Я. Красовського* (КУ, 1979, № 10, 11).
У спол.: ***в.*** *особа, людина, діяч, критик, письменник, публіцист, поет, артист, талант, відкриття, дослідження, твір, роман, роль, успіх, досягнення, заслуга, подія.* △ **В. місця** — пам'ятні місця, пов'язані з видатними подіями, людьми.

ВИЗНАЧАТИ // ВІДЗНАЧАТИ // ЗАЗНАЧАТИ

Спільні корінь **-знач-**, суфікс **-а-**; розрізняються префіксами **ви-**, **від-**, **за-**. Похідні пароніми визначення // відзначення // зазначення, визначений // відзначений // зазначений. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ВИЗНАЧА́ТИ, ча́ю, ча́єш, *недок.*, **ви́значити,** чу, чиш, *док.* 1. *що.* Розпізнавати що-небудь за певними ознаками: *Додержуючись вказівок компаса, шхуна пішла попереднім курсом, але* ***визначити,*** *куди саме вона прямує, можна було тільки тоді, коли на небі з'являться зірки* (Трубл., I, 383); *За вмістом радіоактивних елементів і свинцю* ***визначають*** *вік метеоритів* (Астр., 68).
У с п о л.: ***в.*** *відстань, дистанцію, глибину, ширину, кількість, розмір, вік, темп, висоту звука, характер відносин, якість; точно, приблизно, на око.*

2. *що.* Характеризувати, давати визначення: *Проблемну ситуацію... створюємо, пропонуючи* ***визначити*** *граматичне значення однозвучних форм* (УМЛШ, 1984, № 5, 38); ***Визначити*** *тему роману «Сорок вісім годин» і надзвичайно складно, і зовсім просто* (Смолич, VI, 422).
У с п о л.: ***в.*** *поняття, завдання, правило, рід, відмінок, теорему, число, риси характеру героя; точно, приблизно, (не)правильно.*

3. *кого, що.* Виділяти, призначати: *Зразу ж* ***визначили*** *і доповідача* (Головко, III, 44); *Металургійного велетня треба було пустити в строк, який* ***визначили*** *уряд і партія* (Донч., I, 156).
У с п о л.: ***в.*** *переможців, доповідачів, чергового, відповідального, строк, місце бою, розмір податку, нагороди, оцінку роботи, завдання.*

4. *що.* Намічати, планувати: *Я бачу, що все-таки і я можу часом осягти мету, яку собі* ***визначу*** (Л. Укр., V, 223).
У с п о л.: ***в.*** *напрям, орієнтири, стратегію, тактику, права і обов'язки, завдання; договором; заздалегідь, чітко.*

5. Зумовлювати що-небудь: *...Спільна мова і звичаї* ***визначають*** *спільність історичної долі великих груп людей, формують у них єдиний психологічний склад характеру* (Сусп., 75); *Зустріч з видатним актором* ***визначила*** *дальший життєвий шлях юнака.*
У с п о л.: ***в.*** *мету, розвиток, життєвий шлях.*

ВІДЗНАЧА́ТИ, ча́ю, ча́єш, *недок.*, **відзна́чити,** чу, чиш, *док.* 1. *що.* Виділяти позначкою; відмічати; записувати: *У рукописі треба уважно* ***відзначити*** *всі неясні місця.*
У с п о л.: ***в.*** *незрозумілі місця олівцем; в рукописі, на карті, на полях.*

2. *що.* Звертати увагу, зауважувати; підкреслювати: *Представники багатьох держав* ***відзначали,*** *що проблема расизму і расової дискримінації в сучасному світі існує там, де панує імперіалізм, де зберігаються рештки колоніалізму* (Вісн., 1984, № 11, 37).
У с п о л.: ***в.*** *атмосферу дружби, посилення, послаблення, відмінність, подібність; охоче, з задоволенням, радо; слід* ***в.***

3. *кого, що.* Виділяти когось чи щось похвалою, нагородою: *Мій проект жюрі* ***відзначило*** *як кращий* (Донч., I, 512); *Бригаду скрізь хвалять,* ***відзначають,*** *у приклад ставлять* (Вітч., 1984, № 5, 143).
У с п о л.: ***в.*** *переможців соціалістичного змагання, підприємство, школу, проект; грамотою, цінним подарунком, грошовою премією; в наказі, на зборах; як кращий, як передовий.*

4. *що.* Святкувати: *В 1889 році на Паризькому конгресі був заснований II Інтернаціонал. Конгрес закликав трудящих усіх країн* ***відзначати*** *щороку 1 Травня як день міжнародної солідарності* (Іст. КПРС, 419); *Людям подобається* ***відзначати*** *кожен рік, що безповоротно відійшов у минуле* (Гур., 70).
У с п о л.: ***в.*** ювілей, пам'ятні дати, урочисті події; святково, урочисто, щороку.

ЗАЗНАЧА́ТИ, ча́ю, ча́єш, *недок.*, **зазна́чи́ти,** на́чу́, на́чиш, *док.* 1. Те саме, що **відзначати** у 1 зн.: *Треба* ***зазначити*** *в тексті закладками відповідні місця.*
У с п о л.: ***з.*** *адресу, в тексті, в рукописі.*

2. Те саме, що **відзначати** у 2 зн.: [Котляревський у листі] ***зазначив,*** *що про Василенка нічого не знає, за ним загинув слід* (Іваничук, Вода, 203);

Як правильно ***зазначає*** *автор, матеріали словника допоможуть пробудити інтерес учнів до мови* (УМЛШ, 1984, № 10, 77); *...У листі, відправленому з хорунжим, полковник докладно* ***зазначав,*** *скільки чого й почім можна продати, з чим доведеться почекати* (Добр., 91).

ВИ́ЗНАЧЕННЯ, я, *с.* У спол.: ***в.*** *віддалі, глибини, кількості, віку, характеру відносин; правила, роду, відмінка, теми, ідеї, відповідального, переможців, строку, стратегії, тактики, мети, завдання; сформулювати, давати.*

ВІДЗНА́ЧЕННЯ, я, *с.* У спол.: ***в.*** *60-річчя утворення СРСР, 40-річчя Перемоги; урядовими нагородами, грамотою, преміями.*

ЗАЗНА́ЧЕННЯ, я, *с.* У спол.: ***з.*** *місця роботи, адреси; в рукописі, в тексті.*

ВИ́ЗНАЧЕНИЙ, а, е. У спол.: ***в.*** *розмір, напрям, відстань, строк, день, параметри, ширина, глибина, кількість, властивість, процент, завдання, мета, переможці, доповідачі; точно, заздалегідь.*

ВІДЗНА́ЧЕНИЙ, а, е. У спол.: ***в.*** *бойові заслуги, сумлінна праця; орденом, грамотою, поїздкою по місцях бойової слави, грошовою премією; в наказі, в доповіді.*

ЗАЗНА́ЧЕНИЙ, а, е. У спол.: ***з.*** *місце; закладкою; вище.*

ВИКЛАД // ВИКЛАДАННЯ

Спільні корінь **-клад,** префікс **ви-;** розрізняються суфіксами **-а/нн(я).** Мають різний рід.

ВИ́КЛАД, у, *ч.* Письмова чи усна розповідь, опис яких-небудь фактів, матеріалів; манера розповіді: ***Виклад*** *змісту може бути письмовим і усним* (УМЛШ, 1981, № 5, 43); *Їм* [творам Старицького] *властива також широта і жвавість* ***викладу,*** *стрункість композиції і гострота сюжету, досконале розкриття образів* (ІУЛ, IV, кн. 2, 49); *У* ***викладі*** *навчального матеріалу мало уваги приділяється причинно-наслідковим зв'язкам, загальним поняттям* (ЗНІ, 1984, № 18, 16).
У спол.: ***в.*** *докладний, глибокий, дохідливий, лаконічний, жвавий, цікавий, формальний, поверховий; думок, фактів, матеріалу; глибина, дохідливість, форма, мова, якість, аналіз* ***в.,*** ***в.*** *у письмовій формі.*

ВИКЛАДА́ННЯ, я, *с.* Дія або її результат, коли щось викладають, витягаючи звідкись, чи щось вкривають: *Багато господарських магазинів торгують за зразками і з відкритим* ***викладанням*** *товарів* (РУ, 17.09 1960). У спол: ***в.*** *товарів, карт, візерунку, узору; цеглою, кахлем.*

2. Читання лекцій, ведення уроків, навчання певної дисципліни: *Досвід* ***викладання*** *літератури переконує, що найважливішим у методиці літератури є читання і пояснення художніх творів* (РЛ, 1965, № 2, 60); *Однією із серйозних причин наявності недоліків у* ***викладанні*** *географії є недостатнє забезпечення шкіл області кваліфікованими кадрами вчителів* (ЗНІ, 1984, № 18, 18).
У спол.: ***в.*** *дисципліни, літератури, математики, мови, фізики; рівень, стан* ***в.;*** ***в.*** *методом лекції (бесіди), рідною мовою.*

ВИКЛИК // ЗАКЛИК // ПОКЛИК

Спільний корінь **-клик;** розрізняються префіксами **ви-, за-, по-.** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічний зв'язок.

ВИ́КЛИК, у, *ч.* 1 (перев. офіц.). Просьба, вимога прийти, з'явитися кудись: *Бігала Інна на* ***виклики*** *по хатах, бачила односельців, що вилягають цілими сім'ями, немовлят, що горять у високих температурах* (Гончар, VI, 375); *Надія помітила, що вчора до військкомату, не чекаючи* ***виклику,*** *відбувся масовий похід добровольців* (Баш, II, 62).
У спол.: ***в.*** *терміновий, (не)своєчасний; лікаря, працівника, медичної*

допомоги; (чий) *директора, організації, установи; додому, в суд, на роботу, на сесію, у міліцію, по телефону; на* ***в.*** *з'являтися, приїжджати.*

2. Пропозиція взяти участь у змаганні, вимога до участі в чомусь: *Ми прийняли* ***виклик*** *на соціалістичне змагання з вашою бригадою; На будь-який* ***виклик*** *войовничого імперіалізму ми знайдемо швидку і ефективну відповідь* (КУ, 1981, № 5, 7).

У с п о л.: ***в.*** *категоричний, провокаційний; на соціалістичне змагання; приймати.* △ **З в. глянути (сказати, пройти)** — своїм виглядом, жестами, інтонацією спонукати до суперечки, боротьби; **кидати (кинути) в.**— робити категоричну, різку пропозицію вступити у боротьбу.

ЗАКЛИК, у, *ч.* 1. Просьба прийти, з'явитися; те, що кличе кудись, до чогось: *Він прибув на* ***заклик*** *друга; Навкруги суцільне ревище, стогін, передсмертні крики і невщухаючі* ***заклики*** *«Вперед»* (Гончар, III, 395).

У с п о л.: ***з.*** *вимогливий; рідних, друзів, товариша, сурми; на* ***з.*** *прибувати, з'являтися, кидатися.*

2. Політичне гасло, звертання, відозва; вимога діяти: *Трудящі нашого міста всім серцем підтримують патріотичний* ***заклик*** *киян* (РУ, 15.04 1982); *Російський народ співав. І хай порівнював його пісню Некрасов із стогоном,— але був у тому стогоні могутній* ***заклик*** *до боротьби* (Рильський, IX, 150).

У с п о л.: ***з.*** *бойовий, мужній, могутній, святковий; ЦК КПРС, партії, передових виробничників, правофлангових; до боротьби, до повстання, до активної діяльності, до взаємної ввічливості, до народу; у відповідь на* ***з.; з.*** *працювати без браку; йти на* ***з.*** *партії.*

ПОКЛИК, у, *ч.* 1. Те саме, що **заклик** у 1 зн.: *На його* ***поклик*** *першими з'явились брати Блаженки* (Гончар, I, 417).

У с п о л.: ***п.*** *глухий, голосний; товариша, гудка; на* ***п.*** *озиратися, приходити, з'являтися.*

2. (перен., перев. поет.). Притягальна сила чого-небудь; відповідність своїм переконанням, покликанню: *І вона після довгих вагань погодилась: історія для неї була* ***покликом*** *долі* (Цюпа, Краяни, 159).

У с п о л.: ***п.*** *владний; долі, простору, дороги, поля, моря, весни, душі, серця; за* ***п.*** *душі, серця.*

3 (рідко). Те саме, що **заклик** у 2 зн.: *Ми йшли на* ***поклик*** *безнастанний: «Війна — палацам, вічний мир — хатам!»* (Сос., VII, 55).

У с п о л.: ***п.*** *безнастанний, мужній, невщухаючий.*

4. Викрикнута фраза, слово, звук; вигук: *Чоловік озирнувся на той* ***поклик,*** *і Павло побачив, що це Бранко Рибар* (Кучер, V, 278).

У с п о л.: ***п.*** *веселий, гучний, розпачливий;* ***п.*** *друзів, птаха.*

ВИКОНАВСЬКИЙ // ВИКОНАВЧИЙ

Спільні корінь **-кон-**, суфікси **-а/в-**, префікс **ви-**; розрізняються суфіксами **-ськ-**, **-ч-**.

ВИКОНАВСЬКИЙ, а, е. Який стосується будь-якого виконання, крім керівного: *Робота з кадрами сьогодні спрямовується насамперед на підвищення компетентності,* ***виконавської*** *дисципліни, відповідальності за доручену справу перед партією і народом* (КУ, 1984, № 3, 26—27); *Пісня Головатого сподобалась гостям, може, не так своїм змістом, як* ***виконавською*** *майстерністю співця* (Добр., 395).

ВИКОНАВЧИЙ, а, е. Який здійснює виконання рішень, постанов, практичне керівництво чим-небудь: *Рада Міністрів СРСР — Уряд СРСР — є найвищим* ***виконавчим*** *і розпорядчим органом державної влади СРСР* (Конст. СРСР, 43); ***Виконавчий*** *комітет «Народної волі» звертався з листом, адресованим групі закордонних товаришів* (М. Ол., II, 294).

У с п о л.: ***в.*** *орган, комітет, кадри, команда, механізм.* △ **В. лист** — юридичний документ, що містить наказ суду.

2*

Спільні корінь **-кри-**, суфікс **-ва-**; розрізняються префіксами **ви-**, **роз-**. Похідні пароніми в и к р и т т я // р о з к р и т т я, в и к р и т и й // р о з к р и т и й.

ВИКРИВА́ТИ, ва́ю, ва́єш, *недок.*, **ви́крити**, рию, риєш, *док.*, *кого, що.* Виявляти негативне, засуджуючи його, показувати щось приховане: — *Ви не дивіться, що він малий, він уже боровся з фашистами, допомагав партизанам, він сам* ***викрив*** *гестапівську шпигунку...* (Сміл., II, 298); *Образом Аркадія Річинського... Ірина Вільде гостро* ***викриває*** *облудність релігії та її служників* (ІУЛ, VIII, 460).
У с п о л.: ***в.*** *злочинця, ворога, шпигуна, зрадника, паліїв війни, шкідників, бюрократів, злочин, наклеп, шахрайство, облудність, підлість, нечесність, махінації, антинародний характер самодержавства, цісарські порядки, лібералізм, ідеологію ворогів; гостро, нещадно.*

РОЗКРИВА́ТИ, ва́ю, ва́єш, *недок.*, **розкри́ти**, ри́ю, ри́єш, *док.*, *що.* 1. Розмикати щось стулене, складене; знімати покриття (грунту, хати): *Ми* [археологи] *зняли гумус і* ***розкрили*** *перший культурний шар, край розкопу виросла купка дрібних керамічних уламків* (Вітч., 1984, № 5, 173).
У с п о л.: ***р.*** *парашут, парасолю, бруньку, хату.*

2. Дія, що допомагає зрозуміти, усвідомити щось: ... [Павлик] ***розкрив*** *соціальні причини, які перетворювали життя трудящих жінок в суцільне страждання* (ІУЛ, IV, кн. 2, 70); *Яскраво* ***розкрити*** *героїчні образи славних борців за народну справу, вихованих партією Леніна,— не тільки почесне, а й відповідальне завдання біографів* (КУ, 1981, № 2, 89); *У давньоруських літописах виявляється прагнення* ***розкрити*** *значення окремих іншомовних власних назв...* (Мовозн., 1980, № 5, 55).
У с п о л.: ***р.*** *тему, ідейний зміст, людські настрої, трагедію чиюсь, значення слова, талант, творчі сили, конфлікт, секрет; поверхово, глибоко.*

ВИКРИТТЯ́, я́, *с.* У с п о л.: ***в.*** *ворога, злочинця, шпигуна, бюрократів, капіталізму, колоніалізму, клерикалізму, нечесної гри, незаконних махінацій, ворожої ідеології, політики расизму (сили, холодної війни).*

РОЗКРИТТЯ́, я́, *с.* У с п о л.: ***р.*** *парашута, бруньки; змісту, значення слова, таланту, характеру героя, конфліктів, творчих сил, таємниці, секрету, явища; поверховість у* ***р.***

ВИ́КРИТИЙ, а, е. У с п о л.: ***в.*** *ворог, зрадник, шпигун, махінації, нечесні дії.*

РОЗКРИ́ТИЙ, а, е. У с п о л.: ***р.*** *суть явищ, причинові зв'язки, зміст твору, значення слів, парасоля, шар грунту; широко* ***р.*** *очі.*

ВИМИСЕЛ // ДОМИСЕЛ

Спільний корінь **-мисел**; розрізняються префіксами **ви-**, **до-**. Іноді вступають у синонімічні зв'язки (в побутовому стилі).

ВИ́МИСЕЛ, слу, *ч.* 1. Те, що вигадане: ***Вимисли*** *ворожої пропаганди позбавлені реального грунту; Приклад, заснований на* ***вимислі*** *оповідача чи взятий з літературного або фольклорного джерела,— такий приклад можна назвати побрехенькою, чи, як казали в старовину, фабулою* (РЛ, 1965, № 3, 19).
У с п о л.: ***в.*** *химерні, фантастичні; ідеологічних противників, ворожої пропаганди.*

2 (літ.). Створене уявою, фантазією митця (засіб творення художніх образів): *Відомо, що в романі, повісті чи оповіданні письменник узагальнює життєві явища за допомогою уяви і* ***вимислу*** (УЛ, 10, 116).
У с п о л.: ***в.*** *письменника, митця; у художньому творі.*

ДО́МИСЕЛ, слу, *ч.* Здогад, заснований на припущеннях, міркуваннях: *Однобічна оцінка польського повстання 1830 р., недостатня історичність,*

певна суперечність в оцінці діяльності Кармалюка, надмір ***домислів*** *дещо знижують художню цінність роману* [Старицького] (ІУЛ, IV, кн. 2, 50); *Там, де авторові бракує історичних фактів, законний і неминучий письменницький* ***домисел*** (Сміл., IV, 383).
У с п о л.: ***д.*** *мистецький, художній; у творі, у публіцистиці; багато, надмір, мало* ***домислів.***

ВИНАХІДЛИВИЙ // ВИНАХІДНИЦЬКИЙ

Спільні корінь **-хід-**, префікси **ви/на-**; розрізняються суфіксами **-лив-**, **-ниць/к-**. Похідні пароніми в и н а х і д л и в і с т ь // в и н а х і д н и ц т в о.

ВИНАХІДЛИВИЙ, а, е. Здатний вигадати що-небудь, знайти вихід із скрутного становища: *Скільки знає його Надія, він весь час на комсомольській роботі і завжди невгамовний, беручкий,* ***винахідливий*** (Баш, II, 36).
У с п о л.: ***в.*** *людина, воїн, чоловік, жінка, дівчина, студент, учень; бути, стати* ***в.***

ВИНАХІДНИЦЬКИЙ, а, е. Який стосується винахідника та його діяльності: *Стороженкова обізнаність на заводських кадрах допомогла йому швидше... виявити людей з* ***винахідницьким*** *хистом, увійти їм у довір'я* (Баш, II, 265).
У с п о л.: ***в.*** *талант, хист, пропозиція, зусилля, ідея.*

ВИНАХІДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* У с п о л.: ***в.*** *раптова, швидка; юнака, комсорга, педагога.*

ВИНАХІДНИЦТВО, а, *с.* У с п о л.: ***в.*** *масове; інженерів, робітників; підтримувати, популяризувати, вивчати; про* ***в.*** *писати.*

ВИНОГРАДАРСЬКИЙ // ВИНОГРАДНИКОВИЙ // ВИНОГРАДНИЙ // ВИНОГРАДОВИЙ

Спільний корінь **виноград-**; розрізняються суфіксами **-ар/ськ-**, **-ник/ов-**, **-н-**, **-ов-**.

ВИНОГРАДАРСЬКИЙ, а, е. Який стосується виноградарства як галузі сільського господарства, рідше — виноградаря: *На жаль, українська лексикографічна література не фіксує повного реєстру* ***виноградарської*** *термінології* (УМЛШ, 1976, № 8, 74); *Борис Савович виявився досить компетентним у ділах* ***виноградарських,*** *він з півслова вхоплював те, про що йшлося* (Гончар, VI, 23).
У с п о л.: ***в.*** *господарство, область, район, радгосп, комплекс, спеціалізація, справа, напрям, галузь, знаряддя, лексика, термінологія.*

ВИНОГРАДНИКОВИЙ, а, е. Який стосується виноградника — ділянки землі, плантації, де вирощується виноград: ***Виноградникові*** *машини — машини, механізми, устаткування для виконання комплексу робіт на виноградниках* (УРЕ, II, 232).
У с п о л.: ***в.*** *устаткування, знаряддя, агрегат, механізм, машина, комбайн, обприскувач, копач.*

ВИНОГРАДНИЙ, а, е. Який стосується кущів та ягід винограду; виготовлений з винограду: ***Виноградний*** *лист вирізується з темряви і ніжно тремтить разом з тонкими вусиками у місячному сяйві* (Коцюб., I, 279).
У с п о л.: ***в.*** *кущ, лоза, щепа, саджанці, грона, шкілка, поле, вино, екстракт, сік.* △ **В. цукор** — вуглевод, що міститься в рослинах, організмі людини й тварин; глюкоза.

ВИНОГРАДОВИЙ, а, е. 1. Те саме, що **виноградний:** *А там, з боку вокзалу, висока каплиця... густо з боків оповита* ***виноградовим*** *хмелем* (Мирний, III, 328).
У с п о л.: ***в.*** *рослини, хміль.*

2 (у зн. ім.; лише мн.). Родина рослин, до якої входить виноград: ***Виноградові*** *— родина дводольних рослин* (БС, 83).
У с п о л.: *родина, вирощування* ***в.***

ВИПЛАТА // ОПЛАТА // ПЛАТА

Спільний корінь **-плат-**; розрізняються префіксами **ви-, о-**.

ВИПЛАТА, и, *ж.* Видання плати за що-небудь; сплачування боргу: *Саїд звелів припинити* ***виплату*** (Ле, І, 258); *Значно збільшилися* ***виплати*** *і пільги із суспільних фондів споживання* (КУ, 1981, № 2, 17).
У спол.: ***в.*** *авансу, зарплати, грошей, гонорару, процентів, боргів; робітникам, службовцям;* ***в.*** *припинити, розпочати, закінчити.*

ОПЛАТА, и, *ж.* Внесення плати, платіж; вид плати: *В радгоспах діють дві основні системи* ***оплати*** *праці — відрядна й почасова* (ЕС, 366); *Рішенням партії і уряду запроваджено гарантовану* ***оплату*** *праці колгоспників* (Сусп., 167).
У спол.: ***о.*** *грошова, гарантована, додаткова, акордно-преміальна; праці; грошових і товарних документів, податку; за продукцією, за працею; система, організація, регулювання, фонд, розмір, рівень, умови, форми, роль* ***о.***

ПЛАТА, и, *ж.* Винагорода за виконану працю, послуги; віддяка, відшкодування за що-небудь: *Треба, дочко, лічить* ***плату,*** *зароблену* ***плату*** (Шевч., І, 315); *Її успішне виконання* [Продовольчої програми СРСР] *значною мірою залежить від посилення зв'язку розмірів заробітної* ***плати*** *трудівників з кінцевими результатами роботи кожного окремого сільськогосподарського підприємства* (КУ, 1982, № 9, 53).
У спол.: ***п.*** *велика, чесна, поденна, страшна; квартирна; за науку, за працю, за фонди;* ***п.*** *взяти, одержати.* △ **Заробітна п. (зарплата)** — плата за виконану роботу.

ВИРІЗНЯТИСЯ // ВІДРІЗНЯТИСЯ // РОЗРІЗНЯТИСЯ

Спільні корінь **-різн-**, суфікс **-я-**; розрізняються префіксами **ви-, від-, роз-**.

ВИРІЗНЯТИСЯ, няюся, няєшся, *недок.,* **вирізнитися,** нюся, нишся, *док.* Виділятися серед інших, бути помітним через які-небудь ознаки: *Серед тих собак* ***вирізнявся*** *своїм зростом великий Волохан. У запряжці він вів за собою інших собак, бо був найсильніший* (Трубл., II, 473); *Вірші Воронька помітно* ***вирізнялися*** *своєрідністю поетичних інтонацій, новизною образів* (ІУЛ, VIII, 91).
У спол.: ***в.*** *зростом, силою, голосом, кольором; на тлі будинку, на фоні неба; серед (з-поміж) когось, чогось.*

ВІДРІЗНЯТИСЯ, няюся, няєшся, *недок.,* **відрізнитися,** нюся, нишся, *док.* Характеризуватися якими-небудь особливостями, які не властиві подібним іншим: *Алмази... і синтетичні, і природні, ні за хімічним складом, ні за структурою не* ***відрізняються*** *один від одного, вони мають однакову твердість і щільність* (НС, 1972, № 12, 15); *...Темпи збільшення населення по окремих регіонах і країнах істотно* ***відрізняються*** (КУ, 1981, № 1, 73).
У спол.: ***в.*** *від свого попередника, від інших, від чого-небудь, один від одного; умінням, вдачею, характером; не* ***в.*** *нічим особливим;* ***в.*** *істотно, суттєво, помітно.*

РОЗРІЗНЯТИСЯ, няється, *недок.* Мати певні особливості, відмінності (при зіставленні предметів, явищ): *Ці будинки між собою нічим не* ***розрізнялися.***
У спол.: ***р.*** *між собою; якісно, на вигляд, (не)суттєво.*

ВИРІШАЛЬНИЙ // РІШУЧИЙ

Спільний корінь **ріш-**; розрізняються суфіксами **-аль/н-, -уч-**, префіксом **ви-**. Зрідка як застаріле рішучий може виступати у зн. вирішальний (синонімом).

ВИРІША́ЛЬНИЙ, а, е. Найважливіший, головний; який визначає дальший перебіг подій: *У боротьбі проти гітлерівської навали СРСР ціною 20 мільйонів життів своїх громадян вніс* ***вирішальний*** *вклад у врятування людства від загрози фашистського поневолення* (КУ, 1980, № 11, 83); *Ішлося до* ***вирішального*** *бою, лаштувалося князівське військо круг Костянтинова* (Ле, I, 47); *Мала ж бути надто відповідальна і* ***вирішальна*** *розмова* (Смол., VI, 190).
У с п о л.: ***в.*** *значення, фактор, вплив, умова, напрям, суспільні події, битва, наступ, гра, зустріч, бій, рік, хвилина, момент, галузь науки і техніки.*

РІШУ́ЧИЙ, а, е. 1. Сміливий, непохитний у своїх рішеннях, сильний, енергійний: *Насуваються грізні дні. Ми повинні бути пильними і* ***рішучими*** (Тют., Вир, 300); *Роман, не втрачаючи самовладання,* ***рішучим*** *стрибком вискочив з окопу, кинув оком туди-сюди й одразу ж наткнувся на свого командира* (Гончар, I, 173); *За дорученням фракції соціал-демократів більшовиків я заявляю* ***рішучий*** *протест проти цього зухвалого порушення самих основ свободи і демократії* (Головко, III, 99).
У с п о л.: ***р.*** *людина, жінка, чоловік, дівчина, хлопець, боротьба, виступ, напад, відсіч, втручання, протест, тон, вимога, дії, заходи;* ***р.*** *бути, стати, зробитися.*

2 (заст.). Те саме, що **вирішальний:** *Вони* [запорожці] *билися хоробро, відчайдушно, почувши, що настала* ***рішуча*** *година остаточно поквитатися зі своїм одвічним ворогом, який протягом кількох сторіч плюндрував їх рідний край* (Добр., 131).
У с п о л.: ***р.*** *година, хвилина, момент, розмова.*

ВИРІШЕННЯ // РІШЕННЯ

Спільні корінь **-ріш-**, суфікс **-енн(я);** розрізняються префіксом **ви-**.

ВИ́РІШЕННЯ, я, *с.* Доходження якого-небудь висновку; знаходження відповіді: *Необхідність свідомого застосування матеріалістичної діалектики у процесі пізнання можна показати на прикладі* ***вирішення*** *питання про побудову теоретичної біології* (КУ, 1981, № 9, 59).
У с п о л.: ***в.*** *оперативне; питання, проблеми, долі; ставити на* ***в.***

РІШЕННЯ, я, *с.* 1. Директивні настанови партії, уряду, присуд суду, розпорядження якої-небудь організації, зборів і т. ін.: *Південна небезпека щодалі дужче привертала до себе увагу країни. Політбюро Центрального Комітету партії винесло спеціальне* ***рішення*** *про виділення врангелівського фронту в самостійний фронт* (Гончар, III, 285).
У с п о л.: ***р.*** *важливе, правильне, гуманне, обгрунтоване, спеціальне, партійне, судове; партії і уряду, пленуму, з'їзду, конгресу, зборів, парткому, місцевкому, кафедри, педради, суду, комісії; величезного значення; про організацію чогось, про створення чогось; проект, текст, схвалення, виконання* ***р.;*** ***р.*** *обговорювати, приймати, затверджувати, виносити, схвалювати, підтримувати, виконувати, зачитувати, опублікувати, переглянути; за* ***р.*** *голосувати; згідно з* ***р.***

2. Продуманий намір зробити що-небудь: *Нарешті Каргат заявив, що має більш-менш точне уявлення про свою роботу на заводі, та попросив аж два тижні на обдумування свого остаточного* ***рішення*** (Шовк., 12).
У с п о л.: ***р.*** *власне, блискуче, сміливе, розумне, дотепне, оригінальне, відповідне, несподіване, колективне, загальне, остаточне, категоричне, принципове, позитивне, негативне; питання, проблеми, справи, конфлікту; зміна, несподіваність, сміливість* ***р;*** ***р.*** *чекати, вимагати, обдумувати, змінювати, приймати, шукати; від* ***р.*** *чогось відмовитись, до якогось* ***р.*** *прийти.*

3. Спосіб вирішення, зображення, розв'язання чого-небудь: *Архітекторові вдалося знайти цікаве* ***рішення*** *інтер'єру. На стелі і на стінах нічого зайвого. Все тішить око* (РУ, 29.07 1967).
У с п о л.: ***р.*** *правильне, творче, технічне, стандартне, цікаве, кольорове;* ***р.*** *інтер'єру, перспективи; в гамі кольорів.*

Спільні корінь **-світл-**, суфікс **-юва-**; розрізняються префіксами **ви-**, **о-**. Похідні пароніми в и с в і т л е н н я // о с в і т л е н н я, в и с в і т л е н и й // о с в і т л е н и й.

ВИСВІТЛЮВАТИ, люю, люєш, *недок.*, **вйсвітлити,** лю, лиш, *док.*, *що.* 1. З'ясовувати, докладно пояснювати, робити зрозумілим: *Вони* [твори «У бур'янах» С. Васильченка, «Тарас Шевченко» Г. Хоткевича, «Петербурзька осінь» О. Ільченка] ***висвітлюють*** *різні періоди біографії Шевченка...* (ІУЛ, VIII, 476); *Мета її* [телевізійної передачі] — ***висвітлити*** *найважливіші етапи визволення України від фашистського ярма, допомогти учням глибше усвідомити героїчний подвиг радянського народу у розгромі ворога* (ЗНІ, 1984, № 15, 24).
У с п о л.: ***в.*** *явище, суть, тему, конфлікти; в літературі, в творі, на уроці; докладно, систематично, по-новому.*

2. Робити видним щось; вихоплювати світлом щось одиничне: *Ліхтариком* ***висвітлив*** *на фоні дерева самітню постать.*
У с п о л: ***в.*** *постать, голову, черевики; ліхтариком, прожектором; раптово.*

ОСВІТЛЮВАТИ, люю, люєш, *недок.*, **освітли́ти,** ітлю́, ітли́ш, *док.*, *що.* Робити щось видним в результаті дії променів світла: *Коли рослину* ***освітлювати*** *сонячним промінням, то можна виявити, що з лійки виходитиме кисень* (Фіз., 6—7, 298).
У с п о л.: ***о.*** *хату, вулицю, дорогу; сонячним промінням, ліхтариком.*

ВИСВІТЛЕННЯ, я, *с.* У с п о л.: ***в.*** *повне, грунтовне, глибоке, поверхове; фактів, явища, теми; в літературі, в науці, в педагогічних виданнях; суб'єктивізм у* ***в.*** *фактів.*

ОСВІТЛЕННЯ, я, *с.* У с п о л.: ***о.*** *електричне, штучне, фантастичне; різкість* ***о.***

ВИСВІТЛЕНИЙ, а. е. У с п о л.: ***в.*** *в науці; повно, частково.*

ОСВІТЛЕНИЙ, а. е. У с п о л.: ***о.*** *будинок, зал, вікна, вітрина; лампою, свічками, місяцем;* (перен.) ***о.*** *ідеєю визволення; штучно, гарно.*

ВИСТАВА // ВИСТАВКА

Спільні корінь **-став-**, префікс **ви-**; розрізняються суфіксом **-к-**.

ВИСТА́ВА, и, *ж.* Твір театрального мистецтва; спектакль: *У клубі було заведено, що до початку* ***вистави*** *грав духовий оркестр учнів місцевої школи* (Оров., Друга зустріч, 222); *Його* [Т. Г. Шевченка] *одностайно обрали головним режисером та організатором* ***вистави*** (Тулуб, В степу, 10). — *Не буде* ***вистави,*** *театр закритий!* (Іваничук, Вода, 34).
У с п о л.: ***в.*** *прекрасна, (не)погана, (не)цікава, слаба, невдала, високоідейна, високохудожня, нова, стара, довга, коротка, сучасна, забута, класична; автор, режисер, прем'єра, ідея, зміст, сюжет, герої, початок, кінець, дія, успіх, провал* ***в.;*** ***в.*** *обговорювати, хвалити, критикувати; взяти участь, грати у* ***в.***

ВИ́СТАВКА, и, *ж.* Публічний показ спеціально підібраних предметів і місце цього показу: *Він готував цю роботу на республіканську* ***виставку,*** *сподіваючись на успіх* (Цюпа, Дзвони, 7); *Значний інтерес викликали* ***виставки*** *«Великий Жовтень — мовою плаката» та «Російський радянський живопис», фото****виставка*** *«Великий Жовтень у Росії»* (КУ, 1981, № 1, 85).
У с п о л.: ***в.*** *хороша, погана; персональна, ювілейна; постійно діюча, пересувна, стаціонарна; художня, архітектурна, філателістична, промислова, сільськогосподарська; республіканська, всесоюзна; радянська, французька; художника, скульптора, живопису, графіки, картин, скульптури, кераміки, плаката, книги, квітів, меблів, зброї, годинників, одягу, вишивки; організація, оформлення, відкриття, огляд* ***в.;*** *експонати, територія, приміщення* ***в.;*** *дирекція, директор, організатор, учасник, каталог* ***в.;*** *увага до* ***в.,*** *репор-*

таж з ***в.****; екскурсія, вхід на* ***в.****; розповідь, стаття, передача про* ***в.****;* ***в.*** *організувати, оформити, відкрити, оглянути, показати комусь; з* ***в.*** *ознайомитися; для* ***в.*** *підготувати, підібрати, на* ***в.*** *піти, на* ***в.*** *бути.* △ **В. досягнень народного господарства СРСР (УРСР, БРСР)** — постійно діюча Всесоюзна (Республіканська) виставка для демонстрування досягнень народного господарства, науки, культури і охорони здоров'я.

ВИСТОЯНИЙ // ВІДСТОЯНИЙ

Спільні корінь **-сто-**, суфікс **-ян-**; розрізняються префіксами **ви-**, **від-**.

ВИ́СТОЯНИЙ, а, е. Який вистоявся: *Микола, увійшовши в клуню, довго любувався* ***вистояними*** *дзвінкими стовбурами груш* (Стельмах, Вибр., 401).
У с п о л.: ***в.*** *напій, вишнівка, малинівка, дерево; на сонці, довго.*

ВІДСТО́ЯНИЙ, а, е. 1. Який відстоявся, дав осадок: ***Відстояна*** *вода чиста, як сльоза.*
У с п о л.: ***в.*** *рідина, вода.* △ **В. молоко** — молоко, у якому підійшли вершки.

2. Захищений у боротьбі, в полеміці: *Заходьте в світ,* ***відстояний*** *людьми від ненажерних зграй, від замахів лукавих!* (Рильський, III, 152).
У с п о л.: ***в.*** *мир, незалежність, ідеї, погляди, думка, позиція, точка зору, проект; у боротьбі, в дискусії.*

ВИТРАТИ // ВТРАТИ // ЗАТРАТИ

Спільні корінь **-тр-**, суфікс **-а-**; розрізняються префіксами **ви-**, **в-**, **за-**.

ВИТРА́ТИ, áт, *мн.* Кошти, гроші, витрачені на що-небудь: *Плани, як і раніше, виконуються ціною великих затрат і виробничих* ***витрат*** (КУ, 1981, № 12, 18); *Вони* [Франко, Павлик] *так закрутили гайку, звівши всі* ***витрати*** *до мінімуму, що часто почали лягати не вечерявши* (Кол., 349).
У с п о л.: ***в.*** *бюджетні, воєнні, транспортні, суспільно необхідні, непередбачені, позапланові; виробництва, обігу; на заробітну плату, на капітальне будівництво, на освіту, на соціальне забезпечення; норми, скорочення* ***в.***

ВТРА́ТИ (УТРА́ТИ), áт, *мн.* Марне витрачення чогось; збитки: *...Продуктивність праці зростає більш високими темпами, скорочуються* ***втрати*** *робочого часу, зміцнюється дисципліна, економніше витрачаються матеріальні та трудові ресурси* (КУ, 1984, № 3, 91).
У с п о л.: ***в.*** *матеріальні, фінансові, грошові, незначні, великі, тяжкі; робочого часу, урожаю, зерна, енергії, металу; на виробництві, при транспортуванні, при зберіганні;* ***в.*** *завдавати, зазнавати, (не)допускати.*

2. Жива сила, а також військова техніка, втрачені під час війни: *За рік... партія подвоїла свої ряди, незважаючи на великі* ***втрати*** *на війні* (Іст. КПРС, 266); *Противник зазнав у цих боях величезних* ***втрат*** (Гончар, III, 352).
У с п о л.: ***в.*** *великі, тяжкі, малі, людські; живої сили, бойової техніки;* ***в.*** *завдавати, зазнавати, (не)допускати.*

ЗАТРА́ТИ, áт, *мн.* Гроші, матеріальні цінності, енергія, сила, праця і под., що затрачені на що-небудь: *У соціалістичних країнах неухильно зростає частка матеріальних* ***затрат*** *на освіту, охорону здоров'я, мистецтво, транспорт, житлове й комунальне будівництво* (ЕС, 400); *Драглисте багно огидно чвакало під ногами, і кожен крок вимагав* ***затрати*** *страшних фізичних зусиль* (Тют., Вир, 352).
У с п о л.: ***з.*** *великі, капітальні, матеріальні, перемінні, постійні; засобів праці, матеріальних і фінансових ресурсів, часу, зусиль; на один карбованець товарної продукції; скорочувати, збільшувати.*

ВИХОВАНИЙ // ВИХОВНИЙ

Спільні корінь **-хов-** і префікс **ви-**; розрізняються суфіксами **-ан-**, **-н-**.

ВИ́ХОВАНИЙ, а. е. Який унаслідок виховання здобув певні моральні устої, навички пристойного поводження: *Він був дуже симпатичний, цей*

Яків де Бельмен. Добре ***вихований,*** *з жінками надзвичайно поштивий* (Ів., IV, 267); — *Я досить* ***вихована*** *людина, щоб не кидатися на гостя з кулаками* (Жур., Повісті, 300).
У спол.: ***в.*** *учень, дівчина; життям, в школі; на принципах комуністичної моралі, в дусі непримиренного ставлення до ворожої ідеології; (не)добре, (не)погано бути* ***в.***

ВИХОВНИЙ, á, é. Який стосується процесу виховання: *Воронцов вважав ці дуети за одну з форм* ***виховної*** *роботи серед особового складу* (Гончар, І, 188); *Стійкий пізнавальний інтерес, потреба в знаннях... стають могутнім знаряддям* ***виховного*** *впливу на школярів, засобом всебічного їх розвитку* (ЗНІ, 1984, № 8, 13).
У спол.: ***в.*** *урок, година, робота, діяльність, захід, процес, вплив, значення, роль, момент, ефект.* △ **В. будинки** — заклади для виховання підкинутих, осиротілих, безпритульних дітей; **виховно-трудова колонія** — в СРСР спеціальна виправно-трудова установа для неповнолітніх.

ВІДМІННИЙ // ВІДМІТНИЙ

Корені **-мін-, -міт-**; спільні префікс **від-**, суфікс **-н-**; розрізняються кореневими приголосними **н, т.**

ВІДМІННИЙ, а, е. 1. Який має високу якість, дуже добрий: *Льонька Полозенко помітно виділявся серед студентів не тільки* ***відмінними*** *успіхами в навчанні, а й зовнішністю* (Цюпа, Дзвони, 48); ***Відмінний*** *стрілець, вона швидко опанувала снайперську майстерність* (Кучер, II, 164).
У спол.: ***в.*** *стрілець, учень, оцінка, знання, праця, якість, навчання, засоби, успіхи, показники.*

2. Який чимось відрізняється від кого-, чого-небудь; інший, неоднаковий: *Народники твердили, що в Росії капіталізм не розвиватиметься і вона піде якимсь особливим,* ***відмінним*** *від інших шляхом* (Біогр. Леніна, 14); *Як часто дивували її несподівані, але завжди такі сміливі,* ***відмінні*** *від інших думки Тараса!* (Ів., IV, 280).
У спол.: ***в.*** *розвиток, шлях, думки, поняття, смаки;* ***в.*** *від інших чимось;* ***в.*** *шляхом іти, розвиватися.*

ВІДМІТНИЙ, а, е. Чимось визначений, має тільки йому властиві ознаки: ***Відмітною*** *особливістю нових творів українських радянських поетів є активне насичення загальноестетичних тем лірики морально-етичними аспектами* (РЛ, 1961, № 3, 6); *Її* [світової системи соціалізму] *важливою* ***відмітною*** *рисою є товариське співробітництво і взаємодопомога* (Іст. КПРС, 556).
У спол.: ***в.*** *особливість, риса.* △ **В. знак** — спеціальні мітки, клейма і т. ін. на машинах, приладах, зроблені з метою розпізнавання їх.

ВІДНОСИНИ // ВІДНОШЕННЯ

Спільний корінь **віднос(ш)-**; розрізняються суфіксами **-и/н-, -енн(я).**

ВІДНОСИНИ, син, *мн.* Стосунки, взаємини між ким-небудь; зв'язки з ким-, чим-небудь: *...Намічена ще В. І. Леніним політика мирного співіснування справляє все більш визначальний вплив на сучасні міжнародні* ***відносини*** (КУ, 1981, № 4, 23); *Компетенція Ради Міністрів СРСР і її Президії, порядок їх діяльності,* ***відносини*** *Ради Міністрів з іншими державними органами... визначаються на основі Конституції...* (Конст. СРСР, 46—47).
У спол.: ***в.*** *дружні, добрі, товариські, добросусідські, ідилічні, сімейні, близькі, інтимні, (не)погані, натягнуті, нормальні, офіційні, ділові, економічні, службові, дипломатичні, міжнародні, мирні, багатосторонні; характер, розвиток, встановлення, нормалізація, поглиблення, розрив, система, тип* ***в.;*** ***в.*** *між учнями та вчителями, між людьми;* ***в.*** *закріпити, зміцнити, розвивати;*

у в. вступати; у в. бути; в. визначаються. △ **Виробничі в.** — зв'язки, що виникають між людьми в процесі суспільного виробництва матеріальних благ; **суспільні в.** — стосунки між людьми, які встановлюються в процесі їх спільної діяльності.

ВІДНОШЕННЯ, я, *с.* (спец.). Зв'язок між одиницями-поняттями (числами, словами) у математиці, мовознавстві, філософії, архітектурі тощо: *Відношення двох чисел — частка від ділення першого числа на друге* (УРЕ, II, 268); *К. Маркс сформулював матеріалістичне розуміння суті мови, її діалектичного* ***відношення*** *до мислення і єдності з мисленням* (Мовозн., 1984, № 1, 3).
У спол.: *в. математичні, граматичні, синтаксичні, смислові, об'єктивні, причинові, обставинні; рівності, тотожності, еквівалентності, двох сумірних (однорідних) величин.*

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ // ВІДПОВІДНИЙ

Спільні корінь **-повід-**, префікс **від-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксом **-аль-**. Похідні пароніми відповідальність // відповідність, відповідально // відповідно.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ, а, е. На якого покладена відповідальність; особливо важливий, дуже серйозний: *Через те їх,* ***відповідальних*** *працівників обкому, посилали в райони, зобов'язували кинути в прорив усе, що можна було зібрати по селах: людей, машини, підводи* (Міщ., 170); *Із сотень бійців вибрали восьмеро. Їм доручили це* ***відповідальне*** *завдання* [зв'язатись з фронтом] (Вітч., 1984, № 5, 158); *Виробництво пер для авторучок дещо складніше. Тут провадяться дві* ***відповідальні*** *операції: напаювання кульки з твердих сплавів і потім розрізування її* (НЖ, 1963, № 10, 35).
У спол.: *в. людина, особа, працівник, редактор, посада, пост, робота, операція, завдання, доручення, нарада, іспит, збори, роль, пора, момент; за дисципліну, за ідеологічну роботу, за організацію виховної роботи, за випуск газети, за проведення чергування, за долю людини; перед виборцями, перед товаришами.*

ВІДПОВІДНИЙ, а, е. 1. Належний; який підходить якраз для даного випадку: *Ми суворо засудили той ганебний вчинок на нараді вчителів і зробили* ***відповідні*** *висновки* (Міщ., 210); *Військова рада обговорила питання поточної діяльності Об'єднаних Збройних Сил і прийняла щодо них* ***відповідні*** *рекомендації* (РУ, 24. 04 1981).
У спол.: *в. висновок, постанова, рішення, рекомендація, основа, система, місце, ситуація, час, освіта, розряд, диплом, шана, сторінка, заклад, форма, зміст.*

2. *чому.* Який пов'язаний, узгоджений з чимось: *Форма* ***відповідна*** *змістові.*
У спол.: *в. формі, змістові, посаді, оригіналові.*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* У спол.: *в. велика, величезна, основна, часткова, моральна, матеріальна, кримінальна, судова, особиста, колективна, групова; за виконання плану, за виховну роботу; в. нести, підвищувати, покладати, почувати; брати (взяти) на себе в.* △ **Притягати до в.** — вимагати звіту за вчинки (перед судом, органами влади).

ВІДПОВІДНІСТЬ, ності, *ж.* У спол.: *в. оригіналові; бути у в. з чимось; у відповідності до чогось.*

ВІДПОВІДАЛЬНО, *присл.* У спол.: *в. ставитися, вирішувати.*

ВІДПОВІДНО, *присл.* (і як прийм.). У спол.: *в. поводитися, змінювати, уточнювати, послаблювати увагу; в. до погоди, до змін, до змісту; в. станові, змістові.*

ВІДПУСК // ВІДПУСТКА

Спільний префікс **від-**; корені **-пуск, -пуст-**; розрізняються кореневими приголосними **к, т**, суфіксом **-к-**; мають різний рід.

ВІДПУСК, у, *ч.* (тільки одн.). Видача, продажа чого-небудь: *За допомогою вдосконалених автоматів прискорюється **відпуск** товарів* (РУ, 19.04 1957).
У с п о л.: ***в.** коштів, грошей, товарів, води; норми **в.** товарів.*

ВІДПУСТКА, и, *ж.* Звільнення на певний час від роботи, навчання: *Встановлення щорічних оплачуваних **відпусток** для робітників і службовців — одна з конституційних гарантій права на відпочинок* (УРЕ, II, 272); *Відпросився* (Левченко) *ніби у **відпустку** до батька, а натомість подався на хутори* (Гончар, III, 226); *Всім учасникам кавалькади по закінченні гастролей обіцяли надати місячну **відпустку*** (Ткач, Арена, 221).
У с п о л.: ***в.** профспілкова, основна, щорічна, додаткова, (не)оплачувана; за свій рахунок (кошт), по вагітності і родах; час, кінець, частина, заміна **в.**; під час **в.**; **в.** надавати, встановлювати, зберігати, (не)використовувати, переносити, продовжувати; у **в.** приїхати.* △ **В. творча** — звільнення на певний час наукових, творчих працівників від службових обов'язків для роботи над твором, дисертацією тощо.

ВІДТИНОК // ВІДТІНОК

Корені **-тин-** (від *тяти* — «різати»), **-тін-** (від *тінь*), спільні префікс **від-**, суфікс **-ок;** розрізняються кореневими голосними **и, і.**

ВІДТИНОК, нка, *ч.* Частина чого-небудь, вимірюваного в просторі або часі; відрізок: *Буває так у житті, що людина пройде чималий **відтинок** шляху, ніби в пітьмі, і не помітить навколишньої краси* (Цюпа, Добротворець, 146); *Ось чому я розглядаю кінематографію як мистецтво короткочасного удару. Сила впливу, сила удару концентрується на невеликому **відтинку** часу* (Довж., IV, 166).
У с п о л.: ***в.** великий, чималий, трикілометровий, п'ятирічний; прямої, шляху, часу, фронту; у п'ять кілометрів.*

ВІДТІНОК, нку, *ч.* Різновид, незначна видозміна в барві, додатковий вияв її: *Щоразу ми бачили нові **відтінки** весняних барв... Ми помітили понад двадцять **відтінків** весняної зелені* (Сухомл., 211); — *Нараду продовжуємо,— з **відтінком** жарту промовив Фрунзе* (Гончар, III, 360).
У с п о л.: ***в.** неповторний, зеленавий, золотистий, яскраво-жовтий; емоційний, стилістичний, семантичний, додатковий; кольору, барви, запаху; антикомунізму, ревізіонізму; **в.** у значенні слова; з **в.** жарту, жалю, суму, недовір'я; **в.** міняти, **в.** набувати.*

ВІДЧУТТЯ // ПОЧУТТЯ

Спільні корінь **-чу-**, суфікс **-тт(я);** розрізняються префіксами **від-, по-.**

ВІДЧУТТЯ, я, *с.* Відображення мозком людини властивостей предметів об'єктивної дійсності, які безпосередньо впливають на органи чуття; стан організму при безпосередньому впливові подразників: *Мова дозволяє здійснити перехід від **відчуття** до поняття, перехід від нижчого ступеня пізнання до іншого, вищого* (Мовозн., 1984, № 1, 8); *Характерними ознаками морської хвороби є нудота, блювання, серцебиття, порушення частоти дихання та ін. Характерно, що всі ці неприємні **відчуття** з'являються не тільки при великих, а й при порівняно малих швидкостях* (РУ, 13. 04 1981); *Не знав, що таке фізична праця, ніколи не переживав **відчуття** голоду* (Ткач, Арена, 84).
У с п о л.: ***в.** зорові, слухові, дотикові, нюхові, смакові; сильно розвинуте, важливе, тонке, органічне; зору, слуху, нюху, дотику, голоду, спраги, болю, втоми, холоду, тепла, гіркоти, кислоти, шуму, руху, рівноваги, нерухомості.*

2. Відчування як розуміння чого-небудь, передчуття чогось: ***Відчуття** краси слова облагороджує духовний світ людини ще в ранньому дитинстві. У цьому **відчутті** — одно з джерел людської культури* (Цюпа, Добротворець, 148); *Його не покидало **відчуття** близької небезпеки.*

У спол.: *в.* *краси слова, кольору, весни, перемоги, небезпеки, розлуки, зустрічі, пропорції, простору, світла, стилю, такту.*

ПОЧУТТЯ, я́, *с.* Чітке і ясне усвідомлення чогось у сфері психіки, моралі, а також емоції, вияв схвильованості, душевного стану: ***Почуття** вдячності людям — це рідна сестра **почуття** відповідальності, обов'язку, громадянської гідності* (Цюпа, Добротворець, 252); *Учитель повинен уміти донести це слово до душі і **почуття** учня, навчити його сприймати красу і силу рідного слова та естетичні цінності мов інших народів* (СУЛМ, V, 54); *Він пробував співати... але співав недовго й без **почуття*** (Янов., II, 389); *...Його* [Дороша] *охопило **почуття** палючого сорому...* (Тют., Вир, 187).

У спол.: ***п.*** *розвинуте, гостре, високе, щире, святе, світле, бурхливе, ніжне, (не)знайоме, нове, дивне, неусвідомлене, сильне, гірке, солодке, батьківське, материнське, синівське; громадянина, господаря, громадянської гідності, братньої згуртованості, дружби, єдності народів, волі, солідарності, інтернаціоналізму, комуністичної партійності, туги за Батьківщиною, непримиренності до ворожої ідеології; обов'язку, відповідальності, взаємодопомоги, вірності, впевненості, прив'язаності, поваги, гордості, (не)задоволення собою, нового, подиву, прекрасного, вини, протесту, радості, любові, кохання, насолоди, втіхи, захоплення, співчуття, здивування, гніву, жалю, жаху, зневаги, ненависті, злоби, страху, сорому, обурення; вияв, мова, сила, буря **п.**; **п.** виховувати, розвивати, випробовувати, позбуватися, втрачати, скривати, загострювати; без **п.** співати, до **п.** апелювати, з **п.** говорити; більше почуття, ніж розуму; **п.** з'явилось, виникло, охопило, наповнює, переповнює, не покидає, загострилось, притупилось, зникло.* △ **П. ліктя** — про товариську підтримку в чому-небудь; **п. міри** — розуміння належних меж; **п. гумору** — здатність побачити, зрозуміти і передати смішне; **грати на п.** — використовувати з корисливою метою почуття людини; **давати волю п.** — виявляти нестриманість, робити щось під впливом настрою.

ВІЙСЬКОВИЙ // ВОЄННИЙ

Спільний корінь **ві(о)й-**; розрізняються суфіксами **-ськ/ов-**, **-ен/н-**.

ВІЙСЬКО́ВИЙ, а, е. 1. Який стосується війська; узвичаєний, установлений у війську, в армії: *Як ветерана полку його* (Брянського) *ховали з усіма **військовими** почестями, які тільки були можливі в цих умовах* (Гончар, I, 159); *Змовники мали намір арештувати політичне і **військове** керівництво Греції, захопити урядові будинки, центри зв'язку...* (РУ, 5.06 1981).

У спол.: ***в.*** *командир, службовець, спеціаліст, лікар, аташе, журналіст, юрист, орган, рада, трибунал, суд, комісаріат, комендатура, влада, керівництво, угрупування, гарнізон, з'єднання, підрозділ, частина, команда, десант, патруль, кадри, начальник, заклад, академія, школа, училище, кафедра, база, госпіталь, музей, оркестр, пісня, споруда, завод, техніка, корабель, літак, автомашина, флотилія, спорядження, одяг, кашкет, служба, справа, підготовка, навчання, освіта, виучка, виправка, звання, обов'язок, повинність, статут, присяга, дисципліна, заняття, маневри, подвиг, переворот, братство, дружба, почесті, таємниця.*

2 (у зн. ім.). Людина, що служить у війську; військовослужбовець: ***Військовий** підійшов до дверей, наказав секретареві переключити телефони і сів до столу* (Собко, I, 231); *Гуртком духових інструментів керував колишній **військовий**, закоханий у музику* (РУ, 5.06 1981).

У спол.: *товариш **в.**, спорядження **в.**; наказ, команда **військовому**; **в.** побачити; бути, стати **в.***

ВОЄ́ННИЙ, а, е. Який стосується війни: *Сумно подумати, що частина кінокартин Довженка безповоротно загинула в часи **воєнного** лихоліття* (Рильський, IX, 360); *Радянський Союз та інші країни Варшавського Договору виступили з рядом конкретних пропозицій щодо **воєнної** розрядки в Європі* (КУ, 1981, № 4, 24).

У с п о л.: ***в.*** *блок, союз, угрупування, альянс, стан, табір, видатки, витрати, бюджет, баланс, характер, значення, готовність, контроль, конфлікт, авантюра, небезпека, ситуація, становище, лад, кампанія, конфронтація, крах, агресія, інтервенція, операція, потенціал, престиж, перевага, рівновага, протистояння, розрядка, допомога, стратегія, тактика, хитрість, маневр, мистецтво, лихоліття, час, період, роки, дні, події, дії, наука, історія, тема, тематика, преса, поезія, лірика, нариси.* △ **В. комунізм** — економічна політика Радянської влади в період громадянської війни 1918—1920 pp.

ВІРШОВАНИЙ // ВІРШОВИЙ

Спільні корінь **вірш-**, суфікс **-ов-**; розрізняються суфіксом **-ан-**.

ВІРШО́ВАНИЙ, а, е. Написаний віршами: *Він згадав навіть про день її народження і надіслав їй **віршовану** присвяту* (Кол., 170); *В його* [Шевченка] *душі завжди жив той, хто з такою глибиною і ясністю змалював російське життя своїх часів у **віршованому** романі «Євгеній Онєгін»* (Рильський, X, 23).
У с п о л.: ***в.*** *переклад, текст, розповідь, відповідь, діалог, монолог, роман, п'єса, епіграф, фейлетон, сатира, публіцистика, репортаж, рядок.*

ВІРШОВИ́Й, á, é. Який стосується вірша, його форми, структури: *Багатство тематики, різноманітність жанрів і **віршових** форм його* [Франка] *поетичних творів воістину дивовижні* (Рильський, IX, 37); *У художній прозі нема чітко окресленого ритму, який виростає з не менше чіткого **віршового** розміру* (СУЛМ, V, 237).
У с п о л.: ***в.*** *розмір, форма, рядок, структура, будова, тонкощі.*

ВІТРОВИЙ // ВІТРЯНИЙ // ВІТРЯНИЙ

Спільний корінь **вітр-**; розрізняються суфіксами **-ов-, -ян-**; мають різний наголос.

ВІТРОВИ́Й, á, é. Викликаний вітром: ***Вітрова*** *ерозія грунту виникає при сильних вітрах, які видувають орний шар, внаслідок чого знижується родючість грунту* (УРЕ, IV, 49); *ЕОМ, знаючи режим ходу судна і **вітрову** ситуацію, вирішить, коли піднімати вітрила* (ЗП, 1984, № 5, 7).
У с п о л.: ***в.*** *ситуація, ерозія, сила.* △ **В. скло** — скло машини, яке захищає від вітру.

ВІ́ТРЯНИЙ, а, е. 1. Наповнений вітром; з вітром: *День видався **вітряний*** (Збан., Таємниця, 108); *Ночі ставали холодними і **вітряними*** (Шиян, II, 273).
У с п о л.: ***в.*** *погода, день, ніч, вечір, ранок, струмінь, подих, простір.*

2 (перен., розм.). Легковажний, безтурботний: ***Вітряне*** *дитинство зникло за горами, ми ж були гіллячками, стали яворами* (Мал., I, 291).
У с п о л.: ***в.*** *хлопець, юнак, дівчина, юність, дитинство; бути, стати **в.***

ВІТРЯНИ́Й, á, é. Який діє за допомогою вітру: ***Вітряні*** *двигуни використовують для піднімання води з колодязів, для подавання води у водонапірні башти... для добування електричної енергії тощо* (Фіз., 6—7, 297).
У с п о л.: ***в.*** *млин, двигун, електростанція.* △ **В. віспа** — інфекційна дитяча хвороба.

ВОДНЕВИЙ // ВОДНИЙ // ВОДЯНИЙ

Спільний корінь **вод-**; розрізняються суфіксами **-н/ев-, -н-, -ян-**. В о д н и й, в о д я н и й в окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ВОДНЕ́ВИЙ, а, е. Який стосується водню — хімічного елемента: *Радянський уряд запропонував скоротити збройні сили великих держав на одну третину і одночасно заборонити атомну і **водневу** зброю, встановити суворий міжнародний контроль над виконанням цих заходів* (Іст. КПРС, 513).

У спол.: *в. зброя, бомба, атом.* △ **В. бактерії** — бактерії, що одержують енергію для життя в молекулярного водню.

ВОДНИЙ, а, е. Який стосується водної маси, а також використання води з певною метою, для певних галузей господарства: *Вже тепер учені, громадськість світу б'ють тривогу з приводу нестачі тих або інших природних ресурсів, забруднення повітря і* ***водних*** *басейнів, зникнення окремих видів тварин і рослин* (КУ, 1981, № 6, 20); *В плануванні своїх врожаїв ми ще на довгі часи будемо розраховувати... на наші організовані* ***водні*** *дніпровські ресурси* (Довж., IV, 90); *Тепер на* ***водній*** *станції кожен міг робити, що хотів* (Собко, III, 284).

У спол.: *в. ресурси, запаси, фонд, середовище, простір, басейн, джерело, оболонка Землі, стихія, глибина, ерозія, транспорт, магістраль, шлях, господарство, спорт, лижі, станція, режим, обмін, процедури.* △ **В. поло** (ватерполо) — командна спортивна гра з м'ячем на воді; **в. право** — сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають у зв'язку з водокористуванням; **в. баланс** — співвідношення між надходженням і витратами води за певний інтервал часу для будь-якого об'єкта; **в. культури** — рослини, що можуть вирощуватися в рідкому (водному) поживному середовищі.

ВОДЯНИЙ, á, é. 1. Який утворений з води, стосується того, що робиться за допомогою води: *Гребців збило повітряною хвилею на дно шлюпки, і* ***водяний*** *стовп звалився на їхні голови* (Кучер, V, 174); *Це* [охолодження повітря] *викликає посилений вертикальний рух в атмосфері і призводить до швидкої концентрації* ***водяної*** *пари вгорі* (Трубл., I, 377); *Колись, до революції, кажуть, тут стояв млин. Звичайний,* ***водяний*** (М. Ол., I, 364); *Одним з найпростіших і найдавніших двигунів є* ***водяне*** *колесо. Найдосконаліші гідравлічні двигуни —* ***водяні*** *турбіни* (Фіз., 6—7, 296).

У спол.: *в. крапля, бризки, хвиля, буруни, греблі, вал, стовп, коридор, млин, гребені, вал.* △ **В. опалення** — спосіб обігрівання приміщення гарячою водою, що циркулює по трубах; **в. охолодження** — спосіб охолодження яких-небудь механізмів циркулюючою водою; **в. знаки** — літери або фігури, відбиті на папері, які можна бачити проти світла; **в. фарби** — фарби, які розводять водою.

2. Який стосується простору, покритого водою: *Над водою з'явився м'яч, червоні й сині шапочки плавців рушили по* ***водяних*** *доріжках* (Собко, III, 284); *Артилеристи і прикордонники міцно тримали лінію оборони, що проходила широким* ***водяним*** *плесом...* (Кучер, II, 35).

У спол.: *в. доріжка, плесо, гладь, поверхня, пустеля.*

3. Який живе або росте у воді чи на її поверхні: *В просторій хаті Побережного пахне* ***водяним*** *зіллям, рибою і відволоженим прядивом* (Стельмах, II, 234); *Не злякалась би Ганна їхнього товариства, хоч у холодних* ***водяних*** *дівчат розпиталася б, як їй далі жити на світі!* (Гончар, III, 241).

У спол.: *в. рослина, папороть, зілля, лілея, кропива, тварина, птаство, птах, щур, гризун.*

ВОЖАК // ВОЖАТИЙ

Спільний корінь **вож-**; розрізняються суфіксами **-ак-**, **-ат-**.

ВОЖÁК, á, *ч.* 1 (розм., рідко). Керівник, організатор, передова людина, яка має вплив на інших: *Вмер* ***вожак*** *їх* [русів] *найчільніший... що рік в рік на наші вежі налітав* (Фр., XIII, 358); *Макар Онисимович Посмітний був не тільки талановитим, а й мудрим* ***вожаком*** *колгоспу* (КУ, 1978, № 3, 75).

У спол.: *в. визначний, далекоглядний, мудрий, серйозний, сміливий, хоробрий, чесний; ватаги, війська, групи, селян; йти за* ***в.***

2. Найсильніша, найдосвідченіша, іноді найстарша тварина в стаді, зграї: *А чи знаєш ти, дочко, що всякий табун за* ***вожаком*** *летить? Куди* ***вожак,*** *туди й ключ пташиний* (Цюпа, Вічний вогонь, 6).

У спол.: *в. злий, сильний; вовків, мавп, оленів, шакалів.*

ВОЖАТИЙ, того, *ч.* Керівник і організатор піонерів і жовтенят, представник ВЛКСМ у піонерській організації: ***Вожатий** зачитав прізвища вихованців, що вступили до піонерів* (Панч, V, 291); *Вперше термін «**вожатий** піонерів» з'явився 1922 р.* (УРЕ, II, 357).
У спол.: ***в.** авторитетний, активний, досвідчений, ініціативний; піонерського загону; книга **в.***

ВРАХОВУВАТИ // ПІДРАХОВУВАТИ

Спільні корінь **-рах-**, суфікси **-ову/ва-**; розрізняються префіксами **в-, під-.**

ВРАХО́ВУВАТИ (УРАХО́ВУВАТИ), вую, вуєш, *недок.*, **врахува́ти (урахува́ти),** у́ю, у́єш, *док., що.* Брати до уваги, зважати на щось: *Щорс говорив весело і голосно, **ураховуючи** значення кожного слова для бійців* (Довж., II, 174); *Своєю самовідданою роботою в масах і гнучкою тактикою, що **враховувала** конкретну обстановку, партія згуртувала під своїм прапором пролетаріат...* (Іст. КПРС, 211).
У спол.: ***в.** можливості, особливості, ситуацію, мотиви, значення.*

ПІДРАХО́ВУВАТИ, вую, вуєш, *недок.*, **підрахува́ти,** у́ю, у́єш, *док., що і без додатка.* Визначати наявність, кількість чогось: *...Один вилущив на долоню колосок, **підраховує** зерно* (Головко, V, 131); *Коли я встав, Антоша сидів уже коло столу і щось **підраховував** на клапті грубого синього паперу* (Мик., II, 59).
У спол.: ***п.** резерви, ресурси, запаси, патрони; точно, приблизно.*

В'ЯЗИ // М'ЯЗИ

Корені **в'яз-, м'яз-**; розрізняються кореневими приголосними **в, м.**

В'Я́ЗИ, ів, *мн.* (розм.). Шийні хребці, задня частина шиї; шия: *...Неспокій зростав, гнітив навіть, **в'язи** боліли, бо треба було дивитись через голови сусідів* (Коцюб., I, 286); *Здоровий, плечистий* [попенко Никодим], *з випещеним, добре виголеним обличчям, з червоними **в'язами,** які щоразу напинаються, коли він нахиляється над тарілкою* (Кол., 190).
У спол.: ***в.** міцні, сильні, товсті.* △ **Голова на в.**— розумний; **скрутити (зламати, звернути) в.**— дуже побити когось чи вбити; якщо **собі** — зламатися.

М'Я́ЗИ, ів, *мн.*, (рідше в одн.) — **м'яз,** а, *ч.* Тканина живого організму, здатна скорочуватися, забезпечуючи функцію руху частин тіла: *Адже ліфти, тролейбуси, трамваї, автомобілі та інші «цивілізовані» технічні помічники перешкоджають працювати **м'язам*** (ЗП, 1984, № 5, 15); *Чула* [Ярослава], *як стрічна вода натискає, крижаним холодом ріже їй стегна, кожним **м'язом** треба було їй супротивитись...* (Гончар, IV, 533).
У спол.: ***м.** сильні, треновані, розслаблені; живота, ноги, руки, серця; розслаблення, скорочення **м.**; **м.** напружити, розслабити.*

Г

ГАЗОВИЙ // ГАЗОВАНИЙ

Спільний корінь **газ-**; розрізняються суфіксами **-ов-, -ова/н-.**

ГАЗОВИЙ, а, е. Який стосується газу; діє за допомогою газу чи пов'язаний із його добуванням: *Їдкий **газовий** туман стояв навколо* (Гончар, I, 125); *На **газовій** плитці співав у кухні чайник...* (Збан., Кують, 98); *Прискореними темпами розвивати машинобудування, **газову,** хімічну і мікробіологічну промисловість* (РУ, 9.03 1986).
У спол.: ***г.** апаратура, балон, лічильник, плитка, вентиль, провід, труба, турбіна, холодильник, родовище, паливо, промисловість, магістраль, потік,*

вибух, туман, хмара. △ **Г. гангрена** — інфекційна хвороба, що супроводжується газовим отруєнням організму.

ГАЗО́ВАНИЙ, а, е. Насичений газом: *Люди закривалися від сонця парасольками, пили холодну **газовану** воду* (Ткач, Арена, 64).
У спол.: *г. напій, вода, вино.*

ГАМУВАТИ // ТАМУВАТИ

Корені **гам-, там-,** спільний суфікс **-ува-;** розрізняються початковими приголосними **г, т.** Частково можуть вступати в синонімічний зв'язок.

ГАМУВА́ТИ, му́ю, му́єш, *недок.* Послаблювати, зменшувати вияв чогонебудь; заспокоювати, втихомирювати: *Радісно здивований, **гамуючи** в грудях шалений стук серця, оглядаю кімнату Тані* (Гур., 111); *Усі* [козаки] *пішли ще повесні на поклик Петра Сагайдачного **гамувати на Чорнім шляху** кримчаків та турків* (Ле, IV, 305).
У спол.: *г. биття, стук, стукіт серця, спрагу, холод, хвилювання; ворогів, розбишак, непокірних, сварливих.*

ТАМУВА́ТИ, му́ю, му́єш, *недок.* Зупиняти, стримувати плин, рух чогонебудь; не давати чому-небудь виявлятися повною мірою: *Ярина відступила вбік, **тамуючи** сльози* (Цюпа, Краяни, 171); *Навіть поранені **тамували** стогін у собі* (Гончар, I, 381).
У спол.: *т. кров, сльози, біль, кашель, плач, сміх, стогін, страх, подих.*

ГАРАНТІЙНИЙ // ГАРАНТОВАНИЙ

Спільні корінь **гарант-,** суфікс **-н-;** розрізняються суфіксами **-ій-, -ова-.**

ГАРАНТІ́ЙНИЙ, а, е. Який стосується гарантії, пов'язаний з нею: *У Києві по Сирецькій, 3, відкрито пункт **гарантійного** і післягарантійного ремонту електронних годинників* (РГ, 23. 03 1977).
У спол.: *г. лист, паспорт, талон, майстерня, ремонт, договір, зобов'язання, угода, кредит, виплата.* △ **Г. термін (строк)** — період, протягом якого покупець або споживач може пред'явити претензії щодо якості придбаного товару або виконаної роботи.

ГАРАНТО́ВАНИЙ, а, е. Сталий, постійний, забезпечений; підтриманий законом: *Щоб одержувати щорічно **гарантовані** врожаї озимої пшениці в степовій зоні, треба розміщувати не менше половини її посівів по чистих і зайнятих парах* (ХлУ, 1976, № 1, 27); *Таких **гарантованих** прав жінка не має у жодній з капіталістичних країн* (Основи, 43).
У спол.: *г. заробіток, оплата, збут, постачання, право на працю (на відпочинок, на лікування, на забезпечення старості), свобода, урожай, доходи.*

ГАРМОНІЙНИЙ // ГАРМОНІЧНИЙ

Спільний корінь **гармон-;** розрізняються суфіксами **-ій/н-, -ічн-.**

ГАРМОНІ́ЙНИЙ, а, е. Злагоджений, милозвучний, стрункий: *Усі ці споруди разом з каменем берегів, з блакиттю Дніпра... постають як єдиний **гармонійний** витвір, розпочатий природою і довершений людиною* (Гончар, IV, 214); *Фізична культура — важливий елемент всебічного, **гармонійного** розвитку людини* (Сухомл., 72).
У спол.: *г. людина, розвиток особи, відносини, поєднання, сполучення, злиття, гама кольорів, пропорційність, витвір.*

ГАРМОНІ́ЧНИЙ, а, е. 1 (муз.). Заснований на принципах гармонії; співзвучний, тонально злагоджений: *Відмовившися від етнографічної недоторканості мелодії, Л. Ревуцький сміливо трансформує і розробляє тематичний матеріал у найрізноманітніших **гармонічних...** комбінаціях* (НТЕ, 1965, № 4, 25).

У с п о л.: *г. лад, стиль, мажор, конструкції, побудова, комплекси, фактура, фігурація, мова, утворення, коливання.*

2 (мат., фіз.). Розташований у строго пропорційній послідовності; рівномірний; заснований на узгодженості частин єдиного цілого: ***Гармонічний** ряд — числовий ряд, в якому кожний член, починаючи з другого, є середнє **гармонічне** між двома сусідніми членами* (Мат. сл., 42).
У с п о л.: *г. ряд, пропорція, розміщення, аналіз, функції, коливання, середнє.*

ГЕНЕРАЛЬНИЙ // ГЕНЕРАЛЬСЬКИЙ

Спільний корінь **генераль-**; розрізняються суфіксами **-н-, -ськ-.**

ГЕНЕРА́ЛЬНИЙ, а, е. Найважливіший, головний, вирішальний, остаточний, докорінний: *У нас незабаром має бути **генеральна** реорганізація наших їдалень* (Донч., II, 298); *Як політичний вождь усього народу Комуністична партія забезпечує провідний вплив на суспільство з боку робітничого класу, обгрунтовує **генеральну** перспективу розвитку суспільства, конкретний політичний курс у різних сферах життя* (КУ, 1978, № 2, 41).
У с п о л.: *г. секретар, директор, конструктор; лінія партії; бій; каталог, наступ, заняття, інвентаризація, реконструкція, реорганізація, огляд, перспектива, проба, принципи.* △ **Г. репетиція** — остання репетиція перед виставою або концертом; **г. план** — науково обгрунтований перспективний план розвитку населеного пункту, забудови промислового об'єкта і т. ін.

ГЕНЕРА́ЛЬСЬКИЙ, а, е. Який стосується генерала, властивий, належний йому: *Там уже висіли нові **генеральські** шинелі та плащі з чистого й добротного сукна* (Кучер, II, 76).
У с п о л.: *г. син, дочка, одяг, мундир, погони, форма, чоботи, шинель, зірка, автомобіль, вдача, звичай, звання, намір, заповіт.*

ГЕРОЇЗМ (ГЕРОЙСТВО) // ГЕРОЇКА

Спільний корінь **геро(й)-**; розрізняються суфіксами **-їзм, -ств-, -ік-.** Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

ГЕРОЇ́ЗМ, у, *ч.* (перев. уроч.). Найвищий вияв мужності й самовідданості у виконанні громадянського обов'язку: *Прикладом нечуваного **героїзму** став безсмертний подвиг одинадцятого дзоту* (Кучер, II, 372); *В боротьбі за свободу Радянської України небачений **героїзм** показали сини і дочки всіх націй і народностей нашої Батьківщини* (КУ, 1979, № 1, 31).
У с п о л.: *г. масовий, народний, безприкладний, небачений, небувалий, нечуваний, справжній, трудовий; радянського народу, радянських воїнів, робітників, комсомольців; г. виявляти, показувати.*

ГЕРО́ЙСТВО, а, *с.* (рідше, перев. розм.). Те саме, що **героїзм**: *Я зрозумів, Олесю. Стежка назад до тебе є одна, один є шлях. Шлях **геройства*** (Довж., I, 121); *Сорок одного голову найкращих колгоспів уряд нагородив вищою ознакою честі, слави і **геройства** — орденами Леніна* (Ле, II, 519).
У с п о л.: *ознака, шлях г.; г. показувати, виявляти.*

ГЕРОЇ́КА, и, *ж.* Героїчний зміст якої-небудь події або чиєїсь діяльності: ***Героїка** боротьби і праці становить основу радянської народної творчості* (Рильський, III, 157); *Це були роки непу, багатьма літераторами розцінювані як відступи від **героїки** й романтики боротьби* (РЛ, 1968, № 5, 39).
У с п о л.: *г. боротьби, громадянської війни, перших п'ятирічок, праці радянських людей.*

ГІРНИЦЬКИЙ // ГІРНИЧИЙ

Спільні корінь **гір-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-иць/к, -ич-.**

ГІРНИ́ЦЬКИЙ, а, е. Який стосується гірника, пов'язаний з ним: *Павла ніхто з них не знав, це було нове поповнення з дівчат і хлопців, що влилося*

в ***гірницькі*** *лави останнім часом* (Гур., 147); *Четвертий естафетний поїзд «Комсомолець Кривбасу» з надплановою залізною рудою... відправлено з* ***гірницького*** *краю в Миколаївський річковий порт* (РУ, 24.01 1982).
У с п о л.: ***г.*** *колектив, рід, сім'я, плем'я, лави, край, місто, селище, вдача, характер, звичаї.*

ГІРНИ́ЧИЙ, а, е. Пов'язаний з вивченням, видобутком і використанням корисних копалин: *Він* [Чубенко] *любив Богдана, радів з його успіхів, пишався тим, що син став* ***гірничим*** *інженером...* (Ткач, У нас в гурт., 8); *Профілактичний огляд і ремонт* ***гірничої*** *техніки в лаві робиться один раз на добу* (РГ, 26.01 1965).
У с п о л.: ***г.*** *інженер, комбайнер, майстер, технік, інститут, технікум, школа, спеціальність, механіка, техніка, обладнання, устаткування, виробництво, комбайн, комбінат, підприємство, промисловість, норма, порода.* △ **Г. справа** — наука про добування корисних копалин із надр землі, а також відповідна галузь техніки.

ГІРСЬКИЙ // ГОРИСТИЙ

Спільний корінь **гі(о)р-;** розрізняються суфіксами **-ськ-, -ист-.**

ГІРСЬКИ́Й, á, é. Пов'язаний з горами, який знаходиться, водиться або росте в горах: ***Гірські*** *кряжі ворушилися* (Перв., III, 320); ***Гірські*** *орли кружляли високо в синьому небі* (Гончар, I, 145); *В голові каламутилося, як у* ***гірській*** *річці після зливи* (Автом., Недоп. анкета, 175); *Повітря таке запашне од* ***гірських*** *трав, що аж п'янить* (Коцюб., VI, 104).
У с п о л.: ***г.*** *житель, плем'я, країна, край, район, місцевість, масив, хребет, ланцюг, схил, ущелина, шпиль, водоспад, озеро, потік, річка, дорога, стежка, траса, селище, село, оселя, дуб, птах, орел, вітер, пасовище, переходи, простори.* △ **Г. хвороба** — хворобливий стан, викликаний низьким атмосферним тиском; **г. кристал** — різновид кварцу, прозорий на колір, використовується в радіотехніці, оптиці та ювелірній справі; **г. породи** — породи, мінерали, які добуваються з надр землі.

ГОРИ́СТИЙ, а, е. Пересічений горами, підвищений: *Через півгодини вітер підняв туман, і за п'ять-шість миль від пароплава з'явився* ***гористий*** *берег, укритий білими полотнами снігу й криги* (Трубл., II, 47); *У цій* ***гористій*** *місцевості майже неможливо було координувати дії великого підрозділу* (Ткач, Крута хвиля, 147).
У с п о л.: ***г.*** *країна, край, місцевість, район, ландшафт, берег.*

ГЛИБИННИЙ // ГЛИБОКИЙ

Спільний корінь **глиб-;** розрізняються суфіксами **-ин/н-, -ок-.** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ГЛИБИ́ННИЙ, а, е. 1. Який діє чи знаходиться на великій глибині: ***Глибинними*** *бомбами підводний човен потоплений* (Кучер, II, 224); *В* ***глибинні*** *земні надра, в корінь дерев — як росте рослина, як ходять соки — він прозирає* (Горд., I, 385).
У с п о л.: ***г.*** *породи, шари землі, лов, трал, бомба, шахта, тепло землі, хвиля, будова, ерозія, роботи.*

2 (перен.). Суттєвий, вирішальний, але прихований: *Влучність і* ***глибинний*** *підтекст діалогів, неперевершеним майстром яких був Довженко, об'ємність і опуклість образів, поєднання буденності й крилатості...— усе це органічно зливається в єдину реалістичну картину народного життя* (Гончар, VI, 479); *Серед* ***глибинних*** *резервів значне місце належить дальшому поліпшенню матеріально-технічного постачання — важливому фактору ритмічності виробництва* (КУ, 1968, № 9, 33).
У с п о л.: ***г.*** *зміст, суть, підтекст, процес.*

ГЛИБО́КИЙ, а, е. 1. Який має велику глибину, здійснюється на значну глибину; має більшу глибину порівняно з іншими однорідними предметами:

*Брянський стрибнув у **глибоку** траншею, що вела до стрілецьких рот* (Гончар, І, 84); *Наша дружба, що має **глибокі** корені і багаті традиції, міцніє з кожним роком* (КУ, 1979, № 1, 37); *Набагато збільшити видобуток нафти дозволяє нова техніка **глибокого** буріння* (НС, 1962, № 6, 11).
У спол.: ***г.*** *океан, море, затока, бухта, озеро, колодязь, криниця, свердловина, буріння, шахта, яма, траншея, канава, яр, ущелина, печера, сніг, оранка, розпушування, посадка, рана, зморшки, тарілка, миска, крісло.*

2. Який знаходиться в глибині чого-небудь; віддалений; (перен.) дуже давній або пізній: *У них різні професії. Він розвідник по **глибоких** тилах, вона — снайпер* (Кучер, II, 300); *...**Глибокої** осені дев'ятсот шостого року самосудом було страчено в Криничках Яреська Матвія* (Гончар, II, 269).
У спол.: ***г.*** *тил, периферія, провінція; зима, осінь, ніч, північ, старість.*
△ **Г. давнина, г. минуле** — дуже давні часи, старовина.

3 (перен.). Який відзначається значущістю, змістовністю; грунтовний, істотний; який характеризується високим ступенем і повнотою свого вияву; сильний: *Економічне вчення Маркса є найбільш **глибоким** і всебічним, воно блискуче довело на практиці свою величезну життєвість* (НЖ, 1958, № 5, 3); *Франко — поет боротьби і труда, поет **глибокої** думки і невтомної пристрасті* (Рильський, IX, 37); *Юрій Юрійович вийшов з класу з **глибоким** задоволенням* (Донч., V, 410).
У спол.: ***г.*** *дослідник, знавець, філософ, психолог, думка, знання, ідея, ідейність, зміст, смисл, осмислення, переконання, розуміння, аналіз, вивчення, дослідження, опрацювання, висновок, інтерес, враження, слід, повага, пошана, вдячність, симпатія, віра, впевненість, співчуття, страждання, розчарування, відчай, туга, смуток, сум, траур, скорбота, потрясіння, криза, занепад, суперечність, перетворення, зміни, зрушення.*

ГЛИНЯНИЙ // ГЛИНЯСТИЙ (ГЛИНИСТИЙ)

Спільний корінь **глин-**; розрізняються суфіксами **-ян-, -яст-, -ист-.**

ГЛИ́НЯНИЙ, а, е. Який складається, виготовлений з глини: *На запорошеному **глиняному** долі лежали якісь речі* (Трубл., II, 253); *Замфір Нерон... допив з **глиняного** глечика решту вина і встав з-за столу* (Коцюб., I, 191).
У спол.: ***г.*** *посуд, круча, хата, стіна, піч, черінь, долівка, дощечка, табличка, огорожа.*

ГЛИ́НЯСТИЙ, (рідше) **ГЛИНИ́СТИЙ,** а, е. Який містить у собі глину або має колір глини: *...Пахне сама земля чорна, **глиниста**, піскувата — кожна скиба на свій аромат* (Смолич, II, 242); *Склад **глинистих** мінералів почали вивчати в 30-х роках за допомогою рентгенівського і термічного аналізів* (ЗП, 1966, № 12, 21); *І справді, сіруватий, **глинястий** вигляд має його годоване, але стомлене обличчя* (Ле, I, 103).
У спол.: ***г.*** *земля, грунт, поверхня, круча, берег, дно, мінерал, вигляд, обличчя.*

ГЛУЗ // ГЛУЗД

Корені **глуз, глузд;** розрізняються кінцевим кореневим приголосним **д.**

ГЛУЗ, у, *ч.* (розм.). Уїдливе насміхання з когось, з чогось; глузування: *Обличчя в Мишуні було кругляссте... губи пухкі, і саме вони викликали нестерпні **глузи** дівчат* (Янов., I, 376).
У спол.: ***глузи*** *нестерпні;* ***г.*** *викликати.* △ **На г. піднімати (брати)** — насміхатися.

ГЛУЗД, у, *ч.* (перев. розм.). Розум, розумний зміст чого-небудь; смисл: *Я перебрав усі плани, які тільки може придумати людський **глузд*** (Мик., I, 376); *Скажіть, навіщо втікати нам тепер? Який в тім **глузд?*** (Л. Укр., III, 394).
У спол.: ***г.*** *практичний.* △ **З'їхати з глузду** — втратити розум; **втрачати г.**— позбуватися здатності ясно мислити; **добрати глузду** — зрозуміти щонебудь; **здоровий (тверезий) г.**— розсудливість.

ГНІВЛИВИЙ // ГНІВНИЙ

Спільний корінь **гнів-**; розрізняються суфіксами **-лив-**, **-н-**.

ГНІВЛИ́ВИЙ, а, е. Схильний до гніву: *— Не гнівайся, Микольцю... — Я не з* ***гнівливих...*** (Бабляк, 88).

У спол.: ***г.*** *чоловік, жінка, хлопець, дівчина, батько, мати, дочка, товаришка, вихователь, командир.*

ГНІВНИ́Й, а́, е́. Пройнятий гнівом: *Ми знаємо Шевченка і як лірика м'якого, і як філософа глибокого, і як пісняра ласкавого, і як трибуна* ***гнівного*** (Тич., V, 110).

У спол.: ***г.*** *бунтар, трибун, вірші, рядки, жест, вигляд, погляд, виступ, відповідь, відсіч, обурення, промова, протест, слово, тон.*

ГОВІРКИЙ // ГОВІРКОВИЙ

Спільні корінь **говір-**, суфікс **-к-**; розрізняються суфіксом **-ов-**.

ГОВІРКИ́Й, а́, е́. Охочий до розмов; балакучий: *Всю дорогу був такий* ***говіркий*** *та веселий, бубонів, як міський дзвін, а тут ніби води в рот набрав* (Вовчок, 59).

У спол.: ***г.*** *люди, чоловік, жінка, хлопець, дівчина, дідусь, бабуся, молодиця, селянка.*

ГОВІРКО́ВИЙ, а, е. Який стосується говірки як різновиду загальнонародної мови, поширеного на невеликій території, діалекту: *П. Козланюк вдало ілюструє в мові персонажів, навіть старшого покоління, співжиття старої,* ***говіркової*** *лексики і нової, що відтворює специфіку економіки, побуту і культури радянської доби* (СУЛМ, V, 75).

У спол.: ***г.*** *лексика, мовлення, назва, слово, слівце, елементи, засади, особливості, явище.*

ГОЛОСИСТИЙ // ГОЛОСНИЙ // ГОЛОСОВИЙ

Спільний корінь **голос-**; розрізняються суфіксами **-ист-**, **-н-**, **-ов-**. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ГОЛОСИ́СТИЙ, а, е. Який має сильний голос, який дзвінко лунає; дзвінкий, гучний; ***Голосиста*** *тітка Мар'я стала напрочуд тихою* (Баш, II, 54); *І в цей самий момент* ***голосистий*** *однотонний дзвінок заглушив вигуки сотень дитячих голосів* (Коп., II, 479).

У спол.: ***г.*** *дівчата, юнак, дитя, синочок, молодиця, циганка, учень, птах, півень, соловей, гармонь, дзвін, сирена, струна, спів, хор.*

ГОЛОСНИ́Й, а́, е́. 1. Який сильно звучить, якого добре чутно: *В посту чулась* ***голосна*** *розмова між Анчем і командиром човна* (Трубл., I, 237); *Сагайда крізь теплу дрімоту слухав їхній* ***голосний*** *милозвучний гомін* (Гончар, I, 331); *І мокрі неводи й мережі, і зграї* ***голосних*** *шпаків...* (Рильський, III, 273).

У спол.: ***г.*** *птах, дзвін, струна, зойк, крик, плач, регіт, сміх, мова, муза, пісня, дихання, зітхання, нявчання, хлюпання.*

2 (перен.). Широко відомий: *Переможці мали би значно світліші обрії, повертаючись на очі розбурханої радістю України з такою* ***голосною*** *перемогою* (Ле, VI, 396).

У спол.: ***г.*** *бригада, ім'я, слава, перемога, справа, подія.*

3 (лінгв., також у зн. ім.— про звуки мови). Який утворюється при вільному проходженні повітря з легенів через ротову порожнину: *Обов'язковою умовою творення* ***голосних*** *є відкритість ротової порожнини* (СУЛМ, I, 51).

У спол.: ***г.*** звук.

ГОЛОСОВИ́Й, а́, е́. Який стосується голосу як фізіологічного явища: *Він* [учитель співів] *помітив у дівчини видатні* ***голосові*** *дані і почав працювати з нею* (Корн., IV, 70).

У спол.: *г. органи, апарат, м'язи, складки, дані, модуляції, навантаження.* △ **Г. зв'язки** — внутрішні еластичні складки поверхні гортані, які беруть участь у творенні звуків; **г. щілина** — найвужче місце між голосовими складками.

ГОНЧАРНИЙ // ГОНЧАРСЬКИЙ

Спільний корінь **гончар-**; розрізняються суфіксами **-н-, -ськ-.**

ГОНЧА́РНИЙ, а, е. Який зв'язаний з гончарством — виготовленням глиняних виробів: *Тут же* [на підвіконні] *стояли різні **гончарні** вироби* (Головко, III, 28); *Для такого* [трубчастого] *дренажу найчастіше використовують **гончарні** трубки* (ХлУ, 1967, № 2, 9).

У спол.: *г. майстерня, вироби, дренаж, кераміка, глина, верстат, труба; виробництво, мистецтво, промисел, ремесло, робота, справа.*

ГОНЧА́РСЬКИЙ, а, е. Який стосується гончаря, належить йому: *У селі жило багато **гончарських** родин.*

У спол.: *г. хлопець, дочка, будинок, маєток, знаряддя праці, заробітки, талант.* △ **Г. круг** — знаряддя для формування посуду та інших виробів з глини.

ГРОМАДСЬКИЙ // ГРОМАДЯНСЬКИЙ

Спільні корінь **громад-**, суфікс **-ськ-;** розрізняються суфіксом **-ян-.**

ГРОМА́ДСЬКИЙ, а, е. Який стосується суспільства, громади чи окремого колективу; який відбувається в суспільстві (громаді, колективі) або пов'язаний з суспільно корисною діяльністю: *Трудящі нашої країни глибоко шанують Олександра Корнійчука — видатного радянського письменника і **громадського** діяча, полум'яного комуніста, людину великої, щедрої душі* (УЛ, 10, 223); *Кому коня купити треба, хату ставити, сина женити — іде до старшини, щоб позичив з **громадської** каси грошей* (Горд., I, 141); *Йдуть розмови про те, щоб десятикласників-комсомольців звільнити від **громадських** доручень, нехай заздалегідь готуються до іспитів, до закінчення школи* (Коп., II, 525).

У спол.: *г. активіст, діяч, діячка, обвинувачувач, інспектор; органи, трибуна, активність, вплив, діяльність, думка, робота, сила, виробництво, господарство, підприємство, сектор, тваринництво, власність, добро, будинок, двір, приміщення, вигін, толока, бібліотека, сади, організація, товариство, контроль, осуд, порядок, самоврядування, право, стягнення, професія, засади, доручення, навантаження.* △ **Г. думка** — погляди широкої громадськості на що-небудь.

ГРОМАДЯ́НСЬКИЙ, а, е. Який стосується громадянина як члена суспільства, властивий йому: *...Зараз, за кілька годин я стану до виконання найсвятішого **громадянського** обов'язку — захисту своєї Батьківщини від ворогів* (Багмут, 19); ***Громадянські** почуття є головним джерелом моральної чистоти* (Сухомл., 227); *Лірика В. Сосюри сповнена великого **громадянського** змісту* (УЛ, 10, 150).

У спол.: *г. обов'язок, активність, позиція, мужність, зрілість, сміливість, честь, свідомість, відповідальність, совість, гордість, гідність, доблесть, подвиг, інтереси, права, свободи, почуття, клятва, лірика, мотив, пафос, зміст, звучання твору, бачення світу.* △ **Г. війна** — збройна класова боротьба за владу всередині держави; **г. панахида** — траурний мітинг.

ГРУНТОВИЙ // ГРУНТОВНИЙ

Спільні корінь **грунт-**, суфікс **-ов-;** розрізняються суфіксом **-н-.**

ГРУНТОВИ́Й, á, é. Який стосується грунту, пов'язаний з ним: *Вироби з металів та їх сплавів, крім золота і платини, під впливом повітря, дощів,*

грунтової вологи можуть руйнуватися, утворюючи сполуки, стійкі проти дії навколишнього середовища (Хімія, 9, 148); *Там, де решта рослин хворів і гине, акація швидко адаптується... не тільки до* ***грунтових,*** *а й до кліматичних умов* (НС, 1974, № 10, 4).
У спол.: ***г.*** *лід, мікроорганізм, карта, корка, покрив, розчин, шар, волога, посуха, режим, середовище, умови.* △ **Г. дорога** — дорога без покриття; **г. води** — підземні води, що залягають на водонепроникних шарах земної кори.

ГРУНТО́ВНИЙ, а, е. Який відзначається повнотою, вичерпністю, глибиною: *Тільки* ***грунтовна*** *математична підготовка Брянського дала йому змогу швидко врахувати всю особливість роботи в горах* (Гончар, І, 150); *Стомлений надлюдською працею — і редагуванням газети, і писанням статей, і виступами на зборах, і листуванням з Росією,— Володимир Ілліч ніколи не відмовлявся і виступав з...* ***грунтовними*** *доповідями перед великою аудиторією* (Біогр. Леніна, 73).
У спол.: ***г.*** *праця, монографія, стаття, довідник, аналіз, огляд, опис, розгляд, відповідь, доповідь, підготовка, теорія, вивчення, висвітлення, дослідження, підхід, висновки, узагальнення, знання.*

ГРУПА // ТРУПА

Корені **груп-, труп-**; розрізняються початковими приголосними **г, т.**

ГРУ́ПА, и, *ж.* 1. Декілька осіб або предметів, які знаходяться разом, поблизу один від одного: *На поляні з'явилася* ***група*** *невідомих людей* (Шиян, І, 37).
У спол.: ***г.*** *скульптурна; людей, юнаків, дівчат, дерев, кущів.*

2. Сукупність осіб, істот, предметів, речовин, об'єднаних спільними інтересами, спільною метою, подібними ознаками чи характерними рисами: *На поріг вийшла... Ніна Іванівна, яка працювала вихователькою молодшої* ***групи*** (Панч, V, 271); *З кінця 1903 року К. Є. Ворошилов працював у Луганській організації РСДРП, де згодом очолив більшовицьку* ***групу*** (КУ, 1981, № 2, 74); *Понад 40 народностей і етнічних* ***груп*** *започаткували свою писемність лише після Великого Жовтня* (КУ, 1978, № 6, 58).
У спол.: ***г.*** *більшовицька, комсомольська, марксистська, партійна, профспілкова, соціал-демократична, партизанська, розвідувальна, лекторська, фінансова, туристська, екскурсійна, етнічна, діалектна, мовна, велика, мала, сильна, слаба, відстала, старша, молодша, дружна, згуртована; музикантів, бандуристів, композиторів, письменників, художників, піонерів, студентів, учнів, солдатів, десантників, танкістів; мов, говорів, крові.*

ТРУ́ПА, и, *ж.* Колектив артистів театру або цирку: *Були й невеликі пересувні* ***трупи,*** *які переїжджали з місця на місце* (Ткач, Арена, 126); *У 80—90-роках* ***трупи*** *Марка Кропивницького, Михайла Старицького та інших широко розгорнули свою діяльність* (УЛ, 9, 89—90).
У спол.: ***г.*** *балетна, циркова, гастрольна, мандрівна, пересувна, театральна; театру, Тобілевича, Саксаганського.*

ГУМАНІЗМ // ГУМАННІСТЬ

Спільний корінь **гуман-**; розрізняються суфіксами **-ізм, -н/ість.** Похідні пароніми **гуманістичний // гуманний.**

ГУМАНІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Ідейна течія епохи Відродження, яка ставила своєю метою визволення людини від церковного гніту, утвердження моральних прав людини на земне щастя, вільний вияв бажань і прагнень: ***Гуманізм*** *Сковороди перегукувався з* ***гуманізмом*** *італійського Відродження* (РЛ, 1971, № 4, 25).
У спол.: ***г.*** *англійський, іспанський, італійський, французький; епохи Відродження; особливості, риси, своєрідність* ***г.***

2. Світогляд, пройнятий любов'ю до людини, піклуванням про її благо, повагою до її гідності: *Ми несемо на своєму прапорі те, що давно вже втратила буржуазія,— **гуманізм,** несемо його у всіх виявах свого соціалістичного будівництва* (Довж., IV, 10).
У спол.: ***г.** комуністичний, соціалістичний, радянський, ленінський, пролетарський, демократичний, класовий, бойовий, войовничий, високий, глибокий, справжній; радянських людей, пролетаріату, соціалістичного ладу; ідеї, принципи **г.; г.** відстоювати, захищати, пропагувати, проповідувати; за **г.** боротися, вмерти, загинути.*

ГУМА́ННІСТЬ, ності, *ж.* Людяність: *Уявляєш собі, серед страшного бойовища власною рукою підняти раптом прапор **гуманності,** відчути, що ціною одного свого життя даруєш життя сотням тисяч дітей, матерів...* (Гончар, І, 264); *Головну роль у формуванні в дитини доброти, **гуманності,** поваги до людей відіграють дорослі* (ХлУ, 1966, № 7, 34).
У спол.: ***г.** людини, вихователя, учителя, директора, лікаря, письменника; виховання, формування **гуманності.***

ГУМАНІСТИ́ЧНИЙ, а, е. У спол.: ***г.** твір, книга, роман, театр, фільм, гімн, дух, зміст, ідеал, ідея, мотиви, пафос, смисл, суть, діяльність, розвиток особи, спрямованість, драматургія, культура, мистецтво, наука, творчість, принципи, начало, норми, програма, пропозиція, піклування, уподобання, цінності, засоби.*

ГУМА́ННИЙ, а, е. У спол.: ***г.** людина, чоловік, командир, начальник, педагог, суддя, суспільство, лад, держава, уряд, закон, законодавство, реформа, професія, взаємини, відносини, почуття, поривання, ставлення, дії, рішення, умови, ідеї.*

Д

ДАЛІ // ДАЛЬШЕ

Спільний корінь **дал(ь)-;** розрізняються суфіксами **-і, -ш(е).**

ДА́ЛІ, *присл.* За межі чого-небудь; потім; продовжуючи розпочате; більше, довше: *Далі настає той момент, коли зосталися тільки ті, що для рейсу, проводжаючих нема* (Гончар, Твоя зоря, 34); *Старий знову замовк і категорично відмовився **далі** говорити* (Смолич, VI, 16).
У спол.: ***д.** йти, рушати, працювати, розвивати, підвищувати, говорити, розповідати, співати, читати, гнати.* △ **Д. буде** — буде продовження; **і так далі (і т. д.)** — уживається після незакінченого переліку.

ДА́ЛЬШЕ, *вищ. ст.* від **дале́кий:** *Всі ці роки Радянський Союз рішуче боровся за те, щоб покласти край гонці таких озброєнь, виключити **дальше** їх розповсюдження на планеті* (КУ, 1981, № 4, 24).
У спол.: ***д.** збільшення, розширення, зростання, підвищення, піднесення, поглиблення, поширення, розповсюдження, зміцнення, удосконалення, загострення.*

ДЕКВАЛІФІКАЦІЯ // ДИСКВАЛІФІКАЦІЯ

Спільні корінь **-кваліфік-,** суфікс **-аці(я);** розрізняються префіксами **де-, дис-.**

ДЕКВАЛІФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* (книжн.). Втрата професійних знань, навичок: *Якщо випускник вузу не працює за фахом протягом кількох років, наступає **декваліфікація** його.*
У спол.: ***д.** повна, часткова; інженера, педагога, лікаря, тренера, спеціаліста.*

ДИСКВАЛІФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* (книжн.). Позбавлення спортсмена або команди права брати участь у змаганнях за грубе порушення правил, не-

тактовне поводження: *Під час змагань було проведено 300 боїв, з яких 192 закінчились перемогами за очками... 40 —* ***дискваліфікацією*** *за порушення правил змагання.*
У с п о л.: ***д.*** *гравця, команди, судді.*

ДЕКОРАТИВНИЙ // ДЕКОРАЦІЙНИЙ

Спільний корінь **декор-**; розрізняються суфіксами **-ат/ивн, -ацій/н-.**

ДЕКОРАТИВНИЙ, а, е. Призначений для оздоблення, прикраси; розрахований на зовнішній ефект; мальовничий, живописний: *Рівною стрілою пролягла так звана Нова траса, вкрита асфальтом, обсаджена квітами та* ***декоративними*** *рослинами* (Дмит., IV, 559); *...Поливання квітника враз припинилося, і водограї, виконавши свою функцію, плавко й дружно перейшли до виконання чисто* ***декоративної*** *ролі* (Смолич, VI, 29); *Художнє скло — наймолодша галузь* ***декоративного*** *мистецтва західних областей України* (НТЕ, 1964, № 5, 43).
У с п о л.: ***д.*** *живопис, кераміка, пластика, скульптура, орнамент, різьба, розпис, рослина, дерево, квітка, виноград, каштан, кущ, тварини, птах, вироби, атлас, тканина, ваза, килим, посуд, пояс, плитка, тарілка, тапчан, елемент, вид, місцевість, природа, барельєф, панно, камінь, скло, прикраси, цінності, мистецтво, твори, ремесло, вогні.*

ДЕКОРАЦІЙНИЙ, а, е. Який стосується театральної декорації, оформлення сцени: *Природа постає в його пейзажах казково-прекрасною, епічною, соковито-декоративною, іноді театрально-****декораційною*** (ОМ, 1984, № 1, 23).
У с п о л.: ***д.*** *майстерня, цех, роботи, техніка, оформлення, установки, стиль, живопис, твори.*

ДЕМОНСТРАТИВНИЙ // ДЕМОНСТРАЦІЙНИЙ

Спільний корінь **демонстр-**; розрізняються суфіксами **-ав/ивн-, -ацій/н-.**

ДЕМОНСТРАТИВНИЙ, а, е. 1. Який здійснюється з метою протесту проти когось або чогось; навмисно підкреслений: — *Ну, як ваші справи, Берто?— запитував генерал, не звертаючи уваги на* ***демонстративний*** *відхід Шартена* (Собко, III, 272); ***Демонстративна*** *відмова деяких капіталістичних країн від участі в XXII Олімпійських іграх викликала обурення прогресивної громадськості світу.*
У с п о л.: ***д.*** *акт, випад, відмова, вчинок, поведінка, поїздка, характер чогось.*

2 (військ.). Який здійснюється, відбувається з метою ввести в оману противника, відвернути увагу від напряму головного удару: *Командир дав наказ негайно почати* ***демонстративну*** *переправу через річку.*
У с п о л.: ***д.*** *атака, десант, вилазка, переправа.*

ДЕМОНСТРАЦІЙНИЙ, а, е. Призначений для демонстрування, публічного показу чогось: *Вісім* ***демонстраційних*** *залів дають можливість простежити процес утворення української народності, показують допомогу російського народу українському в його боротьбі проти іноземних загарбників, роль Києва у возз'єднанні України з Росією, зміцненні взаємозв'язків братніх культур* (РУ, 14.05 1982).
У с п о л.: ***д.*** *аудиторія, зал, кімната, приміщення, матеріал, апарат, дошка, стіл.*

ДЕМОНСТРАЦІЯ // ДЕМОНСТРУВАННЯ

Спільний корінь **демонстр-**; розрізняються суфіксами **-аці(я), -ува/нн(я).** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ДЕМОНСТРАЦІЯ, ї, *ж.* 1. Масовий похід, мітинг та інші форми прилюдного вияву суспільно-політичних настроїв: *У наш час* ***демонстрації*** *— це*

масовий суспільно-політичний обряд, ефективність якого в комуністичному вихованні важко переоцінити (НТЕ, 1976, № 3, 16); *У місті з'явились* ***листівки, якими комітет РСДРП закликав робітників у неділю вийти на демонстрацію*** (М. Ол., І, 332).
У с п о л.: ***д.*** *грандіозна, могутня, багатолюдна, багатотисячна, масова, святкова, першотравнева, політична, антивоєнна, мирна, студентська; трудящих, антифашистів, ветеранів війни, молоді; протесту, солідарності з кимсь; на захист миру; проти агресії, проти війни;* ***д.*** *організувати, готувати, проводити, зривати.*

2 (рідко). Те саме, що **демонстрування:** *Майже всі доповіді... як правило, супроводжувалися* ***демонстрацією*** *діапозитивів, схем, макетів, рисунків* (НЖ, 1958, № 8, 52).
У с п о л.: ***д.*** *фільму, діапозитивів, макетів, приладів, рисунків, схем;* ***д.*** *організовувати, проводити, почати, закінчити.*

3. Вияв, свідчення чого-небудь: *Святкування 50-річчя Жовтня вилилося в могутню* ***демонстрацію*** *перемог соціалізму і комунізму, ідей марксизму-ленінізму, ідей Жовтневої революції* (Іст. КПРС, 584).
У с п о л.: ***д.*** *могутня, наочна, прекрасна, хвилююча, яскрава; єдності, згуртованості, дружби, солідарності з кимсь, відданості комусь.*

ДЕМОНСТРУВА́ННЯ, я, *с.* Публічний показ чого-небудь: ...*Кращі вчителі-словесники часто супроводять своє пояснення* ***демонструванням*** *репродукцій окремих картин* (УМЛШ, 1973, № 2, 49); *Сюжетно-тематичні килими 30-х років виготовлялися головним чином до виставок. Після* ***демонстрування*** *на виставках їх, як правило, закуповували для музеїв* (Укр. рад. килим, 57).
У с п о л.: ***д.*** *публічне; килимів, одягу, тканин, кінотворів, фільмів, репродукцій.*

ДЕПРЕСИВНИЙ // ДЕПРЕСІЙНИЙ

Спільний корінь **депрес-**; розрізняються суфіксами **-ивн-, -ій/н-.**

ДЕПРЕСИ́ВНИЙ, а, е. Пов'язаний із хворобливим станом пригніченості, відчаю, скорботи: *Осіб, які перебувають в* ***депресивному*** *(пригніченому) стані, тримають у палатах, пофарбованих у яскраві тони* (ЗП, 1965, № 9, 10).
У с п о л.: ***д.*** *стан.*

ДЕПРЕСІ́ЙНИЙ, а, е. Який стосується застою в економіці капіталістичних країн: *Економіка багатьох капіталістичних країн переживає сьогодні труднощі* ***депресійного*** *характеру.*
У с п о л.: ***д.*** *характер.*

ДЕПРЕСІЯ // РЕПРЕСІЯ

Корені **депрес-, репрес-;** розрізняються початковими приголосними **д, р.** Похідні пароніми д е п р е с и в н и й // р е п р е с и в н и й.

ДЕПРЕ́СІЯ, ї, *ж.* 1. Застій в економіці капіталістичних країн: *Відтворення в умовах капіталізму здійснюється циклічно, тобто періодично проходить у своєму розвитку такі фази: економічну кризу,* ***депресію,*** *пожвавлення, піднесення, а потім знову кризу* (Політек., 284).
У с п о л.: ***д.*** *тяжка, затяжна, економічна, сільськогосподарська; економіки, промисловості, сільського господарства, виробництва.*

2. Пригнічений психічний стан людини: *Треба, щоб душевної* ***депресії*** *в людях не було, ти мене розумієш?* (Гончар, IV, 557).
У с п о л.: ***д.*** *реактивна, душевна; у хворого, в людини, в нього.*

3. Зона зниженого атмосферного тиску: *Ішов, рухався* [циклон] *сюди день за днем, невблаганно наближаючись своїми атмосферними* ***депресіями,*** *шквалами* (Гончар, IV, 519).

У спол.: *д. атмосферна; в циклонах.*

РЕПРЕ́СІЯ, ї, *ж.* Каральний захід, покарання з боку державних або адміністративних органів: *Щоб не викликати* ***репресій*** *на сім'ї, що залишались у місті, треба було вийти непомітно і якось вмотивувати свою відсутність* (Гончар, II, 135).
У спол.: ***р.*** *жорстокі, нечувані, поліцейські; зазнавати* ***р.;*** *викликати, посилювати* ***р.;*** *в обстановці, в умовах жорстоких* ***р.***

ДЕПРЕСИ́ВНИЙ, а, е. У спол.: ***д.*** *стан.*

РЕПРЕСИ́ВНИЙ, а, е. У спол.: ***р.*** *політика, режим, заходи.*

ДЕРЕВИННИЙ // ДЕРЕВНИЙ // ДЕРЕВ'ЯНИЙ // ДЕРЕВ'ЯНИСТИЙ

Спільний корінь **дерев-**; розрізняються суфіксами **-ин/н-, -н-, -ен-, -ян/ист-.**

ДЕРЕВИ́ННИЙ, а, е. Який стосується деревини як матеріалу: *...Деревину пнів з успіхом переробляють на смолу, скипидар, каніфоль, технологічну тріску для виробництва* ***деревинно****-стружкових плит* (РУ, 8.01 1965); *Сучасний рівень вітчизняної науки і техніки дозволяє випускати целюлозу і з очерету, соломи, різних* ***деревинних*** *відходів.*
У спол.: ***д.*** *целюлоза, плити, відходи.*

ДЕРЕВНИ́Й, а́, е́. Який стосується дерева як багаторічної рослини; який добувають з дерева; який живе на (в) деревах: *З незачинених дверей тягло березневою вогкістю, талим снігом, гноєм,* ***деревною*** *корою...* (Тулуб, Людолови, II, 323); *У лісовій... промисловості передбачається підвищити комплексність переробки* ***деревної*** *сировини...* (Мат. XXVII з'їзду КПУ, 106); *Біля одного з сараїв чорніла купа* ***деревного*** *вугілля* (Гончар, I, 131).
У спол.: ***д.*** *вугілля, дьоготь, попіл, спирт, рослина, рослинність, кора, порода, сировина, промисловість; тварини, паразити.*

ДЕРЕВ'Я́НИЙ, а, е. 1. Зроблений з дерева: *Під стіною стояв* ***дерев'яний*** *ткацький верстат* (Кучер, IV, 84); *Вона знає кожну дошку* ***дерев'яного*** *тротуару* (Донч., III, 626).
У спол.: ***д.*** *будинок, брус, ганок, підлога, стеля, стіна, перегородка, двері, ворота, сходи, рама, тин, огорожа, дах, ліжко, міст, тротуар, ложка, тарілка, іграшки, прикраси, скульптура, фігура, модель.*

2 (перен.). Позбавлений руху, емоцій; невиразний: *«Він живий?» — насилу вимовила* ***дерев'яним*** *язиком* (Янов., III, 105); *І прозоро натякаючи на деяких незграб з* ***дерев'яними*** *руками, виспівала Ганні свій осуд вже вдруге* (Коз., III, 467).
У спол.: ***д.*** *руки, лице, серце, голос, усмішка; бути, стати* ***д.***

ДЕРЕВ'ЯНИ́СТИЙ, а, е. Чимось схожий на дерево (переважно твердістю): *Шишечки, що закрилися, ростуть і стають* ***дерев'янисті,*** *спочатку зелені, потім коричневі* (Бот., 214); *Відвар з* ***дерев'янистих*** *гілок і стовбура* [ефедри] *зменшує потовиділення* (Лік. росл., 79).
У спол.: ***д.*** *рослина, гілка, стебло, груша, плід, тканина (рослини).*

ДЕФЕКТИВНИЙ // ДЕФЕКТНИЙ

Спільний корінь **дефект-**; розрізняються суфіксами **-ивн-, -н-.**

ДЕФЕКТИ́ВНИЙ, а, е. Який має психічні або фізичні вади; ненормальний: *...Середульший* [син Софії] *вродився* ***дефективним*** (Гончар, II, 353); *У нього промайнула думка: чи справді ця дівчинка така* ***дефективна,*** *щоб її можна було абсолютно не боятися* (Трубл., I, 87).
У спол.: ***д.*** *дитя, чоловік, жінка, хлопець, дівчина, син, дочка.*

ДЕФЕ́КТНИЙ, а, е. Який має дефект, ваду; неповноцінний, зіпсований: *Збирати треба також і всі* ***дефектні*** *огірки (кубарики, крючки), що утворюються внаслідок неповного запліднення* (Колг. У., 1957, № 7, 39).
У спол.: ***д.*** *виріб, ізолятор, лампочка, книга, екземпляр, огірок, помідор.*
△ **Д. відомість** — перелік дефектів, недоліків.

ДИКТАНТ // ДИКТАТ

Спільний корінь **дикт-**; розрізняються суфіксами **-ант, -ат.**

ДИКТА́НТ, у, *ч.* Письмова робота, вправа для перевірки грамотності учнів і засвоєння ними правил правопису: *Перший екзамен — **диктант** з української мови — Улас склав успішно* (Тют., Вир, 75); *Треба перевірити домашні зошити учнів восьмого класу, підібрати на завтра текст **диктанту,** ще раз переглянути ранні оповідання Коцюбинського* (Гур., 27).
У спол.: ***д.** пояснювальний, контрольний, вибірковий, творчий, математичний, музичний, усний, письмовий; з англійської, російської, французької, рідної мови; **д.** писати, перевіряти; збірник **д.** з української (російської) мови.*

ДИКТА́Т, у, *ч.* Нав'язування вимог, умов, вказівок з боку однієї сильної сторони іншій, слабшій стороні для безумовного виконання: *Нарощування гонки озброєнь веде до нестабільності міжнародних економічних відносин, погіршує перспективи створення нового економічного порядку, вільного від експлуатації і **диктату*** (РГ, 14.12 1984); *В домі панував **диктат** батька.*
У спол.: ***д.** римський, американський, могутній, сімейний; панівної верхівки, монополій; політика **д.; д.** батька, матері.*

ДИПЛОМАНТ // ДИПЛОМАТ // ДИПЛОМНИК

Спільний корінь **диплом-**; розрізняються суфіксами **-ант, -ат, -н/ик.**

ДИПЛОМА́НТ, а, *ч.* 1. Особа, відзначена почесним дипломом за видатні успіхи в якій-небудь галузі: *Там* [у Москві] *були представлені дві скрипки і альт Сергієнка. Любитель з Вінниці став **дипломантом** конкурсу* (РГ, 2.12 1984).
У спол.: ***д.** міжнародних конкурсів піаністів, скрипачів, співаків.*

2 (рідко). Те саме, що **дипломник**: *Драга знав, яке важке й втомливе це чекання, і тому навіть не намагався утішати **дипломантів*** (Кучер, II, 82).
У спол.: ***д.** акуратний, сумлінний, дисциплінований.*

ДИПЛОМА́Т, а, *ч.* 1. Службова особа, уповноважена урядом однієї держави для зносин або переговорів з іншою державою: *Ви не повинні бути ніким забуті: ні мінливими політиками, ні **дипломатами*** (Гончар, І, 311); *Видатним державним діячем, умілим полководцем і мудрим **дипломатом,** великим сином своєї епохи... був Богдан Хмельницький* (КУ, 1979, № 3, 17).
У спол.: ***д.** далекоглядний, досвідчений, мудрий, розумний, тонкий.*

2 (перен., розм.). Особа, яка відзначається тактом у стосунках з іншими: *Він* [комендант] *не був **дипломатом,** цього мистецтва його не навчило життя, тому і в розмові з хлопцями рубав з плеча* (Ткач, У нас в гурт., 37—38); *Найкращим **дипломатом** поміж усіх нас найчастіше виявляє себе Ліда* (Гончар, Твоя зоря, 139).
У спол.: ***д.** найкращий, поганий; бути **д.***

ДИПЛО́МНИК, а, *ч.* Учень або студент середніх спеціальних або вищих навчальних закладів, який виконує дипломний проект, дипломну роботу: *Показали **дипломники** і рисунки костюмів, правда, в дуже обмеженій кількості, але добре виконані, продумані* (Мист., 1964, № 3, 27); *Коли якась книжка має кілька видань, **дипломник** повинен знайти останнє видання, бо, готуючи перевидання, автори вносять виправлення, доповнення, зміни* (УМЛШ, 1983, № 8, 73).
У спол.: ***д.** акуратний, дисциплінований, сумлінний.*

ДИПЛОМАТИЧНИЙ // ДИПЛОМАТСЬКИЙ

Спільний корінь **дипломат-**; розрізняються суфіксами **-ич/н-, -ськ-.**

ДИПЛОМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Який стосується дипломатії, властивий дипломатові: *— Факт відомий... всьому **дипломатичному** корпусові,— заува-*

жив Дударевич (Гончар, Твоя зоря, 284); ***Дипломатична** розмова почалася за обідом* (Ів., II, 30).
У спол.: ***д.** корпус, ранг, служба, агент, кур'єр, акт, прийом, розмова, пошта, відносини.*

ДИПЛОМА́ТСЬКИЙ, а, е. Який стосується дипломата, належний йому: *А втім, Ліда не є щодо цього винятком, бо й діти з інших **дипломатських** родин також горнуться до Заболотної* (Гончар, Твоя зоря, 138). У спол.: ***д.** родина, діти, талант, хист, дар.*

ДИПЛОМНИЙ // ДИПЛОМОВАНИЙ

Спільні корінь **диплом-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксом **-ова-**.

ДИПЛО́МНИЙ, а, е. Який виконується для одержання документа про вищу або середню спеціальну освіту: *І поступово це прагнення вилилось у **дипломний** проект, над яким не одну ніч просиділа до світанку і який, нарешті, схвально зустріла вся екзаменаційна комісія* (Баш, II, 27). У спол.: ***д.** проект, робота, завдання.*

ДИПЛОМО́ВАНИЙ, а, е. Який має документ про вищу або середню спеціальну освіту: *От і став він* [Лихошерстний] ***дипломованим** спеціалістом по болотах* (Цюпа, Дзвони, 176).
У спол.: ***д.** спеціаліст, агроном, зоотехнік, інженер, лікар, учитель.*

ДИСТАНЦІЯ // ІНСТАНЦІЯ

Корені **дистанці(я), інстанці(я)**; розрізняються початковими буквосполученнями (етимологічно — префіксами) **ди-, ін-.**

ДИСТА́НЦІЯ, ї, *ж.* Відстань, проміжок між чим-небудь: *Коли сектор обстрілу було встановлено, **дистанцію** прицілу визначено, мічман надовго заліг на землі* (Кучер, II, 299); *...Він, опріч пропагандиста, був ще й неодноразовим чемпіоном району по бігові на великі **дистанції*** (Тют., Вир, 199). У спол.: ***д.** довга, велика, коротка, мала, середня; сто, двісті, чотириста метрів; **д.** дотримуватися; **д.** подолати.*

ІНСТА́НЦІЯ, ї, *ж.* Щабель у системі підлеглих один одному органів (напр., в судочинстві, в органах державного управління тощо): *В усіх штабах по **інстанції** старанно відзначили на карті ще один важливий об'єкт, захоплений уночі* (Гончар, I, 284); *Він, Русевич, довів потребу реконструкції* [заводу] *перед вищими **інстанціями*** (Шовк., 159).
У спол.: ***і.** вища, нижча, партійна; **і.** архітектурні, планувальні; звертатися, писати, повідомляти, заявляти у вищі (різні) **і.***

ДИСТИЛЯЦІЙНИЙ // ДИСТИЛЬОВАНИЙ

Спільні корінь **дистил(ь)-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-яцій-, -ова-.**

ДИСТИЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е. Пов'язаний з дистиляцією, призначений для дистиляції: *Увесь вечір Каргат пробув у **дистиляційному** цеху, ні разу не зайшовши до лабораторії* (Шовк., 203).
У спол.: ***д.** фабрика, цех, куб, апаратура, апарат.*

ДИСТИЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Вільний від домішок, очищений перегонкою (про рідину): *Щоб добути велику кількість **дистильованої** води, користуються перегінним кубом* (Хімія, 7—8, 81).
У спол.: ***д.** вода, гліцерин.*

ДИСЦИПЛІНАРНИЙ // ДИСЦИПЛІНОВАНИЙ

Спільний корінь **дисциплін-**; розрізняються суфіксами **-арн-, -ова/н-.**

ДИСЦИПЛІНА́РНИЙ, а, е. Пов'язаний з нормами дисципліни, покараннями за їх порушення: *Прокурор вирішив не притягати Вербового*

до кримінальної відповідальності, а зробив подання про його ***дисциплінарне*** *покарання* (Вітч., 1984, № 1, 88); *І так я носився з ідеями і вольнодумством, поки відповідав за свою душу і не мав* ***дисциплінарної*** *догани* (Стельмах, І, 399).
У с п о л.: *д. відповідальність, кара, покарання, стягнення, догана.* △ **Д. арешт** — міра дисциплінарного стягнення; **д. батальйон** — особлива військова частина, в якій відбувають покарання засуджені військовослужбовці; **д. проступок** — проступок, стягнення за який накладається у порядку службової підлеглості; **д. статути** — нормативні акти, що регулюють порядок відповідальності в певній сфері життя.

ДИСЦИПЛІНОВАНИЙ, а, е. Який дотримується вимог дисципліни; організований: — *Сьогодні ми приймаємо першу групу* ***дисциплінованих*** *хлопчиків у піонерський загін* (Чаб., І, 192); *Терень — гарний стрілочник,* ***дисциплінований*** *комсомолець. Але ж робота на гірці важка* (Донч., І, 402).
У с п о л.: *д. колектив, клас, група, рота, піонер, студент, учениця, працівник, секретар.*

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИЙ (ДИФЕРЕНЦІЙНИЙ) // ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ

Спільні корінь **диференці(й)-,** суфікс **-н-;** розрізняються суфіксами **-аль-, -ова-.**

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИЙ, а, е. 1 (мат.). Який стосується диференціала, пов'язаний з ним: *Рівняння, яке виражає залежність між функцією та її похідними, називають* ***диференціальним*** *рівнянням* (Алг., 10, 106).
У с п о л.: *д. числення, геометрія, форма, рівняння, біном, механізми, ознаки.*

2. Який залежить від якоїсь умови; різницевий, різний: *Американська пшениця і високе німецьке мито на хліб підрубало нас* [великих землевласників] *на пні.— Німеччина ж, наскільки мені відомо, зняла* ***диференціальний*** *тариф* (Стельмах, І, 60); *Фонеми протиставляються одні одним на основі своїх* ***диференціальних*** *ознак* (СУЛМ, І, 235).
У с п о л.: *д. тариф, функція власних імен, ознаки діалектів (фонем).* △ **Д. земельна рента** — різниця між індивідуальною ціною виробництва і загальною, яка визначається умовами виробництва не на кращих і середніх, а на гірших землях; **д. словник** — словник близькоспоріднених мов, до якого не входять слова, спільні для цих мов.

ДИФЕРЕНЦІЙНИЙ, а, е (рідко). Те саме, що **диференціальний у 2 зн.:** *Для розуміння* ***диференційних*** *ознак стилю масової інформації важливо визначити загальні частиномовні характеристики різних функціональних його форм* (Мовозн., 1983, № 6, 15).
У с п о л.: *д. ознаки діалектів, стилів, функція власних імен.*

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ, а, е. Узгоджений з різними умовами, правилами; неоднаковий, роздільний: *Зрозуміло, підготовка ідеологічних кадрів для* ***диференційованого*** *проведення виховної роботи потребує дальшого вдосконалення* (КУ, 1984, № 5, 68).
У с п о л.: *д. залік, засоби, вивчення, проведення, застосування, підхід.*

ДІАЛЕКТ // ДІАЛЕКТИКА

Спільний корінь **діалект-;** розрізняються суфіксом **-ик-.** Похідні пароніми д і а л е к т н и й // д і а л е к т и ч н и й.

ДІАЛЕ́КТ, у, *ч.* Місцевий різновид загальнонародної мови; говірка: *Їм не треба було перекладача, бо словацька мова, як відомо, дуже споріднена з співучим подільським Хоминим* ***діалектом*** (Гончар, І, 338); *Взаємини української літературної мови з усіма її* ***діалектами,*** *з російською мовою, з іншими мовами, з якими вона перебувала і перебуває в контакті, є, таким чином, надзвичайно складними* (Мовозн., 1981, № 2, 9).

У с п о л.: ***д.** південно-західні, південно-східні, північні української мови; племінні, соціальні, територіальні; білоруської, німецької, російської, чеської мов.*

ДІАЛЕ́КТИКА, и, *ж.* 1. Філософська наука про універсальні закони руху і розвитку природи, суспільства, мислення; революційний метод пізнання й перетворення світу: *Марксистсько-ленінська **діалектика** вчить, що дійсність існує лише у формі руху. Руху як в просторі, так і в часі* (КУ, 1968, № 8, 75).
У с п о л.: ***д.** марксистська, марксистсько-ленінська, матеріалістична, ідеалістична, гегелівська, стихійна, філософська; революційного демократизму, природи; закони **д.***

2. Процес розвитку, руху чого-небудь: *...Перед нашими нащадками виникнуть нові, ще вищі завдання. Що ж, такою є **діалектика** прогресу, **діалектика** життя* (КУ, 1981, № 4, 27).
У с п о л.: ***д.** життя, прогресу, становлення комуністичної праці.*

ДІАЛЕКТИ́ЧНИЙ, а, е. У с п о л.: ***д.** взаємозв'язок, взаємодія, єдність, закономірність, залежність, суть, метод, основа, підхід, процес, характер, шлях, мислення, розуміння історії (природи, мистецтва).* △ **Д. матеріалізм** — філософське вчення марксизму, яке дає матеріалістичне пояснення світу, способів його пізнання і перетворення на основі розкриття загальних діалектичних законів його розвитку; науковий світогляд і революційний метод перебудови світу в інтересах трудящих мас.

ДІАЛЕ́КТНИЙ, а, е. У с п о л.: див. нижче паронімічний ряд д і а л е к т н и й // д і а л е к т о л о г і ч н и й.

ДІАЛЕКТНИЙ // ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИЙ

Спільні корінь **діалект-**, суфікс **-н-**; розрізняються сполученням морфем **-о/лог/іч-.**

ДІАЛЕ́КТНИЙ, а, е. Який стосується діалекту, пов'язаний з ним: *Сучасна українська літературна мова сформувалась на південно-східній **діалектній** основі* (Мовозн., 1973, № 1, 12); *Ще до Жовтня майстерні зразки стилістичного використання **діалектної** лексики продемонстрували у своїх творах такі видатні українські письменники, як М. Коцюбинський, Леся Українка, І. Франко, Панас Мирний та ін.* (СУЛМ, V, 73).
У с п о л.: ***д.** запис, матеріал, знак, словник, слово, фразеологізм, варіант, різновид, відмінність, лексика, лексикографія, мовлення, морфологія, синтаксис, словотвір, фонетика, група, поділ, членування, дані, джерела, факти, утворення, явище, ознака, особливість, риса, зона, масив, територія, система, диференціація, конструкція, тип, основа, стихія.*

ДІАЛЕКТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Який стосується діалектології, галузі мовознавства, що вивчає місцеві діалекти: *Вагомими в «Українській граматиці» А. Ю. Кримського є історичні **діалектологічні** спостереження* (Мовозн., 1971, № 1, 14).
У с п о л.: ***д.** інститут, комісія, атлас, бюлетень, збірник, карта, праця, студії, анкета, програма, конференція, нарада, експедиція, практика, дослідження, спостереження.*

ДІЙОВИЙ // ДІЮЧИЙ // ДІЯЛЬНИЙ

Спільний корінь **ді(й)-**; розрізняються суфіксами **-ов-, -юч-, -я/льн-.** В окремих значеннях можуть вступати у синонімічні зв'язки.

ДІЙОВИ́Й, á, é. Здатний активно діяти або впливати на що-небудь; який дає бажаний результат: *Основна провідна риса українського історичного епосу — це патріотизм, безмежна, **дійова** любов до батьківщини* (Рильський, IX, 236); ***Дійова** вдача Шевченка не могла з цим миритися* (Тулуб, В степу, 290).

У с п о л.: *д. внесок, вплив, допомога, засіб, захід, підтримка, контроль, перевірка, зброя, знаряддя, мистецтво, ознака, форма, рух, фактор, шлях.* △ **Д. особа** — учасник якої-небудь події, справи; персонаж драматичного твору.

ДІЮЧИЙ, а, е. Той, що діє, виконує певні функції: *У хлопця народжувалася вже інша думка: зробити модель* ***діючої*** *електричної печі, яка варить сталь* (Донч., I, 365); *Верховна Рада СРСР обирає на спільному засіданні палат Президію Верховної Ради СРСР — постійно* ***діючий*** *орган Верховної Ради СРСР, що є підзвітним їй в усій своїй діяльності* (Конст. СРСР, 40).
У с п о л.: *д. устаткування, агрегати, модель, піч, радіостанція, курси, семінари, орган.* △ **Д. армія** — війська, які під час війни перебувають на фронті; **д. вулкан** — вулкан з періодичними виверженнями.

ДІЯЛЬНИЙ, а, е. Здатний до кипучої діяльності; сповнений бажання активно і практично діяти; близьке до **дійовий**: *Скрізь мати була неодмінним, постійним і* ***діяльним*** *членом* (Смолич, VI, 562); *Близькість Лесі Українки до марксистських гуртків того часу, пильний і* ***діяльний*** *інтерес її до творів класиків марксизму, творче служіння трудовому народові — загальновідомі* (Рильський, IX, 39).
У с п о л.: *д. люди, молодь, робітниця, голова, директор, комсомолець, комсомолка, учень, парторг, профорг.*

ДІЛОВИЙ // ДІЛОВИТИЙ

Спільні корінь **діл-**, суфікс **-ов-**; розрізняються суфіксом **-ит-**.

ДІЛОВИ́Й, а́, е́. 1. Пов'язаний з роботою, заняттям, службовою діяльністю; який стосується суті справи, має практичне значення: *Доки батько біля похідної майстерні веде* ***ділові*** *переговори... Ліна, ще не зовсім отямившись після пережитого сорому, стоїть, потуплено розглядає Дошку пошани* (Гончар, V, 148); *Бутаков почервонів... потім знов заговорив своїм звичним* ***діловим*** *тоном* (Тулуб, В степу, 419); *Багато було* ***ділових*** *пропозицій, які правління врахувало при складанні плану* (ХлУ, 1966, № 4, 6).
У с п о л.: *д. папери, документ, лист, листування, візит, зустріч, побачення, зв'язки, співробітництво, стосунки, інформація, мова, обговорення, розмова, спілкування, засідання, нарада, питання, турботи, зауваження, стиль, тон, характер, поїздка, розпорядження.*

2. Заповнений роботою, сприятливий для роботи; робочий: *А ранок почався, як завжди,* ***діловий*** *і заклопотаний* (Собко, III, 122); ***Ділова*** *атмосфера розвіяла ніяковість, викликану Саїдовим запізненням* (Ле, I, 78).
У с п о л.: *д. день, ранок, атмосфера, обстановка.*

3. Досвідчений у справах, практичний: *І коли погляди їхні все ж зустрілися, він* [брат] *перший схиляв голову і швидко й багато говорив Софочці про самовіддану братню любов, розхвалював її розум, заздрив її знайомству з* ***діловими*** *людьми* (Шиян, I, 172).
У с п о л.: *д. люди, кола, людина, чоловік, жінка, хлопець, дівчина, інженер, директор, диспетчер, офіцер.*

ДІЛОВИ́ТИЙ, а, е. Працьовитий, знаючий; зайнятий справами; заклопотаний: *Межею йшла жінка, задумлива й* ***діловита*** (Янов., V, 142).
У с п о л.: *д. чоловік, жінка, хлопець, молодиця.*

ДІЛЯНКА // ДІЛЬНИЦЯ

Спільний корінь **діл(ь)-**; розрізняються суфіксами **-янк-, -ниц-**.

ДІЛЯ́НКА, и, *ж.* 1. Частина якої-небудь поверхні, земельної площі; частина фронту, зона дії військового з'єднання: *Захоплені роботою, дівчата не помічали, як комбайн переїхав через дорогу на їхню* ***ділянку*** (Головко, V, 139); *Вранці таких* [танків] *тут ніхто не бачив, вони, видно, тільки оце*

прибули сюди, поспішно перекинуті з якоїсь іншої ***ділянки*** *плацдарму* (Гончар, I, 380).
У с п о л.: ***д.*** *(не)велика, мала, гарна, погана, родюча, земельна, присадибна, пришкільна, будівельна, дослідна, насіннєва; землі, поля, фронту;* ***д.*** *рівні, однакові, різні;* ***д.*** *виділяти, одержувати, заміряти, обробляти, орати, захоплювати.*

2 (перен.). Галузь, сфера якої-небудь діяльності: *Вчителям простіше було: кожен знав своїх дітей,* ***свою ділянку*** *роботи і ні про що інше не думав* (Міщ., 125); *Народна поетична творчість — одна з найважливіших і найвеличніших* ***ділянок*** *мистецької культури трудящих мас України* (Рильський, IX, 186).
У с п о л.: ***д.*** *важлива, відповідальна, передова, ударна; у* ***д.*** *техніки, науки, культури, культурного будівництва, мистецтва, побуту; доручати комусь* ***д.*** *чогось; керувати якоюсь* ***д.***, *відповідати за якусь* ***д.***

ДІЛЬНИ́ЦЯ, і, *ж.* Адміністративно-самостійний об'єкт або виробничий вузол на будівництві, підприємстві, залізниці, шахті і т. п.: *Кілька років тому Полікарп Євменович завідував у Сухобрусах сортовою* ***дільницею*** (Оров., Береги, 153); *На комплексну механізацію і автоматизацію переведено 130* ***дільниць,*** *цехів і виробництв* (КУ, 1980, № 12, 84).
У с п о л.: ***д.*** *зварювальна, пакувальна, складальна, термічна, токарна, шліфувальна, навчальна, виборча, диспетчерська, шляхова, сортова; начальник, майстер* ***д.*** △ **Лікарська д.** — певна територія, виділена лікарю, групі лікарів, лікарні для медичного обслуговування населення.

ДОПУСКАТИ // ПРИПУСКАТИ

Спільні корінь **-пуск-**, суфікс **-а-**; розрізняються префіксами **до-, при-**.

ДОПУСКА́ТИ, ка́ю, ка́єш, *недок.*, **допусти́ти**, пущу́, пу́стиш, *док.* 1. Дозволяти комусь брати участь у чомусь або мати доступ кудись: *А її* [Карпенчиху] не ***допускали*** *у сільраду зайти...* (Головко, II, 158); *Дехто навіть заперечував, щоб директора Павлиської школи було* ***допущено*** *до захисту докторської дисертації* (Цюпа, Добротворець, 268).
У с п о л.: ***д.*** *воїнів, дітей, студентів, учнів, групу, делегацію, до чогось або кудись; до екзаменів, до занять, до конкурсу, до роботи, до тренування; у будинок, в установу, в архів, у бібліотеку, в приміщення, в читальний зал.*

2. *що.* Робити що-небудь, примирюватись з чимсь: *Петрик з великими труднощами осмислював граматичні правила,* ***допускав*** *грубі помилки* (Сухомл., 223); *Наші б не* ***допустили*** *такого лікування* (Кучер, V, 304); *В одинадцятій п'ятирічці необхідно різко збільшити виробництво соняшнику, треба підвищити його врожайність, активніше розвивати базу по зберіганню і переробці, не* ***допускати*** *псування продукції* (КУ, 1978, № 8, 29).
У с п о л.: ***д.*** *брак, неточність, помилку, порушення трудової дисципліни, промахи в роботі, псування продукції, перевитрати коштів; угоду, існування, можливість.*

ПРИПУСКА́ТИ, ка́ю, ка́єш, *недок.*, **припусти́ти**, пущу́, пу́стиш, *док.* Вважати за ймовірне, можливе що-небудь: — *Я навіть* ***припускати*** *такої думки не можу. На підлість вона просто нездатна* (Собко, III, 120); *...Анч не наважувався починати активних дій проти шкіпера, хоча і не міг* ***припустити,*** *щоб його рана була така легка* (Трубл., I, 379).
У с п о л.: *можна* ***п.***, *що (щоб)...*

ДОСВІД // ДОСЛІД

Корені **-свід, -слід,** спільний префікс **до-**; розрізняються кореневими приголосними **в, л.**

ДО́СВІД, у, *ч.* Сукупність знань, навичок, здобутих у житті і засвоєних або випробуваних на практиці: *Він* [Ластівка] *мав великий* ***досвід***

роботи в експедиціях (Дмит., IV, 620); *Весь **досвід** нашого творення переконує, що шлях, по якому ми йдемо,— правильний, ленінський шлях* (КУ, 1979, № 3, 7).
У спол.: ***д.*** *багаторічний, (не)великий, значний, життєвий, власний, колективний, передовий, повчальний, цінний, літературний, письменницький, виробничий, політичний, практичний, гіркий, свій, весь; класової боротьби, комуністичного будівництва, розв'язання національного питання; людина (педагог, учитель) з великим життєвим* ***д.***; *переконатися на власному (гіркому)* ***д.***; *мати великий життєвий* ***д.***; ***д.*** *використовувати, переймати, впроваджувати, запозичати, здобувати, нагромаджувати, примножувати, передавати, популяризувати, пропагувати, узагальнювати, висвітлювати; ділитися, обмінюватися, скористатися* ***д.***; *навчений* ***д.***; *перевіряти на* ***д.***

ДОСЛІД, у, *ч.* Відтворення якогось явища в штучно створених умовах для його дослідження, вивчення; експеримент: *Невдача з якимсь **дослідом** надавала Євгенії Григорівні ще більшого заезяття й запалу* (Донч., V, 238—239); *Бася нахвалялася здивувати світ ще цікавішими **дослідами*** (Коп., II, 554).
У спол.: ***д.*** *лабораторний, селекційний, простий, результативний, цікавий; з фізики, з хімії;* ***д.*** *проводити, закінчити;* ***д.*** *доводити, захоплюватися.*

ДОСВІДЧЕНИЙ // ОСВІЧЕНИЙ

Корені **-свід-**, **-свіч-**; спільний суфікс **-ен-**; розрізняються префіксами **до-**, **о-**, кореневими приголосними **д**, **ч**.

ДОСВІДЧЕНИЙ, а, е. Який має велике знання в якій-небудь галузі, великий життєвий досвід: *Але **досвідчений** сталевар не забував про них, аж поки вони стали знатними майстрами* (Збан., Кують, 95); ***Досвідченим** оком мисливця Метелик безпомилково пізнав сову* (Шиян, I, 31).
У спол.: ***д.*** *людина, керівник, працівник, спеціаліст, інженер, шахтар, сталевар, агроном, комбайнер, механізатор, шофер, ланкова, бухгалтер, економіст, касир, учитель, викладач, вихователька, лектор, оратор, піаніст, музикант, лікар, тренер, воротар.*

ОСВІЧЕНИЙ, а, е. Який має освіту, який здобув глибокі знання: *Адже він* [учень] *учиться не заради оцінки, а щоб пізнати світ, стати культурною, **освіченою** людиною і саме тут, у школі, обрати собі дорогу в життя* (Цюпа, Добротворець, 277); *Радянський Союз стоїть на чолі всього **освіченого** світу, охоче всім народам помагає* (Тич., V, 172).
У спол.: ***о.*** *народ, людина, молодь, юнак, батьки, жителі, мешканці, кадри.*

ДОСЛІДНИЙ // ДОСЛІДНИЦЬКИЙ

Спільні корінь **-слід-**, префікс **до-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-иць/к-**.

ДОСЛІДНИЙ, а, е. Який стосується досліду, пов'язаний з ним: *У нього на **дослідному** городі біля хати-лабораторії є своя грядочка* (Донч., VI, 17); *Федорів батько був науковцем. Завідував лабораторією в **дослідному** інституті* (Ткач, Арена, 84).
У спол.: ***д.*** *господарство, підприємство, завод, станція, організація, установа, інститут, центр, лабораторія, гурток, город, ділянка, плантація, поле, рослини, тварини, група (партія) чогось, робота.*

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ, а, е. Який стосується дослідника, належить йому: ...***Дослідницька** робота над пожовтневим фольклором, зокрема фольклором міським та робітничим, ще не розгорнута у нас на належну широчінь* (Рильський, IX, 213); *Праця в гуртках мала **дослідницький** характер* (Сухомл., 276).

У с п о л.: *д. група, метод, настанова, підхід, рівень, характер, діяльність, енергія, задуми, плани, інтерес, мислення, пильність, матеріали, елемент, праця.*

ДРАМАТИЧНИЙ // ДРАМАТУРГІЧНИЙ

Спільні корінь **драм-**, суфікс **-ат-**; розрізняються суфіксами **-ичн-**, **-ург/ічн-**.

ДРАМАТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який стосується драми як роду літератури чи окремого жанру; пов'язаний з драмою: *До крилатих Шевченкових слів звертається і П. Г. Тичина, створюючи образ великого Кобзаря в* ***драматичній*** *поемі «Шевченко і Чернишевський»* (СУЛМ, V, 179); *Карпенко-Карий — видатний майстер* ***драматичного*** *діалогу* (УЛ, 9, 119); *При Палаці культури є ще й народний* ***драматичний*** *театр, який ставить класику і сучасні п'єси...* (КУ, 1976, № 12, 58).
У с п о л.: *д. актор, театр, гурток, діалог, твір, трилогія, жанр, поема.*

2. Сповнений драматизму, напруженості: *Свідомість з незвичайною ясністю фіксувала сцени, які вже ніколи більше не повторяться, епізоди, то* ***драматичні,*** *то смішні і курйозні, що їх на своєму водяному екрані витворювало саме життя* (Гончар, IV, 539); *Артемовський виконував дуже добре ролі* ***драматичні*** (Рильський, X, 403).
У с п о л.: *д. життя, обстановка, ситуація, бій, зав'язка, інтрига, конфлікт, напруження, випадок, епізод, кінцівка, момент, подія, фінал, тема, фініш, сюжет, образ, роль, зустріч.*

ДРАМАТУРГІ́ЧНИЙ, а, е. Який стосується драматурга або драматургії, пов'язаний з ними: *У своїй* ***драматургічній*** *діяльності Карпенко-Карий продовжував традиції творчості Котляревського і особливо Шевченка* (УЛ, 9, 107).
У с п о л.: *д. спадщина, мистецтво, творчість, діяльність, майстерність, дар, талант, хист, вимисел, прийоми, техніка, форма, матеріал, закон, жанр.*

ДРУЖНИЙ // ДРУЖНІЙ

Спільні корінь **друж-**, суфікс **-н-**; розрізняються твердою і м'якою основами. У наз.-зн. мн. форми збігаються. Похідні пароніми д р у ж н о // д р у ж н ь о.

ДРУ́ЖНИЙ, а, е. 1. Згуртований, одностайний: *П'ятий клас у нас* ***дружний,*** *діти раді будуть новачкові* (Цюпа, Добротворець, 218); *Герої роману «Прапороносці» — це бойовий і* ***дружний*** *колектив радянських воїнів* (УЛ, 10, 328).
У с п о л.: *д. народ, плем'я, сім'я, колектив, товариство, бригада, загін, клас, ланка; д. рядами, д. лавою.*

2. Який відбувається одночасно, злагоджено, швидко: *Від* ***дружного*** *сміху затряслися лави, підлога і вікна палацу* (Стельмах, II, 18); *Крислатий сад і* ***дружні*** *сходи веселили душу* (Горд., I, 603).
У с п о л.: *д. виступ, оплески, галас, звучання, крик, сміх, спів, праця, робота, сходи (рослин), весна.*

ДРУ́ЖНІЙ, я, є. Доброзичливий, прихильний, дружелюбний: *Юра... несе перед собою правицю, простягнуту для* ***дружнього*** *потиску* (Смолич, I, 70); *Розмова в тітчиній хаті точилася* ***дружня,*** *гаряча* (Коз., III, 209); *Він* [СРСР] *палко вітає визволення народів від колоніального гніту, подає їм* ***дружню,*** *безкорисливу допомогу в розвитку промисловості, науки, культури, в боротьбі проти колоніалізму* (Біогр. Леніна, 215).
У с п о л.: *д. армія, країна, рука, усмішка, взаємини, відносини, зв'язки, контакт, узи, атмосфера, обстановка, розмова, переговори, листування, візит, зустріч, прийом, клімат, тон, вітання, допомога, порада, слово, почуття, критика, жарт, шарж.*

ДРУ́ЖНО, *присл.* У спол.: 1. *д. жити;* 2. *д. працювати, розв'язувати задачі, співати, танцювати, зеленіти, рости, сходити, підтримувати когось.*

ДРУ́ЖНЬО, *присл.* У спол.: *д. ставитись, тиснути руку, усміхатися, вітати, зустрічати, проводжати.*

ДУХОВИЙ // ДУХОВНИЙ // ДУШЕВНИЙ

Спільний корінь **дух(ш)-;** розрізняються суфіксами **-ов-, -овн-, -евн-.** Похідні пароніми духовно // душевно.

ДУХОВИ́Й, á, é. 1 (про музичні інструменти). Який діє за допомогою вдування повітря: *Це хлопці вчилися грати на **духових** інструментах* (Мик., II, 388).
У спол.: *д. інструмент.* △ **Д. оркестр, д. музика** — оркестр з духових інструментів.

2. Який діє за допомогою нагрітого повітря: *Кращими вишнями вважаються висушені в **духових** сушарках* (Укр. страви, 321).
У спол.: *д. сушарка, піч, шафа.*

ДУХО́ВНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з моральною силою, поглядами, прагненнями, сферою ідей людини; нематеріальний: *Як вершина **духовного** розвитку народу — так сприймається нами творчість Шевченка* (Гончар, VI, 435); *Великий вклад у примноження **духовного** багатства країни вносять діячі літератури і мистецтва Києва* (РУ, 29.05 1982); *Ідеї дружби і братерства все глибше пронизують **духовне** життя наших народів* (КУ, 1979, № 3, 43).
У спол.: *д. розвиток, розквіт, зростання, заряд, потенціал, обличчя, багатство, блага, велич, здобутки, краса, збагачення, скарб, цінності, запити, інтереси, потреби, насильство, поневолення, порожнеча, приниження, спустошення, убогість, життя, єство, діяльність, основа, могутність, сила, рівність, спорідненість, спілкування, зближення, зрілість, перевага, світ людини, стан, уклад, творчість, сфера, риса, якості.*

2. Який стосується релігійного культу; церковний: *Весь твір гостро політичний, скерований проти магнатів світських і **духовних,** проти воїнів церкви — єзуїтів* (Кол., 93).
У спол.: *д. особа, академія, консисторія, школа, училище, звання, сан, чин, вірші.*

ДУШЕ́ВНИЙ, а, е. 1. Зв'язаний із внутрішнім, психічним світом людини, її переживаннями, почуттями, настроями тощо: *Директорове обличчя не виявило якихось **душевних** перемін, але по голосу відчувалося: вдоволений тим, що відбувається зараз* (Міщ., 7); *Якоюсь особливою **душевною** теплотою завжди віяло у цьому домі, коли приходив Микола* (Баш, II, 46); *Ідейна переконаність, високі моральні якості, **душевна** краса, цілеспрямованість, гармонійне поєднання особистих і суспільних інтересів, мужність і стійкість людини — джерело її сили і героїзму* (КУ, 1978, № 2, 84).
У спол.: *д. багатство, краса, обдарованість, теплота, ласка, чистота, щедрість, щирість, стан, настрій, порив, трепет, хвилювання, щем, переживання, страждання, біль, драма, травма, порожнеча, спустошеність, черствість, розмова, сповідь, відвертість, струни.*

2. Щирий, відвертий, добрий, чулий: *І в мозолях рука його уперта шукає, клеїть сірого конверта з листом **душевним,** писаним вночі* (Мал., I, 245); *Мати виявилась людиною доброю, **душевною,** над сином плакала, не розлучалася з ним* (Гончар, VI, 71).
У спол.: *д. людина, чоловік, жінка, батько, мати, друг, товариш, лист.*

ДУХО́ВНО, *присл.* У спол.: *д. зростати, збагачуватися, поріднитися, поневолити; споріднений, багатий, убогий.*

ДУШЕ́ВНО, *присл.* У спол.: *д. говорити, переживати, ставитися.*

Е

ЕКОНОМ // ЕКОНОМІСТ

Спільний корінь **економ-**; розрізняються суфіксом **-іст.**

ЕКОНО́М, а, *ч.* (іст.). Той, хто завідував поміщицьким господарством, економією: *Дозрівають хліба, прийде* ***економ,*** *вербуватиме косарів, в'язальниць, і люди підуть жнивувати за десятий сніп* (Шиян, І, 622).

У спол.: ***е.*** *молодий, старий, сердитий, поганий, досвідчений, панський.*

ЕКОНОМІ́СТ, а, *ч.* 1. Фахівець з економіки, економічних наук: *Присутні на тій розмові інженери та начальники дільниць і цехів, усі майстри і* ***економісти*** *сиділи зосереджені, трохи рознервовані й стомлені* (Збан., Кують, 278); *Штукаренко був за фахом* ***економістом*** *і до війни викладав політичну економію на обласних курсах партійних працівників* (Голов., III, 49).

У спол.: ***е.*** *висококваліфікований, досвідчений, головний, старший, авторитетний;* ***е.*** *вітчизняні, іноземні, радянські, буржуазні, українські.*

2 (політ., іст.). Послідовник, прихильник економізму як опортуністичної течії в російському соціал-демократичному русі кінця XIX — поч. XX ст.: *Зміцнений відданими іскрівцями, Київський комітет провів рішучий наступ на* ***економістів*** (М. Ол., І, 262); *В діяльності* ***«економістів»*** *Ленін побачив серйозну небезпеку: вони штовхали робітничий клас на угодовство з буржуазією і принижували його революційну роль* (Біогр. Леніна, 33).

У спол.: *діяльність, погляди, ідеї, кредо* ***економістів.***

ЕКОНОМІКА // ЕКОНОМІЯ

Спільний корінь **економ-**; розрізняються суфіксами **-ік-, -і(я).** Про похідні пароніми економічний // економний та ін. див. наступну статтю.

ЕКОНО́МІКА, и, *ж.* Сукупність суспільно-виробничих відносин; господарче життя, стан господарства: *Соціалізм невпізнанно змінив* ***економіку,*** *культуру, умови життя людей* (КУ, 1979, № 3, 30); *Він* [Менделєєв] *багато уваги приділяв розвитку* ***економіки*** *та продуктивних сил Росії* (Іст. СРСР, 8, 166).

У спол.: ***е.*** *сучасна, передова, високорозвинута, багатогалузева, планова, соціалістична, капіталістична, радянська, національна, світова, наша, вся; Радянського Союзу, країни, республіки, області, району, виробничого об'єднання, заводу, колгоспу, садівництва, виноградарства, тваринництва;* ***е.*** *розвивати, розширювати, піднімати, підривати.*

ЕКОНО́МІЯ, ї, *ж.* (лише одн.). Бережливе, ощадливе витрачання чого-небудь: *Це нам дасть* ***економії*** *десять тисяч карбованців на місяць самими грішми* (Кучер, IV, 296); *1 процент* ***економії*** *протягом доби — це в масштабах країни 19690 тонн вугілля* (РУ, 1.04 1981).

У спол.: ***е.*** *(не)велика, значна, деяка, сувора, постійна; сил, матеріалів, металу, палива, нафти, газу, електроенергії, продуктів, хліба, води, паперу; режим* ***е.;*** ***е.*** *давати, домагатися* ***е.***

ЕКОНОМІЧНИЙ // ЕКОНОМНИЙ

Спільні корінь **економ-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксом **-іч-.** Похідні пароніми економічність // економність, економічно // економно.

ЕКОНОМІ́ЧНИЙ, а, е. Який вигідний з господарського погляду: ***Економічний*** *і зручний для будівництва пористий бетон... знайде широке застосування при спорудженні... промислових будинків* (РУ, 2.04 1981).

У с п о л.: *е. завод, електростанція, турбіна, устаткування, вироби, літак, машина, трактор, холодильник, лампа, будівельні матеріали, бетон, метод, проект, режим, вигода, виграш, ефект, схема, технологія.*

ЕКОНО́МНИЙ, а, е. Який ощадливо витрачає що-небудь, дотримується економії; стриманий у виявленні чогось: *Для цього треба ... використовуючи і розвиваючи набутий досвід... на кожному підприємстві завершити розробку і практичне впровадження комплексних систем управління якістю продукції і **економним** використанням ресурсів* (Мат. XXVII з'їзду КПУ, 100); *Поет* [П. Тичина] *досягає такої повноти відтворення картин природи і людських настроїв дуже **економними** засобами* (УЛ, 10, 23).

У с п о л.: *е. людина, чоловік, жінка, господар, господиня, директор, економіка, жести, рухи, виклад, вислів, засіб, метод, опис, життя, спосіб життя, шлях, використання (витрачання) чогось; бути е.*

ЕКОНОМІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* У с п о л.: *е. виробництва, зварювання машин, технології, устаткування, виробів.*

ЕКОНО́МНІСТЬ, ності, *ж.* У с п о л.: *е. викладу (вислову) думок.*

ЕКОНОМІ́ЧНО, *присл.* У с п о л.: *е. вигідний, доцільний, виправданий, багатий, міцний, розвинутий, відсталий.*

ЕКОНО́МНО, *присл.* У с п о л.: *е. використовувати, витрачати, господарювати, жити.*

ЕКСПЛУАТАТОРСЬКИЙ // ЕКСПЛУАТАЦІЙНИЙ

Спільний корінь **експлуат-;** розрізняються суфіксами **-ат/ор/ськ-, -ацій/н-.**

ЕКСПЛУАТА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Який стосується експлуататорів, пов'язаний з ними: *Жовтнева революція перемогла тому, що в Росії була створена така могутня суспільна сила, як союз пролетаріату і біднішого селянства, що зламала опір **експлуататорських** класів* (Іст. КПРС, 208).

У с п о л.: *е. верстви, верхівка, суспільство, лад, базис, система, політика, держава, клас, меншість, природа, роль, суть.*

ЕКСПЛУАТАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Пов'язаний з систематичним використанням продуктивних сил, родовищ, транспорту, машин тощо: *Підшипники, зубчасті колеса та інші деталі з такого матеріалу* [антифрикційних пластмас] *безвідмовно служитимуть у найскладніших **експлуатаційних** умовах* (ЗП, 1981, № 10, 13); *На залізничному транспорті забезпечити вдосконалення організації **експлуатаційної** роботи залізничників* (РУ, 9.03 1986).

У с п о л.: *е. об'єднання, дільниця, контора, цех, служба, догляд, свердловина, буріння, роботи; міцність, надійність, якості.*

ЕКСПОНАТ // ЕКСПОНЕНТ

Спільний корінь **експон-;** розрізняються суфіксами **-ат, -ент.**

ЕКСПОНА́Т, а, *ч.* Предмет, продукція, що їх показують на виставці або виставляють у музеї для огляду: *Ось випадково на мотовило натрапив у діда Коршака — буде ще один **експонат*** (Гончар, VI, 293); ***Експонати** розповідають про дитинство, шкільні роки, героїчну революційну боротьбу П. А. Грабовського* (РУ, 9.09 1984).

У с п о л.: *е. музейний, новий, реставрований, цікавий; е. виставляти, вивчати, оглядати.*

ЕКСПОНЕ́НТ, а, *ч.* Особа чи організація, що виставляє на виставці для огляду експонати: *Майже із ста країн приїздять сюди **експоненти** і покупці* (РУ, 28.02 1965).

У с п о л.: *е. вітчизняні, зарубіжні.*

ЕМІГРАЦІЯ // ІММІГРАЦІЯ // МІГРАЦІЯ

Спільні корінь **-мігр-**, суфікс **-аці(я)**; розрізняються префіксами **е-**, **ім-**. Похідні пароніми емігрантський // іммігрантський, еміграційний // іммігpаційний // міграційний.

ЕМІГРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Масове переселення з батьківщини в іншу країну; тривале перебування за межами батьківщини внаслідок переселення: *16 липня 1900 року він* [В. І. Ленін] *виїхав у Німеччину; почалась перша* ***еміграція****, яка тривала понад п'ять років* (Біогр. Леніна, 37); *Процес зубожіння галицького селянства спричинився до* ***еміграції*** (УЛ, 9, 332).
У спол.: ***е.*** *економічна, трудова, постійна, тимчасова, сезонна, вимушена.*

2. Сукупність емігрантів, що живуть у якійсь країні: *Наприкінці 1908 року видання газети «Пролетарий» було перенесено в Париж, на той час центр російської* ***еміграції*** (Біогр. Леніна, 72); *Доля закинула її до Швейцарії, звела з російською революційною* ***еміграцією*** (М. Ол., І, 423).
У спол.: ***е.*** *російська, галицька, ірландська, революційна, буржуазно-націоналістична.*

ІММІГРА́ЦІЯ, ї, *ж.* В'їзд іноземців у певну країну на постійне або тривале проживання: *Розуміючи величезне значення* ***імміграції*** *для економічного і культурного розвитку країни, американський уряд тривалий час всіляко сприяв цьому процесові* (Мовозн., 1971, № 4, 28); ***Імміграція*** *зумовлюється шуканням заробітку, політичними, економічними та ін. причинами або релігійними міркуваннями* (ЕС, 203).
У спол.: ***і.*** *масова, постійна, інтенсивна; профашистських елементів, шпигунів, диверсантів;* ***і.*** *заохочувати, обмежувати.*

2. Сукупність іммігрантів, що живуть у якійсь країні: *Пізніше українська трудова* ***імміграція*** *в Аргентіні видавала рідною мовою газети «Українська робітнича газета», «Світло», «Знання»* (Мовозн., 1973, № 5, 30).
У спол.: ***і.*** *українська, єврейська, трудова.*

МІГРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Переселення, переміщення: *Основною причиною* ***міграції*** *є, безперечно, процеси урбанізації та індустріалізації* (НС, 1983, № 9, 22); *Твори мистецтва мають свої долі і свої, нерідко загадкові, шляхи* ***міграції*** (Гончар, Твоя зоря, 191); *Кандидатська дисертація на тему «****Міграція*** *риб Азовського моря» залишилася недописаною в шухляді його столу на затишній вулиці Єйська* (Перв., IV, 24).
У спол.: ***м.*** *міжнародна, міжміська, зовнішня, внутрішня, постійна, щоденна, маятникова, соціальна, трудова, культурно-побутова, механічна; населення, тварин, риб, капіталу, грошей, хімічних елементів.*

ЕМІГРА́НТСЬКИЙ, а, е. У спол.: ***е.*** *уряд, організації, преса, газета, школи, проблеми, настрої, доля.*

ІММІГРА́НТСЬКИЙ, а, е. У спол.: ***і.*** *об'єднання, організації, колективи, групи, школи, коледжі, преса, мови, проблеми.*

ЕМІГРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. У спол.: ***е.*** *політика, закони.*

ІММІГРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. У спол.: ***і.*** *політика, акт, закони.*

МІГРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. У спол.: ***м.*** *процеси, рухи.*

ЕСТЕТИКА // ЕТИКА

Корені **естет-**, **етик-**. Похідні пароніми естетичний // етичний.

ЕСТЕ́ТИКА, и, *ж.* 1. Наука про прекрасне — художнє освоєння дійсності, про закони розвитку мистецтва та його роль у житті суспільства; система поглядів на мистецтво чи якийсь його рід, що її дотримується хто-небудь: *Ніхто не буде перечити, що в основі нашої* ***естетики*** *лежить праця, скажу точніше — соціалістична праця* (Рильський, IX, 165); *Наша радянська література, вихована на нових законах нової, соціалістичної* ***естетики****, використовує традиції І. П. Котляревського в жанрі сатири і гумору* (Мал., X, 43).

У спол.: *е. марксистська, марксистсько-ленінська, матеріалістична, ідеалістична, демократична, революційна, буржуазна; Добролюбова, Пушкіна, Франка, Шевченка; категорія е.; вивчення е.*

2. Краса, художність: *В побут підприємств все активніше входить технічна* ***естетика*** (РУ, 21.08 1981).
У спол.: *е. виробнича, технічна; виробництва, праці, трудового процесу, побуту, оформлення класу.*

ЕТИКА, и, *ж.* 1. Наука, що вивчає мораль: *Марксистсько-ленінська* ***етика*** *є теоретичною основою морального виховання трудящих у період переходу до будівництва комуністичного суспільства* (ФС, 142).
У спол.: *е. домарксистська, марксистська, марксистсько-ленінська, буржуазна, еволюційна.*

2. Норми поведінки, сукупність моральних правил певної соціальної групи: *В радянській школі народилася нова, піонерська* ***етика*** (Донч., VI, 600); *Дружба з підлітками допомогла мені зрозуміти багато тонкощів їх своєрідної* ***етики*** (Сухомл., 188).
У спол.: *е. народна, міжнародна, мовна, професійна, лікарська, педагогічна, піонерська, судова, спортивна; дипломатичних відносин.*

ЕСТЕТИЧНИЙ, а, е. У спол.: *е. багатство, виховання, відображення, функція, роль, суть, природа, культура, почуття, насолода, смак, уподобання, задоволення, потреби, запити, вимоги, спрямованість, цінність, зміст, ідеал, вплив, аналіз, погляди, наука, вчення, теорії, судження, відношення, свідомість, сприйняття, явище, освоєння дійсності.*

ЕТИЧНИЙ, а, е. У спол.: *е. проблема, поняття, норма, погляд, ідеали, сторона, тема, функція, аспект, оцінка.*

ЕТИКЕТ // ЕТИКЕТКА

Спільний корінь **етикет-;** розрізняються суфіксом **-к-.** Мають різний рід.

ЕТИКЕТ, у, *ч.* Установлені норми поведінки і правила чемності у певних соціальних колах, національних середовищах: *Хома, забуваючи про європейський* ***етикет,*** *замислено почухав потилицю... і заявив, що він долю каштанів вирішити сам не може, бо має командира, старшого за себе* (Гончар, І, 268); ***Етикет*** *вимагав першою привітати господиню дому* (Ле, III, 284); *Стаття вийшла коротка, з дотриманням* ***етикету*** (М. Ол., II, 357).
У спол.: *е. мовний, офіційний, міжнародний, буржуазний, придворний, східний, китайський, кавказький; ділових документів; додержувати е., порушувати е.*

ЕТИКЕТКА, и, *ж.* 1. Ярлик, товарний знак, що його наклеюють на товар або упаковку для визначення назви предмета, ціни і т. ін.: *Володя крутив банку в руках, розглядаючи наліплену на неї* ***етикетку...*** (Донч., III, 287); *А Френк тим часом... вже повертається до нас, тримаючи в руці баночку меду, на якій наліплена* ***етикетка*** *з ромашковою квіточкою — знак його скромної бджолярської фірми* (Гончар, Твоя зоря, 333).
У спол.: *е. сірникові, барвисті, гарні; заводу, фабрики; на одязі, на пальті, на пляшці; е. наліплювати, пришивати, знімати, відклеювати.*

2. Підпис під предметами, продукцією, що їх показують на виставці або виставляють у музеї: *Всі експонати, представлені на постійно діючій виставці, повинні мати* ***етикетки*** *із зазначенням назви і призначенням експонату, його автора, школи, де він створений* (ЗНІ, 1984, № 3, 26).
У спол.: *е. мідна, паперова, змістовна.*

ЕФЕКТИВНИЙ // ЕФЕКТНИЙ

Спільний корінь **ефект-;** розрізняються суфіксами **-ивн-, -н-.** Похідні пароніми е ф е к т и в н і с т ь // е ф е к т н і с т ь, е ф е к т и в н о // е ф е к т н о.

ЕФЕКТИ́ВНИЙ, а, е. Дійовий, результативний, корисний, доцільний: *Ефективною формою пропаганди радянського способу життя є політінформації* (ЗП, 1981, № 10, 3); *В народі прополіс* [бджолиний клей] *давно вважають* ***ефективним*** *засобом для видаляння мозолів* (Лік. росл., 290); *Інна була у відчаї: нема ще проти «гонконгу» достатньо* ***ефективної*** *сироротки* (Гончар, VI, 374).
У с п о л.: ***е.*** *лікарський препарат, ліки, сироротка, урок, лекція, опитування, відповідь, дискусія, аналіз, форма, метод, засіб, заходи, стимулювання, використання нових методів роботи, вирішення складних питань, наслідки, добриво, опади, новинка.*

ЕФЕ́КТНИЙ, а, е. Який справляє сильне враження (зорове, слухове тощо); зовнішньо показовий, вражаючий: *Не блискучим* ***ефектним*** *одягом полонив він* [Максим] *глядачів, а відточеною красою свого юного, стрункого натренованого тіла* (Ткач, Арена, 168); *Ефективний урок слід відрізняти від* ***ефектного,*** *показового* (УМЛШ, 1976, № 8, 16).
У с п о л.: ***е.*** *вбрання, одяг, сукня, костюм, зовнішність, поза, вигляд, виступ, трюк, танець, стрибок, політ, удар, рух, гра, жест, урок, виконання, оформлення, освітлення; бути* ***е.***

ЕФЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* У с п о л.: ***е.*** *велика, висока, мала, господарська, економічна; виховання, навчання, методу, засвоєння матеріалу, лікування, пропаганди, підготовки кадрів, виробництва, використання машин, впровадження нової техніки, наукових досліджень, капітальних вкладень, меліорації, освоєння земель, підвищення родючості.*

ЕФЕ́КТНІСТЬ, ності, *ж.* У с п о л.: ***е.*** *надзвичайна, зовнішня, сценічна; виставки, вітрини, костюма, виконання, виступу, освітлення, оформлення, пози, рухів, польоту, стрибка, удару.*

ЕФЕКТИ́ВНО, *присл.* У с п о л.: ***е.*** *впливати, діяти, працювати, формувати.*

ЕФЕ́КТНО, *присл.* У с п о л.: ***е.*** *виступати, говорити, виглядати, почати, закінчити.*

Ж

ЖИРНИЙ // ЖИРОВИЙ

Спільний корінь **жир-;** розрізняються суфіксами **-н-, -ов-.**

ЖИ́РНИЙ, а, е. 1. Такий, в якому багато жиру; просякнутий жиром: *М'ясо карася солодкувате і* ***жирне*** (Укр. страви, 122); *...У промислово розвинутих країнах на зміну епосі супів і хліба прийшла ера м'ясних, солодких і* ***жирних*** *страв* (РУ, 10.01 1981).
У с п о л.: ***ж.*** *їжа, страва, борщ, бульйон, молоко, сметана, сир, м'ясо, баранина, полядвиця, свинина, рулет, ковбаса, мозок, оселедець.* △ **Ж. волосся** — волосся при підвищеному виділенні шкірою жиру; **ж. руки (пальці, губи)** — руки, губи і т. ін., брудні від жиру.

2 (перен.). Багатий на поживні (корисні) речовини: *...Низьке місце, де протікала повесні вода, поросло...* ***жирною*** *травою* (Мирний, IV, 286); ***Жирну*** *глину використовують для виготовлення глинобитної підлоги.*
У с п о л.: ***ж.*** *трава, земля, глина.*

3 (перен.). Насичений, товстий: *Тільки стаття не обкреслена, а перехрещена двома* ***жирними*** *лініями* (Ткач, У нас в гурт., 108).
У с п о л.: ***ж.*** *заголовок, буква, лінія.* △ **Ж., напівжирний шрифт** (друк.) — шрифт з товстими та потовщеними лініями букв.

ЖИРОВИ́Й, а́, е́. 1. Який складається з жиру: *Овочі... здатні поліпшувати перетравлювання різних білкових, вуглеводистих і* ***жирових*** *продуктів* (Укр. страви, 18); *Щелепи* [у дельфінів] *видовжені далеко вперед, мов дзьоб. А зверху на них лежить* ***жирова*** *подушка — лобний виступ* (НС, 1967, № 2, 23).

У спол.: *ж. тканина, клітковина, подушка, речовина, обмін, продукт, виділення, відкладення.*

2 (рідко). Який переробляє жир: *Продукція київського* ***жирового*** *комбінату користується у покупців великим попитом.*
У спол.: ***ж.*** *завод, комбінат.*

ЖОРСТКИЙ // ЖОРСТОКИЙ

Корені **жорстк-, жорсток-;** розрізняються другим кореневим голосним **о.** Похідні пароніми жорсткість // жорстокість.

ЖОРСТКИЙ, а́, е́. 1. Який має тверду, нерівну поверхню; шорсткий, цупкий: *Почала пломеніти лісова груша, її дрібне,* ***жорстке*** *листя було то багряне, то лілове, то оранжеве* (Донч., VI, 457); *...Матрац був* ***жорсткий,*** *і ліжко короткувате та хистке* (Рибак, IV, 136); *Тіло було* ***жорстке,*** *наче задубіло від морської води* (Кучер, V, 258).
У спол.: ***ж.*** *поверхня, долівка, тканина, матрац, покривало, тіло, волосся, чуб, листя.*

2. Різкий, неприємний, грубий: *Тепер кулі вже не співають тонко і милозвучно «ті-у-у», а падають десь близько біля нас з* ***жорстким*** *і коротким «тюп-тюп»* (Багмут, 23).
У спол.: ***ж.*** *голос, сміх, нотки.*

3 (спец.). Який здатний чинити опір деформації: *Система* ***жорстких*** *упорів у верстаті забезпечує велику точність обробки деталей.*
У спол.: ***ж.*** *діафрагма, конструкція, упор.*

ЖОРСТО́КИЙ, а, е. 1. Надзвичайно суворий, нещадний, лютий: *Ну, коли вже на те пішло, то нарікання на Івана Остаповича як на* ***жорстокого*** *директора є* (Міщ., 241); *В умовах* ***жорстокого*** *терору окупантів комуністи західноукраїнських земель не припиняли своєї повсякденної революційної боротьби* (КУ, 1979, № 9, 5).
У спол.: ***ж.*** *людина, диктатор, деспот, завойовник, експлуататор, поміщик, хан, ворог, керівник, командир, експлуатація, визиск, гноблення, кара, вбивство, помста, розправа, репресії, терор, смерть, дійсність, правда, характер, звичай, закон, обличчя, серце; бути, стати, зробитися* ***ж.***

2. Дуже сильний, який перевищує норму звичайного; тяжкий, важкий, різкий, пекучий: *Після того злощасного змагання з боксу, що закінчилося несподіваною й* ***жорстокою*** *поразкою для Гордія, вони зустрілися ще раз* (Ткач, У нас в гурт., 143); *Стурбований діяльністю «Союзу боротьби», царський уряд завдав йому* [Леніну] ***жорстокого*** *удару* (Іст. КПРС, 33).
У спол.: ***ж.*** *вітер, суховії, бурі, шторм, умови, боротьба, зіткнення, удар, поразка, спустошення, прикрість, час.*

ЖО́РСТКІСТЬ, кості, *ж.* У спол.: 1. ***ж.*** *поверхні, тканини, тіла, листя.* 2. ***ж.*** *конструкції, діафрагми;* ***ж.*** *збільшувати, зменшувати.*

ЖОРСТО́КІСТЬ, кості, *ж.* У спол.: ***ж.*** *дика, нелюдська, звіряча, нечувана, надзвичайна; ворогів, поміщиків, капіталістів; батька; виявляти, чинити.*

З

ЗАБУДОВА // ПОБУДОВА

Спільні корінь **-буд-**, суфікс **-ов-;** розрізняються префіксами **за-, по-.**

ЗАБУДО́ВА, и, *ж.* Спорудження будівель на якійсь ділянці: *Поліпшилися* ***забудова*** *і благоустрій населених пунктів* (КУ, 1981, № 2, 17).
У спол.: ***з.*** *території, району, міст, селищ, сіл, населених пунктів, ділянки.*

ПОБУДО́ВА, и, *ж.* 1. Створення, виготовлення, організація чогось: *Змістовність і гострота сюжетної* ***побудови*** *поєднуються у фільмі з перекон-*

ливим розкриттям внутрішнього світу героїв (РУ, 22.04 1982); *Найвища мета Радянської держави — **побудова** безкласового комуністичного суспільства, в якому дістане розвиток суспільне комуністичне самоврядування* (Конст. СРСР, 5); ***Побудова** прямокутного трикутника за гіпотенузою і катетом* (Геом., 6, 50).
У с п о л.: ***п.** комунізму, комуністичного суспільства, соціалізму, сюжетна фігури, трикутника, проекції.*

2. Розміщення, розташування частин чогось; композиція, структура: *Офортні пейзажі Т. Шевченка відзначаються майстерною композиційною **побудовою...** та загальним високим рівнем професіонального виконання* (НТЕ, 1964, № 2, 22).
У с п о л.: ***п.** композиційна; твору, кіноповісті, поеми.*

ЗАВДАННЯ // ЗАДАЧА

Спільний корінь **-да-**; розрізняються префіксами **за/в-**, **за-** і суфіксами **-нн(я)**, **-ч-**. Мають різний рід.

ЗАВДА́ННЯ, я, *с.* Те, що визначено або заплановано для виконання: *Та коли робочий день закінчився, виявилось, що всі денні **завдання** виконано відмінно* (Шовк., 351); *Останнє його бойове **завдання:** жодним словом не зрадити товаришів* (Збан., Таємниця, 152); *Створення матеріально-технічної бази соціалізму і комунізму — основне **завдання** діяльності комуністичних і робітничих партій соціалістичних країн* (КУ, 1969, № 10, 39).
У с п о л.: ***з.** важке, складне, нерозв'язне, легке, посильне, основне, важливе, серйозне, відповідальне, почесне, чергове, першорядне, насущне, невідкладне, виробниче, економічне, політичне, конструктивне, мирне, секретне, тактичне, стратегічне, бойове, нове; письменника, режисера, вчителя, інженера, керівника, колективу, заводу, інституту, школи; **з.** дати, поставити, накреслити, роз'яснювати.*

ЗАДА́ЧА, і, *ж.* Питання, переважно математичного характеру, яке розв'язується за допомогою обчислень за визначеною умовою: *Ніна першою розв'язала **задачу** і вийшла з класу* (Донч., V, 350); *Розважалися різними іграми, а особливо розв'язуванням шарад, кросвордів та різних **задач** і загадок* (Трубл., I, 303).
У с п о л.: ***з.** важка, складна, нерозв'язана, легка, проста, математична, алгебраїчна, геометрична, тригонометрична; **з.** однотипні, різнотипні; умова, формулювання, розв'язок **з.**; **з.** з математики, з хімії, з фізики; **з.** на доведення, на побудову; **з.** скласти, записати, написати, переписати, списати, проаналізувати, розв'язати, перевірити.*

ЗАВЕРШУВАТИ // ЗВЕРШУВАТИ

Спільні корінь **-верш-**, суфікс **-ува-**; розрізняються префіксами **за-**, **з-**. Похідні пароніми з а в е р ш е н н я // з в е р ш е н н я.

ЗАВЕ́РШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **завершйти,** шу́, ши́ш, *док.*, *що.* Доводити що-небудь до остаточного кінця, закінчувати: *8 жовтня 1944 року радянські війська **завершили** визволення Української РСР від німецько-фашистських окупантів* (РУ, 13.10 1984); *Але й сам «яструбок»* [літак] *мертво падав, **завершивши** героїчним подвигом свій переможний повітряний бій* (Янов., I, 194).
У с п о л.: ***з.** наступ, розгром ворога, операцію, маневри, бій, переговори, визволення, переведення, оберт, перебудову народного господарства, промисловості, п'ятирічку, видання, екскурсію, похід.*

ЗВЕ́РШУВАТИ, ую, уєш, **зверша́ти,** а́ю, а́єш, *недок.*, **зверши́ти,** шу́, ши́ш, *док.* (книжн.), *що.* Здійснювати, робити щось важливе: *Великий подвиг у роки війни **звершили** трудівники тилу* (КУ, 1984, № 8, 3).
У с п о л.: ***з.** подвиг.*

ЗАВЕ́РШЕННЯ, я, *с.* У с п о л.: **з.** *будівництва, п'ятирічки, виконання плану, навчального року, трудового семестру, війни, бойових операцій, маневрів, переговорів, дискусій, видання.*

ЗВЕ́РШЕННЯ, я, *с.* У с п о л.: **з.** *величні, вікопомні, історичні, гігантські, героїчні, титанічні; окрилювати, націлювати на* **з.** *історичних подій, трудових перемог, надій.*

ЗАГРОЖУВАТИ // ПОГРОЖУВАТИ

Спільні корінь **-грож-**, суфікс **-ува-**; розрізняються префіксами **за-, по-**. Похідні пароніми з а г р о з а // п о г р о з а , з а г р о з л и в и й // п о г р о з л и в и й , з а г р о з л и в о // п о г р о з л и в о . В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ЗАГРО́ЖУВАТИ, жую, жуєш, *недок.,* (рідко) **загрози́ти,** жу́, зи́ш, *док.* 1. Містити в собі або становити собою якусь загрозу, небезпеку для кого- або чого-небудь; бути неминучим для когось (про щось страшне, небезпечне): *Тепер небезпека* ***загрожувала*** *підводному човнові* (Трубл., I, 338); *Мирові* ***загрожують,*** *і загрожують серйозно* (КУ, 1981, № 6, 6); *Артамонову* ***загрожувала*** *сліпота, і він всіма засобами нервів, волі, мужності боровся проти неї* (Дмит., IV, 626); *Суперечка* ***загрожувала*** *перейти в сварку* (Кол., 348).
У с п о л.: **з.** *смертю;* **з.** *життю, мирові, народам, ешелонові;* ***загрожує*** *комусь військовий трибунал, сліпота, небезпека, арешт, повінь.*

2. Говорити щось з погрозою, попереджати про що-небудь; нахвалятися: *Я грізно зупиняв кожного за двадцять кроків, щоразу наставляв автомата,* ***загрожував*** *стріляти і безперервно викликав оперативного чергового* (Багмут, 58); *Підсусідки* ***загрозили*** *пустити його хутір димом* (Тулуб, Людолови, I, 92).
У с п о л.: **з.** *спалити, знищити, зруйнувати, повалити.*

ПОГРО́ЖУВАТИ, жую, жуєш, *недок.,* **погрози́ти,** жу́, зи́ш, *док.* 1. Грозити покаранням, залякувати чим-небудь, нахвалятися: *Начальник полкової розвідки кричав, лаявся,* ***погрожував*** *розстріляти нашого старшого лейтенанта з «особистої зброї»* (Багмут, 30); *Вони* [Англія і Австро-Угорщина] *зажадали перегляду умов Сан-Стефанського договору на європейському конгресі і почали* ***погрожувати*** *Росії війною* (Іст. СРСР, 8, 127).
У с п о л.: **п.** *війною, покаранням, помстою, розстрілом;* **п.** *дати бій, розстріляти когось.*

2 (лише *недок.;* рідко). Те саме, що **загрожувати** у 1 зн.: *Через отой поганий, бензином заправлений сліпак* [каганець], *що весь час фахкотів і* ***погрожував*** *вибухнути, я найбільше ремствував на матір, а далі додумався перехитрити її* (Стельмах, IV, 455—456).
У с п о л.: **п.** *вибухнути, спалахнути, розірватися.*

ЗАГРО́ЗА, и, *ж.* У с п о л.: **з.** *страшна, серйозна, пряма, безпосередня, реальна, удавана, постійна, воєнна; війни, агресії, нападу, поневолення, провалу, банкротства, кризи, інфляції, конфлікту, смерті, епідемії, вибуху, затоплення; людству, миру, справі миру, життю, існуванню; для людства, для цивілізації, для тварин, для рослин, для життя;* **з.** *відвернути, усунути, ліквідувати, послабити; від* **з.** *врятувати.* △ **Під загрозою** — у небезпеці.

ПОГРО́ЗА, и, *ж.* У с п о л.: **п.** *відверта, неприхована, явна, пряма;* **п.** *безперервні, постійні, вічні;* **п.** *батька, сина, ворогів, сусідів; політика* **п.;** *вдаватися до* **п.,** *не боятися* **п.**

ЗАГРО́ЗЛИВИЙ, а, е. У с п о л.: **з.** *час, стан, становище, ситуація, невідомість, гудіння, розмова, прихильність.*

ПОГРО́ЗЛИВИЙ, а, е. У с п о л.: **п.** *вигляд, войовничість, рух, жест, окрик.*

ЗАГРО́ЗЛИВО, *присл.:* У с п о л.: **з.** *зростати, збільшуватись, під'їхати.*

ПОГРО́ЗЛИВО, *присл.:* У с п о л.: **п.** *говорити, вимовляти слова, кричати, дивитися на когось, стукати в двері, ступати.*

ЗАМІР // НАМІР

Спільний корінь **-мір**; розрізняються префіксами **за-**, **на-**. Зрідка можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ЗАМІР, у, *ч.* 1. Спрямований проти когось або чогось таємний, підступний план: *Однак їх* [імперіалістів] *підступні **заміри** приречені на провал* (РУ, 9.05 1981).
У спол.: ***з.** агресивний, ворожий, підступний; **з.** ворогів, завойовників; приректи **з.** на провал.*

2 (заст.). Те саме, що **намір**: *Його ображає згадка про те, що молодший брат... знищив усі його **заміри**, два роки плекані в серці, як найкращі мрії...* (Коцюб., I, 115).
У спол.: ***з.** добрий, поганий, літературний; **з.** відкинути, знищити.*

НАМІР, у, *ч.* Задуманий план дій, бажання зробити щось: *Левко надзвичайно старався і, здавалося, мав **намір** завоювати цілковите довір'я піратів* (Трубл., I, 380); *Щоб не хвилювати матір, Ляля поки що не казала їй про свій твердий **намір** залишитися в Полтаві* (Гончар, II, 17).
У спол.: ***н.** добрий, прекрасний, поважний, серйозний, твердий; мати **н.**, **н.** працювати, відвідати, написати, читати, піти, приїхати.*

ЗАМІТКА // ПОМІТКА // ПРИМІТКА

Спільні корінь **-міт-**, суфікс **-к-**; розрізняються префіксами **за-**, **по-**, **при-**.

ЗАМІТКА, и, *ж.* 1. Невелика стаття, повідомлення в газеті, журналі, збірнику: *В обласній газеті з'явилася **замітка** про те, що на жнива з міст області виїде понад двадцять тисяч робітників та службовців* (Коз., III, 320); *У підготовці до життя важливого значення набуває вміння учнів писати **замітку** до стінгазети, відгук на книжку і т. ін.* (УМЛШ, 1984, № 1, 62).
У спол.: ***з.** важлива, велика, змістовна, інформаційна, цікава; **з.** підготувати, написати, надрукувати, опублікувати, прочитати.* △ **Брати (взяти) на з.**— брати когось під особливий нагляд, брати щось до уваги.

2. Короткий запис: *А тоді передала рукопис Єлагіну й сіла систематизувати свої **замітки**, виписки* (Оров., Береги, 240); *Учні уважно слухали розповідь екскурсовода й робили в блокноті якісь **замітки**.*
У спол.: ***з.** короткі, свої, якісь; **з.** робити, систематизувати.*

ПОМІТКА, и, *ж*, Напис, позначка: *Черниш стояв з офіцерами-мінометниками на горбі перед вогневою і, щоразу поглядаючи вперед, робив у блокноті якісь **помітки*** (Гончар, I, 417).
У спол.: ***п.** важлива, особлива; чорнилом, олівцем, фарбою; **п.** робити, ставити.*

ПРИМІТКА, и, *ж.* Короткий запис, що є поясненням якогось тексту, а також додаток до якого-небудь твору, що містить пояснення до нього або відомості про його автора: *Переклад як переклад, але всіх обурили **примітки** до тексту* (Кол., 415); ***Примітки** ж, зроблені упорядниками, подаються у виносках з позначенням: — Ред.* (Коцюб., I, 8).
У спол.: ***п.** велика, мала, змістовна, цікава; **п.** написати, подати, зробити.*

ЗАПИТ // ПОПИТ

Спільний корінь **-пит**; розрізняються префіксами **за-**, **по-**.

ЗАПИТ, у, *ч.* 1. Вимога офіційного роз'яснення з приводу якоїсь справи: *Але сам Василь Карпович не втерпів і нишком від дружини послав у Москву **запит** про долю сина* (Донч., IV, 294); *Депутат Верховної Ради СРСР має право звернутися із **запитом** до Ради Міністрів СРСР, до міністрів та керівників інших органів, утворюваних Верховною Радою СРСР* (Конст. СРСР, 40).
У спол.: ***з.** внести, подати, надіслати, послати; звернутися із **з.***

2 (лише мн.) Духовні потреби, інтереси: *Партія вважає своїм обов'язком всемірно підвищувати активність профспілок, комсомолу... уважно враховуючи громадську думку, чуйно ставитися до потреб і* ***запитів*** *трудящих* (КУ, 1979, № 3, 6).
У с п о л.: ***з.*** *духовні, естетичні, культурні, індивідуальні, колективні; трудящих, освіченої людини;* ***з.*** *задовольняти; відгукуватись на* ***з.***

ПО́ПИТ, у, *ч.* Вимога на певний товар; потреба в чомусь (зрідка — в комусь): *Побачивши, який* ***попит*** *на газети, Ерік і собі підбіг до віконця* (Панч, V, 281); *Байдашний покинув лісництво, перебрався в місто, де на скляра був ще більший* ***попит,*** *ніж по селах* (Чаб., II, 195); *Намічено збільшити обсяг виробництва на 18—20 процентів, добитися дальшого зростання продуктивності праці, нарощування випуску товарів, які користуються підвищеним* ***попитом*** (КУ, 1981, № 1, 30).
У с п о л.: ***п.*** *великий, масовий, зростаючий, підвищений, широкий, малий, платоспроможний, споживчий, культурний; знаходити великий (малий)* ***п.;*** ***п.*** *враховувати, задовольняти; мати великий (малий)* ***п.;*** ***п.*** *на товари, на продукти харчування, на художню літературу, на робочу силу; прогнозні розрахунки* ***п.***

ЗАПИТАННЯ // ПИТАННЯ

Спільні корінь **-пит-**, суфікс **-анн(я)**; розрізняються префіксом **за-**. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ЗАПИТА́ННЯ, я, *с.* 1. Словесне звертання до кого-небудь, яке вимагає відповіді; тема для відповіді: *Несподіване* ***запитання*** *Богдана збентежило Гордія* (Ткач, У нас в гурт., 46); *Його* [Семена] *дратувало кожне... материне* ***запитання*** (Коцюб., I, 121); *Олександра Василівна роздала* ***запитання,*** *які будуть на іспитах з російської та української мов* (Донч., IV, 503).
У с п о л.: ***з.*** *(не)розумне, наївне, іронічне, дитяче, дивне, (не)сподіване, (не)скромне, друге, останнє, єдине, наступне, його, моє;* ***з.*** *різні, численні;* ***з.*** *дитини, учня, вчителя, екзаменатора, кореспондента, журналіста;* ***з.*** *формулювати, повторювати, уточнювати; відповідати на* ***з.;*** *вечори* ***з.*** *і відповідей.* △ **Ставити (задавати) з.** — запитувати когось про щось.

2. Вимога, прохання дати які-небудь відомості або офіційне роз'яснення з приводу чогось: *Член партії має право звертатися з* ***запитаннями*** *в будь-яку партійну інстанцію і вимагати відповіді по суті свого звернення.*
У с п о л.: *звертатися з* ***з.*** △ **До з.** — який видається особисто адресатові на його вимогу.

ПИТА́ННЯ, я, *с.* 1. Те саме, що **запитання** у 1 зн.: *Але командир відділення, як і завжди, тільки дивився на Оленченка з таким виразом, ніби дивувався, як можна ставити такі недоречні* ***питання*** (Багмут, 13); *Недаремне дитячий мозок працював над* ***питанням,*** *чого се одні мають що їсти, а другі плачуть з голоду* (Коцюб., I, 102).
У с п о л.: ***п.*** *цікаве, конкретне, складне, законне, пряме, просте, додаткове, навідне, усне, письмове, логічне, недоречне, несподіване.* △ **Знак п.** — розділовий знак, який застосовується на письмі для вираження запитання, сумніву, вагання; **задавати (ставити) п.** — запитувати.

2. Положення, проблема, справа, які потребують обговорення, вивчення, розв'язання, дослідження, уваги і т. ін.; пункт документа, порядку дня: *Наша партія творчо вирішує* ***питання*** *національних відносин в інтересах усієї країни і кожної республіки зокрема, в інтересах комуністичного будівництва* (КУ, 1979, № 3, 24); *І коли сьогодні стоїть* ***питання*** *про місце поета, то скажу: воно посеред бурі* (М. Ол., I, 256); *На порядку денному стояло одне* ***питання:*** *«Про наступні бої»* (Кучер, II, 344); *Мільйони революційних борців знаходять у ленінізмі відповіді на найсущніші* ***питання*** (Іст. КПРС, 586).

У с п о л.: *п.* *складне, важке, серйозне, істотне, суттєве, основне, кардинальне, вузлове, важливе, актуальне, злободенне, гостре, пекуче, невідкладне, назріле, наболіле, спірне, принципове, невирішене, відкрите, нове, наступне, теоретичне, практичне, організаційне, філософське, політичне, ідеологічне, соціальне, національне, економічне, наукове, аграрне, селянське, міжнародне, особисте, жіноче; теорії, практики, політики, економіки, ідеології, війни, миру, науки, методології, організації, плану, програми, порядку дня; постановка, розробка, вивчення, дослідження, аналіз, виклад, розгляд, обговорення, актуальність, складність* **п.**; **п.** *досліджувати, висвітлювати, розв'язувати, аналізувати, розробляти, ставити на голосування, вирішувати; коло* **п.**

ЗАПОРУКА // ПОРУКА

Спільні корінь **-рук-**, префікс **по-**; розрізняються префіксом **за-**.

ЗАПОРУКА, и, *ж.* Джерело, основа чого-небудь; умова, яка забезпечує успіх чогось: *Народ і партія єдині — в цьому символі радянської епохи* ***запорука*** *всіх наших перемог* (КУ, 1979, № 6, 18); *Бо знав Сергій: кілька теплих дощів у травні — то найкраща* ***запорука*** *доброго врожаю* (Цюпа, Краяни, 283).

У с п о л.: ***з.*** *миру, успіху, перемог, розвитку, урожаю, щастя, здоров'я.*

ПОРУКА, и, *ж.* 1. Гарантія в чому-небудь; прийнята на себе відповідальність за когось: *Ніхто тобі векселя не підпише, коли ти безземельний; і* ***порука*** *твоя нікому не потрібна* (Томч., 59).

У с п о л.: ***п.*** *добра, моя.* △ **Кругова п.** — взаємна відповідальність у певному середовищі, групі; взаємний порятунок, взаємне приховування; **на п. брати кого** — брати на себе відповідальність за умовно звільненого з-під варти.

2 (заст.). Те саме, що **запорука:** *Де ті сили в мене для боротьби? Де той гарт, що міг би служити* ***порукою*** *перемоги?* (Коцюб., І, 162).

У с п о л.: ***п.*** *перемоги, успіху, здоров'я, щастя.*

ЗАРОЗУМІЛИЙ // ЗРОЗУМІЛИЙ

Спільні корінь **-розум-**, суфікси **-і/л**; розрізняються префіксами **за-**, **з-**.

ЗАРОЗУМІЛИЙ, а, е. Який поводиться гордовито, самовпевнено, пихато: *Така вона* [Зонька] *якась* ***зарозуміла,*** *так дивиться якось згори на всіх* (Вільде, І, 407); *Про Костя Гейка в неї ствердилася думка як про... нікчему, пиховатого й* ***зарозумілого*** (Оров., Береги, 207).

У с п о л.: ***з.*** *людина, чоловік, жінка, хлопець, дівчина, інженер, лікар, учитель, артист, директор, чиновник.*

ЗРОЗУМІЛИЙ, а, е. Доступний для сприймання, дохідливий: *Співуча,* ***зрозуміла*** *словацька мова радісно задзвеніла звідусіль...* (Гончар, І, 331); *Характеризуючи роль мистецтва, В. І. Ленін підкреслював, що воно належить народові, входить своїм корінням у саму товщу широких трудящих мас і повинно бути* ***зрозумілим*** *для них* (КУ, 1972, № 12, 79).

У с п о л.: ***з.*** *питання, завдання, задача, теорема, пояснення, приклад, мистецтво, мова, текст, розповідь, виклад, вислів, вимова, вчинок, позиція; бути* ***з.***

ЗАСВОЮВАТИ // ОСВОЮВАТИ

Спільні корінь **-сво-**, суфікс **-юва-**; розрізняються префіксами **за-**, **о-**. Похідні пароніми з а с в о є н н я // о с в о є н н я, з а с в о є н и й // о с в о є н и й.

ЗАСВОЮВАТИ, воюю, воюєш, *недок.*, **засвоїти,** ою, оїш, *док., що.* 1. Сприймаючи щось нове, робити його звичним і звичайним для себе: *Складну науку* ***засвоїв*** *від досвідченої доярки Маври* (Горд., І, 374);

Харитон був учнем здібним, відразу ***засвоїв*** *урок* (Збан., Кують, 402).
У с п о л.: ***з.*** *теорію, ідеї, погляди, культурні цінності, здобутки, надбання, моду, програму, все краще, передове, революційне, матеріал, правила, вимову, урок, задане, прочитане.*

2 (фізіол.). Вбирати в себе, поглинати, перетравлювати: ***Засвоюючи*** *вуглекислий газ, потрібний для утворення органічних речовин, рослини очищають повітря* (Бот., 82).
У с п о л.: ***з.*** *вітаміни, вуглеводи, білок, їжу, жири, корми, добрива, азот.*

ОСВО́ЮВАТИ, во́юю, во́юєш, *недок.,* **осво́їти,** о́ю, о́їш, *док., що.* 1. Робити придатним для використання в народному господарстві; повністю або частково використовувати: *Наш колгосп* ***освоїв...*** *негодящі землі і засадив їх цитрусовими* (Янов., I, 216); *Будівельники* ***освоїли*** *близько 300 мільйонів карбованців капітальних вкладень* (КУ, 1984, № 2, 47).
У с п о л.: ***о.*** *багатство природи, надра Сибіру, перелогові землі, Нечорноземну зону, цілину, навколоземний простір, космос, кошти, гроші, п'ятсот мільйонів карбованців.*

2. За допомогою навчання опанувати щось: *Харитон Булатов став офіцером, успішно* ***освоїв*** *військову науку* (Збан., Кують, 212); *Жінки-робітниці успішно* ***освоювали*** *нову техніку* (Іст. КПРС, 423).
У с п о л.: ***о.*** *виробництво турбогенераторів, будівельні механізми, нові методи дослідження, нові професії, нові моделі тракторів, ремесло, галузі науки, нову техніку.*

ЗАСВО́ЄННЯ, я, *с.* У с п о л.: 1. ***з.*** *передових ідей, духовних здобутків, культурних цінностей, нових понять, принципів, нового матеріалу, правил правопису, багатства лексики*; 2 (фізіол.). ***з.*** *вітамінів, вуглеводів, білків, їжі, кормів, поживних речовин, органічних сполук, азоту.*

ОСВО́ЄННЯ, я, *с.* У с п о л.: 1. ***о.*** *багатств природи, надр Сибіру, перелогових земель, цілини, нових регіонів, ресурсів, космосу;* 2. ***о.*** *серійного виробництва, нових конструкцій, сучасних будівельних механізмів, нових тракторів.*

ЗАСВО́ЄНИЙ, а, е. У с п о л.: ***з.*** *урок, програма, правило, тема, норми літературної мови; від батьків, від предків, в давнину, в минулому, в попередні (останні) роки.*

ОСВО́ЄНИЙ, а, е. У с п о л.: ***о.*** *землі, техніка, нові методи, космічний простір, серійне виробництво.*

ЗАСНОВАНИЙ // ОСНОВАНИЙ

Спільні корінь **-снов-**, суфікси **-ова/н-**; розрізняються префіксами **за-, о-.**

ЗАСНО́ВАНИЙ, а, е, *ким.* Закладений, розпочатий будівництвом, організований: — *Чи давно* ***засноване*** *це велике місто? — запитав я* (Гончар, II, 336); *У 1970 році при Тбіліському університеті був* ***заснований*** *клуб «Україна»* (УМЛШ, 1973, № 1, 7).
У с п о л.: ***з.*** *місто, село, постійна виставка, товариство, клуб;* ***з.*** *після визволення, возз'єднання, перемоги, революції, реформи.*

ОСНО́ВАНИЙ, а, е, *на чому.* Який грунтується на чомусь, містить у своїй основі те, про що йдеться, говориться: *Підневільна кріпосна праця була малопродуктивна, а* ***основане*** *на такій праці сільське господарство — дуже відсталим* (Іст. КПРС, 9).
У с п о л.: ***о.*** *на принципах, на праці, на здатності.*

ЗАСУДЖУВАТИ // ОСУДЖУВАТИ

Спільні корінь **-судж-**, суфікс **-ува-**; розрізняються префіксами **за-, о-.** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ЗАСУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **засуди́ти,** суджу́, су́диш, *док.* 1. *кого.* Визначати яку-небудь міру покарання винуватцю: *Залишившись*

з Шевченком віч-на-віч, Герн попросив поета прочитати йому ті вірші, за які його ***засудили*** (Тулуб, В степу, 80); *Мене двадцять літ у слідстві мучили, очей збавили; ще на двадцять літ* ***засудили*** (Фр., IV, 180).
У спол.: ***з.*** *людину, злочинця, вбивцю, злодія, винуватця; до страти, до розстрілу, до довічного ув'язнення; на два, три, десять років.*

2. *кого, що.* Не схвалювати, негативно ставитися до кого-, чого-небудь: *Котляревський же намагався відтворити картини життя українського народу кінця XVIII та початку XIX століття, в гострій сатиричній формі* ***засудити*** *свавілля кріпосницького ладу* (Мал., X, 35); *Повідомляючи про тріумфальний успіх XXII Олімпійських ігор у Москві, індійська преса продовжує* ***засуджувати*** *спроби американської адміністрації організувати бойкот цього міжнародного спортивного свята, які закінчилися провалом* (РУ, 8.08 1980).
У спол.: ***з.*** *культ особи, свавілля, легковажність, гарячковість, обман, нечесність, різкість, негідний вчинок, недисциплінованість, нікчемність.*

ОСУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **осуди́ти,** суджу́, су́диш, *док.* 1. *кого, що.* Висловлювати невдоволення чиїмись діями, вчинками; негативно ставитися до кого-, чого-небудь: *Ми повинні одверто, різко* ***осудити*** *все це, показати, що не хочемо і не маємо права потурати* (Коз., III, 506); *З усього видно, що у великому жіночому гурті Соломія з Тетяною не в пошані, тож спостережливі жінки гострим словом* ***осудили*** *ледачих, викоханих молодиць* (Горд., I, 408).
У спол.: ***о.*** *ледарів, неробів, розбещених, зло, свавілля, нововведення, обман, нечесність.*

2. *кого.* Неславити, поширювати погані думки про когось: — *Та нас же* ***осудять,*** *обговорять кругом. А в нас діти, та ще й дочка* (Н.-Лев., I, 152).
У спол.: ***о.*** *людину, чоловіка, жінку, хлопця, дівчину.*

ЗАТВЕРДЖУВАТИ // УТВЕРДЖУВАТИ

Спільні корінь **-твердж-,** суфікс **-ува-;** розрізняються префіксами **за-, у-.**

ЗАТВЕ́РДЖУВАТИ, джую, джуєш, *недок.*, **затве́рдити,** джу, диш, *док.* 1. *що.* Схвалювати що-небудь, вважати остаточно вирішеним; узаконювати щось, надаючи юридичної сили якійсь постанові, рішенню: *На сьогоднішніх зборах* ***затверджували*** *план участі піонерії в наступі на гусінь* (Донч., I, 64); *Президія Верховної Ради СРСР у період між сесіями Верховної Ради з наступним поданням на її затвердження на черговій сесії:* 1) *вносить у разі необхідності зміни до чинних законодавчих актів СРСР;* 2) ***затверджує*** *зміни кордонів між союзними республіками* (Конст. СРСР, 42).
У спол.: ***з.*** *програму, проект, план роботи, розклад руху, розклад уроків, порядок денний, зміни чогось.*

2. *кого, ким.* Визнавати законним, правильним призначення, обрання когось на якусь посаду, роботу: *Директором ремонтно-технічної станції тебе* ***затверджуватимуть*** (Оров., Друга зустріч, 375); [Ромодан:] *Товариша Калину* ***затвердили*** *другим секретарем обкому* (Корн., IV, 354).
У спол.: ***з.*** *директором, завучем, інспектором, секретарем; на посаді.*

УТВЕ́РДЖУВАТИ, джую, джуєш, *недок.*, **утверди́ти,** джу́, ди́ш, *док., що.* Установлюючи що-небудь, робити міцним, непорушним; остаточно зміцнювати: ***Утвердивши*** *Радянську владу і завоювавши право на землю й на комуністичну мрію, Микита Гопченко прибув до свого села ранньої весни* (Янов., I, 403); *Тільки соціалізм* ***утверджує*** *принципи демократії в усіх сферах суспільного життя* (КУ, 1979, № 3, 6).
У спол.: ***у.*** *суспільний лад, соціалізм, владу, ідеали, принципи, мир, братство, працю, рівність, свободу, щастя, правду життя, погляди на щось.*

ЗАЧИН // ПОЧИН // ПОЧИНАННЯ

Спільний корінь **-чин-**; розрізняються префіксами **за-**, **по-**, суфіксом **-анн(я)**.

ЗА́ЧИ́Н, у, *ч.* (літ.). Початок, перші вступні рядки або фрази в художніх творах: ***Зачини** і рефрени, точні кінцівки, внутрішні рими створюють єдиний, неповторний поетичний ансамбль* [у віршах Тичини] (РЛ, 1967, № 7, 45); *І. Франко майстерно користується казковим прийомом **зачинів** і кінцівок* (СУЛМ, V, 176).

У с п о л.: ***з.** традиційні, казкові, прозаїчні, характерні; **з.** твору, казок, билини, думи, пісні; прийом, форма **з.***

ПОЧИ́Н, у, *ч.* 1. Перші моменти вияву якоїсь дії; початок: *Він* [Тугар Вовк] *святкував **почин** свого нового життя,— бо недавно князь Данило дарував йому в Тухольщині величезні полонини* (Фр., VI, 8); *Хороший дню пішов **почин** — до матері приїхав син; а матері за сімдесят, а синові за п'ятдесят* (Мал., IV, 43).

У с п о л.: ***п.** добрий, дорогий.* △ **Брати (взяти) п.** — починатися; **давати (дати, робити) п.** — спричинятися до чогось, розпочинати що-небудь.

2. Ініціатива, починання: *З глибини народу, з **почину** Ферапонта Головатого, до партії ринув потік заяв про добровільне відрахування своїх заощаджень на літаки й танкові колони* (Тич., V, 383); *Колгоспниці Кам'янського району підхопили **почин** Марії Горленко* (Коз., III, 347).

У с п о л.: ***п.** великий, добровільний, патріотичний, свідомий, сміливий, трудовий, добрий, цінний; **п.** наслідувати, підтримати, підхопити.* △ **За п., з п.** — з ініціативи, за прикладом когось.

ПОЧИНА́ННЯ, я, *с.* Розпочата кимсь робота, переважно новаторського характеру; захід, що викликає схвалення і наслідування: *Максим... Горький... благословив новаторські **починання** молодого Павла Тичини* (РЛ, 1967, № 3, 81); *У ході змагання народжуються нові й нові чудові патріотичні **починання*** (КУ, 1968, № 11, 15).

У с п о л.: ***п.** нові, новаторські, чудові, патріотичні, спортивні.*

ЗБІДНИТИ // ЗБІДНІТИ

Спільні корінь **-бід-**, префікс **з-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-и-**, **-і-**.

ЗБІДНИ́ТИ, ню, ниш, *док., що.* Зробити щось біднішим, менш виразним, менш барвистим: *З болем я думав про те, як ми **збіднили** свої фільми, коли почали уникати в кіно напливу роздумів і спогадів* (Довж., IV, 276).

У с п о л.: ***з.** твір, поезію, фільм, виставу, мову, зміст, натуру, внутрішній світ, душевні пориви.*

ЗБІДНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Стати бідним, біднішим на щось, втратити що-небудь: *А у вас що це за глина? Казна-що. Невже наші гори **збідніли**?* (Цюпа, Краяни, 129).

У с п о л.: *я, ви, люди, країна, земля, твір, пісня **з.***

ЗБІРКА // ЗБІРНИК // ЗІБРАННЯ

Спільні корінь **-б(і)р-**, префікс **з(і)-**; розрізняються суфіксами **-к-**, **-ник**, **-анн(я)**.

ЗБІ́РКА, и, *ж.* Книжка, яка містить у собі твори одного або кількох авторів, дібрані за певним принципом: — *Сьогодні здав до друку останню коректуру своєї **збірки** лірики* (Головко, III, 67); ***Збірка** «З вершин і низин» (1887) — видатне явище в українській дожовтневій поезії* (УЛ, 9, 132).

У с п о л.: ***з.** поетична, лірична; віршів, поезій, лірики, балад, дум, нарисів, новел, оповідань.*

ЗБІ́РНИК, а, *ч.* 1. Книжка, що містить у собі однотипні матеріали, документи, зведені закони, розпорядження, тексти певного призначення тощо: *Вихід у світ **збірника** «40 стахановських років» має велике пізнавальне і виховне значення* (КУ, 1976, № 12, 81); *Масовими тиражами видавалися*

і видаються твори, тематичні ***збірники*** *та окремі твори В. І. Леніна* (Іст. КПРС, 586).

У спол.: ***з.*** *тематичний, систематизований, документальний, рукописний, антирелігійний, мистецький, археографічний, історико-філологічний, літературно-художній; творів, диктантів, переказів, вправ, документів, законів, наказів, розпоряджень.*

2 (техн.). Споруда або інша ємкість (бак, балон тощо) для збирання і зберігання якої-небудь рідини або газу: *Він* [робітник] *повертає кран* ***збірника,*** *і метал ллється важким холодним струменем* (НЖ, 1963, № 4, 35).

У спол.: ***з.*** *порожній, наповнений (чимсь); кран* ***з.***

ЗІБРА́ННЯ, я, *с.* 1. Сукупність творів, однорідних предметів; багатотомне видання праць якогось автора: *Останнє, Повне* ***зібрання*** *творів В. І. Леніна вийшло в 55 томах і вміщує близько 9 тисяч його творів* (Іст. КПРС, 585—586).

У спол.: ***з.*** *повне, найповніше, нове, рукописне, п'ятитомне; творів, праць, лексики, фразеології.*

2 (іст.). Зустріч групи людей, товариства для розваги, дискусій, відпочинку і т. ін.: *Здебільшого це бувало, коли батьки йшли з дому на вистави Луцького драматичного товариства чи на* ***зібрання*** (М. Ол., І, 75).

У спол.: ***з.*** *літературне, театральне, земське.*

ЗВИЧКА // НАВИЧКА

Спільні корінь **-вич-**, суфікс **-к-**; розрізняються префіксами **з-, на-.**

ЗВИ́ЧКА, и, *ж.* 1. Властивий кожній людині певний спосіб дії, життя, манера поведінки або висловлювання, схильність людини до відносно усталених способів дії: *Вона* [Марійка] *виробила собі* ***звичку*** *не гаяти жодної хвилини* (Донч., V, 416); *Але дитячих шкільних* ***звичок*** *не так легко позбутись, до того ж є справді якесь зачарування в цих маленьких хатках, наповнених солодкими скарбами* (Коп., II, 464).

У спол.: ***з.*** *вчительська, гарна, добра, домашня, людська, рабська, стара, хліборобська, цивільна, шкільна;* ***з.*** *виробити, мати;* ***з.*** *позбутися.*

2. Уміння, навичка, набуті тривалим досвідом, тренуванням: *Без* ***звички*** *в лісі ставало страшно.*

У спол.: *без* ***з.*** *писати, працювати, співати, шити, читати.*

НА́ВИЧКА, и, *ж.* Уміння, набуте досвідом, вправами; схильність діяти, робити, поводитися відповідним чином: *Робота на фрезерному верстаті вимагала не лише практичних* ***навичок,*** *але й певних теоретичних знань* (Ткач, Арена, 204); *Від якості навчання залежить якість знань, умінь і* ***навичок*** *учнів* (УМЛШ, 1976, № 8, 23).

У спол.: ***н.*** *добрі, погані, мовні, рухові, практичні, трудові;* ***н.*** *набувати;* ***н.*** *виробляти, мати, удосконалювати, формувати;* ***н.*** *володіти.*

ЗВИЧАЄВИЙ // ЗВИЧАЙНИЙ // ЗВИЧНИЙ

Спільні корінь **-вич-**, префікс **з-**; розрізняються суфіксами **-а/єв-; -ай/н-, -н-.**

ЗВИЧАЄ́ВИЙ, а, е. Який стосується звичаю, пов'язаний з ним: *Кожне революційне і* ***звичаєве*** *свято сьогодні має важливе суспільне, в тому числі й естетичне значення* (НТЕ, 1963, № 4, 15).

У спол.: ***з.*** *свято.* △ **З. право** — сукупність звичаїв, які стали правовими нормами.

ЗВИЧА́ЙНИЙ, а, е. Який нічим не виділяється, не містить у собі чогось нового для когось; простий: *Старі гомонять під ворітьми, а в Маланки* ***звичайні*** *гості — думи* (Коцюб., III, 13); *Це була* ***звичайна*** *сільська хата, від печі віяло мирним і лагідним теплом* (Голов., III, 23); *У солдатській шинелі, партизанському кожушку чи робітничій спецівці* ***звичайна*** *радянська людина, патріот своєї Вітчизни і справжній інтернаціоналіст, якщо вимагали*

обставини, ставала героєм, вершила такі подвиги, які дивували світ (РУ, 13.10 1984).
У спол.: *з. людина, хлопець, дівчина, інженер, зовнішність, вигляд, обличчя, випадок, явище, життя, умови, стан, день, ранок, їжа, хата, кімната, меблі, речі, вода, лист, радіо, хом'як, оранка, жито, слово.*

ЗВИ́ЧНИЙ, а, е. Який увійшов у звичку, став чиєюсь звичкою; до якого хтось звик: *Черниш привітався, твердо вимовивши* ***звичні слова*** *військового вітання* (Гончар, I, 402); *Для понтонерів такі блискавичні маршрути були* ***звичними*** (РУ, 7.05 1981).
У спол.: *з. рейс, рух, обстановка, манера, робота, порядок, режим, життя, вітання, слова.*

ЗВ'ЯЗАНИЙ // ЗВ'ЯЗНИЙ

Спільні корінь **-в'яз-**, префікс **з-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксом **-а-**.

ЗВ'Я́ЗАНИЙ, а, е. 1. З'єднаний петлею, вузлом, за допомогою мотузка, троса, шляхів сполучення тощо: *А рудий узяв ззаду за* ***зв'язані*** *руки і повів у флігель* (Головко, II, 163); *Горпині скрутили руки за спину й кинули до* ***зв'язаних*** *дівчат* (Тулуб, Людолови, I, 145); *Хаєцький поклав руки на* ***зв'язані*** *докупи гранати, що лежали перед ним на бруствері* (Гончар, I, 381); *Шевченко, однодумець Добролюбова і друг Чернишевського, нерозривними нитками* ***зв'язаний*** *був з російською культурою* (Рильський, X, 30).
У спол.: *з. руки, снопи, гранати, черевики, пліт; з. дружбою, кровними узами, мотузкою, трамвайними, тролейбусними лініями; з. з колективом, з установами, з партизанами, з життям, з роботою.*

2. Обмежений у рухах: *Доки плацдарм не буде знищено — армія його лишатиметься* ***зв'язана,*** *скута* (Гончар, IV, 289).
У спол.: *бути, лишатися з.*

3 (спец.). Сполучений, з'єднаний з іншим елементом, речовиною: *Але джерело* ***зв'язаного*** *азоту не могло задовольнити світової потреби сільського господарства* (Хімія, 9, 54).
У спол.: *з. азот, водень, кисень, залізо, стан.*

ЗВ'Я́ЗНИЙ, а, е. 1. Логічний, послідовний: *На цьому ж уроці для опитування учнів був використаний* ***зв'язний*** *текст про дружбу радянських та кубинських народів, в якому необхідно було розставити розділові знаки* (Мовозн., 1982, № 4, 30).
У спол.: *з. мова, мовлення, висловлювання, виклад, текст, ціле.*

2 (спец.). Який має якусь зв'язаність, певний ступінь зчеплення частин: *Стерню треба лущити слідом за збиранням колосових культур на легких піщаних грунтах дисковими, а на більш* ***зв'язних*** *— лемішними лущильниками* (ХлУ, 1966, № 1, 8).
У спол.: *з. грунт, чорнозем.*

ЗДРАВИЦЯ // ЗДРАВНИЦЯ

Спільні корінь здрав-, суфікс **-иц(я)**; розрізняються суфіксом **-н-**.

ЗДРА́ВИЦЯ, і, *ж.* Тост або промова, фрази з побажанням здоров'я, успіхів: — *Тепер і за флот наш* ***здравицю*** *скажемо. Вже виріс він, став на ноги* (Кучер, II, 22); *В залі звучать* ***здравиці*** *на честь Комуністичної партії Радянського Союзу, ленінського Політбюро ЦК КПРС, на честь радянського народу, дружби і братерства народів СРСР* (РУ, 23.05 1981).
У спол.: *з. виголосити, сказати.*

ЗДРА́ВНИЦЯ, і, *ж.* Місце, установа, де відпочивають і лікуються; санаторій: *Піонерська* ***здравниця*** *уперто воює з пансіонатом за тишу* (Гончар, VI, 136).
У спол.: *з. всесоюзна, сільська, дитяча, піонерська; з. кавказькі, кримські, чорноморські; з. знищити, зруйнувати, побудувати, реконструювати.*

ЗЕМЕЛЬНИЙ // ЗЕМЛЯНИЙ

Спільний корінь **зем(е)л(ь)-**; розрізняються суфіксами **-н-, -ян-**.

ЗЕМЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Який стосується землі як грунту, що обробляється і використовується для вирощування рослин, або землеволодіння та землевпорядкування: *Повернувшись з громадянської війни... і, одержавши від Радянської влади* ***земельний*** *наділ, заходився* [Шамрай] *господарювати* (Тют., Вир, 451); *Головою* ***земельної*** *комісії майже одноголосно обрали Тимофія Горицвіта* (Стельмах, II, 19); *...Для придбання землі був створений* ***земельний*** *банк* (Горд., I, 237); *Багато займався Володимир Ілліч в роки реакції аграрним питанням, тобто питанням про* ***земельні*** *відносини в Росії* (Біогр. Леніна, 79).

У с п о л.: **з.** *власник, комісія, община, відносини, устрій, володіння, багатства, ресурси, запас, власність, політика, реформа, законодавство, кодекс, банк, кредит, відділ, територія, простір, масив, клин, площа, ділянка, наділ, угіддя.* △ **З. рента** — в капіталістичних країнах — рента, яку одержує землевласник зі своїх ділянок землі; **з. кадастр** — сукупність відомостей про природний, господарський та правовий стан земель для найефективнішого їх використання; **з. фонд** — всі землі в межах держави, незалежно від їх призначення.

ЗЕМЛЯНИ́Й, á, é. 1. Зроблений із землі або споруджений у землі: *Їх зустрічали кулі без кінця, рікою кров на сніг лилась ворожа... Гасила смерть для* ***земляного*** *ложа гарячий зір не одного бійця* (Сос., V, 151); *Противотанкові рови копала,* ***земляними*** *валами оперізувалась у ці дні Україна* (Гончар, IV, 158); *Марія підійшла до* ***земляної*** *ніші* (Кучер, II, 358).

У с п о л.: **з.** *споруда, вал, насип, гребля, стіна, окіп, рів, могила, долівка, коридор, ложе, ніша, покрівля, роботи.*

2. Складова частина назв рослин, тварин, що ростуть, живуть в (на) землі.

У с п о л.: **з.** *горіх,* **з.** *заєць,* **з.** *груша,* **з.** *жабка,* **з.** *яблуко,* **з.** *каштани.*

ЗЕМНИЙ // ЗЕМСЬКИЙ

Спільний корінь **зем-**; розрізняються суфіксами **-н-, -ськ-**.

ЗЕМНИ́Й, á, é. Який стосується землі як планети або верхнього шару земної кори: *У квітні 1961 року радянський громадянин Юрій Гагарін уперше в історії людства порвав пута* ***земного*** *тяжіння і злетів у безповітряний простір на космічному кораблі «Восток»* (Цюпа, Україна, 62); *Океан анітрохи не бідніший від* ***земних*** *просторів: якщо розумно використовувати ці багатства, не виснажуючи, а примножуючи родючість вод, він зможе прогодувати мільярди людей* (НС, 1983, № 7, 32); *Вода заповнює западини* ***земної*** *поверхні, утворюючи океани й моря* (Хімія, 7—8, 79).

У с п о л.: **з.** *атмосфера, поверхня, куля, кора, вулкани, ядро, тіло, вісь, тяжіння, магнетизм, простір, плоди.* △ **З. уклін** — уклін до землі як вияв особливої шани.

2 (перен.). Життєвий, реальний: *Вона* [Зінька] *жила цією мрією як щастям великим,* ***земним,*** *материнським* (Шиян, I, 574).

У с п о л.: **з.** *життя, блага, турботи, краса, радість, щастя; стати* **з.**
△ **З. рай** — гарне, приємне для перебування місце.

ЗЕ́МСЬКИЙ, а, е (іст.). Який стосується земства, місцевого самоврядування в дореволюційній Російській державі: *Землемір за освітою, він деякий час пасічникував при* ***земській*** *школі* (Гончар, II, 329).

У с п о л.: **з.** *діяч, начальник, лікар, зібрання, собор, союз, рада, управа, суд, відділ, школа, пошта, статистика.*

ЗМІСТОВИЙ // ЗМІСТОВНИЙ

Спільні корінь **зміст-**, суфікс **-ов-**; розрізняються суфіксом **-н-**.

ЗМІСТОВИ́Й, а́, е́. Пов'язаний із реальним змістом, суттю, характерними рисами, зображенням чогось: *Ця чутливість виробляється тоді, коли людина розуміє і відчуває гру слова: його внутрішнє* ***змістове*** *багатство, емоційне забарвлення* (Сухомл., 215); *Важливим етапом підготовки до вибіркового переказу є складання орієнтовної* ***змістової*** *та логіко-композиційної схеми викладу думок* (УМЛШ, 1984, № 9, 52).

У с п о л.: ***з.*** *багатство, основа, сутність, ознака, навантаження, спрямування, завершеність, точність, чіткість, зв'язок, поєднання, ефект, відмінність.*

ЗМІСТО́ВНИЙ, а, е. Багатий змістом, зображенням чого-небудь; розумний основою, метою, призначенням чогось: *Поліщук написала на цю тему* ***змістовну*** *доповідь, почавши її описом безприкладного перельоту Чкалова через Арктику* (Донч., V, 234); *Народ визнає і цінує лише високохудожні, глибоко* ***змістовні*** *твори* (УЛ, 10, 81).

У с п о л.: ***з.*** *доповідь, лекція, урок, виступ, бесіда, дослідження, праця, стаття, розділ, діалог, монолог, відповідь, картина, концерт, експедиція, дозвілля, життя, відпочинок, ритуали, обряди.*

ЗМУШУВАТИ // ПРИМУШУВАТИ

Спільні корінь **-муш-**, суфікс **-ува-**; розрізняються префіксами з-, **при-**. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ЗМУ́ШУВАТИ, шую, шуєш, *недок.*, **зму́сити**, зму́шу, зму́сиш, *док.* Спонукати, заставляти когось (переважно обставинами) виконувати щось, робити що-небудь: *Він* [Гордій] ***змушував*** *Саєнка переходити в глуху оборону* (Ткач, У нас в гурт., 136); *Рідні пісні навіювали на нього* [Козакова] *багато споминів,* ***змушували*** *задумуватись над своїм життям* (Гончар, І, 167).

У с п о л.: ***з.*** *працювати, вчитися, переборювати труднощі, задумуватися, відійти, перейти.*

ПРИМУ́ШУВАТИ, шую, шуєш, *недок.*, **приму́сити**, му́шу, му́сиш, *док.* 1. Вимагати від когось виконання чогось всупереч його волі, бажанню: *(1-й о ф і ц е р:) Там комісар і його комітет. Вони можуть* ***примусити нас*** *вийти в море* (Корн., І, 23).

У с п о л.: ***п.*** *вийти, сказати, скласти зброю, скоритися, здатися в полон.*

2. Те саме, що **змушувати**: *Він* [Лазаревський] *тільки знав, що це Шевченко — той дивовижний чарівник слова, який вперше* ***примусив*** *рідну українську мову звучати з такою ж силою і красою, якою зазвучала російська мова під чарівним пером великого Пушкіна і Лермонтова* (Тулуб, В степу, 31); *Почуття того, що скоро, за кілька днів, я перейду межу звичайного, хвилювало і* ***примушувало*** *інколи враз замислитись і не до речі замовкнути в розмові* (Багмут, 9).

У с п о л.: ***п.*** *говорити правду, зізнатися, замислитися, звучати, хвилюватися, зберігати.*

ЗНАМЕНИТИЙ // ЗНАМЕННИЙ

Спільний корінь **знамен-**; розрізняються суфіксами **-ит-**, **-н-**.

ЗНАМЕНИ́ТИЙ, а, е. Який має широку славу, популярний; славнозвісний: *Сам Яків,* ***знаменитий*** *на всю околицю швець, жив раніше далеко від партизанського табору, в селі* (Збан., Таємниця, 193); *Тут* [у Лондоні] *разом з групою «Визволення праці» Володимир Ілліч видавав у 1902—1903 роках* ***знамениту*** *«Искру»* (РУ, 26.04 1981).

У с п о л.: ***з.*** *людина, письменник, композитор, піаніст, співак, художник, скульптор, учений, артист, шахтар, селекціонер, доярка, спортсмен, книга,*

твір, роман, поема, вірш, картина, симфонія, газета, опера, бас, промова, заклик, битва, вода, пшениця.

ЗНАМЕННИЙ, а, е. Дуже важливий з певного погляду; видатний: *Нині, коли в нашому цеху відбуваються такі **знаменні** події, ви не можете залишити його* (Шовк., 178); *У січні далекого 1654 року вперше прозвучали **знаменні** слова: «Навіки разом!»* (КУ, 1979, № 3, 37).
У спол.: ***з.** віха, доба, епоха, рубіж, період, час, рік, день, вересень, подія, факт, свято, слово, явище.*

ЗРОШУВАЛЬНИЙ // ЗРОШУВАНИЙ

Спільні корінь **-рош-**, префікс **з-**, суфікс **-ува-**; розрізняються суфіксами **-льн-**, **-н-**.

ЗРОШУВАЛЬНИЙ, а, е. Призначений для зрошування або який здійснює зрошування: *Вода з безперервним шумом обвалювалась униз між кущі, звідки брали початок **зрошувальні** канави* (Гончар, II, 368); *У республіці збудовано **зрошувальні** системи, що подають життєдайну вологу майже на 300 тисяч гектарів колись безплідних земель* (КУ, 1979, № 12, 35).
У спол.: ***з.** канал, канава, система, техніка, роботи.*

ЗРОШУВАНИЙ, а, е. Який зрошують: *У країні майже подвоїлись площі **зрошуваних** і осушених земель, і тепер наші колгоспи і радгоспи мають їх понад 27 мільйонів гектарів* (КУ, 1978, № 8, 17).
У спол.: ***з.** землі, пасовища, поле, площі, ділянки, гектар.* △ **З. землеробство** — вирощування сільськогосподарських культур на штучно зрошуваних землях.

ЗУМОВЛЮВАТИ // ОБУМОВЛЮВАТИ

Спільні корінь **-умовл-**, суфікси **-юва-**; розрізняються префіксами **з-**, **об-**. Похідні пароніми зумовлений // обумовлений.

ЗУМОВЛЮВАТИ, влюю, влюєш, *недок.*, **зумовити,** влю, виш, *док.*, *що.* 1. Бути причиною чогось, спричиняти, приводити до чогось, викликати щось: *Братерські узи класової солідарності **зумовили** активну участь народних мас України в загальноросійському революційному русі* (КУ, 1980, № 12, 80); *На прикладі поведінки Яна Пахола письменник розкриває інтернаціональну єдність трудящих, яка була одним із факторів, що **зумовили** поразку гітлерівського фашизму* (УЛ, 10, 290).
У спол.: ***з.** виникнення пролетаріату, соціалізму, імперіалізму, сільської общини, низьку схожість насіння, співзвучність.*

2. Будучи умовою існування, розвитку, формування чогось, визначати його характер, специфіку, якість і т. ін.: *Вони* [моря, океани] *не тільки надихають поетів. Разом із Сонцем вони **зумовлюють** клімат нашої планети* (НС, 1965, № 10, 10); *Долю багатого врожаю **зумовлюють** і якість насіння, і якість грунту, і погодні умови.*
У спол.: ***з.** клімат, погоду, розвиток, тенденції.*

ОБУМОВЛЮВАТИ, влюю, влюєш, *недок.*, **обумовити,** влю, виш, *док.*, *що, чим.* Ставити в залежність від певних умов, обставин; визначати умови, термін виконання чогось: *В наказі все **обумовлено** заздалегідь, на воду спускатися слід ще до закінчення артпідготовки* (Голов., III, 343); *Адміністрація підприємства не має права вимагати виконання роботи, яка не була **обумовлена** при укладанні трудового договору* (Основи, 8, 63).
У спол.: ***о.** повернення, ряд пунктів договору (статуту); **о.** причинами, факторами, договором.*

ЗУМОВЛЕНИЙ, а, е. У спол.: ***з.** соціальними умовами, кризою, кліматом, погодою, бурхливим розвитком, занепадом, загальною тенденцією соціального розвитку, єдністю рядів партії, зв'язками з масами.*

ОБУМОВЛЕНИЙ, а, е. У спол.: ***о.** договором, пунктами статуту, наказом, правилами руху безпеки.*

ІЗОЛЯТОРНИЙ // ІЗОЛЯЦІЙНИЙ

Спільні корінь **ізол-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-ят/ор-, -яц/ій-.**

ІЗОЛЯТОРНИЙ, а, е. Який виготовляє ізолятори: *На Слов'янському кераміко-**ізоляторному** комбінаті збудовано цех хімічної апаратури. Одержано першу продукцію нового виробництва* (РУ, 7.01 1965); *Львівський **ізоляторний** завод виконує почесне завдання будівників Байкало-Амурської магістралі* (РГ, 7.01 1978).
У спол.: *і. завод, комбінат, цех, виробниче об'єднання.*

ІЗОЛЯЦІЙНИЙ, а, е. Який стосується ізоляції, пов'язаний з нею: *Тепер труби нафтопроводу засмолені, обшиті деревом, толем, **ізоляційним** папером, на якому де-не-де проступає смола* (Гончар, IV, 554).
У спол.: *і. матеріал, папір, дріт, стрічка, лак, трубка, плитка, плівка, роботи.*

ІЛЮСТРАТИВНИЙ // ІЛЮСТРОВАНИЙ

Спільний корінь **ілюстр-**; розрізняються суфіксами **-ат/ивн-, -ова/н-.**

ІЛЮСТРАТИВНИЙ, а, е. Який служить ілюстрацією чого-небудь, призначений для ілюстрування чого-небудь; наочний: *Словники — справжні, путящі словники з широким **ілюстративним** матеріалом — є не тільки зведенням в одне місце мовних багатств, а разом з тим і свідченням розумового, духовного багатства* (Рильський, IX, 124).
У спол.: *і. матеріал, цитата, елемент, частина, одиниця, мета.*

ІЛЮСТРОВАНИЙ, а, е. Який має ілюстрації: *Марі... сіла поруч хворої показувати **ілюстровані** журнали* (Янов., III, 232); — *Не той профіль журналу. Для єдиного на Україні **ілюстрованого** громадсько-політичного двотижневика цього вроді замало* (Головко, V, 150).
У спол.: *і. видання, книга, газета, журнал, обкладинка.*

ІЛЮСТРАЦІЯ // ІЛЮСТРУВАННЯ

Спільний корінь **ілюстр-**; розрізняються суфіксами **-аці(я), -ува/нн(я).** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ІЛЮСТРАЦІЯ, ї, *ж.* 1. Зображення в книжці або журналі, що пояснює чи відтворює зміст тексту; малюнок: *Тарас тої зими закінчив свою картину «Катерина», робив **ілюстрації** до книжок* (Ів., IV, 191).
У спол.: *і. гарні, чудові, погані, майстерні, кольорові; до книжок, до твору; і. виготовляти, малювати, робити, розглядати.*

2. Наочне пояснення чого-небудь; наведення прикладів у статті, доповіді, промові і т. ін.: *Там, де в підручнику було сказано одним рядком: «Творчість Котляревського покликала до життя десятки наслідувачів», я вдався навіть до **ілюстрацій*** (Гур., 20); *В окремих статтях подано 2—3 **ілюстрації*** (Мовозн., 1978, № 5, 70).
У спол.: *і. вдала, влучна, відповідна; і. багаті, убогі, виправдані, документальні, різноманітні; цитата -і.; і. добирати, наводити, перевіряти, скорочувати.*

ІЛЮСТРУВАННЯ, я, *с.* Наведення, використання малюнків, прикладів, схем та ін. для наочного пояснення чи підтвердження чогось: *Любовно працює над **ілюструванням** дум Михайло Дерегус* (Рильський, IX, 217); *Наявність у загальномовному словникові рясного **ілюстрування** розглядається... як позитивна ознака лексикографічної праці, як один із серйозних критеріїв для її високої оцінки* (Мовозн., 1975, № 4, 28).
У спол.: *і. багате, рясне, убоге, широке; альбомів, портретів, значень слів, словосполучень, фразеологізмів; принципи і.*

Спільні корінь **індивід-**, суфікси **-у/ал-**; розрізняються суфіксами **-ізм, -н/ість.**

ІНДИВІДУАЛІЗМ, у, *ч.* Риса світогляду, що характеризується протиставленням егоїстичних інтересів окремої особи інтересам колективу і суспільства: *Декаденти проповідували «мистецтво для мистецтва», безідейність, крайній* ***індивідуалізм,*** *містику, вороже ставлення до всього передового, прогресивного* (УЛ, 9, 216); *Боротьба на ниві естетичного виховання — це боротьба за нову людину, проти* ***індивідуалізму*** *і... проти всіх форм міщанства* (Мист., 1965, № 2, 22).

У спол.: ***і.*** *приватновласницький, цинічний, крайній; риси* ***і.;*** ***і.*** *викривати, засуджувати.*

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* 1 (лише одн.). Сукупність своєрідних психічних рис, властивостей кожної особистості, що відрізняють її від інших індивідуумів: *Автор «Сонячних кларнетів» і автор «Землі» — які різні творчі* ***індивідуальності,*** *і водночас як багато між ними спільного* (Гончар, VI, 482).

У спол.: ***і.*** *людська, творча, неповторна, яскрава, яскраво виражена.*

2. Окрема людина як носій певної сукупності властивостей, ознак і рис; особистість: *Багатогранне життя цієї великої російської* ***індивідуальності*** [М. Горького] *перебігало у надзвичайно складних обставинах царського... режиму* (Ле, VII, 646); *Колектив — це не якась безлика маса. Він існує як багатство* ***індивідуальностей*** (Сухомл., 182).

У спол.: ***і.*** *велика, творча, акторська.*

ІНДИВІДУАЛІЗОВАНИЙ // ІНДИВІДУАЛІСТИЧНИЙ // ІНДИВІДУАЛЬНИЙ

Спільні корінь **індивід-**, суфікси **-у/ал(ь)-**; розрізняються суфіксами **-із/ова/н-, -іст/ичн-, -н-.**

ІНДИВІДУАЛІЗОВАНИЙ, а, е. Наділений індивідуальними рисами, ознаками, властивостями: *У повісті і в фільмі він* [Іван Орлюк] *показаний як легендарний герой, що уособлює безсмертя народу, і водночас — як конкретна особистість,* ***індивідуалізований*** *людський характер* (УЛ, 10, 269).

У спол.: ***і.*** *постать, образ, мова, характер, риси.*

ІНДИВІДУАЛІСТИЧНИЙ, а, е. Пройнятий індивідуалізмом: *У п'єсі* [«Любов на світанні»] *переконливо показано, що те нове життя і ті нові взаємини між людьми, за які борються передові люди села, несумісні з* ***індивідуалістичним*** *чуттям власності, з жадобою до наживи* (УЛ, 10, 303—304).

У спол.: ***і.*** *настрій, нахил, прагнення, сваволя, поведінка, психологія, мораль, теорія.*

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ, а, е. 1. Який належить певній, окремій особі, створений або здійснюваний окремими особами; не колективний: *Займаємо вказану висоту, і копаємо* ***індивідуальні*** *окопи* (Кучер, II, 133); *З великим успіхом пройшла в 1941 році в Полтаві перша* ***індивідуальна*** *виставка робіт Катерини Білокур* (Гончар, VI, 496).

У спол.: ***і.*** *будівництво, проект, виставка, передплата, обличчя, страхування, властивості, ознака, особливість, прикмета, риса, манера, метод, творчість, почерк, стиль, характер, здібності, майстерність, замовлення, запити, лексика, новотвори.*

2. Який знаходиться в особистому розпорядженні, користуванні; призначений для особистого користування; окремий: *Поворот основних мас селянства до колгоспів означав перехід від відсталого дрібного* ***індивідуального*** *господарства до передового великого колективного машинного землеробства* (Іст. КПРС, 361).

У спол.: ***і.*** *землекористувач, господарство, сектор, аптечка, номер, городи.*

△ **І. пакет** — стерильний перев'язувальний матеріал для надання першої медичної допомоги.

3. Який стосується окремо до кожного: *Вони* [дидактичні матеріали] *містять картки із конкретними запитаннями і завданнями, призначеними для опрацювання певного твору чи теми, мають джерельний характер, чим забезпечується* ***індивідуальний*** *підхід до учнів* (УМЛМ, 1979, № 8, 71).
У спол.: ***і.*** *консультації, бесіди, вправи, завдання, раціон, підхід.*

ІНЖЕНЕРНИЙ // ІНЖЕНЕРСЬКИЙ

Спільний корінь **інженер-**; розрізняються суфіксами **-н-, -ськ-.**

ІНЖЕНЕ́РНИЙ, а, е. Пов'язаний з діяльністю, спеціальністю інженера; технічний: *На столі й стільцях лежали мікрометри, кронциркулі, ще якийсь складний слюсарний та* ***інженерний*** *інструмент* (Кучер, II, 69); *Начальник* ***інженерної*** *служби армії ніколи не приїздив без попередження* (Голов., III, 306).
У спол.: ***і.*** *кадри, молодь, споруда, інструмент, інститут, академія, факультет, служба, справа.* △ **І. війська (частини)** — допоміжний рід військ, який виконує технічні роботи.

ІНЖЕНЕ́РСЬКИЙ, а, е. Який стосується інженера, належний йому: *Отже, Каргат хоч і молодий, та кільчаться, видно, в його душі паростки стародавньої* ***інженерської*** *етики* (Шовк., 154).
У спол. ***і.*** *диплом, досвід, етика, задум, хист, талант, плани, уява.*

ІНКУБАТОР // ІНКУБАТОРІЙ // ІНКУБАЦІЯ

Спільний корінь **інкуб-**; розрізняються суфіксами **-ат/ор-, -ат/ор/і(й), -ац/і(я).** Похідні пароніми і н к у б а т о р н и й // і н к у б а ц і й н и й.

ІНКУБА́ТОР, а, *ч.* Апарат для штучного виведення з яєць молодняка сільськогосподарської птиці: *Артіль має свій* ***інкубатор,*** *а той* ***інкубатор*** *буцімто сипле тих півників, як віялка полову...* (Чаб., II, 327); *Яйця в* ***інкубатор*** *закладають партіями по 36 лотків одночасно через кожні 3 дні* (УСЕ, II, 77).
У спол.: ***і.*** *електрифіковані, кімнатні, шафові, нові, старі, дешеві, дорогі.*

ІНКУБАТО́РІЙ, ю, *ч.* Приміщення, в якому встановлено інкубатори для штучного виведення молодняка сільськогосподарської птиці: ***Інкубаторії*** *будують залізобетонні, цегляні або дерев'яні, обкладені цеглою* (УСЕ, II, 78).
У спол.: ***і.*** *залізобетонний, цегляний, дерев'яний, новий, старий, сільський.*

ІНКУБА́ЦІЯ, ї, *ж.* Виведення в інкубаторі молодняка з пташиних яєць: ***Інкубацію*** *яєць проводять у шафових та кімнатних інкубаторах* (УСЕ, II, 79).
У спол.: ***і.*** *природна, штучна.*

ІНКУБАТОРНИЙ, а, *е.* У спол.: ***і.*** *станція, приміщення, механізм, курчата, качата.*

ІНКУБАЦІЙНИЙ, а, е. У спол.: ***і.*** *яйце, сезон, якість.* △ **І. період** — час від моменту зараження організму якоюсь хворобою до появи зовнішніх ознак цієї хвороби.

ІНСТРУКТИВНИЙ // ІНСТРУКЦІЙНИЙ

Спільний корінь **інструкт(ц)-**; розрізняються суфіксами **-ивн-, -ій/н-.**

ІНСТРУКТИ́ВНИЙ, а, е. Який інструктує або містить у собі керівні вказівки, настанови: *Імперативні комунікативні одиниці є важливим складником також* ***інструктивного*** *стилю* (Мовозн., 1977, № 3, 16); *При методичному кабінеті є бібліотека, яка складається з політичної, педагогічної та методичної літератури...* ***інструктивно-методичних*** *листів та літератури з досвіду роботи шкіл* (ЗНІ, 1984, № 3, 24).
У спол.: ***і.*** *лист, нарада, семінар, бесіда, мовлення, стиль.*

ІНСТРУКЦІЙНИЙ, а, е. Який належить до інструкції, міститься в інструкції: ***Інструкційну*** *карту складає викладач на кожне робоче місце. В ній указуються: назва і номер робочого місця; тема і мета заняття; матеріально-технічне оснащення робочого місця; правила безпеки; зміст, послідовність виконання і технічні умови на виконання завдання...* (Трактори, 40).
У спол.: ***і.*** *карти, картки, положення, вимоги.*

ІНТЕЛІГЕНТНИЙ // ІНТЕЛІГЕНТСЬКИЙ

Спільний корінь **інтелігент-**; розрізняються суфіксами **-н-**, **-ськ-**.

ІНТЕЛІГЕ́НТНИЙ, а, е. Освічений, культурний; властивий інтелігентові: — *Придивляючись ближче до життя села, я пересвідчився, що навіть одна* ***інтелігентна*** *людина може багато там зробити* (Коцюб., І, 175); *Якось на подвір'я, де зупинився Багіров із своїми бійцями, зайшов високий,* ***інтелігентної*** *зовнішності дідуган з паличкою в руці* (Гончар, І, 251).
У спол.: ***і.*** *люди, людина, чоловік, жінка, хлопець, дівчина, товариство, коло людей, читач, вигляд, зовнішність, обличчя, розмова; бути* ***і.***

ІНТЕЛІГЕ́НТСЬКИЙ, а, е. Який стосується інтелігента, інтелігенції, переважно старої, буржуазної: *Індивідуальний терор, це породження* ***інтелігентської*** *слабості, відходить у минуле* (Ленін, 11, 25); *Маю на увазі насамперед* ***інтелігентську*** *верству того часу — учителів, лікарів, інженерів, службовців різних наукових установ* (Смолич, VI, 549).
У спол.: ***і.*** *кола, верства, партія, крило, салони, слабість.*

ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТСЬКИЙ // ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИЙ

Спільний корінь **інтернаціонал(ь)-**; розрізняються суфіксами **-іст/ськ-**, **-н-**. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТСЬКИЙ, а, е. 1. Який стосується інтернаціоналіста, пов'язаний з ним: *Малишко був поетом глибоко національним, та його* ***інтернаціоналістський*** *світогляд легко зближував його з людьми різних націй* (РЛ, 1976, № 2, 92); *Могутньою силою, що цементувала єднання народних мас у період імперіалізму, став промисловий пролетаріат як справді* ***інтернаціоналістський*** *за своєю природою клас* (КУ, 1979, № 1, 28).
У спол.: ***і.*** *клас, організація, світогляд, погляд, свідомість, переконання, загартування.*

2. Який стосується інтернаціоналізму, пройнятий ним: *Високого рівня і справжнього розквіту набула соціалістична змістом, національна формою,* ***інтернаціоналістська*** *духом культура білоруського народу* (КУ, 1979, № 4, 17).
У спол.: ***і.*** *політика, основа, суть, зміст, характер чогось, тенденції, співробітництво, солідарність, вчення, виховання, література, культура.*

ІНТЕРНАЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який існує між різними народами і націями, в якому беруть участь представники різних народів чи націй або складається з них; міжнародний: *Розквіт національних культур сприяє посиленню дружніх* ***інтернаціональних*** *зв'язків між народами нашої країни* (Рильський, IX, 124); *В Будапешті десь зостались його дочка і маленький онук, а зять загинув в* ***інтернаціональній*** *бригаді в Іспанії* (Гончар, І, 253); *Радянський народ виступає як якісно нова соціальна та* ***інтернаціональна*** *спільність...* (Політ. доп. XXVII з'їздові КПРС, 64).
У спол.: ***і.*** *сім'я, загін, бригада, екіпаж, табір, космос, клуб, зліт, братерство, дружба, єднання, єдність, співробітництво, зв'язки, солідарність, спільність, обов'язок, місія, будова, будівництво, змагання, підтримка.*
△ **І. лексика (і. слова)** — сукупність слів або окремі слова, які стали спільними для різних мов.

2. Те саме, що **інтернаціоналістський** у 2 зн.: *Марксизм-ленінізм як велике і єдине* ***інтернаціональне*** *вчення пролетаріату є надбанням усіх*

комуністів, усіх революційних робітників, усіх трудящих (Іст. КПРС, 587).
У спол.: ***і.** вчення, основа, суть, характер чогось, література, культура, виховання, мотиви, процес.*

ІНТЕРПЕЛЯЦІЯ // ІНТЕРПОЛЯЦІЯ

Корені **інтерпел-**, **інтерпол-**, спільний суфікс **-яці(я)**; розрізняються кореневими голосними **е**, **о**.

ІНТЕРПЕЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* (політ.). В парламентах — письмовий запит урядові з якогось важливого питання, після обговорення якого приймається відповідна ухвала: *Представник партії лейбористів вніс у парламент **інтерпеляцію** про перспективи розвитку торгівлі країни на наступний рік.*
У спол.: ***і.** особлива, своєчасна, незвичайна; **і.** готувати, подавати, вносити, робити, обговорювати; **і.** чекати; відповідати на **і.***

ІНТЕРПОЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1 (спец.). Неавторська вставка пізнішого походження в літературному або іншому тексті, яка відсутня в оригіналі: *Різні види **інтерполяцій** часто зустрічалися в текстах творів римських юристів.*
У спол.: ***і.** випадкова, слушна, доречна; різні види **і.**; **і.** робити, доповнювати, виправляти.*

2. Знаходження у математиці й статистиці проміжного значення якоїсь змінної величини на основі ряду сусідніх відомих значень: *Для полегшення **інтерполяції** в таблицях іноді вміщають пропорціональні частини* (Мат. сл., 296); ***Інтерполяція** завжди дає наближені результати. Точність їх залежить від обгрунтованості вибору функції для вирівнювання, від урахування якісних особливостей явища, що інтерполюється* (ЗС, 215).
У спол.: ***і.** точна, приблизна, найпростіша, лінійна; завдання, помилка **і.**; **і.** застосувати, використовувати.*

ІНФОРМАТИВНИЙ // ІНФОРМАЦІЙНИЙ

Спільний корінь **інформ-**; розрізняються суфіксами **-ат/ивн-**, **-аці́й/н-**.

ІНФОРМАТИ́ВНИЙ, а, е. Який наповнений інформацією, певними відомостями: *Листування В. І. Леніна і О. М. Горького до початку 1908 року мало в основному більш взаємно **інформативний** характер* (Вітч., 1974, № 4, 114); *...Для різних **інформативних** систем, в яких мові належить немале значення, важливу роль відіграють мовні кліше* (СУЛМ, V, 502).
У спол.: ***і.** система, структура, виклад, контекст, характер, функція, перевантаженість.*

ІНФОРМАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який містить, опрацьовує, видає інформацію; довідковий: *Ми на відпочинку... Стежимо за **інформаційними** бюлетнями* (Кучер, II, 132); ***Інформаційне** повідомлення про Пленум Центрального Комітету Комуністичної партії України* (РУ, 10.06 1983).
У спол.: ***і.** агентство, бюро, служба, вісті, новини, передача, панорама, випуск (останніх новин), матеріали, доповідь, відділ, бюлетень, замітка, заголовок, знак, канал, потік, бум, стрес, мінімум.*

ІНФОРМАТИВНІСТЬ // ІНФОРМАЦІЯ // ІНФОРМОВАНІСТЬ

Спільний корінь **інформ-**; розрізняються суфіксами **-ат/ив/н/ість**, **-аці(я)**, **-ова/н/ість**.

ІНФОРМАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Певна кількість відомостей, знань про які-небудь події, чиюсь діяльність тощо; поінформованість: *У тексті... часто **інформативність** превалювала над власне художнім зображенням і осмисленням подій* (РЛ, 1984, № 8, 20); *Глобальна **інформативність** нині є чи не «візитною карткою» молодого сучасника в літературі* (Вітч., 1974, № 5, 135).
У спол.: ***і.** глобальна, всебічна, багата; рівень, обсяг **і.***

ІНФОРМА́ЦІЯ, ї, *ж.* Повідомлення про стан справ, чиюсь діяльність, становище чого-небудь: *Для **інформації** слово було надане Лодиженкові* (Ле, I, 76); *Горький хотів, щоб усі народи Радянського Союзу шляхом широкої взаємної **інформації** знайомилися з тим, що зроблено кожним із них* (Тич., VI, 191); *Незаперечною істиною є те, що мова — це найважливіший і всеохоплюючий засіб спілкування, засіб передачі **інформації*** (Мовозн., 1971, № 4, 72); *Гриць, секретар комсомольського комітету школи, сказав Вікторові, щоб він підготував **інформацію** про міжнародне становище* (Автом., I, 160).
У спол.: ***і.** масова, повсякденна, поточна, оперативна, вичерпна, широка, коротка, правдива, однобічна, додаткова, політична, економічна, партійна, науково-технічна, метеорологічна, телеметрична; засоби масової **і.**; добірка, обробка, обсяг, передача, потік, служба **і.**; **і.** про хід будівництва, виробництва, збирання врожаю, хід змагань; **і.** давати, передавати, одержувати, підготувати, робити, проводити, слухати, заслухати, поліпшувати, брати, взяти; **і.** користуватися, обмінюватися.*

ІНФОРМО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Кількісні і якісні показники, що характеризують процес засвоєння інформації; поінформованість: *Пропаганда нерідко відстає від запитів трудящих, не враховує їх зрослого освітнього і політичного рівня, **інформованості**, особливостей ідеологічного протиборства на міжнародній арені* (Мат. XXVII з'їзду КПУ, 74).
У спол.: *зростання (ступінь) **і.** народу (населення, робітників, учнів).*

Ї

ЇДА // ЇЖА

Корені **їд-**, **їж-**; розрізняються кореневими приголосними **д**, **ж**. Мають різний наголос.

ЇДА́, и́, *ж.* Споживання їжі: *Перед кожною **їдою** треба мити руки з милом* (Укр. страви, 34); *Жвавій Прісці обридла така повільна **їда*** (Л. Укр., III, 667).
У спол.: ***ї.** повільна, швидка, всухом'ятку, до (після) **ї.**, перед **ї.**, готуватися до **ї.**, перебивати **ї.***

Ї́ЖА, ї, *ж.* Харчі: [Огнєв:] *Потім — забороняю усім командирам приймати до того часу **їжу**, поки бійці не поїли* (Корн., II, 311); *Ожиріння — результат порушення динамічної рівноваги між кількістю енергії, яка надходить в організм з **їжею**, та енергією, що він її витрачає* (НС, 1966, № 4, 29); *Посудину для варіння **їжі** треба мити гарячою* (50°) *водою з допомогою щіток* (Укр. страви, 33).
У спол.: ***ї.** багата, різноманітна, калорійна, суха, пісна, жирна; рослинна, тваринна; **ї.** варити, готувати, приймати, споживати, ковтати, пережовувати, засвоювати.* △ **Груба ї.** — проста їжа, важка для перетравлення.

К

КАМПАНІЯ // КОМПАНІЯ

Корені **кампані(я)** (франц. campagne — «похід»), **компані(я)** (франц. compagnie — «спілка, товариство»); розрізняються кореневими голосними **а**, **о**.

КАМПА́НІЯ, ї, *ж.* Сукупність заходів для здійснення важливих громадсько-політичних, господарських або культурних завдань: *Під час виборчої **кампанії** навіть Надія трохи, поки була на канікулах, агітувала домашніх господарок за його* [Морозова] *кандидатуру в депутати Верховної Ради* (Баш, II, 28); *Комуністичне виховання молоді — це всебічний процес і, звичайно, не короткочасна **кампанія**, а генеральна лінія в роботі комсомолу* (КУ, 1965, № 11, 25).

У с п о л.: ***к.** політична, пропагандистська, виборча, антикомуністична, воєнна, наклепницька; весняна, збиральна, посівна, просапна, хлібозбиральна, хлібозаготівельна; масова, довготривала, короткочасна; дискредитації, терору; **к.** розпочати, розгортати, проводити.*

КОМПАНІЯ, ї, *ж.* 1. Група осіб, об'єднана певними інтересами; товариство: *Після зборів велика, галаслива і різноманітна **компанія** десятикласників пішла прогулятись* (Коп., II, 585); *Люблю співати в **компанії...*** (Гур., 70).

У с п о л.: ***к.** (не)велика, мала, весела, галаслива, гомінка, жартівлива, гарна, чудова, дружна, цікава, своя; дівчат, хлопців, десятикласників.* △ **Водити к.** — знатися з кимось; **для к., за к.** — тому, що інші роблять те саме; **підтримувати к.** — не відмовлятися від участі в тому, що задумали або роблять інші.

2. Капіталістичне торговельне або промислове об'єднання; спілка: *А верховоди **компаній,** концернів не люблять, коли хто пробує зазирати в їхні справи* (Гончар, Твоя зоря, 344—345); *Капіталістичне усуспільнення виробництва не обмежується створенням акціонерних **компаній*** (КУ, 1981, № 6, 55).

У с п о л.: ***к.** міжнародна, авіаційна, акціонерна, залізнична, телевізійна, торговельна; **к.** великі, відомі, державні, національні, страхові, вугільні, нафтові.*

КАМ'ЯНИЙ (КАМІННИЙ) // КАМ'ЯНИСТИЙ (КАМЕНИСТИЙ)

Спільний корінь **кам'я(і, е)н-;** розрізняються суфіксами **-н-, -ист-.**

КАМ'ЯНИЙ (КАМІННИЙ), á, é. 1. Утворений, виготовлений з каменю: *Матроси засіли під **кам'яним** виступом високої скелі* (Кучер, II, 263); *Машина мчить, гурчить **камінною** дорогою* (Горд., I, 451); *Мовчазна й негомінлива тепер Хотинська фортеця. А колись тут, біля **кам'яних** мурів, схрещувалися шаблі, ламалися списи, падали ядра* (НС, 1968, № 10, 38).

У с п о л.: ***к.** берег, виступ, гора, обрив, плита, плато, русло, уступ, хребет, шпиль, споруда, фундамент, будинок, будівля, вежа, гробниця, катакомби, печера, хата, школа, сарай, вал, гребля, мур, огорожа, стіна, цямрина, опори, стовп, дорога, коридор, кладка, міст, поміст, східці, сходи, шлях, знаряддя, сокира.* △ **К. баба** — статуя давнього походження, що найчастіше знаходили в степу на могилах; **к. доба (епоха, вік)** — період в історії людства, який характеризувався обробкою знарядь з каменю (до металів); **к. сіль** — викопна кухонна сіль; **к. вугілля** — викопне чорне вугілля; **к. литво** — вироби, виготовлені з гірських порід шляхом відливання.

2 (перен.). Непорушний, застиглий, холодний: *Карпові хотілося бачити тривогу чи навіть страх на тестевому обличчі, але воно залишалося якимсь **кам'яним,** непроникним* (Шиян, I, 540); *І, мабуть, треба бути якоюсь **камінною,** щоб не піддатися тому настроєві загальної радості, яка живе зараз у селі* (Коз., III, 267).

У с п о л.: ***к.** вираз обличчя, погляд, усмішка, упертість.* △ **К. душа (серце) у кого** — хтось дуже жорстокий, бездушний; **к. сон** — міцний сон.

КАМ'ЯНИСТИЙ (КАМЕНИСТИЙ), а, е. Такий, у (на) якому багато каміння: *Коні... самі шукали собі стежки серед сутінків і... тюпали звільна по похилій **каменистій** дорозі* (Фр., VI, 60); *А коли наставала пора купатися... **кам'янистий** берег Сугаклею заселяли жаби, ящірки й різне гаддя* (Янов., I, 401—402).

У с п о л.: ***к.** берег, схил, ущелина, дно, брід, річка, русло, пляж, грунт, земля, порода, вулиця, дорога, перевал, стежка, долина.*

КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ // КВАЛІФІКОВАНИЙ

Спільний корінь **кваліфік-,** суфікс **-н-;** розрізняються суфіксами **-аційн-, -ова-.**

КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ, а, е. Який стосується кваліфікації, встановлює або визначає її: *Через дві години після гудка **кваліфікаційна** комісія дала*

Івану Павловичу Залізняку четвертий розряд (Собко, III, 336); *До основних факторів, що визначають науковий потенціал будь-якого дослідного закладу, належить передусім* ***кваліфікаційна*** *структура кадрів і особливо — наявність учених високої кваліфікації* (Вісн., 1971, № 3, 94):
У с п о л.: ***к.*** *комісія, довідник, вправи, ігри, структура, категорія, група, розряд, характеристика, склад, мінімум, зміни.*

КВАЛІФІКО́ВАНИЙ, а, е. Який має високу кваліфікацію, добру підготовку до якого-небудь виду праці; досвідчений: *Разом з заводом прибуло більше сотні* ***кваліфікованих*** *робітників — латишів і росіян* (Головко, III, 23); *Треба зробити все, щоб радянська людина завжди і всюди могла діставати своєчасну,* ***кваліфіковану*** *і чуйну медичну допомогу* (КУ, 1981, № 4, 51).
У с п о л.: ***к.*** *кадри, колектив, бригада, працівник, спеціаліст, інженер, механік, монтажник, електрик, слюсар, токар, викладач, учитель, арбітр, водій, друкарка, лікар, коментатор, консультант, праця, робота, консультація, суддівство, медична допомога, нагляд, рецензія, критика.*

КЕРІВНИЦТВО // КЕРУВАННЯ

Спільний корінь **кер-;** розрізняються суфіксами **-ів/н/иц/тв-, -у/ва/нн(я).** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

КЕРІВНИ́ЦТВО, а, *с.* 1. Спрямування чиєсь діяльності, очолювання чогось: *Безсмертні ідеї В. І. Леніна стали прапором і практичним* ***керівництвом*** *до дії для мільйонів трудящих країн соціалістичної співдружності* (РУ, 15.08 1965); *Був певний, що повагу завойовують добрими знаннями, вмілим* ***керівництвом*** (Оров., Друга зустріч, 203).
У с п о л.: ***к.*** *випробуване, загальне, колективне, організаційне; до дії, до боротьби, до згуртування; під* ***к.*** *В. І. Леніна, Комуністичної партії, партійної організації; брати участь у* ***к.*** *державою, соціалістичним змаганням, профспілковим рухом; забезпечувати, здійснювати* ***к.***

2 (збірне). Керівний склад якої-небудь організації, установи і т. п.: *У штабі, як навмисне, з* ***керівництва*** *не було нікого* (Баш, II, 55); *Урущак записав цінні слова друзів, обіцяв довести до відома* ***керівництва*** (Горд., I, 513).
У с п о л.: ***к.*** *республіканське, обласне, районне, місцеве, партійне, комсомольське, профспілкове; заводу, колгоспу, установи, інституту, школи.*

КЕРУВА́ННЯ, я, *с.* 1 (рідко.). Те саме, що **керівництво** в 1 зн.: *Член партії повинен брати активну участь у політичному житті країни, в* ***керуванні*** *державними справами.*
У с п о л.: *брати участь у* ***к.***

2. Сукупність приладів, за допомогою яких керують механізмами, машинами і т. п.; спрямування дії в певних межах, за допомогою певних пристроїв: *Кілька разів вони* [космонавти] *переходили на ручне* ***керування,*** *відв'язувались від крісла* (РУ, 14.08 1962); *Комплексні системи* ***керування*** *якістю продукції працюють на всіх металургійних підприємствах міста* (РГ, 31.05 1978); *Завдяки автоматизації* ***керування*** *зросла продуктивність праці* (Хімія, 9, 171).
У с п о л.: ***к.*** *автоматичне, дистанційне, рульове, ручне, централізоване; автомобілем, машиною, польотом, оркестром, хором.* △ **Пост к.** — місце, де зосереджені технічні засоби керування певними виробничими процесами; **пульт к.** — пристрій, на якому зосереджено устаткування для контролю і керування різними об'єктами.

КІВШ // КІШ

Корені **ківш, кіш;** розрізняються кореневим приголосним **в.** Бувають повними синонімами у зн. пристрою у млині, віялці.

КІВШ, ківи́а і ковша́, *ч.* Посудина для зачерпування, розливання чогось окремо чи в складі механізму: *Велетенські* ***ковші*** *переносили землю*

й торф на велику відстань, вивергаючи на чорні купи (Цюпа, Дзвони, 284); *Від екскаваторного* ***ковша*** *з рудою і до сталерозливного ковша тисячі людей сприяють його* [металу] *народженню* (РУ, 23.12 1973).
У спол.: ***к.*** *залізний, вербовий, велетенський, півтонний, глибокий, екскаваторний, коритоподібний, сталерозливний.*

КІШ, коша́, *ч.* Великий кошик для зберігання зерна, борошна, ловлі риби, пристрій у млині, віялці для засипання зерна: — *Ти ж мені дивись, не накидай вогкої кукурудзи у* ***кіш*** (Вишня, VII, 222); *В'язні помалу ожили, завирували по камері, як риба, що з власної необачності вскочила у рибальський* ***кіш*** (Збан., II, 153); *Дужими руками він поперек себе підняв мішок, низом поклав його на груди, а розв'язаний гузир нахилив у* ***кіш*** (Стельмах, I, 165).
У спол.: ***к.*** *великий, малий, важкий, дерев'яний, плетений; борошна, зерна, кукурудзи, картоплі, груш, яблук.*

КІННИЙ // КІНСЬКИЙ

Спільний корінь **кін-**; розрізняються суфіксами **-н-, -ськ-**.

КІННИЙ, а, е. 1. Який приводиться в рух кіньми: *Було в нас чотири* ***кінних*** *сівалки* (Кучер, IV, 80); ***Кінні*** *плуги застосовують на невеликих орних ділянках* (УСЕ, II, 525).
У спол.: ***к.*** *трамвай, реманент, граблі, косарка, молотарка, плуг, сівалка, розпашники, снігорозорювачі.*

2. Який складається із вершників; пов'язаний із їздою на конях: ***Кінний*** *загін сховався за перелісок* (Десняк, 238); *Командир полку послав* ***кінну*** *розвідку ліворуч і праворуч від дороги, щоб з'ясувати там характер ворожої оборони і вогневу систему* (Гончар, I, 134).
У спол.: ***к.*** *армія, військо, полк, сотня, загін, роз'їзд, розвідка, сторожа, спорт, змагання, перша Кінна.* △ **К. завод** — спеціальне господарство для розведення породистих, племінних коней.

КІНСЬКИЙ, а, е. Властивий, належний коневі, призначений для коня; такий, як у коня: ***Кінський*** *тупіт завмирав удалині і врешті зовсім затих* (Коцюб., II, 72); *...В лице вдарило теплим духом* ***кінського*** *стійла* (Тют., Вир, 46); *В гурті запала тиша, їздові почали поратись біля* ***кінської*** *упряжі, хоч вона й була справна* (Кучер, IV, 262).
У спол.: ***к.*** *скелет, череп, шкура, хвіст, грива, волос, шерсть, копито, збруя, упряж, сідло, вудило, путо, стійло, гній, піт, тупіт, іржання, табун, здоров'я.* △ **К. сила** — одиниця потужності, що дорівнює 0,736 кіловат. Як складова частина деяких ботанічних назв: ***к.*** *біб,* ***к.*** *зуб,* ***к.*** *каштан,* ***к.*** *щавель,* ***к.*** *м'ята.*

КЛАСИЧНИЙ // КЛАСНИЙ // КЛАСОВИЙ

Спільний корінь **клас-**; розрізняються суфіксами **-ич/н-, -н-, -ов-**.

КЛАСИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з давньогрецьким, давньоримським світом, з його культурою; античний; який красою подібний до статуї стародавніх греків і римлян; правильний: *Шестикласник Гарбузович... мав нахил більше до техніки, ніж до* ***класичних*** *наук* (Іваничук, Місто, 52); *Вона не мала ні* ***класичного*** *профілю, ні правильного овалу обличчя* (Панч, V, 32).
У спол.: ***к.*** *світ, мистецтво, література, науки, філологія, герой, голова, обличчя, ніс, фігура, овал, профіль, краса.* △ **К. гімназія** — у дореволюційній Росії — середня школа, в якій обов'язково вивчались старогрецька і латинська мови та антична література; **к. освіта** — освіта, яка базується на вивченні старогрецької і латинської мов та античної літератури; **к. мови** — старогрецька і латинська мови.

2. Який стосується класицизму, одного із основних напрямів у європейській літературі й мистецтві XVII — поч. XIX ст., зразком для якого було

давньогрецьке і давньоримське мистецтво: *З будинків найбільше подобались мені університет і академія, в* ***класичному*** *стилі, з надвірними фресками на золотому фоні* (Коцюб., VI, 169).
У с п о л.: ***к.*** *стиль, школа, література, архітектура, філософія.*

3. Створений класиком, видатним письменником, діячем мистецтва, науки, спорту тощо; зразковий; (розм.) чудовий, найкращий: *П'єса «Платон Кречет»—* ***класичний*** *твір української радянської драматургії* (УЛ, 10, 254); *Працю вченого* [Л. А. Булаховського] *можна вважати* ***класичною*** *не лише для українського, а й для всього радянського мовознавства* (Мовозн., 1981, № 2, 4); *Це був справжній* ***класичний*** *нокаут!* (Ткач, У нас в гурт., 156).
У с п о л.: ***к.*** *спадщина, музика, драматургія, проза, поезія, твір, роман, п'єса, праця, метод, визначення, висловлювання, доповідь, промова, виступ, зразок, приклад, стрибок, удар, нокаут.*

КЛА́СНИЙ, а, е. 1. Який стосується класу як підрозділу початкової або середньої школи: *Сьогодні перед* ***класними*** *зборами відчувалось серед учнів незвичайне пожвавлення, піднесення, наче вони чекали якоїсь виняткової події* (Донч., V, 405); — *Вчинок справді обурливий,— погодився Гордієнко й звелів секретарці покликати* ***класного*** *керівника* (Міщ., 67); ...*Десятий клас обрав тільки тому, що мені, як* ***класному*** *керівникові, цікаво відвідати своїх учнів* (Гур., 31).
У с п о л.: ***к.*** *колектив, керівник, організатор, приміщення, кімната, дошка, журнал, робота, читання, збори.*

2. Який має високий професійний або спортивний розряд, рівень; майстерний: *В кожній країні футбольні клуби завжди і неодмінно діляться на три категорії —* ***класних*** *провідних команд, середняків і аутсайдерів* (ЛУ, 13.09 1966).
У с п о л. ***к.*** *спеціаліст, гравець, баскетболіст, футболіст, команда, виховання, гра.* △ **К. художник** — у дореволюційній Росії — звання, що присвоювалося особам, які закінчили Академію мистецтв із золотою або великою срібною медаллю.

КЛА́СОВИЙ, а, е. Який стосується суспільних класів, їх взаємовідносин, ідеології і т. ін.: *Павка Морозов діяв в умовах жорстокої* ***класової*** *боротьби, мав справу з* ***класовим*** *ворогом, а я і діти мої маємо справу з учнем, товаришем своїм, який всього-на-всього схибив* (Міщ., 78); *Письменник гостро засуджує соціально-політичний лад, заснований на* ***класовому*** *гнобленні та визискуванні трудящих* (УЛ, 9, 75).
У с п о л.: ***к.*** *ворог, сили, диференціація, суспільство, устрій, формація, відносини, поділ, розшарування, політика, суть, природа, зміст, ідеологія, свідомість, ненависть, єдність, солідарність, загартування, суперечності, гніт, насильство, бої, битва, боротьба, інтереси, наміри, завдання, вимоги, підхід, характер.*

КНИЖКОВИЙ // КНИЖНИЙ

Спільний корінь **книж-;** розрізняються суфіксами **-к/ов-, -н-.**

КНИЖКО́ВИЙ, а,е. Який стосується книжки чи пов'язаний з нею, призначений для неї; який випускає, виготовляє книжки або торгує ними: *Ляля стояла перед своєю* ***книжковою*** *шафою, торкаючи поглядом знайомі корінці книжок* (Гончар, II, 18); *Покинула* ***книжковий*** *магазин, перейшла на будівництво* (Чаб., II, 284).
У с п о л.: ***к.*** *видавництво, фабрика, продукція, багатство, фонд, видання, мистецтво, культура, графіка, мініатюра, обкладинка, справа, торгівля, базар, кіоск, виставка, огляд, стенд, шафа, полиця.* △ **К. палата УРСР** — бібліографічна інформаційна установа.

КНИ́ЖНИЙ, а, е. Характерний для писемно-літературного викладу, невластивий живій розмовній мові: *Визначаючи ідейний зміст твору (а він цього не уникнув), Голуб користувався не своїми —* ***книжними*** *словами,*

навіть окремими реченнями (Міщ., 23); *Основою ділового письма в Литовському князівстві, як і в інших українських землях, була давньоруська **книжна** мова, зокрема актова* (Мовозн., 1976, № 4, 65).
У с п о л.: ***к.** **мова, стиль, спадщина, традиція, грамотність, лексика, вислів, зворот, фразеологізм, словосполучення, слово, форма, елемент, суфікс, відтінок, забарвлення.***

КОЛЕДЖ // КОТЕДЖ

Корені **коледж** (англ. college), **котедж** (англ. cottage, спочатку — «селянський будинок»); розрізняються кореневими приголосними **л, т.**

КОЛЕ́ДЖ, у, *ч.* Вищий або середній навчальний заклад в Англії, США та деяких інших зарубіжних країнах: *Після **коледжу** вони мали твердий намір разом податися в Індію, знайти притулок своєму щастю на берегах Гангу* (Гончар, Твоя зоря, 244); *У **коледжах** Оксфорда навчається зараз 12 тисяч студентів* (НС, 1979, № 1, 62).
У с п о л.: ***к.** технічний, жіночий; **к.** закінчити, в **к.** вчитися; вступити до **к.***

КОТЕ́ДЖ, у, *ч.* Невеликий заміський житловий будинок з ділянкою землі: *Марійка навіть не помітила, як проїхали центр і околицю з присадкуватими **котеджами** для робітників велозаводу* (Донч., V, 366).
У с п о л.: ***к.** високий, низький, присадкуватий, кам'яний, цегляний, дерев'яний; **к.** побудувати, розібрати, відремонтувати, побілити.*

КОЛЕКТИВІЗМ // КОЛЕКТИВНІСТЬ

Спільний корінь **колектив-**; розрізняються суфіксами **-ізм, -н/ість.**

КОЛЕКТИВІ́ЗМ, у, *ч.* Співпраця і взаємодопомога людей, що грунтуються на свідомому підпорядкуванні особистих інтересів колективним: *Підготуйте лекцію про виховання в дітей почуття **колективізму** — в сім'ї і в школі* (Міщ., 141); *Відмітна риса морального обличчя радянських людей — **колективізм** у трудовому, громадсько-політичному і духовному житті* (КУ, 1972, № 12, 41).
У с п о л.: ***к.** гуманний, соціалістичний; виховувати у дусі **к.**, виховувати почуття **к.***

КОЛЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Керівництво, здійснюване групою людей; спільність: *Найвищим принципом керівництва партії є **колективність,** яка спирається на творчість, знання й досвід мас* (КУ, 1965, № 8, 3).
У с п о л.: ***к.** керівництва, управління, праці.*

КОЛЕКТИВІСТСЬКИЙ // КОЛЕКТИВНИЙ

Спільний корінь **колектив-**; розрізняються суфіксами **-іст/ськ-, -н-.**

КОЛЕКТИВІ́СТСЬКИЙ, а, е. Властивий колективістові, пройнятий духом колективізму: *Його* [робітничого класу] *революційна ідеологія і мораль, **колективістська** психологія, його інтереси та ідеали стають нині надбанням усіх верств радянського суспільства* (КУ, 1981, № 4, 45); *Виховання моральних звичок не вимагає якихось спеціальних методів чи прийомів. Воно в самій суті **колективістських** взаємовідносин* (Сухомл., 168—169).
У с п о л.: ***к.** дух, почуття, засада, психологія, відносини, принципи.*

КОЛЕКТИ́ВНИЙ, а, е. Який стосується колективу, належний колективові, призначений для колективу, який здійснює колектив: *Газета не тільки **колективний** пропагандист і **колективний** агітатор, але також і **колективний** організатор* (Ленін, 5, 10); *Ягуар Ягуарович не з тих, хто применшує свою роль в усіх **колективних** зусиллях* (Гончар, IV, 496); *Про радість **колективної** хліборобської праці дзвенять пісні на кожній ниві, в кожному саду, над усіма ріками Радянської України* (Рильський, IX, 212).

У спол.: *к. організатор, пропагандист, агітатор, керівництво, шефство, наставництво, документ, договір, лист, заява, земля, сади, господарство, ведення господарства, обробіток грунту, будівництво, управління, підряд, похід, екскурсія, огляд, думка, розум, досвід, мудрість, творчість, монографія, праця, рецензія, відповідальність, власність, гра, клятва, справа, зусилля, засоби, потреби, заняття, пошук.*

КОЛІРНИЙ // КОЛЬОРОВИЙ

Спільний корінь **колі(ьо)р-;** розрізняються суфіксами **-н-, -ов-.** Частково можуть вступати в синонімічний зв'язок.

КОЛІРНИЙ, а, е. Який стосується кольору, забарвлення: *Колорит станкової картини та* ***колірна*** *композиція ще не все говорять кінорежисеру* (Довж., IV, 124); *Художник повинен знайти* ***колірний*** *лад картини, варіації освітлення окремих предметів* (Обр. мист., 5, 43).
У спол.: *к. гама, гармонія, поєднання, контрасти, дисгармонія, композиція, лад, вирішення, характеристика, ознака, особливості, якість, назви, відтінки, забарвлення, ефект.*

КОЛЬОРОВИЙ, а, е. Забарвлений, барвистий; який відтворює дійсність у кольорах: *У вітринах магазинів спалахували* ***кольорові*** *вогні* (Автом., І, 639); *...А ліворуч — палали і мінилися перламутром під першим промінням сонця* ***кольорові*** *вікна магнатських палаців* (Тулуб, Людолови, І, 6); *Завдання радянських* ***кольорових*** *фільмів — відтворити життя нашого народу і показати природу нашої країни* (Довж., IV, 125).
У спол.: *к. тканина, вовна, пряжа, нитки, шнурки, сорочка, халат, серветка, скатертина, вогні, лампочки, ліхтарики, райдуга, абажур, візерунок, вікна, вітраж, слайди, портрет, карта, олівці, папір, іграшка, прапорець, глина, дерево, мармур, скло, бетон, крейда, асфальт, лінолеум, плитка, кахлі, штукатурка, кіно, телебачення, мультиплікація, фільм, стрічка, зображення, фотографія, фото, негатив, позитив, буклет, картина, панно, палітра, рисунок, ескіз, таблиця, гравюра, рішення.* △ **К. населення** — населення, яке належить не до білої раси.

2. Який стосується виробництва не заліза та його сполук, а інших металів: *Природа щедро обдарувала Вірменію. В надрах її гір немало руд* ***кольорових*** *металів і поліметалів, заліза, марганцю* (КУ, 1979, № 12, 39).
У спол.: *к. метал, металургія, сплав, руди.*

КОЛОНІАЛЬНИЙ // КОЛОНІЗАТОРСЬКИЙ // КОЛОНІЗАЦІЙНИЙ

Спільний корінь **колон-;** розрізняються суфіксами **-і/аль/н-, -із/ат/ор/ськ-, -із/ацій/н-.**

КОЛОНІАЛЬНИЙ, а, е. Який стосується колонії — території або країни, що перебуває під владою іноземної держави і позбавлена економічної та політичної незалежності: *Розпад* ***колоніальних*** *імперій ... і виникнення на їх руїнах більш як ста молодих держав змусили сучасний імперіалізм виробити нову стратегію і тактику експлуатації народів Азії, Африки і Латинської Америки* (КУ, 1984, № 2, 75); *Радянський Союз всіляко підтримує національно-визвольний рух* ***колоніальних*** *і залежних країн* (ФС, 227).
У спол.: *к. народи, військо, система, політика, режим, світ, гніт, гноблення, рабство, залежність, іго, неволя, поневолення, кайдани, ярмо, держава, країна, економіка, імперія, метрополія, придаток, панування, володіння, становище, прагнення, питання, умови.* △ **К. війна** — війна, яку веде імперіалістична держава з метою завоювання колоній або збереження в них свого панування.

КОЛОНІЗАТОРСЬКИЙ, а, е. Який стосується колонізатора або колонізації (у зн. насильницького захоплення чужих територій): *Інтернаціоналіст за своїм ідейним і мистецьким переконанням, Горький наперекір бруталь-*

*ній **колонізаторській** політиці царату торував ту велику дорогу дружби, дорогу чесної взаємоповаги, яка тільки й веде до справжнього братерського єднання народів* (Гончар, VI, 468).
У спол.: ***к.** політика імперіалізму (царату), плани, діяльність, війна, сваволя.*

КОЛОНІЗАЦІЙНИЙ, а, е. Який стосується колонізації як заселення вільних земель: ***Колонізаційне** питання в Росії є підпорядковане питання щодо аграрного питання в центрі країни* (Ленін, 17, 66); *Коли в перші століття нашої ери почався **колонізаційний** рух на північ, у лісову зону, район майбутнього Києва був останньою точкою прабатьківської слов'янської землі, яку залишили колоністи, йдучи в ліси* (Вісн., 1982, № 8, 22).
У спол.: ***к.** питання, рух.*

КОЛОРИСТИЧНИЙ // КОЛОРИТНИЙ

Спільний корінь **колор-**; розрізняються суфіксами **-ист/ичн-, -ит/н.** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

КОЛОРИСТИЧНИЙ, а, е. Який відзначається багатством, вдалим поєднанням кольорів, фарб: *Вдалим композиційним і **колористичним** вирішенням відзначається килим «І мене в сім'ї великій», витканий 1964 р. за картоном київських художників* (НТЕ, 1983, № 2, 53).
У спол.: ***к.** панно, полотно, картина, багатство, гама, звучання, шукання, вирішення.*

КОЛОРИТНИЙ, а, е. 1 (рідко). Те саме, що **колористичний:** *На стіні висіла **колоритна** картина.*
У спол.: ***к.** картина, панно.*

2 (перен.). Яскраво виражений, мальовничий: *Карась-Паторжинський — мальовнича **колоритна** постать, він нагадує рєпінських «Запорожців»* (Рильський, X, 406); *Та з-поміж усіх прізвищ журавлинців, досить **колоритних** і запашних, найбільше припало мені до душі оце — Байдашний* (Чаб., II, 193).
У спол.: ***к.** постать, індивідуальність, фігура, представник, мова, вираз, вислів, діалоги, епітети, життя, сцени, епізод, образ, танок, супровід, фон, гама, віддзеркалення.*

КОМПЛЕКС // КОМПЛЕКТ

Корені **комплекс** (лат. complexus — «поєднання», «зв'язок»), **комплект** (лат. completus — «повний»); розрізняються кінцевими приголосними **с, т.** Похідні пароніми комплексний // комплектний.

КОМПЛЕКС, у, *ч.* Поєднання, сукупність предметів чи явищ, що становлять собою щось ціле: *Нарешті, в четвертому **комплексі** були операції переливання крові. **Цим комплексом** і керував доктор Івановський* (Смолич, VI, 164); *Столиця Радянської України відома своїми заслуженими художніми колективами, музеями, історико-архітектурними пам'ятками, спортивними **комплексами*** (Вісн., 1982, № 5, 6).
У спол.: ***к.** єдиний, народногосподарський, міжгосподарський, виробничий, виробничо-господарський, промисловий, технічний, паливно-енергетичний, газовий, тваринницький, молочний, відгодівельний, збиральний, ідеологічний, культурний, меморіальний, навчальний, спортивний, фізкультурний, орбітальний; питань, соціальних проблем, заходів, наук, механізмів, машин, операцій, гімнастичних вправ, спеціальних тренувань, музичних номерів; вивчати, досліджувати, аналізувати щось у **к.***

КОМПЛЕКТ, у, *ч.* Повний набір предметів (інструментів, книг і т. д.), які мають однакове чи споріднене призначення: *На дошках лежали **комплекти** центральних і обласних газет, вирізки з фронтової преси, бойові листки* (Кучер, II, 114); *З дальнього кутка підійшов Ковальчук, тримаючи в руці*

пару чобіт і ***комплект*** *обмундирування* (Голов., III, 232); *Цей оригінальний дитячий* ***комплект****, який складається з кофточки і шапочки, дуже простий у виготовленні* (РГ, 8.12 1983).
У с п о л.: ***к.*** *підручників, брошур, журналів, газет, творів, портретів, фотомонтажів, листівок, інструментів, тарілок, ножів, вилок, машин, меблів, медалей, нагород, білизни.*

КОМПЛЕКСНИЙ, а, е. У с п о л.: ***к.*** *система, програма, план, метод дослідження, підхід, аналіз, розробка, вивчення, висвітлення чогось, будівництво, організація, автоматизація, електрифікація, хімізація, лікування, плавання, управління, обробіток грунту, розвиток, завдання, тема, добрива, приймальний пункт.* △ **К. бригада** — виробнича бригада, до складу якої входять робітники різних професій, що можуть виконати певний комплекс робіт; **к. сполуки** — речовини, які одержують сполученням двох або більше простих молекул.

КОМПЛЕКТНИЙ, а, е. У с п о л.: ***к.*** *група, устаткування, набір, технологічна лінія.*

КОМУНАЛЬНИЙ // КОМУНІСТИЧНИЙ

Спільний корінь **комун-**; розрізняються суфіксами **-аль/н-**, **-іст/ичн-**.

КОМУНАЛЬНИЙ, а, е. Який стосується міського господарства, пов'язаний з ним: *Життя сучасного міста немислиме без складного* ***комунального*** *господарства* (НС, 1963, № 10, 22).
У с п о л.: ***к.*** *господарство, будівництво, транспорт, відділ, вигоди.* △ **К. квартира** — квартира, яка належить міському господарству і заселена кількома наймачами; **к. послуги** — забезпечення місцевого населення водою, газом, електрикою, опаленням.

КОМУНІСТИЧНИЙ, а, е. Який стосується комунізму, грунтується на його принципах, керується його ідеями, пройнятий ними: ***Комуністична*** *ідейність, активна участь письменників у житті...— от риси нашого письменства, які характеризують його в першу чергу* (Рильський, IX, 11); *Однією з найактуальніших проблем є інтернаціональне виховання трудящих, яке партія розглядає як важливу складову частину* ***комуністичного*** *будівництва* (Вісн., 1982, № 8, 12).
У с п о л.: ***к.*** *вчення, переконання, свідомість, ідеали, принципи, світогляд, ідейність, мораль, суспільні відносини, суспільство, лад, рух, праця, будівництво, виховання, побут, партія, спілка молоді.* △ **К. Інтернаціонал** — міжнародне об'єднання комуністичних партій, що існувало протягом 1919—1943 рр.; **к. суботник** — добровільна неоплачувана праця трудящих у вихідний день на користь держави.

КОМУНІКАТИВНИЙ // КОМУНІКАЦІЙНИЙ

Спільний корінь **комунік-**; розрізняються суфіксами **-ат/ивн-**, **-ац/ій/н-**.

КОМУНІКАТИВНИЙ, а, е (книжн.). Який стосується комунікації як спілкування, інформації: *Розквіт літературних мов, засвоєння їх широкими масами населення, зростання їх* ***комунікативної*** *ролі у суспільному житті радянських народів піднесли й зміцнили їх авторитет* (Мовозн., 1971, № 2, 6).
У с п о л.: ***к.*** *роль, функція, діяльність, ситуація, структура, система, одиниця мови, зв'язок, спрямованість тексту, членування речення, тип речення, значення слова, якості.*

КОМУНІКАЦІЙНИЙ, а, е. Який стосується комунікацій — шляхів сполучення, транспорту, ліній зв'язку тощо: ***Комунікаційну*** *мережу цеху я вже мав нагоду оглянути детально* (Шовк., 72).
У с п о л.: ***к.*** *мережа, лінії, шляхи.*

КОН'ЄКТУРА // КОН'ЮНКТУРА

Корені **кон'єктур-, кон'юнктур-**; розрізняються кореневим голосним **е** та буквосполученням **юн.**

КОН'ЄКТУ́РА, и, *ж.* (спец.). Відновлення зіпсованих місць у тексті або розшифрування на основі здогадів тексту, що не піддається прочитанню: *Пожвавлений інтерес у присутніх викликало обговорення різних варіантів* ***кон'єктур*** *«Слова о полку Ігоревім».*
У с п о л.: ***к.*** *складна, цінна;* ***к.*** *проводити, здійснювати.*

КОН'ЮНКТУ́РА, и, *ж.* Сукупність взаємозв'язаних умов, обстановка, що створилася; стан речей, що може впливати на хід і результат якої-небудь справи, питання чи процесу: *Хто залишився живий, закопався глибоко в болото, пережидаючи погану* ***кон'юнктуру*** (Трубл., І, 244); *Саме тоді сунули з Польщі на Галичину фаланги адміністративних урядовців, і площі ті (під забудови) шалено росли в ціні.* ***Кон'юнктура*** *стала такою, що за один день можна було заробити на півроку спокійного життя* (Вільде, І, 545).
У с п о л.: ***к.*** *політична, економічна, галузева, міжнародна, погана; окремих країн, ринку; розвиток, формування, показники* ***к.***

КОНСЕРВАЦІЯ // КОНСЕРВУВАННЯ

Спільний корінь **консерв-**; розрізняються суфіксами **-аці(я), -ува/нн(я).** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

КОНСЕРВА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Забезпечення чогось від псування, розкладу обробкою, створенням спеціальних умов для зберігання: *Велика робота проводиться щодо* ***консервації*** *та реставрації пам'яток архітектури й мистецтва* (НС, 1967, № 3, 14).
У с п о л.: ***к.*** *дерева, металу, машини, механізмів, двигуна, деталі, пам'яток архітектури, музейних експонатів.*

2. Тимчасове припинення ходу, розвитку або діяльності чого-небудь: *До моменту прибуття нової партії робітників завод ще був на* ***консервації.***
У с п о л.: ***к.*** *будівництва, підприємства, заводу, реконструкції фабрики, переобладнання цеху.*

КОНСЕРВУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Перетворення продуктів у консерви: *Новий метод* ***консервування*** *фруктів та овочів за допомогою радіоактивного опромінювання запропонували французькі вчені* (НС, 1984, № 12, 20).
У с п о л.: ***к.*** *продуктів, м'яса, риби, овочів, огірків, помідорів, грибів, фруктів, ягід, груш, слив, яблук.*

2 (рідше). Те саме, що **консервація** у 1 зн.: *Найпоширеніший спосіб* ***консервування*** *крові — це додавання до неї цитрино-кислого натрію* (Смолич, VI, 177); ***Консервування*** *деревини значно збільшує тривалість її використання* (УСЕ, II, 168).
У с п о л.: ***к.*** *деревини, скелету, крові, металу, машини.*

КОНСЕРВНИЙ // КОНСЕРВОВАНИЙ

Спільний корінь **консерв-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксом **-ова-**.

КОНСЕ́РВНИЙ, а, е. Пов'язаний із консервами, призначений для консервів; який виробляє консерви і т. п.: *Потім він* [Охрім Бандура] *загорнув у чисту хусточку розкриту для чаплі* ***консервну*** *банку і поклав її назад у речовий солдатський мішок* (Кучер, II, 533); *Огірки є важливою сировиною для* ***консервної*** *промисловості* (УСЕ, II, 413).
У с п о л.: ***к.*** *завод, фабрика, цех, промисловість, виробництво, банка, ніж.*

КОНСЕРВО́ВАНИЙ, а, е. Спеціально оброблений для запобігання розкладу, псування; те, що в консервних банках: *Розрізняють* ***консервовані*** *огірки за сортами і розмірами* (Укр. страви, 65); *Павло сів відпочити і пригадав, як колись він ніс цією стежкою* ***консервовану*** *кров, а ворог*

саме пішов в атаку й потіснив матросів до скелі (Кучер, V, 343—344)
У спол.: **к.** *продукти, м'ясо, телятина, овочі, горошок, цвітна капуста, квасоля, кукурудза, огірки, перець, помідори, шпинат, фрукти, груші, яблука, гриби, кров; у* **к.** *вигляді.*

КОНСТРУКТИВНИЙ // КОНСТРУКЦІЙНИЙ

Спільні корінь **конструкт(ц)-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-ив-**, **-ій-**.

КОНСТРУКТИВНИЙ, а, е. 1. Який стосується конструкції, конструювання, взаємного розміщення частини якоїсь будови, механізму тощо: *Для оцінки* ***конструктивної*** *міцності матеріалів дедалі більшого значення набувають методи механіки руйнування* (Вісн., 1979, № 9, 34).
У спол.: **к.** *форма, схема, елемент, деталь, особливість, якість, система, метод, об'єкт, логіка, математика, задача.*

2. Творчий, який може стати умовою для дальшої роботи, рішень: *Життя вимагає плодотворного співробітництва всіх держав в ім'я розв'язання мирних,* ***конструктивних*** *завдань, які стоять перед кожним народом і всім людством* (КУ, 1981, № 4, 23); *Ми гаряче схвалюємо зовнішню політику партії і уряду, які ведуть* ***конструктивну*** *політику на благо миру* (РУ, 26.07 1980).
У спол.: **к.** *ідея, пропозиція, заява, думка, розмова, діалог, атмосфера, дух, політика, позиція, програма, ініціатива, крок, зрушення, курс, план, засіб, шляхи, підхід, характер, завдання, резолюція, критика, вирішення (розв'язання) проблеми.*

КОНСТРУКЦІЙНИЙ, а, е. Придатний для конструкції, для споруд, будівель або їх частин: *Особливо важливо вдосконалити структуру паливно-енергетичного комплексу* ***конструкційних*** *матеріалів за рахунок швидшого зростання найпрогресивніших видів продукції* (КУ, 1981, № 1, 9).
У спол.: **к.** *матеріали, сталі, метали.*

КОНСУЛЬТАТИВНИЙ // КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ

Спільний корінь **консульт-**; розрізняються суфіксами **-ат/ивн-**, **-ац/ій/н-**.

КОНСУЛЬТАТИВНИЙ, а, е. Який має дорадчі права, дорадчий: *Політичним органом співдружності є Політичний* ***консультативний*** *комітет Організації Варшавського Договору* (Іст. КПРС, 688).
У спол.: **к.** *комітет, комісія, конгрес, нарада, статус, зустріч.*

КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ, а, е. Який дає поради з яких-небудь питань, призначений для консультації, порад: *Це звичайна широка радянська система медико-****консультаційних*** *закладів, вам це добре відомо...* (Смолич, VI, 192); ***Консультаційний*** *пункт для винахідників і раціоналізаторів відкрито у Кам'янці-Подільському* (РУ, 25.03 1977).
У спол.: **к.** *пункт, заклад, поліклініка, центр, допомога, робота, година.*

КОНТАКТ // КОНТРАКТ

Корені **контакт, контракт;** розрізняються кореневим приголосним **р.** Похідні пароніми к о н т а к т н и й // к о н т р а к т н и й (к о н т р а к т о в и й).

КОНТАКТ, у, *ч.* Діловий зв'язок, тісні стосунки, взаємна узгодженість дій: — *Тужимо за втратою людських* ***контактів,*** — *сказала Тамара без тіні жарту* (Гончар, Твоя зоря, 322); ***Контакти*** *російської, української і білоруської мов протягом всього їх історичного розвитку мали постійний і творчий характер* (Мовозн., 1982, № 6, 21); *Постійними стали творчі* ***контакти*** *між театральними колективами України та Азербайджану* (КУ, 1978, № 9, 24).
У спол.: **к.** *діловий, живий, міцний, тісний, широкий;* **к.** *багатогранні, різносторонні, численні, постійні, регулярні, творчі, економічні, культурні, літературні, письменницькі, художні, мистецькі, міжнаціональні;* **к.** *між*

країнами, між народами, між людьми; ***к.*** *з природою;* ***к.*** *встановлювати, мати, підтримувати.*

КОНТРА́КТ, у, *ч.* Письмова угода, договір із взаємними зобов'язаннями його учасників: *Або зустрінуться вони значно пізніше, коли закінчиться термін* ***контракту*** *і вона зможе повернутися додому* (Собко, III, 91); *І ось уже між Гаїті і сусідньою Домініканською Республікою підписано нечуваний* ***контракт*** (РУ, 13.06. 1981).
У спол.: ***к.*** *довгостроковий, короткостроковий; на проведення гастролей, спорудження газопроводу;* ***к.*** *укладати, підписувати, розривати.*

КОНТА́КТНИЙ, а, е. У спол.: ***к.*** *зв'язок, спосіб, зварювання, дуга, проводи, мережа;* ***к.*** *отрути; препарати* ***к.*** *дії.*

КОНТРА́КТНИЙ (КОНТРА́КТОВИЙ), а, е. У спол.: ***к.*** *умови, зобов'язання, дії.*

КОНТИНГЕНТ // КОНТИНЕНТ

Корені **контингент** (від лат. contingens — «той, що трапляється»), **континент** (від лат. continentis — «суцільний»); розрізняються кореневим приголосним **г**.

КОНТИНГЕ́НТ, у, *ч.* 1. Сукупність людей, що становить якусь однорідність з соціального, професійного чи іншого погляду: *Колосовський не зводив з ешелону очей. Той помчав на схід з* ***контингентом*** *курсантів у бронетанкове, цей — із верстатами, з моторами — на нові місця, де він знову стане заводом* (Гончар, IV, 210); *Приміщення, в якому навчалися діти Миропільського дитбудинку, задовольняло сяк-так звичайну школу з* ***контингентом*** *учнів близько трьохсот чоловік* (Міщ., 100).
У спол.: ***к.*** *дітей, учнів, курсантів, допризовників, військ.*

2. Встановлена з якою-небудь метою гранична кількість когось або чогось; норма: *У межах своїх повноважень Рада Міністрів СРСР... здійснює загальне керівництво будівництвом Збройних Сил СРСР, визначає щорічні* ***контингенти*** *громадян, які підлягають призову на дійсну військову службу* (Конст. СРСР, 36); *Експортний* ***контингент*** *зерна.*
У спол.: ***к.*** *прийому вступників, вивозу, ввозу, зерна, вугілля, нафти.*

КОНТИНЕ́НТ, у, *ч.* Материк — великий масив суші, оточений з усіх боків або майже з усіх боків морями та океанами: *Шпаки цього* ***континенту*** *цілком схожі на наших, вони заповнили перед нами півнеба, вирують у повітрі* (Гончар, Твоя зоря, 186); *Вражає масштабність руху в Радянському Союзі за розширення дружніх зв'язків з народами всіх* ***континентів*** (РУ, 26.04 1981).
У спол.: ***к.*** *австралійський, азіатський, американський, африканський, європейський; народи всіх* ***к.***

КООПЕРАЦІЯ // КООПЕРУВАННЯ

Спільний корінь **коопер-**; розрізняються суфіксами **-аці(я), -ува/нн(я).** Похідні пароніми кооперативний // кооперований.

КООПЕРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Співробітництво, добровільні об'єднання людей для спільної господарської діяльності: *Сучасна інтенсифікація сільського господарства перетворюється в основну форму його переходу від* ***кооперації*** *ручної праці до виробництва, яке грунтується на* ***кооперації*** *систем машин* (КУ, 1968, № 10, 72); *До війни це була звичайна артіль промислової* ***кооперації*** *«Молот», яка виробляла чайники, електричні плитки* (Кучер, II, 459).
У спол.: ***к.*** *споживча, виробнича, житлово-будівельна, міжгосподарська, промислова, сільськогосподарська; машин, праці.*

КООПЕРУВА́ННЯ, я, *с.* Об'єднання на засадах співробітництва, залучення до участі в кооперації: ***Кооперування*** *дрібноселянського виробництва — найважче завдання після завоювання пролетаріатом влади* (Іст. КПРС, 303); *У ряді районів на заготівлі добрив практикується* ***кооперування*** *техніки колгоспів і радгоспів* (КУ, 1978, № 9, 55).

У спол.: *к. виробництва, техніки, господарства, колгоспів, споживачів; наукових установ з заводами, птахофабрик з колгоспами і радгоспами.*

КООПЕРАТИ́ВНИЙ, а, е. У спол.: *к. будинок, квартира, сади, гаражі, лад, господарство, об'єднання, підприємство, організація, власність, план, рух, шлях, форма господарювання, торгівля, ціни, поставки, продукція, будівництво, новобудови.*

КООПЕРО́ВАНИЙ, а, е. У спол.: *к. селяни, робітники, організації, зв'язки, кошти, ресурси, виробництво.*

КОРЕНЕВИЙ // КОРІННИЙ

Спільний корінь **коре(і)н-;** розрізняються суфіксами **-ев-, -н-.**

КОРЕНЕ́ВИЙ, а, е. 1. Який стосується кореня рослини: — *Два паростки я знайшла з такою **кореневою** системою, наче вона розвинулася з пікірованої розсади* (Донч., V, 239); *У колгоспі найшвидше утвердилися такі нововведення, як потоковий метод збирання цукрових буряків, надзвичайно ефективний спосіб **кореневого** підживлення озимих* (КУ, 1978, № 2, 69).

У спол.: *к. бульби, цибулини, волосок, губка, живець, паросток, пагінець, чохлик, шийка, система; живлення, підживлення.*

2 (лінгв.). Який стосується кореня — головної значущої частини слів; який складається лише з кореня: *Слово, що не має афіксів або має тільки корінь і закінчення, зветься **кореневим** словом* (Сл. лінгв., 97).

У спол.: *к. мови, основа, частина слова, морфема, голосні, наголос.*

КОРІННИ́Й, á, é. 1. Споконвічний, постійний: *Дивною була ця любов до степових рослин і запахів у нього, **корінного** поліщука, який народився і виріс у суворих пущах* (Гончар, I, 104); *Більшість газет у союзних і автономних республіках видається мовами **корінного** населення* (КУ, 1976, № 12, 61); *...Процес заміни іншомовного слова своїм **корінним** ніяк не можна кваліфікувати... як регресивне явище* (Рильський, IX, 137).

У спол.: *к. населення, народи Сибіру, житель, пролетар, гуцул, поліщук, сибіряк, киянин, москвич, львів'янка, лексика, слово.*

2. Дуже важливий, істотний: *Жовтнева революція ознаменувала **корінний** поворот в історичній долі українського народу* (КУ, 1978, № 6, 25); *Спільність **корінних** прагнень — той грунт, на якому і далі розвивається і міцніє дружба СРСР з країнами, що стали на шлях соціального прогресу* (Іст. КПРС, 635).

У спол.: *к. проблеми, питання, завдання, властивість, риса, відмінність, зміни, злам, перелом, поворот, перебудова, перетворення, поліпшення, інтереси, прагнення, принципи, характер чогось, причини, сили, положення.*

КОРИСЛИВИЙ // КОРИСНИЙ

Спільний корінь **корис-;** розрізняються суфіксами **-лив-, -н-.**

КОРИ́СЛИВИЙ, а, е. Який прагне до власної вигоди, базується на матеріальній вигоді, робиться заради власної наживи: *За Радивоном нема ладу, безпорадний, нездатний, оточив себе нечесними, **корисливими** людьми, зазнався, а на хазяйстві заправляють Гнат із Саливоном* (Горд., I, 549); *За Ясногорську Шовкун піклувався з таким же самозабуттям, як колись за її Юрася. Робив він це не з якихось **корисливих** міркувань, це було його внутрішньою потребою* (Гончар, I, 243).

У спол.: *к. людина, дядько, дівчина; робити щось з **к.** метою, з **к.** міркувань.*

КОРИ́СНИЙ, а, е. 1. Який приносить або здатний приносити користь, добрі наслідки: *Дітям мед **корисний,** треба, щоб його було для них удосталь* (Збан., Кують, 232); *Ревуцький написав і видав (українською мовою) дуже **корисну** книжку про виразне читання* (Рильський, Веч. розмови, 112).

У спол.: *к. книга, підручник, довідник, монографія, дослідження, рослини,*

тварини, комахи, птахи, пропозиція, рекомендація, консультація, порада, допомога, діяльність, праця, справа, нарада, починання, рішення, обговорення, відпочинок, досвід, зустріч. △ **К. копалини** — природні мінеральні утворення (руда, вугілля, нафта й ін.), які видобувають із надр землі й використовують у народному господарстві.

2 (спец.). Те, що йде в діло: *У Радянському Союзі збудовано найбільші в світі доменні печі, **корисний** об'єм яких доведено до 3200* $м^3$ (Хімія, 9, 159).

У с п о л.: ***к.** час машини, **к.** об'єм доменних печей, вага **к.** вантажу, загальна **к.** площа.* △ **Коефіцієнт к. дії** — відношення кількості корисної роботи, виконаної яким-небудь механізмом, до кількості витраченої ним енергії.

КРАСА // ОКРАСА // ПРИКРАСА

Спільний корінь **крас-**; розрізняються префіксами **о-, при-.** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

КРАСА́, и́, *ж.* 1. Якість, властивість того, що гарне; приваблива зовнішність, урода: *Боротьба за чистоту, **красу** і багатство української мови... це наша спільна справа* (Рильський, IX, 143); *Він* [Шевченко] *захоплено повторював повні чарівної **краси** вірші Лермонтова, насолоджуючись їх музикою* (Тулуб, В степу, 235); *Серце в'яне, нудить світом, як пташка без волі. Нащо ж мені **краса** моя, коли нема долі?* (Шевч., I, 55).

У с п о л.: ***к.** душевна, духовна, велична, дивовижна, надзвичайна, небачена, невимовна, незбагненна, неповторна, чарівна, невмируща, нев'януча, справжня, вічна, рідкісна; людини, дівчини, юнака, життя, праці, природи, гаїв, степу, рідного краю, землі, Карпат, Полісся, весни, зимового дня, людських відносин, вірності, мистецтва, творчості.*

2. Те саме, що **окраса:** *Вельмишановний добродію, Панасе Яковичу!.. Ви, найбільш шанований мною письменник український, сила й **краса** літератури нашої* (Коцюб., V, 262).

У с п о л.: ***к.** людства, суспільства, народу, полку, літератури.*

ОКРА́СА, и, *ж.* Те, що прикрашає кого-, що-небудь, надає краси, гарного вигляду комусь, чомусь; (перен.) предмет гордості когось або чогось (колективу, середовища і т. ін.): *Народна пісня — то ж вона усій землі **окраса*** (Рильський, III, 36); *Скромність завжди була **окрасою** справжнього таланту, а байдужість, риторика і самовдоволення — ознакою творчого безсилля* (Мал., X, 94); *Талант Амвросія Бучми міг би стати **окрасою** будь-якого світового театру в усі часи й епохи* (Мист., 1967, № 1, 1).

У с п о л.: ***о.** життя, землі, природи, колективу, установи, школи, театру, таланту, творчості, науки; бути, стати, зробитися **о.***

ПРИКРА́СА, и, *ж.* Те, що служить для оздоблення чогось: *Орнамент (що дослівно означає — **прикраса,** оздоблення)... у прикладних мистецтвах є суттєвим елементом художнього образу* (НТЕ, 1965, № 1, 35); *Слід би й тепер озеленювати вулиці наших міст і сіл липами. Це — і **прикраса,** і затінок, і волога, і медонос* (ЛУ, 19.01 1965); *А кілька днів тому додалися нові знахідки. Серед них — жіночі **прикраси,** прадавні монети, поржавілі наконечники списів* (Цюпа, Краяни, 93).

У с п о л.: ***п.** чудова, блискуча, золота, металева, мідна, кістяна, жіноча, ялинкова; міста, парку, вулиці, середовища; **п.** для інтер'єрів; виготовляти **п.**, оздоблювати **прикрасами.***

КРИВАВИЙ // КРОВНИЙ // КРОВ'ЯНИЙ

Спільний корінь **кро(и)в-**; розрізняються суфіксами **-ав-, -н-, -ян-.** Похідні пароніми к р и в а в о // к р о в н о.

КРИВА́ВИЙ, а, е. 1. Залитий, укритий кров'ю; пов'язаний з пролиттям крові, який здійснює багато вбивств; жорстокий: *Ми йшли **кривавими***

стежками, нам тільки снився волі гук (Сос., I, 279); *Він ішов під гору полем і скрізь натикався на* ***криваві*** *сліди війни* (Кучер, V, 343); *Я бачив мертвих на полях* ***кривавих*** (Перв., I, 232); *А на диких степах, у* ***кривавих*** *боях розвертала вона* [пісня] *свої крила* (Мирний, VII, 38); *Він не соромився цих слів, навіть не помічав їх, охоплений передчуттям* ***кривавої*** *розправи, яка неминуче мала статися на цій поляні* (Шиян, I, 128).
У спол.: *к. земля, дорога, стежка, поле, трава, рука, рана, слід; кліка, хунта, вбивця, диктатор, кат, палій; бій, битва, боротьба, війна, драма, сутичка, події, акція, злочин; руїна, пожежа, розправа, суд, терор, агресія, інквізиція, іго, неволя.* △ **К. неділя** — день розстрілу царським урядом мирної демонстрації петербурзьких трудящих 9 січня 1905 р.; **к. оргія, к. бенкет** — битва, побоїще; масові вбивства; **к. помста** — жорстока відплата за вчинені злочини.

2 (перен.). Нажитий важкою працею, добутий потом і кров'ю: *Одберімо хліб свій* ***кривавий****, для розкошів одірваний од голодного рота* (Коцюб., III, 438); *Але як було кинути це попелище, де у вогні згоріли не лише будівлі,* ***кривавий*** *труд її рук, а й минулі дні, де в холодному попелі ще жевріли надії на майбутнє щастя* (Збан., Таємниця, 131).
У спол.: *к. гроші, копійка, хліб, праця.* △ **К. мозолями добувати (заробляти) щось** — добувати (заробляти) щось виснажливою, важкою працею; **до к. поту працювати, к. потом умиватися** — працювати дуже важко, виснажливо.

КРО́ВНИЙ, а, е. 1. Який має спільних предків: *З рідними Леніна зв'язували не тільки* ***кровні*** *узи, але також спільні погляди і переконання* (Біогр. Леніна, 33); *Скрізь виснажені, до невпізнання змарнілі, зосереджені обличчя. Рідні, близькі йому майже* ***кровною*** *близькістю* (Гончар, I, 378).
У спол.: *к. брат, рідня, спорідненість, близькість, узи.*

2 (перен.). Який грунтується на духовній близькості, безпосередньо стосується когось, глибоко хвилює когось: ***Кровний*** *зв'язок з народом забезпечив вільний і всебічний розвиток великого природного хисту митця...* (Гончар, VI, 485); *Боротьба за піднесення культури землеробства стала* ***кровною*** *справою всіх трудівників села* (КУ, 1978, № 9, 54).
У спол.: *к. справа, діло, інтереси, зв'язок, дружба, братерство.* △ **К. образа** — глибока образа; **к. ворог** — непримиренний ворог.

КРОВ'ЯНИ́Й, á, é. Який міститься в крові або виник з крові: *Засохлі* ***кров'яні*** *плями вкривали маніжку й рукави, але навіть крізь ці плями ясно проступав вишиваний український узор з колосків і волошок* (Кучер, II, 302); *Другою обов'язковою умовою зсідання крові є зруйнування* ***кров'яних*** *пластинок* (Анат., 61).
У спол.: *к. пластинки, кільця, плазма, живлення, русло, пляма, ковбаса, борошно.* △ **К. тиск** — тиск крові у серцево-судинній системі людини й тварин.

КРИВА́ВО, *присл.* У спол.: *к. помститися, разити, сходити, заходити, грати.*

КРО́ВНО, *присл.* У спол.: 1. *к. зрідненний, споріднений, зв'язаний з кимсь; заінтересований, зацікавлений у чомусь;* 2. *к. образити когось, помститися.*

КРИСТАЛ // КРИШТАЛЬ

Спільний корінь **крис(ш)тал(ь)**; розрізняються приголосними **с, ш** та твердою і м'якою основами. Похідні пароніми кристалічний (кристальний) // кришталевий.

КРИСТА́Л, у, ч. Тверде неорганічне тіло, що має форму правильного багатогранника: *В майбутньому кіноплівку, кажуть, замінить* ***кристал*** (Гончар, IV, 561); *Процес розчинення речовини можна прискорити, якщо*

взяти її не у великих ***кристалах,*** *а в дрібному порошку* (Хімія, 7—8, 82).
У с п о л.: ***к.*** *безбарвний, блискучий, великий, малий;* ***к.*** *використовувати, вирощувати; поверхня, самогранування, форма, чистота* ***к.***

КРИШТА́ЛЬ, ю, *ч.* Скло високого гатунку, якому властива здатність сильно переломлювати світло, а також гра барв і мелодійний дзенькіт; вироби з такого скла, здебільшого посуд: *В світлиці все осяйне, з* ***кришталю,*** *самоцвітів або дорогих металів, тільки в ній якось холодно* (Л. Укр., II, 191); *Вироби з поліського* ***кришталю*** *все ширше знаходять попит у широких кіл населення* (РУ, 16.01 1965).
У с п о л.: ***к.*** *дорогий, дешевий, тонкий, грубий, дзвінкий, поліський, чеський, гірський; вироби з* ***к.***

КРИСТАЛІ́ЧНИЙ (КРИСТАЛЬНИЙ), а, е. У с п о л.: ***к.*** *речовина, цукор, порошок, порода, сланець, камінь, будова, стан, тріод, щит, багатогранник, гратка.*

КРИШТАЛЕ́ВИЙ, а, е. У с п о л.: ***к.*** *люстра, посуд, ваза, келих, чарка, чаша, кубок, приз, трофей, намисто;* (перен.) ***к.*** *мелодія, пісня, палац, дзвін, голос, звук, вода, цівка, почуття, пишність.*

КУЛЬТУРНИЙ // КУЛЬТУРНИЦЬКИЙ

Спільні корінь **культур-**, суфікс **-н-;** розрізняються суфіксом **-и/цьк-.**

КУЛЬТУ́РНИЙ, а, е. 1. Освічений, вихований: *Ви люди* ***культурні,*** *мусите розуміти: порядок є порядок...* (Гончар, Твоя зоря, 310); *Любов до книги, широкий діапазон читацьких інтересів є обов'язковою відмітною особливістю і справді* ***культурної*** *людини, і суспільства в цілому* (КУ, 1978, № 6, 57).
У с п о л.: ***к.*** *люди, людина, дівчина, хлопець, інженер, суспільство, прошарок.*

2. Такий, що стосується сукупності досягнень людства у суспільному, виробничому і духовному житті: *Миколі Нагнибіді властива глибока пошана до* ***культурних*** *традицій* (Рильський, IX, 412); *Київ став одним з найбільш* ***культурних*** *центрів не тільки Радянського Союзу, а й світу* (РУ, 25.05 1982); *Післявоєнні п'ятирічки піднесли нашу країну на нові висоти економічного, науково-технічного і* ***культурного*** *прогресу* (КУ, 1977, № 2, 40).
У с п о л.: ***к.*** *центр, рівень, прогрес, революція, ріст, розвиток, життя, будівництво, значення, піднесення.*

3. Пов'язаний з діяльністю в галузі літератури, освіти, мистецтва тощо: *Воно* [возз'єднання України з Росією] *незмірно зміцнило* ***культурні*** *зв'язки між двома великими народами, обопільні благородні впливи* (Рильський, IX, 251); *І обов'язок фольклористів — усілякими способами виявляти ці таланти, обов'язок керівників самодіяльності та інших* ***культурних*** *працівників на місцях якомога сприяти розквіту цих талантів* (Рильський, IX, 211).
У с п о л.: ***к.*** *діяч, працівник, співробітництво, спадщина, заходи, обмін, зв'язки, контакти, потреби, попит.*

4. Який вирощується, розводиться: *Досліджуючи географічне поширення різновидностей і рас* ***культурних*** *рослин... М. І. Вавілов відкрив і описав дуже багато рослинних форм* (ХлУ, 1966, № 2, 39).
У с п о л.: ***к.*** *рослина, сіянці.*

КУЛЬТУ́РНИЦЬКИЙ, а, е. Який стосується культурництва, просвітительський: *Хлопці обидва... навперебій доводили, що це вони й самі знають,— свою* ***культурницьку*** *місію* (Головко, II, 425); *Його* [Золотницького] *лібералізм,* ***культурницькі*** *заходи поступаються перед владою грошей* (УЛ, 9, 116).
У с п о л.: ***к.*** *діяльність, робота, місія, прагнення, заходи, процеси, захоплення.*

Л

ЛАТВІЙСЬКИЙ // ЛАТИНСЬКИЙ // ЛАТИСЬКИЙ // ЛИТОВСЬКИЙ

Корені **латвій-, латин-, латись-, литов-;** близькозвучні. Латвійський і латиський можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ЛАТВІЙСЬКИЙ, а, е. Який стосується Латвійської Радянської Соціалістичної Республіки (Латвії), її населення: *У **латвійських** селах живе красивий звичай — давати садибі, будинку, в якому мешкаєш, ім'я* (КУ, 1981, № 9, 39).
Успол.: ***л.*** *уряд, селянин, пролетаріат, робітник, індустрія, промисловість, село, місто, університет, кіно, телебачення.*

ЛАТИНСЬКИЙ, а, е. Який стосується Стародавнього Риму і латинян, а також латиномовних країн: *Опір народних мас іноземним загарбникам і внутрішні феодальні чвари ослабляли **Латинську** імперію* (УРЕ, VI, 79); *Сковорода писав свої вірші **латинською** мовою і мовою «руською»* (Рильський, IX, 252); *Поряд... височів борт незнайомого корабля, на якому сяяли великі бронзові **латинські** літери* (Кучер, V, 255).
Успол.: ***л.*** *імперія, держава, мова, літера, алфавіт, слова, приказка.*
△ **Л. Америка** — частина американського континенту (Мексіка, країни Центральної Америки, Південної Америки та Вест-Індії).

ЛАТИСЬКИЙ, а, е. Який стосується латишів — основного населення Латвії: *Тут, в Тарту, багато **латиських** студентів познайомились з Лесею Українкою, яка брала участь у вечорах, присвячених Тарасові Шевченку* (КУ, 1981, № 9, 36).
Успол.: ***л.*** *народ, племена, народність, нація, мова, студенти, еміграція, соціал-демократична робітнича партія, стрілецька дивізія, стрільці.*

ЛИТОВСЬКИЙ, а, е. Який стосується Литовської Радянської Соціалістичної Республіки (Литви) і литовців: *В одному з боїв проти **литовських** військ загинув князь Андрій* (Іст. УРСР, I, кн. 2, 21); *Вони увійшли до великої кімнати зі старовинними **литовськими** меблями з різьбленого нефарбованого дерева* (Загреб., V, 215).
Успол.: ***л.*** *народ, народність, соціалістична нація, письменник, вчений, актор, князь, феодал, боярин, замок, край, земля, держава, мова, культура, література, пісня, казка.*

ЛЕГІОН // РЕГІОН

Корені **легіон** (лат. від lego — «набираю»), **регіон** (від лат. regio — «округ»); розрізняються кореневими приголосними **л, р.**

ЛЕГІОН, у, *ч.* 1 (іст.). Вища військова одиниця в Стародавньому Римі; у XVII—XVIII ст.— в багатьох країнах назва різних військових формувань з добровольців: *Його* [Стародавнього Риму] ***легіони*** *нічого не могли вдіяти проти сіцілійського міста-держави* (ЗП, 1984, № 5, 22); *Ясно — перед нами наполеонівський емісар, емісар польських **легіонів** армії Наполеона* (Рильський, IX, 83).
Успол.: ***л.*** *формувати, озброювати, посилати; британський, римський, галльський, польський, іноземний, ворожий.*

2 (перен.). Надзвичайно велика кількість; багато: *...Ці імена* [видатних письменників] *тільки найперші в першому ряді, а взагалі їх **легіон*** (Смолич, VI, 760); *Цілі **легіони** імперіалістичних писак намагаються тепер перекрутити історію другої світової війни* (РУ, 29.01 1985).
Успол.: ***л.*** *трудовий, ударний, передовий; ударників, комсомольців, ентузіастів, новаторів, передовиків, письменників, композиторів, митців; зібрати.*

РЕГІОН, у, *ч.* Територія, що характеризується комплексом ознак (фізико-географічних, економічних, етнографічних тощо): *Сьогодні, з висоти*

*нашого часу, з висоти відродження колись глухого і безлюдного **регіону*** [Сибіру], *Ленінська далекоглядність просто вражає* (КУ, 1980, № 11, 68); *Аналізується* [на уроках] *електрифікація промислових **регіонів** нашої країни...* (ЗНІ, 1984, № 24, 24).
У с п о л.: ***р.** географічний, сибірський, латиноамериканський, економічний, промисловий, геологічний; особливості **р.***

ЛИСТКОВИЙ // ЛИСТОВИЙ // ЛИСТЯНИЙ

Спільний корінь **лист-**; розрізняються суфіксами **-к/ов-, -ов-, -ян-.**

ЛИСТКО́ВИЙ, а, е. Який стосується листка, його будови: *У більшості рослин листки зелені і складаються з **листкової** пластинки і черешка, яким листок прикріплюється до стебла* (Бот., 58); *...Багато рослин і взагалі байдужі до того, скільки світла падає на їхню **листкову** поверхню* (ЗП, 1984, № 5, 20).
У с п о л.: ***л.** поверхня, пластинка, бруньки, мозаїка, цикл, довгоносик.*

ЛИСТОВИ́Й, а́, е́. Який стосується тонкого шару якого-небудь матеріалу (паперу, заліза і т. ін.): *Ножиці для різання **листового** металу мають ручки значно довші від лез* (Фіз., 6—7, 118).
У с п о л.: ***л.** залізо, метал.*

ЛИСТЯНИ́Й, а́, е́. Який стосується рослин, в яких є листя, виготовлений з листя: *Модрина має хвою, яка опадає щороку, як листя з **листяних** дерев* (Бот., 212).
У с п о л.: ***л.** ліс, дерево, перегній, спеції.* △ **Л. овочеві культури** — овочі, листя яких уживається як їжа (салат, петрушка тощо).

ЛІКАРНЯНИЙ // ЛІКАРСЬКИЙ // ЛІКАРСЬКИЙ // ЛІКУВАЛЬНИЙ

Спільний корінь **лік-**; розрізняються суфіксами **-ар/н/ян-, -ар/ськ-, -ува/льн-.** Л і к а р с ь к и й і л і к у в а л ь н и й можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ЛІКАРНЯ́НИЙ, а, е. Який стосується лікарні: *Недавно став до ладу великий **лікарняний** комплекс* (РУ, 20.05 1984); *На мальовничій околиці Моринців розташувалось **лікарняне** містечко* (ХлУ, 1964, № 1, 39).
У с п о л.: ***л.** містечко, заклад, корпус, установа, палата, одяг, піжама, режим, обід, ліжко.* △ **Л. листок (бюлетень)** — документ, що засвідчує право робітника або службовця на тимчасове звільнення від роботи.

ЛІ́КАРСЬКИЙ, а, е. Який стосується лікаря і його діяльності, іноді — лікування: *Безбородько оглянувся, де б покласти **лікарську** валізочку, що її досі весь час тримав у руках* (Вільде, І, 508); *В **лікарському** кабінеті бачиш людей, класи, епохи, соціальні катаклізми, а не тільки симптоми чи характери* (Смолич, V, 345); *Деонтологія... це вчення про **лікарську** честь, **лікарську** етику, **лікарський** обов'язок* (НС, 1973, № 9, 30).
У с п о л.: ***л.** діяльність, праця, обхід, обстеження, допомога, порада, консультація, контроль, заборона, висновок, діагноз, припис, рецепт, повинність, обов'язок, мораль, клятва, етика, таємниця, халат.*

ЛІКА́РСЬКИЙ, а, е. Який стосується ліків: *Кизил садовий — цінна і невибаглива плодова, технічна **лікарська** та декоративна культура* (ХлУ, 1964, № 5, 30); *...Нинішній арсенал **лікарських** препаратів нараховує п'ять тисяч найменувань* (РУ, 21.06 1984).
У с п о л.: ***л.** рослини, трави, культури, сировина, препарат, ромашка, шавлія, ягода, меліса, буркун, алтея, нагідки, вербена, первоцвіт; відділ готових **л.** форм.*

ЛІКУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який пов'язаний з лікуванням, використовується для лікування: *Марина Сергіївна зацікавилась бабусею. Адже вона, як лікар, завжди високо цінувала **лікувальні** властивості трав* (Цюпа, Дзвони, 423); *Здавна багато вчених... великого значення надавали слову як **лікувальному** фактору* (Емоц. стани, 47).

У спол.: *л. режим, ефект, мета, засіб, властивості, дієта, харчування, доза, вправи, процедура, фізкультура, центр.* △ **Л. факультет** — відділення медичного навчального закладу для підготовки спеціалістів широкого профілю.

ЛІКУВАТИ // ЛІЧИТИ

Корені **лік-, ліч-**; розрізняються кореневими приголосними **к, ч,** суфіксами **-ува-, -и-.**

ЛІКУВА́ТИ, кую́, кує́ш, *недок., кого, що.* Застосовувати ліки та інші засоби припинення болю, захворювання: *В тому й полягає мистецтво лікаря, що він **лікує** не хвороби, а хворого* (РУ, 21.06 1984); *...Діточок вона* [Орися] ***лікує,** щоб здорові були і не скиглили* (Вишня, VII, 232).

У спол.: *л. хворого, дитину, жінку, сина, тварин, собаку, коня, серце, печінку, нирки, зуби, вуха; антибіотиками, ліками, травами, домашніми засобами, ультразвуком, сном, гіпнозом; вдома, в лікарні, в санаторію; амбулаторно, стаціонарно, добре, успішно; л. продовжувати, починати.*

ЛІЧИ́ТИ, лічу́, лічиш, *недок.* Називати числа у послідовному порядку, вести підрахунки; рахувати: [Надя Гачок] ***лічила** стільці і кожного разу збивалася* (Панч, V, 293); *Але ні папуги, ні будь-які інші птахи не тямлять в арифметиці зовсім, бо коли б вони вміли **лічити** бодай до десяти, то не висиджували б яйця, які підкидає їм зозуля в гнізда* (Сміл., II, 127).

У спол.: *л. гроші, учнів, присутніх, вагони, машини; до двох, до трьох, до ста, до тисячі; на рахівниці, на арифмометрі, на пальцях, на ЕОМ; швидко, поволі, голосно, тихо, усно, без помилки, уважно, добре.* △ **Л. хвилини (години, дні)** — стежити за часом, з нетерпінням чекаючи кого-, чого-небудь; **ребра л. (полічити)** — бити кого-небудь.

ЛІРИК // ЛІРНИК

Спільний корінь **лір-**; розрізняються суфіксами **-ик, -ник.**

ЛІ́РИК, а, *ч.* Автор ліричних поезій; емоційна, задушевна людина: *Ми знаємо Шевченка і як **лірика** м'якого, і як філософа глибокого* (Тич., V, 110); *За складом своєї душі я... **лірик*** (Стельмах, I, 61).

У спол.: *л. талановитий, обдарований, ніжний; високої проби; серце, душа, задушевність, почуття, настрої, емоційність, перо, стиль л.; л. за складом душі, характером, світосприйманням; л.-епік, поет-л.; бути (стати) л.*

ЛІ́РНИК, а, *ч.* Народний співець, музикант, що грає або акомпанує собі на лірі: ***Сиділи лірники** та грали по шелягу за танець* (Шевч., II, 98); *У кобзарів та **лірників** старого часу була навіть своя спеціальна* [«лебійська»] *мова для порозуміння між собою — так що сторонні люди їх не розуміли* (Рильський, IX, 244).

У спол.: *л. відомий, сліпий, нужденний, ярмарковий; л.-професіонал; мова, репертуар л.*

ЛІСІВНИК // ЛІСНИК // ЛІСНИЧИЙ

Спільний корінь **ліс-**; розрізняються суфіксами **-ів/ник-, -н/ик-, -нич-,** закінченням.

ЛІСІВНИ́К, а́, *ч.* Фахівець лісового господарства: *Левко був **лісівник** завзятий із підхерсонського села* (Рильський, II, 251); *В спадщину від капіталістичних режимів **лісівники** одержали десятки тисяч гектарів незалісених вирубок і пустирів* (КУ, 1982, № 10, 85).

У спол.: *л. досвідчений, знаючий, талановитий; за покликанням; дослідження, експерименти, наукова праця л.; вчені-л., л.-експериментатор; бути, стати л.*

ЛІСНИ́К, а́, *ч.* Лісовий сторож: *Гості — **лісники** і лісничі розмовляли один з одним* (Донч., VI, 540); *Та ось зазеленів гай, **лісники** поспішають садити деревця* (ЗП, 1984, № 5, 20).

*У спол.: **л.** пильний, дбайливий, сумлінний; кожух, рушниця, хата, дільниця, кордон, обхід; обов'язки **л.***

ЛІСНИЧИЙ, чого, *ч.* Службовець лісництва; завідуючий лісництвом: *Розмова з старшим **лісничим** мене трохи заспокоїла* (Чаб., I, 130); *Хороший, надійний **лісничий** не пройде повз хворе дерево, старе воно чи молоде...* (КУ, 1982, № 10, 85).
*У спол.: **л.** старший, вищої (першої, другої, третьої) категорії, передовий; помічник, поради, вказівки, інструкція, розпорядження, посада **л.**; **л.** скликав нараду.*

ЛЮБИМИЙ // УЛЮБЛЕНИЙ

Спільний корінь **люб(л)-**; розрізняються суфіксами **-им-**, **-ен-**, префіксом **у-**.

ЛЮБИМИЙ, а, е (рідко). Той, якого люблять: *...За рояль сів Маркевич, **любимий** усіма, веселий і чепурний, як панночка* (Ів., IV, 168); *Не менш цікава і проблема, яке місце займав у творчому житті Лесі Українки,— поряд з **любимими** нею Пушкіним, Некрасовим, Гейне, Шевченком,— Адам Міцкевич* (Рильський, X, 288); *Брат **любимий** вийшов до воріт із своїм із наймолодшим сином* (Мал., I, 98).
*У спол.: **л.** мати, батько, сестра, брат, Батьківщина, Вітчизна, дерево; мною, нею, нами.*

УЛЮБЛЕНИЙ, а, е. Уподобаний; такий, якому надають перевагу: *Якщо Надя і відривалася від своїх **улюблених** книг, то лише заради того, щоб побути в театрі, віддатися пісні* (Цюпа, Краяни, 155); *У кожного поета, який би широкий він не був у своїй тематиці, є своя **улюблена** тема, своя найзадушевніша мелодія, свій найдорожчий образ* (Рильський, IX, 409).
*У спол.: **у.** письменник, поет, художник, скульптор, вчителька, поезія, учениця, літературний герой, актор; школа, пісня, мелодія, п'єса, кінокартина, книга, предмет, фах, заняття, години, квіти, сукня, колір; бути (стати) **у.***

ЛЮДНИЙ // ЛЮДЯНИЙ

Спільний корінь **люд-**; розрізняються суфіксами **-н-**, **-ян-**.

ЛЮДНИЙ, а, е. Багатолюдний: *Стояв цей будинок на розі найбільших у місті вулиць, **людних** і гомінких* (Смолич, V, 485); *Сказано: у місті холера, і всі **людні** заклади закриваються* (Іваничук, Вода, 34).
*У спол.: **л.** місто, площа, місце, заклад, вулиця, мітинг, збори, базар.*

ЛЮДЯНИЙ, а, е. Гуманний, доброзичливий, чуйний до інших: *У голосі вартового бринять **людяні** нотки, теплі, співчутливі* (Гончар, IV, 97); *Сам Франко, щасливо названий Каменярем, ім'ям, що найточніше передає зміст і дух усієї його діяльності,— трагічний, прометеївський, але найвищою мірою **людяний** і героїчний характер* (Павличко, 10).
*У спол.: **л.** закон, девіз, вчинок, серце, душа; **л.** бути, стати.*

М

МАТЕРИН // МАТЕРИНСЬКИЙ

Спільні корінь **мат-**, суфікс **-ер/ин-**; розрізняються суфіксом **-ськ-**. Іноді можуть вступати в синонімічні зв'язки.

МАТЕРИН, а, е. Належний матері: ***Материна** хустка впала додолу* (Тулуб, Людолови, II, 379); *Доччине горе вкрай переповнило **материне** серце* (Добр., 192); *Духнович виривається з **материних** обіймів і кидається до шеренги* (Гончар, IV, 51).
*У спол.: **м.** хустина, пальто, кожушок, плахта, чоботи, фото, очі, чоло, рука, коси, мова, голос, думка, обійми.*

МАТЕРИ́НСЬКИЙ, а, е. 1. Властивий матері; такий, як у матері; щирий, ніжний, рідний: *Хай на ньому* [рушникові] *цвіте росяниста доріжка... І твоя незрадлива* ***материнська*** *ласкава усмішка* (Мал., IV, 240); *Щасливий син, що* ***материнську*** *мову проніс через пожарища, бої і* ***материнську*** *пісню колискову співає над онуками її* (Нагн., І, 355).
У с п о л.: ***м.*** *почуття, доброта, щирість, любов, ніжність, ласка, горе, біль, страждання, обов'язок, інстинкт.*

2. Такий, що дає основу для життя: *Плоди вільхи, яка часто росте по берегах річок, осипаються у воду і течією відносяться далеко від* ***материнських*** *рослин* (Бот., 13).
У с п о л.: ***м.*** *рослина, клітина.* △ **М. порода** — верхній шар гірських порід, з якого завдяки діяльності тварин та рослин утворюється грунт.

МАТЕРІАЛ // МАТЕРІЯ

Спільний корінь **матер-**; розрізняються суфіксами **-і/ал-**, **-і(я)**. Мають різний рід. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

МАТЕРІА́Л, у, *ч.* 1. Сировина; те, з чого що-небудь виготовляють, будують тощо: *Він* [Семен] *звіз* ***матеріал,*** *полагодив обсмалені стіни, звів дах* (Коцюб., І, 129); *Вже встиг* [Льонька] *пустити під укіс чотири ешелони, кілька машин, але вибухові* ***матеріали*** *вийшли* (Збан., Таємниця, 128); *Люди харчуються рослинами... використовують їх як сировину для різних галузей промисловості, як будівельний* ***матеріал,*** *паливо...* (Бот., 3).
У с п о л.: ***м.*** *будівельний, покрівельний, змащувальний, вогнестійкий, гідроізоляційний, посівний, добротний; для конструювання, побудови.*

2. Відомості, джерела, посібники, які є основою для чогось: ***Матеріал*** *для колгоспної стінгазети сам плив до рук* (Гур., 35); *Ці села й хутірці були для Крайнюка своєрідною живою записною книжкою, з якої він черпав* ***матеріал*** *для характеристики героїв свого нового роману* (Кучер, V, 306).
У с п о л.: ***м.*** *новий, свіжий, цікавий, переконливий, важливий, цінний, багатий, необхідний, унікальний, випадковий, власний, архівний, цитатний, лексичний; засідання, зборів, конференції, перевірки, судової справи; для дослідження, для доповіді, для лекції, для статті, для роману; наявність, опрацювання, використання* ***м.;*** ***м.*** *збирати, готувати, брати, передавати, переглядати, читати, використовувати, публікувати;* ***м.*** *володіти, до* ***м.*** *звертатися, на* ***м.*** *посилатися.*

3 (розм.). Тканина: *Вдягнений він був у довгий сірий піджак з саморобного вовняного* ***матеріалу,*** *з великими нашивними кишенями* (Збан., IV, 273).
У с п о л.: ***м.*** *добротний, добрий, (не)дорогий, дешевий, міцний, тонкий, легкий, грубий, синтетичний, вовняний, бавовняний, шовковий, синій; замовника, ательє; у клітку, у смужку; на сукню, на пальто, на костюм; колір, ціна* ***м.;*** ***м.*** *вибирати, підбирати, купувати.*

МАТЕ́РІЯ, ї, *ж.* 1 (тільки одн.). «...Філософська категорія для означення об'єктивної реальності, яка дана людині у відчуттях її, яка копіюється, фотографується, відображується нашими відчуттями, існуючи незалежно від них» (Л е н і н, 18, 120): ***Матерія*** *вічна, безконечна, невичерпна, здатна до саморозвитку, а об'єктивними формами її існування є рух, простір і час* (ФС, 282).
У с п о л.: *визначення, поняття, істинність, визнання, заперечення, розуміння, місце* (у філософії) ***м.***

2 (тільки одн.). Те, з чого складаються всі тіла в природі; речовина: *Геній Леніна показав нам шлях до використання невичерпності* ***матерії*** (Рибак, V, 64); *Астрономія вивчає в космосі речовину в таких станах і масштабах, які не можна створити в лабораторіях, чим розширює фізичну картину світу, наші уявлення про* ***матерію*** (Астр., 3); *Минав час, і гарячий згусток* ***матерії,*** *яким був Всесвіт у початковій стадії, охолоджувався* (ЗП, 1984, № 5, 4).

У с п о л.: ***м.*** *безмежна, вічна, рухома, високоорганізована; будова, структура, форми існування, рух, вивчення, первинність, невичерпність, безконечність; закон збереження **м.**; уявлення про **м.**; **м.** визнавати, заперечувати, протиставляти чомусь, ототожнювати з чимось; **м.** змінюється, переходить з одного стану в інший, нерозривно зв'язана з чимось.*

3 (розм.). Те саме, що **матеріал** у 3 зн.: *Льоля оббігала всі крамниці, вибираючи квітчасту **матерію** на спідничку* (Перв., III, 68); *Юзя Красновська, розстеливши на столі відріз **матерії**, шматочком крейди вимальовувала якісь складні геометричні фігури — контури майбутньої викройки* (Гур., 139).
У с п о л.: ***м.*** *дешева, міцна, тонка, барвиста, квітчаста; відріз, кусок, клаптик **м.**; **м.** вибирати, купувати.*

МАТЕРІАЛІЗОВАНИЙ // МАТЕРІАЛІСТИЧНИЙ // МАТЕРІАЛЬНИЙ

Спільні корінь **матер-**, суфікс **-і/ал(ь)-**; розрізняються суфіксами **-із/ова/н-**, **-іст/ичн-**, **-н-**.

МАТЕРІАЛІЗОВАНИЙ, а, е. Втілений матеріально, фізично: *А завтра хлібороб управлятиме ще більшою «упряжкою кінських сил», **матеріалізованих** у найсучасніших машинах* (РУ, 7. 05 1981).
У с п о л.: ***м.*** *у звуках, у машинах.*

МАТЕРІАЛІСТИЧНИЙ, а, е. Який грунтується на ідеях матеріалізму як наукового напряму у філософії, що визнає об'єктивність існування зовнішнього світу, незалежність його від людської свідомості, первісність матерії та вторинність мислення; протилежне ідеалістичному: *Виходячи з **матеріалістичного** розуміння історії, КПРС завжди керувалася положенням про те, що історичний процес є насамперед результатом діяльності трудящих мас* (КУ, 1981, № 6, 13); ***Матеріалістична** наука визнає наявність певного кола явищ несвідомого* (ПС, 105).
У с п о л.: ***м.*** *світогляд, діалектика, світорозуміння, трактування історії, концепція, методологія, основа, теорія, вчення, погляди.*

МАТЕРІАЛЬНИЙ, а, е. 1. Який існує незалежно від свідомості; речовий, фізичний: *...На наших очах протягом 70-х і на початку 80-х років відбулася революційна подія: об'єднано дві стихії з чотирьох, які керують **матеріальним** світом...* (ЗП, 1984, № 5, 4); *Метеорити містять лише відомі на Землі хімічні елементи, що... свідчить про **матеріальну** єдність світу* (Астр., 69).
У с п о л.: ***м.*** *світ, дійсність, об'єкт, предмет, єдність світу, рух.*

2. Який стосується майна, грошей та інших цінностей: *Це в інтересах виконання програмної вимоги партії — йти все далі по шляху зближення **матеріальних** і культурно-побутових умов життя міста і села* (РУ, 7.05 1981); *Не підлягає сумніву й те, що народ — творець усіх **матеріальних** цінностей — є разом з тим творцем усіх цінностей духовних...* (Рильський, IX, 189); *Залишив, кажуть, університет через **матеріальні** нестатки* (М. Ол., I, 266).
У с п о л.: ***м.*** *блага, цінності, становище, рівень життя, добробут, основа, резерви, ресурси, рівність, сила, культура, база комунізму, виробництво, засоби, вартість, допомога, заінтересованість, втілення, заохочення, стимулювання, бік справи, забезпечення, злидні, нужда.* △ **М. частина** (спец.) — технічне устаткування та засоби.

МЕЛІОРАТИВНИЙ // МЕЛІОРОВАНИЙ

Спільний корінь **меліор-**; розрізняються суфіксами **-ат/ивн-**, **-ова/н-**.

МЕЛІОРАТИВНИЙ, а, е. Який пов'язаний із здійсненням меліорації як системи заходів, спрямованих на корінне поліпшення природних особливостей земельних угідь: *У здійсненні **меліоративної** програми Пленум ЦК КПРС надає важливого значення прискоренню науково-технічного прогресу* (КУ, 1984, № 11, 32); *Тут недалеко провадяться **меліоративні** роботи* (Смолич, VI, 37); *В гурті дівчат перед початком танців розмовляли про те,*

що в їхньому селищі на майбутній рік мають відкрити ***меліоративний*** *технікум* (Коз., III, 483).
У с п о л.: ***м.*** *система, план, програма, техніка, будівництво, роботи, технікум.*

МЕЛІОРО́ВАНИЙ, а, е. Який є наслідком меліорації: *У Російській Федерації площі* ***меліорованих*** *земель передбачено подвоїти і довести до 18—19,5 мільйона гектарів* (КУ, 1984, № 11, 21).
У с п о л.: ***м.*** *фонд, землі, площі, низини.*

МЕЛОДИКА // МЕЛОДІЯ

Спільний корінь **мелод-;** розрізняються суфіксами **-ик-**, **-і(я).** Похідні пароніми м е л о д и ч н и й // м е л о д і й н и й.

МЕЛО́ДИКА, и, *ж.* 1 (спец.). Сукупність властивостей і закономірностей, які характеризують мелодичні явища в музиці, мові, поезії: *До елементів* ***мелодики*** *українського і російського вірша належать система питань і окликів, рима, асонанс, синтаксичні фігури...* (УРЕ, VI, 449); *В авторських оповідях* [Г. Тютюнника], *в діалогах і монологах персонажів твору звучить* ***мелодика*** *українського народного мовлення в усій його тональній різноманітності* (СУЛМ, V, 497).
У с п о л.: ***м.*** *своєрідна, пластична; музики, мови, мовлення, вірша, новели; природа, характер, велич, пластичність, простота* ***м.;*** ***м.*** *вивчати.*

2. Вчення про мелодію: *У наш час розвитку мистецтва досягнення* ***мелодики*** *як науки особливо помітні.*
У с п о л.: *досягнення, успіхи* ***м.;*** *дослідження з* ***м.***

МЕЛО́ДІЯ, ї, *ж.* 1. Послідовність звуків, організованих ритмічно і ладово-інтонаційно: *Наявність значної кількості звукосполучень із голосними, плавними дає певну «співучу»* ***мелодію,*** *м'якість вимови* (СУЛМ, V, 37); *Дмитро Шостакович перед смертю писав* ***мелодії*** *до сонетів Мікеланджело* (Павличко, 188).
У с п о л.: ***м.*** *народна, фольклорна, чиста, відома, давня, весела, жартівлива, сумна, лірична, спокійна, плавна, ритмічна; гімну, пісні, коломийки, польки, вальсу, танго; діапазон, чари, краса* ***м.;*** ***м.*** *запам'ятати, вивчити.*

2. Наспівне співзвуччя: *Весняний гук іде в народі, що рідну землю засіва... Ой скільки тонів і* ***мелодій!*** *Ой що ж то будуть за жнива!* (Рильський, II, 262).
У с п о л.: ***м.*** *душі, серця, дитинства.*

МЕЛОДИ́ЧНИЙ, а, е. У с п о л.: ***м.*** *багатство, основа, лад, манера, засоби, періоди, ознаки, малюнок.*

МЕЛОДІ́ЙНИЙ, а, е. У с п о л.: ***м.*** *пісня, вірш, голос, мова, спів, музика, вальс, полонез, танго, полька, менует, дзвін, свист, дзюрчання, цвірінькання.*

МЕТЕОРОЛОГІЯ // МЕТРОЛОГІЯ

Корені **метеор-, метр-;** спільні морфеми **-о/лог/і/я;** розрізняються буквосполученням **ео.** Похідні пароніми м е т е о р о л о г і ч н и й // м е т р о л о г і ч н и й.

МЕТЕОРОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука про атмосферу, її властивості та процеси, що в ній відбуваються: ***Метеорологія*** *на сучасному етапі широко застосовує найновіші досягнення фізики та техніки — радіолокаційні методи, метеорологічні супутники, електронно-обчислювальні машини тощо* (УРЕ, VI, 477).
У с п о л.: ***м.*** *сільськогосподарська, динамічна; інститут, прогрес, галузь, розділ* ***м.;*** ***м.*** *вивчати.*

МЕТРОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука про міри та ваги: ***Метрологія*** *історична вивчає речові (монети, гирі тощо) і писемні джерела (законодавчі акти, митні книги), що містять відомості про одиниці вимірювання* (УРЕ, VI, 428).

У спол.: *м. законодавча, науково-дослідна, історична; матеріалів; досягнення **м.**; **м.** і стандартизація.*

МЕТЕОРОЛОГІЧНИЙ, а, е. У спол.: *м. центр, обсерваторія, станція, майданчик, прилади, космічна система, бюро, служба, інформація, прогнози, дані, спостереження, дослідження, процеси, явища, причини, словник.* △ **М. супутники** — штучні супутники Землі, призначені для спостереження за станом атмосфери.

МЕТРОЛОГІЧНИЙ, а, е. У спол.: *м. стандарт, служба, організація, установа, інститут, характеристики, терези.*

МЕТОД // МЕТОДИКА // МЕТОДОЛОГІЯ

Спільний корінь **метод-**; розрізняються суфіксом **-ик-**, морфемами **-лог/і/я.** Мають різний рід. Похідні паронімі розглядаються в наступній статті.

МЕ́ТОД, у, *ч.* Спосіб пізнання, дослідження чого-небудь; система прийомів для досягнення поставленої мети: *Є один **метод** знаходження наукової істини — марксистсько-ленінська матеріалістична діалектика* (КУ, 1984, № 4, 37); *Він* [Дорн] *винайшов багато **методів**, але всі вони виявилися надто наївними і дешевими* (Собко, І, 83); *Головним **методом** навчання і виховання є переконання* (Цюпа, Добротворець, 179); *Питання про профспілки було, по суті, питанням про **методи** і способи залучення трудящих мас до соціалістичного будівництва* (Іст. КПРС, 280).
У спол.: *м. діалектичний, марксистський, марксистсько-ленінський, новий, сучасний, творчий, прогресивний, передовий, схоластичний, застарілий, правильний, об'єктивний, (не)науковий, дедуктивний, індуктивний, класичний, традиційний, статистичний, порівняльно-історичний, проблемний, бригадний, алгоритмічний, економічний, біохімічний; інженера, вченого, пізнання, дослідження, експерименту, розрахунку, обробки, буріння, добування металу, лікування, навчання, виховання, бесіди, вправ, перевірки і оцінки знань; риса, суть, зміст, недолік, використання, ефективність, застосування, вибір, противник якого-небудь **м.**; **м.** створювати, розробляти, освоювати, удосконалювати, впроваджувати, відстоювати, пропагувати; **м.** захоплюватися, користуватися; від певного **м.** відмовитися; з **м.** ознайомити(ся); на якому-небудь **м.** зупинитися; **м.** дає результат, відображає, застосовується.*

МЕТО́ДИКА, и, *ж.* 1. Сукупність взаємопов'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи: *Ми комуністи... і сіятимемо... виробивши на кожну пору, на кожний посів відповідні агротехнічні заходи, **методику** посіву, дбаючи про ліс на майбутнє, а не про чистоту столітніх традицій!* (Ле, VII, 456—457); [Фрідріх Ноббе] *організував першу в світі контрольно-насінну станцію і на основі своїх досліджень запропонував **методику** аналізу насіння* (УСЕ, II, 370); *Вчені-економісти підготували **методику** визначення ступеня балансового пов'язання співвідношення цін на сільськогосподарські продукти і промислові вироби* (КУ, 1981, № 1, 19).
У спол.: *м. наукова, передова; виведення нових сортів, наукового дослідження, опрацювання матеріалу, перекладу; **м.** вивчати, удосконалювати, пропагувати, впроваджувати; **м.** володіти.*

2. Розділ педагогіки, що вивчає, складає правила та методи викладання якого-небудь навчального предмета: *Я, наприклад, завжди був такої думки, а цими днями ще більше переконався, що хоч **методика** викладання гуманітарних предметів одна, кожен учитель, як особа індивідуальна, може і повинен внести щось своє* (Міщ., 39); *Такий словник* [частотний] *дає можливість виявити кількість найуживаніших слів мови, створити ефективну **методику** вивчення рідної та іноземної мови* (СУЛМ, V, 37).
У спол.: *м. ефективна; викладання рідної мови (іноземних мов, фізики, хімії); розробка, викладання **м.**; **м.** вдосконалювати, розробляти, вивчати; **м.** володіти.*

МЕТОДОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Вчення про методи пізнання та перетворення дійсності, система взаємопов'язаних методів; філософська теоретична основа: *Діалектико-матеріалістична* ***методологія*** *служить справі узагальнення досягнень конкретних наук, удосконаленню засобів наукового пошуку, дедалі ефективнішому застосуванню наукових відкриттів* (КУ, 1979, № 12, 62).
У с п о л.: ***м.*** *діалектико-матеріалістична, марксистсько-ленінська, ворожа; наукових досліджень, соціального пізнання, революційної дії, історії, радянського мовознавства; оволодіти марксистсько-ленінською* ***м.***

МЕТОДИЧНИЙ // МЕТОДОЛОГІЧНИЙ

Спільні корінь **метод-**, суфікси **-и(і)ч/н-;** розрізняються морфемами **-о/лог-.**

МЕТОДИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який стосується методики, діє згідно з правилами методики, пов'язаний або належить до неї: *Досвід показує, що існують значні* ***методичні*** *резерви підвищення якості викладання цього предмета* [алгебри] (ЗНІ, 1984, № 13, 12); [Харківська контрольно-насінна станція] *стала* ***методичним*** *центром по розробці методів дослідження і оцінки якості насіння* (УСЕ, II, 370).
У с п о л.: ***м.*** *підготовка, допомога, робота, рівень, підхід, майстерність, література, посібник, журнал, розробка, рекомендації, поради, вказівки, лист, керівництво, рада, об'єднання, комісія, кабінет, центр.*

2. Який здійснюється за певним планом; дуже послідовний, систематичний: *Батареї без угаву молотили по них, осліплюючи і оглушуючи* ***методичним*** *вогнем гарнізони, що божеволіли в тих залізобетонних черепах* (Гончар, І, 87); *Запанувала тиша, яку порушувало лише* ***методичне*** *хлюпання голубих хвиль об руде каміння* (Панч, І, 21).
У с п о л.: ***м.*** *рухи, вогонь, обстріл, знищення, переслідування, хлюпання.*

МЕТОДОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Який стосується методології: *Особливо важливим є внесок І. Франка у розробку* ***методологічних*** *основ порівняльного вивчення народної уснопоетичної творчості* (НТЕ, 1974, № 4, 32); *В усіх шести томах словника* [українсько-російського] *витримано єдині наукові й* ***методологічні*** *принципи побудови* (СУЛМ, IV, 309).
У с п о л.: ***м.*** *принцип, рівень, концепція, позиція, засади, проблема, спрямованість, структура, питання, основа науки (лекції), семінар, проблеми вивчення літератури.*

МЕХАНІЗОВАНИЙ // МЕХАНІЧНИЙ

Спільні корінь **механ-,** суфікс **-н-;** розрізняються суфіксами **-із/ова-, -іч-.**

МЕХАНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Оснащений машинами та механізмами, пов'язаний із застосуванням машин та механізмів: *Після розгрому свого* ***механізованого*** *авангарду гітлерівці, кидаючи в паніці техніку і важке озброєння, масами ринули в ліси* (Гончар, І, 409); *Кукурудзоводи нашої бригади вирішили допомогти всім* ***механізованим*** *ланкам нашого колгоспу у вирощенні кукурудзи за індустріальною технологією* (РУ, 26.04 1981).
У с п о л.: ***м.*** *бригада, загін, військова частина, сільське господарство, дільниця, корпуси, тік, кормоцехи, праця, відгодівля птиці, збирання кукурудзи (картоплі, льону, капусти), сільськогосподарські роботи, технологічні процеси, водогін.*

МЕХАНІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з процесами та явищами, які вивчає механіка: *Зміну положення тіла в просторі відносно інших тіл називають* ***механічним*** *рухом* (Фіз., 6—7, 25); *Особливе місце в передачі* [телевізійній] *відводиться практичному використанню* ***механічних*** *коливань...* (ЗНІ, 1984, № 15, 11).
У с п о л.: ***м.*** *енергія, система, рух, якості матеріалу.*

2. Пов'язаний з дією механізмів, їх виготовленням, ремонтом: *Повзуть задумано гармати на **механічному** ходу* (Сос., II, 442); *Фрезерувальником Дмитро працював ще в **механічному** цеху і вважався кращим спеціалістом* (Автом., Недоп. анкета, 38).
У спол.: ***м.** прилад, пристрій, двигун, лічильник, рухи, насос, мішалка, пилка, лопата, м'ясорубка, завод, цех, майстерня.*

3. Який виконується несвідомо, автоматично, машинально: *Та Захар раніше помітив ту небезпеку, був на сторожі, заздалегідь передбачив цей **механічний** рух заклопотаної дівчини* (Ле, VII, 439).
У спол.: ***м.** рухи, жест, запам'ятовування, заучування, читання, копіювання, помилка.*

МИМОХІДЬ // МИМОХІТЬ

Спільний корінь **мимо-**; різні корені **-хідь** (від *ходити*), **-хіть** (від *хотіти*).

МИМОХІДЬ, *присл.* 1. Проходячи мимо кого-, чого-небудь, по дорозі: — *Хотіли **мимохідь** і ми додому зазирнути, та капітан не дозволив* (Тют., Вир, 337); *Вдень ще інколи навідувався, та й то **мимохідь**, коли у штабі бував чи в міськком викликали* (Баш, II, 130).
У спол.: ***м.** заглянути, зазирнути, поглянути, зачерпнути.*

2. Побіжно, не зосереджуючись спеціально на чому-небудь: *Стало на душі прикро перед самим собою, що він так мало знав цього чоловіка, зустрічався разів зо два після війни і то **мимохідь*** (Цюпа, Дзвони, 203).
У спол.: ***м.** сказати, говорити, глянути, зустрічатися.*

МИМОХІТЬ, *присл.* Без певного наміру, мимоволі, несвідомо: *Бійці все були молоді-молоді, і Таня відчула, що **мимохіть** шукає серед них знайоме, найрідніше обличчя* (Гончар, IV, 261); [Суворов:] ***Мимохіть** повіриш, що результат бою вирішує не вміння, а щастя...* (Добр., 326); *Рука його **мимохіть** опустилась на торбинку з хлібом, що висіла через плече* (Коцюб., I, 102).
У спол.: ***м.** подумати, згадати, сказати, повертатися, оглядатися, тупати, опускати руку, доторкатися.*

МІСТИКА // МІСТИЦИЗМ

Спільний корінь **міст-**; розрізняються суфіксами **-ик-**, **-иц/изм.**

МІСТИКА, и, *ж.* Ворожа науці віра в існування надприродних сил: *Слід, однак, пам'ятати, що дійсне захоплення **містикою** та месіанізмом, яке дуже тяжко позначилося на авторові «Дзядів», відноситься до значно пізнішого часу...* (Рильський, X, 66—67).
У спол.: ***м.** сучасна, середньовічна; форми, видозміни **м.***

МІСТИЦИЗМ, у, *ч.* Форма релігійно-ідеалістичного світогляду, заснованого на містиці: *...Можна впадати в релігійний **містицизм**... але все це не знімає гостроти питання: в ім'я чого?* (Вітч., 1984, № 5, 178).
У спол.: ***м.** ворожий, войовничий; основа, розквіт **м.**; на протилежність **м.**; **м.** пропагувати, критикувати; бути далеким від **м.**, **м.** захопитися, з **м.** боротися.*

МІФІЧНИЙ // МІФОЛОГІЧНИЙ

Спільні корінь **міф-**, суфікси **-іч/н-**; розрізняються морфемами **-о/лог-.**

МІФІЧНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з міфами — стародавніми народними оповідками про походження Землі, Всесвіту, явищ природи, обожнюваних героїв: *І він ішов на той поклик, вливався до гурту учнів Платона, які збиралися у зручне коло, поблизу величної статуї **міфічного** героя Академа* (Цюпа, Добротворець, 176); ***Міфічні** істоти живуть у драмі* [«Лісова пісня»] *цікавим і оригінальним життям* (РЛ, 1962, № 2, 109); *І поряд з іменем мі-*

фічного богоборця [Прометея] *з'являється у Лесі Українки ім'я конкретного, історичного вождя повсталих рабів — ім'я Спартака* (Рильський, X, 292).
У спол.: *м. герой, постать, образ, істота, сюжет, персонаж, циклоп, цвіт папороті.*

2. Вигаданий, надуманий, неправдивий: *Гарячкова активність мілітаристів з блоку НАТО... розгортається з боку роздування воєнної істерії, штучного нагнітання страхів щодо **міфічної** «радянської загрози»* (РУ, 13.06 1981).
У спол.: *м. загроза, країна, сума, плани, істота.*

МІФОЛОГІЧНИЙ, а, е. Який стосується міфології як сукупності міфів і як науки про міфи: *Виділяються донауковий (**міфологічний**), ненауковий (релігійно-ідеалістичний) і науковий світогляд, вершиною якого є марксистсько-ленінський, комуністичний* (КУ, 1981, № 1, 53); *Кожний такий символ і образ* [у фразеології] *має якісь реальні або **міфологічні** джерела* (УМЛШ, 1984, № 5, 56); *Для представників **міфологічної** школи характерні довільні зіставлення фольклорних даних і їх тлумачення* (УРЕ, VII, 44).
У спол.: *м. світогляд, погляд, література, збірник, тема, сюжет, теорія, словник, джерело.*

МОВА // МОВЛЕННЯ

Спільний корінь **мов(л)-**; розрізняються суфіксом **-енн(я)**. Мають різний рід. Похідні пароніми мовний // мовленнєвий. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

МОВА, и, *ж.* 1. Основний засіб спілкування і взаємного розуміння в людському суспільстві: ...*В **мові** фіксуються результати людського мислення і пізнавальної діяльності, спрямованих на об'єктивну дійсність* (Мовозн., 1984, № 1, 8); ***Мова** — гостра ідейна зброя, і це слід завжди пам'ятати* (Рильський, IX, 126).
У спол.: *м. рідна, національна, іноземна, латинська, старослов'янська, російська, іспанська, загальнонародна, державна, штучна, міжнародна; індоєвропейські, слов'янські, романські, тюркські; синтетичні, аналітичні, флективні, давні, класичні, живі, споріднені, старописемні; народу, міжнаціонального спілкування, племен; поняття, теорія, походження, розвиток, еволюція, стан, система, одиниці, форми, функції, історія, багатство, засоби, краса, аналіз, вивчення, дослідження, засвоєння, знання м.; відображення чогось у м.; посібник (підручник, заняття, екзамен) з м.; м. описувати, вивчати, любити, розуміти, забути; м. порівнювати, зіставляти; м. оволодіти, розмовляти; з якоюсь м. ознайомитися; до м. прислухатися; якоюсь м. і на якусь м. перекладати.* △ **Аморфні (ізолюючі) м.**— мови, що не мають форм словозміни.

2 (тільки одн.). Те саме, що **мовлення**; спосіб, манера висловлюватися; окремий стиль: *Шелестить пожовкле листя по діброві; гуляють хмари, сонце спить; нігде не чуть людської **мови*** (Шевч., I, 136); *У розмовах* [Хома] *ввічливий і не лихослов... У його **мові** переважають пестливі слова* (Тют., Вир, 80); *Старий Семен говорив довго; його **мова** чимдальш плила вільніше та скоріше, як вода на лотоках* (Коцюб., I, 43); *Широкі можливості для виховання активності учнів відкриваються під час розвитку їхнього мовлення, зокрема зв'язного мовлення, тому що мовлення — це **мова** в дії* (ЗНІ, 1984, № 8, 5).
У спол.: *м. розмовна, побутова, газетна, наукова, ділова, офіційна, адміністративна, канцелярська, тиха, спокійна, ніжна, проста, суха, дитяча; письменника, Шевченка, газети, кіно, радіо, реклами, пам'яток, твору, роману, поеми, дітей, моряків, злодіїв; новаторство, самобутність, архаїзація, стилістика м.; м. супроводжувати жестами; до чиєїсь м. прислухатися.* △ **Езопівська м.**— спосіб замасковано висловлювати думки за допомогою натяків, алегорій, іронії, зіставлень; **непряма м.** (грам.) — чужа мова, яка

передається за допомогою підрядних речень; **пряма м.** (грам.) — точно, дослівно відтворене мовлення особи, про яку розповідають; **вести м.**— говорити; **знаходити спільну м.**— порозумітися.

3 (тільки одн., перев. *чого*, перен.). Все інше, за допомогою чого можна передати думку; що може бути засобом спілкування: *Він десь розуміє **мову** моїх очей, бо повертає обличчя до мене і кидає здивований погляд* (Коцюб., II, 420).
У спол.: ***м.** жестів, очей, тварин, птахів, мурашок, душі, серця, сопілки, скрипки, музики, зірок, дерев, квітів.*

МО́ВЛЕННЯ, я, *с.* (книжн., перев. лінгв.). 1. Процес говоріння, результат цього говоріння; втілення, реалізація мови як системи; манера говорити: *У кожній мові слова здебільшого багатозначні... Уживання ж конкретного слова в **мовленні** пов'язане звичайно з використанням лише одного із властивих йому значень* (СУЛМ, IV, 17); *Діжа, здається, наближався вже до кінця свого викладу. Не дбав про те, слухають його чи ні. Знаходив приємність у самому процесі **мовлення*** (Загреб., IV, 361).
У спол.: ***м.** чітке, розвинуте, багате, бідне, культурне, (не)грамотне, (не)правильне, вільне; дитини, іноземця, німця, киянина; процес, психологія, розвиток, темп, чистота, правильність, культура, дар, порушення **м.**; помилки в **м.**; **м.** розвивати, виправляти.*

2. Те саме, що стиль мови: *Основний тон ділового **мовлення** — нейтральний. Для нього не типове використання засобів образності, висловлювання особистих почуттів тощо* (НС, 1975, № 9, 45); *Впроваджуються автоматизовані системи проводового **мовлення*** (УРЕ, IV, 246).
У спол.: ***м.** усне, писемне, літературне, народне, монологічне, діалогічне, сценічне, декламаційне, телевізійне, ділове, регулярне; тип, стилі, жанри, стилістика **м.***

МО́ВНИЙ, а, е. У спол.: ***м.** надбання, практика, дійсність, реальність, сучасність, будівництво, теорія, звучання, система, норма, режим, явище, одиниця, знак, фігура, чуття, аналіз, недоліки.*

МОВЛЕННЄ́ВИЙ, а, е (лінгв.). У спол.: ***м.** практика, процес, фактори, риси, відмінності.*

МОДЕРНИЙ // МОДЕРНІСТСЬКИЙ

Спільний корінь **модерн-**; розрізняються суфіксами **-іст/ськ-**.

МОДЕ́РНИЙ, а, е. Новітній, сучасний: *З позицій нашого найголовнішого читача... поезія Василя Симоненка виграє в порівнянні з найвишуканішими і найзграбнішими віршами, що родяться з глибокого знання сучасної **модерної** літератури і з неуваги до сучасного життя* (Павличко, 151).
У спол.: ***м.** література, поезія, музика, будівля, покрій сукні.*

МОДЕРНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Який стосується модерніста і модернізму як занепадницької течії у буржуазному мистецтві та літературі: *Мамонтов невдовзі відійшов від своїх давніх **модерністських** позицій, зрікся й надмірної абстрагованої умовності* (Смолич, VI, 753); *...Ідеологи авангардизму обома руками схопилися за інші **модерністські** напрями, в тому числі за мистецтво «нової реальності»* (ОМ, 1984, № 1, 27).
У спол.: ***м.** позиції, напрям, концепція, музика.*

МОЛОДЕЦЬКИЙ // МОЛОДЕЧИЙ

Спільний корінь **молод-**; розрізняються суфіксами **-ець/к-, -еч-**.

МОЛОДЕ́ЦЬКИЙ, а, е. Який характеризує нестримну сміливість, хоробрість, завзяття: *За густим вишняком почувся зухвалий **молодецький** свист* (Кол., 126).
У спол.: ***м.** вигляд, постать, свист.*

МОЛОДЕ́ЧИЙ, а, е. Властивий молодій людині: *Слухаючи голос* ***молодечий*** [Олега Кошового], *що гримів і кликав до зорі, розправляли трудівники плечі* (Сос., VII, 260); *Це пригнічувало мене, підрізало мій* ***молодечий*** *ентузіазм* (Смолич, VI, 746); ... *Надаремно ми перервали Людоччине* ***молодече*** *захоплення. Він усе ж не поганий хлопець був* (Ле, VII, 368).
У спол.: ***м.*** *груди, плечі, очі, голос, запальність, ентузіазм, настійливість, захоплення.*

МОНОПОЛІСТИЧНИЙ // МОНОПОЛЬНИЙ

Спільний корінь **монопол(ь)-**; розрізняються суфіксами **-іст/ичн-, -н-.**

МОНОПОЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Який стосується монополії як великого капіталістичного об'єднання, що виникло на грунті концентрації виробництва й капіталу: *Поступками і подачками* ***монополістичний*** *капітал намагається відвернути робітників від класової боротьби, розширити і зміцнити соціальну базу свого панування* (КУ, 1970, № 1, 80).
У спол.: ***м.*** *капітал, союз, об'єднання, капіталізм, буржуазія, структура господарства, концентрація, протекціонізм.*

МОНОПО́ЛЬНИЙ, а, е. Який стосується монополії як виключного права в капіталістичному світі на володіння будь-чим і панування в певній галузі діяльності: ***Монопольні*** *ціни в системі ринкових цін сучасного капіталізму посідають домінуюче місце* (Політек., 404).
У спол.: ***м.*** *становище, право, прибуток, надприбуток, рента, ціни, інфляція.*

МОРФЕМНИЙ // МОРФОЛОГІЧНИЙ

Спільний корінь **морф-**; розрізняються морфемами **-ем/н-, -о/лог/ічн-.**

МОРФЕ́МНИЙ, а, е (лінгв.). Який стосується морфеми — найменшої значущої частини слова, під якою розуміють корінь, префікс, суфікс, закінчення: *Закінчення, як правило, завершує* ***морфемний*** *склад слова* (СУЛМ, II, 21); *...Англійські власні назви можуть бути використані на* ***морфемному*** *рівні для словотвору поза межами англійської мови* (Мовозн., 1981, № 2, 89).
У спол.: ***м.*** *склад, будова слова, рівень, структура, членування, значення, аналіз, оточення.*

МОРФОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е (лінгв.). Який стосується морфології — розділу граматики, що вивчає форму слова: *До складу* ***морфологічних*** *категорій сучасної української літературної мови належать такі: роду, числа, відмінка, ступенів порівняння, перехідності // неперехідності, особи, часу, способу, виду, стану* (СУЛМ, II, 13).
У спол.: ***м.*** *рівень мови, структура, система, категорія, показник, ознака, класифікація, значення, форма, аналіз, спосіб словотвору.*

МУЗИКАЛЬНИЙ // МУЗИЧНИЙ

Спільний корінь **музик(ч)-**; розрізняються суфіксами **-альн-, -н-.**

МУЗИКА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Обдарований здатністю тонко сприймати музику, відчувати музичні твори, виконувати їх: *Ясна річ, пісні,— під звуки яких зростав і формувався Шевченко, бувши, до речі, дуже* ***музикальною*** *людиною і чудовим співаком,— були одним з головних джерел його... натхнення* (Рильський, X, 143); ...[Захар] *потис довгі, трохи ніби пересохлі* ***музикальні*** *пальці піаніста* (Ле, VII, 467).
У спол.: ***м.*** *людина, дитина, хлопець, дівчина, родина, сім'я, тріо, народ, вухо, слух, пальці, птах, душа.*

2. Мелодійний, приємний звучанням: *Поезія П. Тичини не просто* ***музикальна*** *— вона сама музика* (Мовозн., 1982, № 6, 49).
У спол.: ***м.*** *твір, мова, вірш, голос;* ***м.*** *бути, виявитися.*

МУЗИЧНИЙ, а, е. Який стосується музики як виду мистецтва: *Радянське багатонаціональне* ***музичне*** *мистецтво створене талантом представників різних народів, і всі народи мають рівне право називати його своїм* (КУ, 1982, № 12, 83); *Головна мета* ***музичного*** *виховання — виховати не музикантів, а людей* (Сухомл., 259).
У спол.: ***м.*** *мистецтво, творчість, форма, система, інструмент, твір, образ, драма, комедія, фільм, вечір, відділ програми, вікторина, репертуар, передача, програма, номер, редакція, супровід, мотив, виховання, освіта, мислення, смаки, характеристика дійової особи, студія, школа, училище, технікум, гурток, ансамбль, магазин, кіоск, салон, видавництво, журнал, культура, життя, подія, стихія, обдарування, знання, керівник, критик, товариство, громадськість, колектив.*

Н

НАВЧАЛЬНИЙ // ПОВЧАЛЬНИЙ

Спільні корінь **-вч-**, суфікси **-а/льн-**; розрізняються префіксами **на-**, **по-**.

НАВЧАЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний з процесом навчання: *Для того, щоб перекази давали* ***навчальний*** *ефект, учителеві треба знати їх різновиди...* (УМЛШ, 1981, № 5, 43); *Вчителька продумує... як краще поєднати* ***навчальні*** *і виховні завдання* (ЗНІ, 1984, № 8, 4).
У спол.: ***н.*** *заклад, установа, процес, метод, мета, програма, план, завдання, предмет, ефект, урок, переказ, посібник, машина, кіно, майстерня, кабінет, аудиторія, корабель, політ, гвинтівка, стрільба.* △ **Н. рік** — період від початку занять до літніх канікул у навчальних закладах.

ПОВЧАЛЬНИЙ, а, е. Який навчає, дає корисні поради, служить уроком: *Помилки справжніх талантів, як відомо, більш* ***повчальні*** *для учнів, ніж здобуті ними непохитні істини* (Фр., XVI, 166); *Ця історія не тільки смішна, а й* ***повчальна*** (Сусп., 195); *Якщо говорити про історію, то вся вона — справжній підручник життя для молоді. І почесне завдання наставника — здобувати з неї* ***повчальні*** *політичні і моральні уроки* (КУ, 1981, № 8, 34).
У спол.: ***п.*** *досвід, розповідь, промова, виступ, притча, афоризм, байка, оповідання, факт, приклад, фільм, книга.*

НАГОДА // ПРИГОДА

Спільний корінь **-год-**; розрізняються префіксами **на-**, **при-**.

НАГОДА, и, *ж.* Зручні для здійснення чого-небудь обставини, слушний момент: *Я бажав би при тій* ***нагоді*** [з'їзд славістів] *вибратися на пару місяців на студії в Росії...* (Фр., XX, 602); *Кар дав розпорядження розводити пари, щоб бути готовим скористатись з першої* ***нагоди*** *й вискочити з крижаної пастки* (Трубл., II, 272); *...В такий день усі люди мали* ***нагоду*** *вийти на сільський майдан, зібратися до гурту* (Збан., Кують, 170).
У спол.: ***н.*** *перша, зручна, відповідна, добра, хороша, вимріяна; з* ***н.*** *ювілею, дня народження, свят; з* ***н.*** *заговорити, сказати, звернутися;* ***н.*** *чекати, не поминути;* ***н.*** *мати, шукати, знайти, використовувати; з* ***н.*** *скористатися, з* ***н.*** *чогось привітати.* △ **При н.** — в слушний (зручний) час.

ПРИГОДА, и, *ж.* 1. Те, що трапилось (здебільшого непередбачене, несподіване); подія, випадок: *Коли ж у дорозі спіткає вас лиха* ***пригода*** *й мені не вдасться побачити своїх коней, нехай буде це моїм внеском на ваше діло...* (Смолич, VI, 69); *В комендатурі сполошилися, коли почули про* ***пригоду*** *біля лісу* (Головко, III, 520); *Ходив собі Вовчик-братик по лісі, ходив, та й надибала його тяжкая* ***пригода*** (Фр., IV, 54).
У спол.: ***п.*** *тяжка, лиха, нічна.* △ **Стати у п.** — згодитися до чогось, допомогти комусь.

2 (перев. мн.). Події, які трапляються під час подорожей, мандрівок: *Група Веселовського без **пригод** вислизнула з міста і перебралась в Заворсклянські ліси* (Гончар, II, 134); *Петро Антонович почав оповідати свої мисливські **пригоди*** (М. Ол., I, 19); *Він* [Борис] *розповів... зміст поеми* [Одіссеї], *дитячим звичаєм підносячи більше чудесні та фантастичні **пригоди**, а поминаючи побутові картини* (Фр., III, 34).
У спол.: ***п.** веселі, чудесні, романтичні, воєнні, мисливські; **п.** в дорозі, розповідати про **п.***

НАЖИВА // ПОЖИВА

Спільні корінь **-жи-**, суфікс **-в-**; розрізняються префіксами **на-**, **по-**.

НАЖИ́ВА, и, *ж.* 1. Нетрудове збагачення, нагромадження матеріальних цінностей: *Грабовський викриває реакційність духівництва, показує, як у погоні за **наживою** та владою воно продавало інтереси народу* (КУ, 1964, № 8, 76); *...Хутір Головатого був до певної міри для місцевих панів зразком, а для нього самого джерелом повного достатку і, ніде правди діти, **наживи*** (Добр., 190).
У спол.: ***н.** легка, незаконна, хижацька, куркульська, імперіалістична; **н.** маєтку, грошей; ради **н.**, джерело **н.**; не гребувати **наживою**; погоня за **н.***

2. Почеплена на гачок чи іншу снасть принада для ловіння риби, птахів, звірів; наживка: *У деяких риболовних знаряддях як принаду використовують **наживу**.*
У спол.: ***н.** для риби, для птахів; з м'яса, з черв'ячків; **н.** чіпляти.*

ПОЖИ́ВА, и, *ж.* 1. Те, що живить організм, забезпечує його життєдіяльність: *Явдоха почувала, що слабне... Ягоди не давали достатньої **поживи*** (Донч., III, 109); *Серединою вулиці тяглися вози з дровами, з мішками бульби, з хлібом і іншою **поживою*** (Фр., I, 81).
У спол.: ***п.** багата, бідна, головна, достатня; **п.** для хворого; **п.** знаходити, давати.* △ **На п.** — для їжі, споживання.

2. Здобич: *Ще двоє* [чоловіків] *вешталися з кутка в куток, обмацуючи пильним оком кожну людину, як ярмаркові злодії, що шукають легкої **поживи*** (Тулуб, В степу, 26).
У спол.: ***п.** легка, близька; **п.** здобувати.*

3 (перен.). Те, що є матеріалом для певної діяльності, джерелом чого-небудь: *Всі казки цікаві і дають **поживу** розумові, коли вони є оригінальні* (Досв., 14).
У спол.: ***п.** духовна; для душі, для розуму, для серця.* △ **Давати п.** — сприяти виникненню, поширенню, розвиткові чого-небудь.

НА ПРОТЯЗІ // ПРОТЯГОМ

Спільний корінь **протяг(з)-**; етимологічно — різні форми одного слова.

НА ПРО́ТЯЗІ, *прийм.* **на** з *ім.* **протяг** у зн. різкий струмінь повітря, що продуває: *Лазаревський щиро заздрив молодшому писарчуку Сьопці, який сидить **на протязі** біля дверей в синій ситцевій сорочці і тяжко зітхає* (Тулуб, В степу, 24).
У спол.: *стояти, сидіти на **п.**; на **п.** продуло, холодно.*

ПРО́ТЯГОМ, *прийм. з род.* Уживається при позначенні часу тривання, існування якої-небудь дії, процесу: *Багато важливих ініціатив, з якими Радянський Союз і його союзники виступили **протягом** минулого п'ятиріччя, були схвалені рішенням ООН* (КУ, 1981, № 4, 24); *Над «Енеїдою» Котляревський працював **протягом** 27 років* (УМЛШ, 1984, № 11, 13).
У спол.: ***п.** хвилини, години, дня, доби, року, п'ятирічки, зміни, уроку, лекції, чергування.*

НАРОДНИЙ // НАРОДНИЦЬКИЙ

Спільні корінь **народ-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксом **-иць/к-**.

НАРО́ДНИЙ, а, е. 1. Який створений народом, належить йому: *Багато винятково теплих і хороших слів сказано і написано про українську* ***народну*** *поетичну творчість...* (Рильський, IX, 188); *Нині економія, дбайливе ставлення до* ***народного*** *добра — це питання реальності наших планів* (КУ, 1982, № 12, 19); *...Автор* [Боровиковський] *виразнісінько вказує джерело своїх віршувань: се* ***народні*** *усні оповідання* (Фр., XVII, 281).
У спол.: ***н.*** *господарство, мистецтво, творчість, словесність, музика, пісня, дума, казка, легенда, повір'я, звичай, обряд, свято, збори, віче, мудрість, вислів, приказка, приповідка, говори, багатство, мова, символ, промисел, одяг, убрання, вибір, засоби, ліки, поет, умілець, маси, месники, воля, будова.* △ **Н. демократія** — одна з форм диктатури пролетаріату, яка виникла після другої світової війни; **н. етимологія** — переосмислення запозичених слів за їх подібністю до слів рідної мови; **н. медицина** — народні засоби лікування хвороб.

2. Який тісно пов'язаний з народом, відповідає його світоглядові, культурі: *Великі* ***народні*** *поети промовляють за свій народ, говорять від його імені* (Рильський, X, 143); *Твори* ***народних*** *піснярів, казкарів тощо сприймалися трудящими лише тоді, коли вони виражали у високохудожній формі ідеї і настрої всього народу* (НТЕ, 1962, № 2, 9).
У спол.: ***н.*** *інтелігенція, театр, хор, характер, мотиви, стиль.* △ **Н. артист СРСР, н. художник СРСР, н. архітектор СРСР, н. учитель СРСР** — вище почесне звання артиста, художника, архітектора, учителя в СРСР (**н. учитель** в дореволюційний час — учитель сільської школи); **н. суд** — в СРСР судовий орган першої інстанції.

НАРО́ДНИЦЬКИЙ, а, е. Який стосується народництва — суспільно-політичного руху дрібнобуржуазної інтелігенції Росії в пореформений період, який ідеалізував селянську общину і заперечував керівну роль робітничого класу в революції: *Залишили слід в історії* ***народницькі*** *гуртки «Київська комуна», «Південні бунтарі», які мали тісні зв'язки з підпільними організаціями інших міст Росії* (КУ, 1980, № 12, 81); *Всі* ***народницькі*** *партії, аж до с.-р., завжди були дрібнобуржуазні...* (Ленін, 31, 152).
У спол.: ***н.*** *рух, партія, гурток, інтелігенція, література.*

НАСЕЛЕННЯ // ПОСЕЛЕННЯ

Спільні корінь **-сел-**, суфікс **-енн(я)**; розрізняються префіксами **на-, по-**.

НАСЕ́ЛЕННЯ, я, *с.* Жителі якої-небудь місцевості як ціле: *Частину хліба взяли собі, решту роздали* ***населенню*** (Шиян, II, 516); *Реальні доходи* ***населення*** *за останні три п'ятирічки майже подвоїлися* (Сусп., 256); *В місті Джексон* [США]... *негритянське* ***населення*** *становить 47 процентів, однак ще жоден негр не обирався на будь-яку муніципальну посаду* (КУ, 1982, № 5, 72).
У спол.: ***н.*** *мирне, цивільне, місцеве, міське, корінне, працездатне, головне, жіноче; земної кулі, держави, краю, області, міста, району; запити, вимоги, інтереси, зайнятість, обслуговування, приріст, чисельність, зменшення, збільшення, густота, частина* ***н.;*** *продаж* ***н.;*** *звернення до* ***н.;*** *робота з* ***н.;*** *поширення чогось серед* ***н.; н.*** *обслуговувати, повідомляти, закликати, організовувати, вітати; в* ***н.*** *купувати; від* ***н.*** *вимагати, до* ***н.*** *звертатися.*

ПОСЕ́ЛЕННЯ, я, *с.* Місце осілого життя людей: ***Поселення*** *у племен трипільської культури складалися з великих глинобитних будинків* (УРЕ, IX, 26).
У спол.: ***п.*** *укріплене, господарське; постійні, сучасні, найдавніші; козаків, колоністів; форма, тип, частини* ***п.;*** *місце під* ***п.; п.*** *реконструювати, оглядати.* △ **Військові п.** (іст.) — особлива організація війська, запроваджена за Олександра I: всі місцеві селяни — чоловіки від 18 до 45 років ставали

довічними солдатами і були зобов'язані, крім сільськогосподарських робіт, виконувати різні військові повинності; **довічне п.** — у дореволюційній Росії заслання у віддалену місцевість (засіб покарання).

НАСІННЄВИЙ // НАСІННИЙ // НАСІННИЦЬКИЙ

Спільні корінь **насін-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-єв-**, **-иць/к-**. Перші два слова в окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

НАСІННЄВИЙ, а, е. 1. Який властивий насінині: *Зовні насінина вкрита **насіннєвою** шкіркою, на поверхні якої часто є різні вирости, волоски* (УРЕ, VII, 249).
У спол.: *н. шкірка, оболонка.*

2 (перев. розм.). Те саме, що **насінний:** *Біля **насіннєвої** ділянки стоїть гурт прибулих колгоспників* (Головко, V, 131); *У перший день молотьби від молотарки привезли перші дванадцять центнерів **насіннєвої** озимої пшениці* (Автом., I, 645).
У спол.: *н. картопля, пшениця, ділянка.*

НАСІННИЙ, а, е. Який призначений для сівби, садіння; в якому є насіння, який утворює його: *Від **насінних** папоротей походять голонасінні рослини* (Бот., 221); *Зберігають **насінну** картоплю в буртах...* (ХлУ, 1972, № 6, 25); *Бадилля на **насінних** ділянках за 5—7 днів до збирання врожаю знищують* (УСЕ, II, 463).
У спол.: *н. фонд, матеріал, рослини, картопля, яблуня, слива, персик, плоди, ніжка, зачаток, стебла, камера; н. якості картопля; н. контроль; н. державна інспекція.*

НАСІННИЦЬКИЙ, а, е. Пов'язаний з вирощуванням насінних рослин для одержання сортового насіння: *Понад 2500 центнерів насіння червоної конюшини прислали хліборобам Прикарпаття **насінницькі** господарства ЧССР* (РУ, 26.01 1971).
У спол.: *н. справа, робота, господарство, радгосп, бригада, ланка.*

НАСТАНОВА // ПОСТАНОВА // ПОСТАНОВКА // УСТАНОВКА

Спільні корінь **-стан-**, суфікс **-ов;** розрізняються префіксами **на-**, **по-**, **у-**, суфіксом **-к-**.

НАСТАНОВА, и, *ж.* Вказівка або порада діяти певним чином: — *Ноги не поколи,— чую його* [діда] ***настанову.**— Летиш, мов заєць переляканий* (Сим., 300); *У радянському суспільстві реально здійснені високі ідеали і **настанови** марксистсько-ленінського вчення в національному питанні* (СУЛМ, I, 14).
У спол.: *н. партійна, ідеологічна, офіційна; з'їзду, партії, політики, батьків, вихователів, старших; актуальність н.; н. давати, виконувати.*

ПОСТАНОВА, и, *ж.* Розпорядження, акт органів державної влади, ухвала якогось колективу: *...Машини сигналили їм, порушуючи **постанову** міськради про заборону звукових сигналів* (Загреб., II, 367); *Секретар з полегкістю записав **постанову** в протокол і потім зробив виписку* (Мик., II, 50).
У спол.: *п. офіційна, урядова; Центрального Комітету, з'їзду, уряду, суду, засідання, зборів, бюро; п. видати, прийняти, виконувати, порушувати; проект п.; записати в протокол п.*

ПОСТАНОВКА, и. *ж.* 1 (тільки одн.). Організація якоїсь діяльності; спосіб трактування, висвітлення певного явища, проблем: *Ми* [лікарі] *подорожуємо тут з науковою метою, відряджені нашим урядом вивчати по країнах Сходу **постановку** кліматичного лікування* (Смолич, VI, 264); *В них* [у новій редакції Програми КПРС, у Статуті партії] — *не тільки оцінка пройденого, **постановка** назрілих завдань, а й погляд у майбутнє* (Політ. доп. XXVII з'їздові КПРС, 3).

У с п о л.: *п.* ***творча, зразкова, новаторська, загальна, традиційна, незадовільна, принципова;*** *проблеми, питання, справи, навчання, ідейно-виховної роботи; рівень* ***п.***

2 (театр.). Здійснення вистави на сцені театру: *Великою сміливістю... реакційні кола тодішнього суспільства вважали* ***постановку*** *українською мовою «Ревізора», яку театр Садовського здійснив 1907 року* (Рильський, X, 374); *Пізніше він* [Мамонтов] *здійснив чимало* ***постановок*** *по інших театрах, зокрема в другому українському театрі в Харкові* (Смолич, VI, 753).
У с п о л.: ***п.*** *твору, п'єси, драми, опери, балету;* ***п.*** *здійснювати; грати роль у* ***п.***

УСТАНОВКА, и, *ж.* 1. Пристрій, механізм, який допомагає виконувати певну роботу: *Ця різниця показує зниження собівартості молока, зумовлене капітальними затратами на доїльну* ***установку*** (УСЕ, П, 102); *Проте сміливі ідеї завжди стимулювали створення необхідних для їх перевірки нових експериментальних* ***установок*** (ЗП, 1984, № 5, 5).
У с п о л.: ***у.*** *механічна, бурова, вітрова, дощова, продувальна.*

2 (псих.). Стан готовності до певної активності, спрямованої на задоволення тієї чи іншої потреби: *У психіатрії описуються різні вияви* ***установки*** *як стану готовності до реагування* (ПС., 199).
У с п о л.: ***у.*** *цільова, фіксована, нервова, соціальна; свідомості, особистості; теорія* ***у.***

НАСТІЙЛИВИЙ // НАСТІЙНИЙ

Спільний корінь **-стій-**; розрізняються суфіксами **-лив-**, **-н-**. Похідні пароніми н а с т і й л и в о // н а с т і й н о. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

НАСТІЙЛИВИЙ, а, е. Наполегливий, завзятий, непохитний у прагненні до чогось: *Командири й товариші вважали Уралова людиною впертою, вольовою,* ***настійливою...*** (Гончар, IV, 245); *Прозвучав* ***настійливий*** *дзвінок* (Канюка, 112).
У с п о л.: ***н.*** *людина, хлопець, учениця, запитання, вимога, прохання, умовляння;* ***н.*** *бути, стати, зробитися.*

НАСТІЙНИЙ, а, е. 1. Дуже потрібний, невідкладний: *Відчувається* ***настійна*** *потреба в білорусько-українському словнику, необхідність спеціального курсу білоруської мови на філологічних факультетах наших університетів* (Мовозн., 1969, № 1, 20).
У с п о л.: ***н.*** *потреба, турботи, вимога, необхідність, завдання.*

2. Те саме, що **настійливий** (поєднується перев. з ім. з абстрактним зн.): *Максим прожив у Чернігові тиждень і, незважаючи на* ***настійні*** *умовляння матері пробути ще, став збиратися в дорогу* (Рибак, IV, 117); *...Моє становище в театрі Франка, якого я за* ***настійними*** *вимогами Блакитного не залишав, стало якесь двозначне* (Смолич, VI, 751).
У с п о л.: ***н.*** *прохання, умовляння, цікавість, інтонації.*

НАСТІЙЛИВО, *присл.* У с п о л.: ***н.*** *просити, домагатися, набридати, вимагати.*

НАСТІЙНО, *присл.* У с п о л.: ***н.*** *вимагати, стукати, шукати.*

НАСТІЛЬНИЙ // НАСТІННИЙ

Корені **-стіль-** (від *стіл*), **-стін-** (від *стіна*), спільний префікс **на-**; розрізняються кореневими приголосними **ль, н.**

НАСТІЛЬНИЙ, а, е. 1. Який розміщується на столі, призначений для цього: *Богдан засвітив* ***настільну*** *лампу, затулив газетою, щоб світло не било хворому в очі, взяв стілець і сів до ліжка* (Ткач, У нас в гурт., 9); *На центральному стадіоні водночас можуть тренуватися футболісти, легкоатлети, баскетболісти, волейболісти, тенісисти, гравці у бадмінтон і* ***настільний*** *теніс* (ЗП, 1974, № 2, 28).

У с п о л.: ***н.*** *лампа, годинник, апарат, скло, телефон, календар, теніс, пам'ятна медаль.*

2. Який постійно використовується, завжди потрібний: *Відтоді, впродовж багатьох років книга ця* [«Кобзар»] *буде* ***настільною*** *книгою кожного українця* (Гончар, VI, 438); *Бєлінський, Добролюбов, пізніше й Писарєв були серед* ***настільних*** *книг у нас, гімназистів-старшокласників...* (Смолич, VI, 761).
У с п о л.: ***н.*** *книга, підручник, посібник, словник.*

НАСТІННИЙ, а, е. Який вивішується або малюється на стіні, призначений для цього: *Санднер поклав трубку і, не дивлячись на Ролінга, який випрунчився перед столом, пройшов до* ***настінної*** *карти Києва* (Канюка, 173); *Запорізька народна творчість втілювалася не лише в художньому слові і в музиці. Вона відбилася в різьбленні по дереву,* ***настінному*** *розписі, в оздобленні зброї та речей хатнього вжитку* (НТЕ, 1966, № 1, 47).
У с п о л.: ***н.*** *годинник, календар, карта, розпис, живопис, малюнки, фрески, панно.*

НАСТУПАЛЬНИЙ // НАСТУПНИЙ

Спільні корінь **-ступ-**, префікс **на-**; розрізняються суфіксами **-а/льн-, -н-**. Похідні пароніми н а с т у п а л ь н і с т ь // н а с т у п н і с т ь.

НАСТУПАЛЬНИЙ, а, е. Який означає інтенсивні дії для досягнення бажаних результатів; протилежне оборонному: *Однією з важливих особливостей радянської публіцистики є її активна політична спрямованість,* ***наступальний*** *характер* (КУ, 1981, № 10, 53); *Другого бойового ордена він удостоєний за мужність, проявлену в одному з боїв під час Ясо-Кишинівської* ***наступальної*** *операції* (РУ, 4. 11 1984); *Тут точилися страшні бійки між поділеною надвоє сільською дітворою, яка за роки розрухи і громадянської війни навчилася провадити справжні* ***наступальні*** *й оборонні бої* (Чаб., I, 181).
У с п о л.: ***н.*** *бої, операції, дії, боротьба, рух, засіб, зброя, пропаганда, публіцистика, критика, полеміка, поезія, розмова, характер, цілі.*

НАСТУПНИЙ, а, е. Який настає, з'являється слідом за кимсь, чимсь; найближчий у часі чи просторі: ***Наступного*** *дня Блаженко з Хаєцьким звідкись привели Чернишеві коника* (Гончар, I, 127); *Звістка про* ***наступний*** *концерт викликала пожвавлення* (М. Ол., I, 85).
У с п о л.: ***н.*** *день, рік, літа, п'ятирічка, візит, вибори, з'їзд, пленум, зустріч, покоління, матч;* ***н.*** *дня, року, разу.*

НАСТУПАЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* У с п о л.: ***н.*** *бойова, рішуча; критика, публіциста.*

НАСТУПНІСТЬ, ності, *ж.* У с п о л.: ***н.*** *(не)повна; навчально-виховна; у політиці, у партійній освіті, між класами.*

НАТУРАЛІСТИЧНИЙ // НАТУРАЛЬНИЙ

Спільні корінь **натур-**, суфікс **-ал(ь)-**; розрізняються суфіксами **-іст/ичн-, -н-**.

НАТУРАЛІСТИЧНИЙ, а, е. 1. Який стосується натуралізму — напряму у буржуазному мистецтві і літературі, який з фотографічною точністю відображає поодинокі явища життя, ігнорує художнє узагальнення: *...Ніколи я до* ***натуралістичної*** *школи і не належав і завдання мистецтва вважаю зовсім не в тому, щоб копіювати життя* (Головко, II, 196).
У с п о л.: ***н.*** *школа, спосіб зображення дійсності.*

2. Який копіює дійсність без узагальнення зображуваного: *Окремі моменти революційної боротьби в тилу у білих чергуються з неоригінальними малюнками великого міста: романтичний пейзаж і претензійні, часом* ***натуралістичні*** *описи міста* (Сміл., IV, 395); *Закидали часом Котляревському і деякі гостро* ***натуралістичні*** *риси* (Рильський, IX, 256).
У с п о л.: ***н.*** *копіювання, зображення, опис, риси, тенденції, достовірність, точність.*

НАТУРАЛЬНИЙ, а, е. 1. Природного походження; протилежний штучному: *Аромат* ***натуральної*** *кави нагадує Безбородькові добрі дні його раннього дитинства...* (Вільде, II, 11); *Як* ***натуральні,*** *так і штучні сиропи зберігаються в закритому посуді при низькій температурі* (Укр. страви, 298); *Величезний басейн річки Амазонки вкритий непрохідним тропічним лісом, у якому з рослини гевея збирають* ***натуральний*** *каучук* (ХлУ, 1968, № 10, 42).
У с п о л.: ***н.*** *сік, кава, сироп, каучук, шовк, консерви.*

2. Непідроблений, звичайний, природний, невдаваний: *Гра* [П. Саксаганського] *була така* ***натуральна,*** *що навіть забувалося, що це гра* (Рильський, X, 378); *Між ними* [портретами] *пишалась в* ***натуральну*** *величину дівчина з романтично розпущеним по плечах волоссям* (Вільде, I, 541); *Лопатка* [передня нога] *і грудинка використовуються для засмажування в* ***натуральному*** *вигляді...* (Укр. страви, 150).
У с п о л.: ***н.*** *вигляд, розмір, величина, тон, репліка, цікавість; в* ***н.*** *вигляді, бути* ***н.*** *з людьми.*

3. Який виражається натурою (товарами, продуктами) як платіжним засобом: *Чим далі йде занепад* ***натурального*** *господарства і середнього селянства, тим сильніше відробітки повинні відтіснятися капіталізмом* (Ленін, 3, 193); *Селяни полювали на бобрів, куниць і білок насамперед для сплати* ***натуральних*** *данин феодалам і податків державі, а також для продажу* (Іст. УРСР, I, кн. 2, 47).
У с п о л.: ***н.*** *форма господарювання, характер господарства, оплата, доходи колгоспників.* △ **Н. господарство** — господарство, яке виробляє продукти для власного споживання, а не для обміну на ринку; **н. податок** — податок, що сплачується натурою — товарами, продуктами.

НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ // НАЦІОНАЛЬНИЙ

Спільна основа **націонал(ь)-**; розрізняються суфіксами **-іст/ичн-, -н-.**

НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ, а, е. Який стосується націоналізму — реакційної буржуазної ідеології й політики в галузі національних відносин: *Редактор* ***націоналістичної*** *газети люто грюкнув дверима* (Канюка, 107); *Все своє життя Франко писав про Шевченка, популяризував його творчість, захищав її від* ***націоналістичних*** *і клерикальних фальсифікаторів* (Вітч., 1969, № 3, 164).
У с п о л.: ***н.*** *ідеологія, концепція, методологія, тенденції, ідеї, лозунг, контрреволюція, буржуазія, верхівка, партія, центр, кола, критик, письменник, вигнанці, сили, набрід, підступ, пересуди, перекручення, історіографія, преса, газета.*

НАЦІОНАЛЬНИЙ, а, е. 1. Який стосується нації, властивий їй; виражає її характерні особливості: *Вона* [Радянська держава] *організувалась на добровільних началах, на основі збереження* ***національного*** *суверенітету кожної радянської республіки, що ввійшла в СРСР* (Іст. КПРС, 299); *Близько 50 мільйонів американців (негрів, пуерторіканців, американців мексіканського походження, індійців, вихідців з тихоокеанських районів Азії), тобто більше чверті усього населення США, страждають від расового і* ***національного*** *гноблення* (КУ, 1982, № 5, 71); *...Він* [Вернер] *надає цьому рідному танцю і, зокрема, своєму* ***національному*** *костюму... особливого значення* (Тулуб, В степу, 313).
У с п о л.: ***н.*** *політика, питання, рух, інтереси, відносини, права, межі, рівноправність, гніт, єдність, суверенітет, самовизначення, самосвідомість, класики, художники, інтелігенція, збори, культура, мистецтво, театр, танець, дух, звичаї, традиції, характер, приналежність, відродження, самобутність, почуття, обмеженість, костюм, страва, вид спорту; глибоко, справді* ***н.*** △ **Н. мова** — мова нації, що склалася на грунті мови народності, з якої розвинулася дана нація, сформувавшись, закріпилася в літературі і стала літературною мовою нації; **н. меншість** — національ-

ність, яка за чисельністю становить меншість порівняно з основною масою населення країни.

2. Державний: *На початок 1980 року обсяг **національного** багатства СРСР досяг колосальної величини — понад 2,5 трильйона карбованців* (КУ, 1981, № 1, 14).

У с п о л.: ***н.** гімн, армія, єдиний фронт, економіка, валюта, банк, багатство, ринок, академія, агентство, компанії, музеї.* △ **Н. доход** — вся знову створена вартість у сфері матеріального виробництва за певний відрізок часу (звичайно — за рік); частина сукупного суспільного продукту, що лишається після заміщення спожитих засобів виробництва.

НИЗИННИЙ // НИЗОВИЙ

Спільний корінь **низ-;** розрізняються суфіксами **-ин/н-, -ов-.** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

НИЗИ́ННИЙ, а, е. Нижчий від оточуючих земель; який знаходиться, живе на низині: *Санаторій побудували в закарпатському **низинному** селі; ...Над альпійськими луками раптом з'являлись хмари звичайної **низинної** сарани* (Смолич, V, 474).

У с п о л.: ***н.** місцевість, край, землі, район, узлісся, село, Забужжя, ріки, флора, фауна, сарана, рослина, квітка.*

НИЗОВИ́Й, а́, е́. 1 (про вітер). Який дме низом або знизу, переважно від води; той, що перебуває у пониззі річки: *Від Дніпра ледь повівав теплий **низовий** вітер* (Скл., IV, 9); *За ці кілька днів «уповноважений» підрядчика Мирон Федченко, як у казці, опинився аж на **низовому** Приураллі, в місті Ілек* (Ле, VII, 581).

У с п о л.: ***н.** вітер.* △ **Н. козацтво, н. військо** (іст.) — запорізькі козаки, що жили в пониззі Дніпра.

2. Те саме, що **низи́нний:** *Ще раз глянули ми знизу на верх Шевченкової гори... і поїхали **низовою** дорогою в Канів* (Н.-Лев., II, 387).

У с п о л.: ***н.** дорога, шлях, луги, ліси, долина, Херсонщина.*

3. Який зв'язаний з широкими народними масами, обслуговує їх; *Богодистий працював у столиці, а він — на **низовій** партійній роботі* (Цюпа, Краяни, 210); *Збільшення кількості комуністів, постійне вдосконалення структури **низових** ланок дає змогу охопити партійним впливом усі вирішальні ділянки промислового і сільськогосподарського виробництва* (КУ, 1982, № 9, 43—44); *Він* [Харкевич] *аж ніяк не скидався ні на столичного начальника... ні на **низового** працівника, що поспішав у щойно визволений район* (Голов., III, 10).

У с п о л.: ***н.** організація, осередок, ланка, робота, преса, працівник.*

НОРМА // НОРМАТИВ

Спільний корінь **норм-;** розрізняються суфіксом **-атив.** Мають різний рід. Похідні пароніми н о р м о в а н и й // н о р м а т и в н и й.

НО́РМА, и, *ж.* 1. Установлена чи узвичаєна міра, розмір чого-небудь; правило, закон: *Добова **норма** дров давно вже спалена...* (Гончар, III, 118); *Я сам розробив план, щоб різко повернути колгосп, підняти трудову дисципліну, збільшити **норми** виробітку* (Корн., II, 221); *Літературна мова — це мова нормативна, тобто така, що має свої загальнообов'язкові, єдині **норми** в правописі, граматиці, слововживанні* (СУЛМ, I, 38).

У с п о л.: ***н.** денна, змінна, добова, квартальна, прийнята, галузева, підвищена, занижена, моральна, етична, правова, мовна, орфографічна, граматична; виробітку, випуску, опадів, поведінки, моралі, партійного життя; виконання, перегляд, підвищення, зміна, порушення **н.**, відхилення від **н.**, згідно з **н.**, понад **н.**; **н.** ввести, виконувати, встановлювати, засвоювати, порушувати; вважатися **н.**, керуватися **н.*** △ **Входити (увійти, приходити,**

прийти) в н. — набувати нормального вигляду, стану; ставати відповідним до установлених вимог.

НОРМАТИ́В, у, *ч.* (спец.). Показник норм, відповідно до яких що-небудь виконується: *Методичні основи розрахунку... **нормативів** уже розроблені вченими і опробовані на практиці* (КУ, 1981, № 2, 34); *Цей метод* [прицільної стрільби] *давав змогу взяти від рідної зброї значно більше, аніж передбачалося **нормативами*** (Гончар, І, 384).
У с п о л.: ***н.** науково обгрунтовані, прогресивні, фінансові, соціально-економічні, типові, галузеві, відомчі, заводські; витрат праці і заробітної плати, освоєння та використання виробничих потужностей, капітальних вкладень і капітального будівництва, охорони навколишнього середовища, температури, вологості; **н.** передбачити, визначити, розробити, встановити, виконувати.*

НОРМО́ВАНИЙ, а, е. У с п о л.: ***н.** праця, робочий день (час), годівля.*

НОРМАТИ́ВНИЙ, а, е. У с п о л.: ***н.** акт, документ, граматика, синтаксис, наголос, словник, характер.*

НОРМАЛІЗУВАТИ // НОРМУВАТИ

Спільні корінь **норм-** і суфікс **-ува-**, розрізняються суфіксом **-ал/із-**. Похідні пароніми н о р м а л і з а ц і я // н о р м у в а н н я, н о р м а л і з о в а н и й // н о р м о в а н и й.

НОРМАЛІЗУВА́ТИ, зу́ю, зу́єш, *недок.* і *док., що.* Доводити до норми, підпорядковувати нормі: *Радянська держава прагнула **нормалізувати** відносини з капіталістичними державами* (Іст. КПРС, 295); *Мед є прекрасним засобом, який **нормалізує** склад крові і підвищує серцево-судинний тонус.*
У с п о л.: ***н.** відносини, діяльність кишечника, серцевий ритм, склад крові, функції печінки.*

НОРМУВА́ТИ, му́ю, му́єш, *недок* і *док., що.* Визначати, встановлювати, запроваджувати норму в чому-небудь: *Треба навчитись планувати своє власне життя, **нормувати** свою працю.*
У с п о л.: ***н.** працю, робочий час, день, зарплату, прибутки, витрати.*

НОРМАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* У с п о л.: ***н.** функції, літературної мови, міжнародних відносин.*

НОРМУВА́ННЯ, я, *с.* У с п о л.: ***н.** праці, сну, відпочинку.*

НОРМАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. У с п о л.: ***н.** повністю, частково.*

НОРМО́ВАНИЙ, а, е. У с п о л.: ***н.** робочий день, витрати, харчування, годівля; правильно, суворо **н.***

О

ОБ'ЄКТИВІСТСЬКИЙ // ОБ'ЄКТИВНИЙ // ОБ'ЄКТНИЙ

Спільний корінь **об'єкт-**; розрізняються суфіксами **-ив/іст/ськ-, -ив/н-, -н-.**

ОБ'ЄКТИВІ́СТСЬКИЙ, а, е. Який стосується об'єктивізму — антинаукового принципу тлумачення явищ суспільного життя, який обмежується констатуванням наявності певних суспільних процесів без аналізу їх причин і класового змісту: *В. І. Ленін... вважав неприпустимим для робітників **об'єктивістське,** споглядальне ставлення до мистецтва* (НТЕ, 1983, № 2, 5); *На відміну від **об'єктивістського** хизування мнимою безпартійністю, марксистський матеріалізм відверто заявляє про свою партійність* (ФС, 354).
У с п о л.: ***о.** позиції, ставлення, ідеї, погляд, беззубість.*

ОБ'ЄКТИ́ВНИЙ, а, е. 1. Який існує поза людською свідомістю і не залежить від неї: *Духовний світ людини, і в першу чергу мислителя, художника, цінується ставленням її до **об'єктивного** світу, до оточення, до суспільно-громадських відносин* (Мал., X, 77).

У с п о л.: *о. реальність, фактор, закономірність, зв'язок, потреба, умови, причини, неминучість, необхідність, обставини.* △ **О. показники** (мед.) — показники хвороби, які мають зовнішній вияв.

2. Який безсторонньо оцінює явища, факти: *...Лідія Дмитрівна не кривила душею, давала характеристику учням більш-менш вичерпну й по можливості* ***об'єктивну*** (Міщ., 72).
У с п о л.: *о. оцінка, думка, судження, відповідь, висновки, відомості, дані, довідка, критика, рішення; о. бути, вважати щось о.*

ОБ'ЄКТНИЙ, а, е (грам.). Який стосується додатка як члена речення: *Загальна частота всіх різновидів об'єктних словосполучень у літературній мові досягає 29,5 % від частоти всіх підрядних словосполучень* (СУЛМ, III, 74).
У с п о л.: *о. відношення, словосполучення, зв'язки.*

ОБРОБІТОК // ОБРОБКА

Спільні корінь **-роб-,** префікс **об-;** розрізняються суфіксами **-іт/ок-, -к-.** Мають різний рід.

ОБРОБІ́ТОК, тку, *ч.* Готування, підготовка грунту для вирощування рослин: *...Без спільного* ***обробітку*** *землі... з застосуванням найкращих машин... нема виходу з-під ярма капіталізму,— наставляв Ленін* (Ле, VII, 642); ***Обробітком*** *поліпшують фізичні властивості грунту, його тепловий, повітряний, водний і поживний режими...* (УСЕ, II, 404); *Під час міжрядних* ***обробітків*** [посівів кукурудзи] *застосовуємо прополювальні борінки* (ХлУ, 1972, № 5, 9); *Радгоспні поля пройшли ще тільки половину ротації, а як дають відчути себе правильне чергування культур, чорні пари, трави, добрива, чистосортне насіння, вчасний та високоякісний* ***обробіток*** *полів* (Оров., Зел. повінь, 16).
У с п о л.: *о. поверхневий, глибокий, міжрядний; грунту, землі, поля, ниви, посівів.*

ОБРО́БКА, и, *ж.* 1. Надання чому-небудь викінченого вигляду: *У ньому* [словнику] *зібрані терміни, пов'язані з лісівництвом і лісознавством, лісовим господарством...* ***обробкою*** *деревини* (Мовозн., 1981, № 3, 12); *При первинній* ***обробці*** *у баклажанів після промивання відрізують стебла, не знімаючи шкіри* (Укр. страви, 41); *Одержане волокно теж сортують. Добирають однакові пасма за довжиною, кольором, міцністю, чистотою* ***обробки*** (ХлУ, 1966, № 1, 25).
У с п о л.: *о. первинна, вторинна, поверхнева, швидкісна, точна, холодна, гаряча, теплова, термічна, токарна; поверхонь, деревини, металу, міді, деталі, м'яса, насіння, хутра, шкіри, інформації, рани; технологія, чистота, ювелірність о.; о. задоволений.*

2. Результат опрацювання музичної теми, пісні: *Майже всі хорові* ***обробки*** *Є. Козака — акапельні* [без музичного супроводу] (НТЕ, 1968, № 2, 64).
У с п о л.: *о. хорова; народної пісні, соціальних (психологічних, філософських) тем; пісня в о. Лисенка.*

ОБШУКУВАТИ // ОШУКУВАТИ

Спільні корінь **-шук-,** суфікс **-ува-;** розрізняються префіксами **об-, о-.**

ОБШУ́КУВАТИ, кую, куєш, *недок.,* **обшука́ти,** ка́ю, ка́єш, *док., кого, що.* 1. Робити обшук: *Давид сказав: — Листа я не оддам. Мене ж* ***обшукували.*** *Немає в мене* (Головко, II, 165); *Поліція...* ***обшукала*** *лабораторію і навіть кабінет одного професора* (Л. Укр., V, 185).
У с п о л.: *о. будинок, кімнату, кабінет, лабораторію; затриманого, полоненого, ворога; о. скрізь, докладно, персонально.*

2. Оглядаючи все, старанно шукати кого-, що-небудь: *Двічі бігав Кузька в ліс, **обшукав** мало не кожен кущ, на кожній стежці приглядався до слідів* (Донч., VI, 40); *Вона* [Соломія] *знайде... людей, оддасть їм усі свої гроші... і з ними **обшукає** плавні та знайде Остапа* (Коцюб., II, 90); *Вони прочесали і **обшукали** весь район Корабельної сторони і, нічого там не знайшовши, повернулися назад з порожніми руками* (Кучер, V, 330).
У спол.: ***о.** ліс, озеро, сад, село, кожний закуток; **о.** докладно, поспішно.*

ОШУ́КУВАТИ, кую, куєш, *недок.,* **ошука́ти,** ка́ю, ка́єш, *док., кого* (розм.). Обманювати, обдурювати, діяти нечесно: *Димом здимів пан із хати, а Іван озвався:— Хтів пан когось **ошукати**, та й сам ошукався* (Рудан., І, 154); *— Не вийде,— категорично заперечив Черниш.— Народи порозумнішали. Тепер вони не дозволять **ошукувати** себе* (Гончар, III, 420).
У спол.: ***о.** покупця, чесну людину, селян, трудящих; **о.** різними способами.*

ОДИНОКИЙ // ОДИНОЧНИЙ // ОДИНИЧНИЙ

Спільні корінь **один-**; розрізняються суфіксами **-ок-, -оч/н-, -ич/н-.** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ОДИНО́КИЙ, а, е. 1. Який існує ізольовано від інших: *Від того спокійніше почувалося **одинокому** підрозділові саперів, якому дано завдання забезпечити мінним полем оборонну позицію понад лісом* (Ле, VII, 366); ***Одинокий** листок летів над аеродромом* (Собко, І, 80); *...На обрії все чіткіше й виразніше окреслювались обриси **одинокої** тополі* (Голов., III, 205).
У спол.: ***о.** дім, хатина, дуб, сосна, постріл, спалах.*

2. Який не має сім'ї, самотній: *Прилинь, сизий орле, бо я **одинокий** сирота на світі, в чужому краю* (Шевч., І, 13); *Не на неї* [Сташку] *будуть полювати, а вона сама буде вибиратись на лови, якщо не хоче залишитись **одинокою** і нікому не потрібною* (Вільде, І, 461).
У спол.: ***о.** людина, жінка, чоловік, мати, дідусь, юнак, старість, душа; **о.** бути, почувати себе.* △ **О. мати** (юр.) — незаміжня жінка, що має дитину.

ОДИНО́ЧНИЙ, а, е. 1. Який не зливається з іншими, окремий: *Квітки, розміщені по одній на квітконіжці або на стеблі, називаються **одиночними*** (Бот., 8); *Лісник стріляв у днище **одиночними** пострілами* (Автом., II, 264).
У спол.: ***о.** квітки, постріли.*

2. Розрахований на одного: *Там, в **одиночній** камері він* [Володимир Ілліч] *провів понад 14 місяців, але й за тюремними гратами не припиняв революційної діяльності* (Біогр. Леніна, 27).
У спол.: ***о.** камера, ув'язнення, номер (в готелі).*

ОДИНИ́ЧНИЙ, а, е. Яких є одиниці; нечисленний: *Функції таких ланок виконували **одиничні** підприємства* (КУ, 1980, № 11, 48); *...Приказка завжди конкретна у вираженні окремого явища, вона висловлюється про окремий предмет, а тому в формі **одиничного** судження* (СУЛМ, IV, 347).
У спол.: ***о.** підприємство, примірник, дерево, судження.*

ОЖЕЛЕДИЦЯ // ОЖЕЛЕДЬ

Спільний корінь **ожелед(ь)-**; розрізняються суфіксом **-иц(я).** Донедавна синоніми; виявляється тенденція до виразного розмежування за значенням, особливо в термінології та в офіційно-діловому мовленні.

ОЖЕЛЕ́ДИЦЯ, і, *ж.* Тонкий шар льоду на поверхні землі: *У неділю 7 січня 1962 року у Москві була небачена **ожеледиця*** (НС, 1984, № 1, 32); *По Києву та області сьогодні буде хмарно, невеликі опади, слабка ожеледь, на дорогах **ожеледиця*** (РУ, 21.12 1974); *Посковзується на легенькій **ожеледиці** конячина, туго натягнув віжки візник, а мати з дочкою притулилися одна до одної, заглибились у власні гадки* (М. Ол., І, 144); *Ранок був сірий, похмурий. Сікло холодним, гострим дощем. Земля бралася **ожеледицею*** (Гончар, І, 256).
У спол.: ***о.** легенька, сильна; братися **о.**; на дорогах **о.***

ОЖЕЛЕДЬ, і, *ж.* Кристали льоду-снігу, якими обростають стовбури та гілки дерев, дроти тощо: *В селі вже повно військ... а зі степу все йдуть і йдуть нові піхотні колони,— обмерзлі, заковані в* ***ожеледь,*** *з розгорнутими червоними прапорами* (Гончар, III, 357—358); *Віття взялося* ***ожеледдю*** *і б'ється на вітрі, тріщить, ламається* (Кучер, IV, 218); ***Ожеледь,*** *снігові зерна і снігова крупа — ознаки потепління і настання відлиги* (УСЕ, II, 476); *Вони створили високоефективну установку, яка легко розплавляє* ***ожеледь*** *на проводах* (ЗП, 1984, № 5, 17).
У спол.: ***о.*** *слабка, сильна, несподівана;* ***о.*** *вкриватися.*

ОЗНАЙОМИТИ // ПОЗНАЙОМИТИ

Спільні корінь **-знайом-**, суфікс **-и-**; розрізняються префіксами **о-**, **по-**.

ОЗНАЙОМИТИ, млю, миш, *док.*, *кого з чим.* Дати відомості, інформацію комусь про що-небудь: *Катя коротко* ***ознайомила*** *Кужеля і Ольгу Карлівну з планом піонерської роботи* (Коп., II, 374); — *Просять мене докладно й всебічно* ***ознайомити*** *вас із системою мого господарювання, що дає такі для них нечувані наслідки в своїх здобутках і в заощадженні робочої сили* (Смолич, I, 60).
У спол.: ***о.*** *із станом справ, з діяльністю, з досвідом, з досягненням, з роботою, з планом, з порядком денним, з рішенням, з проектом, з матеріалами, з текстом, зі змістом, з літературою, з працями, з особовою справою, з містом, з пам'ятками старовини, із заводом, з парками.*

ПОЗНАЙОМИТИ, млю, миш, *док.*, *кого з ким.* Представити, рекомендувати когось кому-небудь, налагодити знайомство між незнайомими: *Згодом Сошенко та Григорович* ***познайомили*** *Шевченка з... російським письменником Жуковським* (Мирний, VII, 275).
У спол.: ***п.*** *учнів з письменником, між собою учителів.*

ОЛЕНЯРСЬКИЙ // ОЛЕНЯЧИЙ

Спільний корінь **олен-**; розрізняються суфіксами **-яр/ськ-**, **-яч-**.

ОЛЕНЯРСЬКИЙ, а, е. Який стосується оленярства і оленяра: *На Таймирі є багато* ***оленярських*** *радгоспів.*
У спол.: ***о.*** *спорядження, господарство, радгосп.*

ОЛЕНЯЧИЙ, а, е. Який стосується оленя, властивий оленеві, призначений для нього; такий, як у оленя: *Ще ближче схилилися одне до одного, перемовляються, сміються, розглядаючи розкішний* ***оленячий*** *ріг, що лежить між ними* (Гончар, II, 429); *Одна десята частина господарств володіє майже 70 процентами* ***оленячого*** *стада* (Багмут, 433).
У спол.: ***о.*** *ріг, ратиці, шкура, шапка, стадо, мох, хід, крок.*

ОПИНАТИСЯ // ОПИНЯТИСЯ

Спільні корінь **-пин-**, префікс **-о-**, морфеми **-а(я)/ти/ся**; розрізняються твердим і м'яким кореневим **к.**

ОПИНАТИСЯ, наюся, наєшся, *недок* (заст.). Чинити опір, протидіяти кому-, чому-небудь: *Василь одразу* ***опинався,*** *але жінчині докази таки почали промовляти до його розуму* [Фр., IV, 401); *Ти, значить, усередині стоїш, а ми по боках, ти мене уперед ведеш, а я* ***опинаюся,*** *не хочу йти, бо несвідомий* (Тют., Вир, 47).
У спол.: ***о.*** *волі, наказу; сильно, завжди, потім.*

ОПИНЯТИСЯ, няюся, няєшся, *недок.;* **опинитися**, опинюся, опинишся, *док.* Несвідомо, раптово потрапляти куди-небудь; виявлятися в якомусь становищі: *Неля переступила високий поріг і* ***опинилася*** *на городі* (Вільде, I, 525); *Вступали хлопці і дівчата до технікумів, інститутів або їхали кудись на роботу, одні опинялися у Києві, інші* ***опинялися*** *десь аж за Уралом*

(Збан., Кують, 204); *Бригада Рум'янцева* ***опинилася*** *на другому місці* (Вишня, VI, 63).
У спол.: ***о.*** *в селі, в кімнаті, в руках, за хатою, за містом, на городі, перед директором, серед рідних, серед передовиків, серед відстаючих; останнім, на першому (останньому) місці; несподівано, раптово, далеко.* △ **О. ні в сих ні в тих** — виявитися в незручному становищі; **о. на роздоріжжі** — бути у стані нерішучості, вагань.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ // ОРГАНІЗОВАНИЙ

Спільні корінь **організ-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-ац/ій-**, **-ова-**.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ, а, е. Пов'язаний з дією, спрямованою на організацію, згуртування, мобілізацію когось на що-небудь: *На початку листопада 1905 року Ленін приїхав у Петербург і тепер безпосередньо на місці став здійснювати керівництво партією і революційною боротьбою. Ленін розгорнув велику* ***організаційну*** *роботу* (Біогр. Леніна, 58); *Мирон над усе ставив* ***організаційну*** *справу і бився над тим, щоб згуртувати навколо себе відданіших людей* (Кол., 73); *На більшості дистанцій підрядчики вередливо зволікали початок будівництва, метушилися і здебільш скаржилися на* ***організаційні*** *труднощі* (Ле, VII, 582).
У спол.: ***о.*** *структура, побудова, основа, напрям, принцип, створення, завдання, заходи, питання, форми впливу, труднощі, характер, начало, єдність, зміцнення, діяльність, робота, комітет, керівництво, збори, засідання.*

ОРГАНІЗОВАНИЙ, а, е. Належно впорядкований, планомірно спрямований на що-небудь: *Тільки свідомий і* ***організований*** *пролетаріат спроможний відвоювати народові справжню, не фальшиву свободу* (Ленін, 8, 177); *Радянське красномовство як мистецтво слова... визначається його високим завданням — бути засобом логічно чіткого, добре* ***організованого*** *викладу передової суспільної, наукової думки* (СУЛМ, V, 45—46).
У спол.: ***о.*** *пролетаріат, робітничий клас, армія, робота, діяльність, страйк, похід; добре, недостатньо, відповідно; урядом, комсомолом, школою.*

ОРДЕН // ОРДЕР

Корені **орден, ордер** (етимологічно спільнокореневі, від лат. ordo — «ряд, порядок»); розрізняються кореневими приголосними **н, р**.

ОРДЕН, *ч.* 1. *род.* а. Почесна відзнака, якою нагороджують за військові або трудові заслуги: *За час війни нагороджено* ***орденами*** *й медалями Радянського Союзу понад сім мільйонів солдатів, матросів, офіцерів, генералів і адміралів* (Іст. КПРС, 476); *Всі ми раді, що в ювілейні дні* [1500-річчя Києва] *місто було нагороджено* ***орденом*** *Дружби народів* (КУ, 1984, № 3, 24).
У спол.: ***о.*** *бойовий, Леніна, Жовтневої Революції, Червоного Прапора, Червоної Зірки, «Знак Пошани», Вітчизняної війни 1-го (2-го) ступеня, Суворова 1-го ступеня, Кутузова 1-го (2-го, 3-го) ступеня, Олександра Невського, «Перемога», Слави 1-го (2-го, 3-го) ступеня, Дружби народів, Трудової слави 1-го (2-го, 3-го) ступеня, «Мати-героїня», «Материнська слава» 1-го (2-го, 3-го) ступеня; опис, вручення, удостоєння* ***о.***; *нагородження* ***о.***, *положення про* ***о.***; ***о.*** *вручати, одержувати, носити.*

2. *род.* у. Чернеча або лицарсько-чернеча громада з певним статутом; назва деяких таємних об'єднань: *Зграї католицьких* ***орденів*** *осідали в містах, будували руками кріпаків костьоли і монастирі, намагались ополячити український народ* (КУ, 1969, № 9, 23); *Закінчився судовий процес над членами правоекстремістської націоналістичної організації «Фламандський військовий* ***орден***» (РУ, 7.05 1981).

У спол.: *о.* ***католицький, монаший, Лівонський, Тевтонський, масонський, таємний, озброєний; єзуїтів, меченосців, тамплієрів; о. ліквідувати, озброїти, організувати.***

ОРДЕР[1], а, *ч.* 1. Письмове розпорядження про обшук, арешт чи звільнення з ув'язнення когось; документ на одержання чи видачу певних цінностей: — *Затримувати* [Джемелика] *ми, фактично, не маємо права. На це є прокуратура, що видає* ***ордери*** *на арешт* (Тют., Вир, 190); *За другим* ***ордером*** *видано 130 карбованців* (РУ, 7.05 1981).
У спол.: ***о.*** *на арешт, на обшук, на квартиру, на кімнату; касовий;* ***о.*** *видавати, підписати, оплатити, одержати; на* ***о.*** *сподіватися, за* ***о.*** *оплатити, списати; одержати за* ***ордером.***

ОРДЕР[2], а, *ч.* (спец.). Певна структура і художня обробка складових частин стояково-балочної конструкції будівлі: *Різновиди грецьких архітектурних* ***ордерів*** *у своєрідному трактуванні поширилися в архітектурі Стародавнього Риму, а також доби Відродження й класицизму* (УРЕ, І, 269).
У спол.: ***о.*** *китайський, доричний, іонічний, корінфський; храму, споруди; деталі, пропорції, структура* ***о.;*** ***о.*** *прикрашати.*

ОСВІДЧЕННЯ // ОСВІЧЕННЯ

Корені **-свід-, -свіч(т)-;** спільні префікс **о-**, суфікс **-енн(я);** розрізняються кореневим приголосним **д**, суфіксом **-ч-.**

ОСВІДЧЕННЯ, я, *с.* Признання в коханні; пропозиція одружитися: *Цей літературний портрет* [про вірменського письменника], *це своєрідне* ***освідчення*** *в любові до одного з найдавніших народів на землі і до його видатного поета радянської доби, зродять, певно ж, у багатьох читачів потребу незабарно ввійти у світ... поезії Севака* (УМЛШ, 1984, № 5, 62); *Дівчина відтягувала відповідь на* ***освідчення.***
У спол.: ***о.*** *в любові;* ***о.*** *юнака; зробити, прочитати, відтягнути.*

ОСВІЧЕННЯ, я, *с.* (рідко). Навчання, культура, знання: *Передвиборну кампанію в Петербурзі соціалісти ведуть насамперед і головним чином для* ***освічення*** *мас і згуртування їх* (Ленін, 14, 10).
У спол.: ***о.*** *мас, народу, населення.*

ОСВІТЛЕНИЙ // ОСВІЧЕНИЙ

Корені **-світ-, -свіч-** (етимологічно споріднені); спільні префікси **о-**, суфікс **-ен-;** розрізняються кореневими приголосними **т, ч,** суфіксом **-л-.**

ОСВІТЛЕНИЙ, а, е. 1. Який стає видний, бо на нього падає світло; має діюче освітлення: ***Освітлена*** *місяцем шхуна стояла непорушно на водній поверхні* (Трубл., І, 138); *Анатолій вплив у свідомість у* ***освітленій*** *яскраво палаті...* (Вітч., 1984, № 5, 119); (перен.) *Яресьчиха в супроводі шпитального персоналу вивела сина з барака. Не впізнати було її. Радісна, випростана,* ***освітлена*** *щастям, вела його через подвір'я до воріт* (Гончар, ІІІ, 123).
У спол.: ***о.*** *вогнем, полум'ям, прожектором, сонцем, місяцем; яскраво, штучно; будинок, зал, коридор, вікно, подвір'я, вулиця, площа, парк; ясно, тьмяно;* (перен.) ***о.*** *щастям, радістю, ідеєю визволення.*

2 (спец.). У якому вилучені сторонні домішки, внаслідок чого став світлим, прозорим: *Стічна вода, що сюди надходить, попадає в електричне поле, яке сприяє з'єднанню «плаваючих» частинок. Вони у відстійнику випадають в осадок, а* ***освітлена*** *вода подається на фільтр* (РУ, 20.05 1981).
У спол.: ***о.*** *сік, вода.*

ОСВІЧЕНИЙ, а, е. Який має освіту, культурний: *Хірургові треба бути не тільки добрим техніком оперування, а й всебічно* ***освіченим*** *лікарем* (Смол., VI, 136); *А хіба творці дум XVII століття не були* ***освіченими*** *для свого часу людьми?* (Рильський, IX 205).
У спол.: ***о.*** *суспільство, народ, товариство, людина, житель, чоловік, жінка, робітник, селянин; глибоко, всебічно;* ***о.*** *бути, стати.*

ОСЛАВЛЮВАТИ // УСЛАВЛЮВАТИ

Спільні корінь **-славл-**, суфікс **-юва-**; розрізняються префіксами **о-**, **у-**. Похідні пароніми ославлений // уславлений.

ОСЛА́ВЛЮВАТИ, люю, люєш, *недок.*, **осла́вити**, влю, виш, *док.*, *кого.* Говорити про когось погане, обмовляти, ганьбити: — *Не сплять, не дрімають мої вороженьки,— було каже Марина,—* ***ославили*** *мене молоду* (Н.-Лев., І, 87)

У спол. ***о.*** *людину, жінку;* ***о.*** *на людях.*

УСЛА́ВЛЮВАТИ, люю, люєш, *недок.*, **усла́вити,** влю, виш, *док., кого, що.* Возвеличувати когось, щось: — *Треба нам достойного чоловіка обрати, щоб був між людьми в шані... Справедливого, здібного, щоб добре знався на полі, міг* ***уславити*** *артіль здобутками* (Горд., І, 595); *Фільми О. Довженка, І. Савченка, М. Донського, Т. Левчука, В. Івченка та багатьох інших поряд з творами кіномитців усіх братніх республік* ***уславили*** *радянську художню культуру далеко за межами нашої Батьківщини* (КУ, 1972, № 12, 74).

У спол.: ***у.*** *людину, Батьківщину, колгосп, завод.*

ОСЛА́ВЛЕНИЙ, а, е. У спол ***о.*** *людина, жінка, дівчина; на людях.*

УСЛА́ВЛЕНИЙ, а, е. У спол.: ***у.*** *радянський народ, людина, письменник, артист, місто, завод, місце;* ***у.*** *в боях, в піснях, в думах.*

ОСОБИСТИЙ // ОСОБОВИЙ

Спільний корінь **особ-**; розрізняються суфіксами **-ист-**, **-ов-**.

ОСОБИ́СТИЙ, а, е. 1. Який належить певній особі; призначений для ідивідуального користування чи обслуговування (переважно про конкретні предмети): *В* ***особистій*** *власності можуть бути предмети вжитку,* ***особистого*** *споживання, комфорту і підсобного домашнього господарства, жилий будинок і трудові заощадження* (Конст. СРСР, 9); *З великим прагненням зміцнити мир, зробити його непорушним тисячі керчан переадресовують* ***особисті*** *кошти в Фонд миру* (РУ, 7.05 1981); *«Енеїда» Котляревського була в* ***особистій*** *бібліотеці В. І. Леніна* (УМЛШ, 1984, № 11, 18).

У спол.: ***о.*** *власність, господарство, майно, речі, бібліотека, книжка, спорядження, запаси, зброя, інструменти, папери, архів, кабінет, підпис, недоторканість, машина, секретар, ординарець, перекладач, охорона.*

2. Який безпосередньо стосується якоїсь особи, виражає її індивідуальність (перев. у спол. з абстрактними назвами): *У педагогічній техніці цієї складної справи важливо те, щоб одухотвореність ленінською ідеєю служіння народові стала* ***особистою*** *спонукою,* ***особистим*** *мотивом* (Сухомл., 192); *На мій* ***особистий*** *смак, наприклад, трохи штучно звучить «плекайте гордовитий спокій» проти стриманого й простого пушкінського «храните гордое терпенье»* (Рильський, IX, 31).

У спол.: ***о.*** *досвід, знання, думка, духовний світ, життя, гідність, достоїнство, хоробрість, мужність, відвага, мотиви, справи, думка, питання, інтереси, уподобання, смаки, зацікавлення, користь, успіх, щастя, горе, драма, трагедія, невдачі, образа, відносини, симпатії, захоплення, зацікавлення, антипатії, рахунки, листування, розмова.*

3. Який здійснюється самою особою безпосередньо, а не через інших: *...Безбородько вибрався до лікарні нібито екстренно відвідати одного важкохворого, який... знаходиться під його* ***особистим*** *наглядом* (Вільде, І, 93).

У спол.: ***о.*** *нагляд, участь, присутність, допомога, втручання, ініціатива, відповідальність, внесок, приклад, керівництво, спостереження.*

ОСОБО́ВИЙ, а, е. 1. Який стосується окремої людини, індивіда. Вживається в кількох усталених словосполученнях.

У спол.: △ **О. назва** — слово або словосполучення, що є власною назвою людини; **о. посвідчення** — документ, у якому записано основні відомості про його власника; **о. склад** — склад людей, що працюють або служать

у якій-небудь установі, військовій частині, на підприємстві; **о. справа** (канц.) — сукупність документів працівника, у яких відображається його трудова діяльність; **о. рахунок** (бухг.) — рахунок в ощадкасі, в банку, відкритий на окрему особу.

2 (грам.). Який виражає категорію особи: ***Особові*** *дієслівні утворення зустрічаються у мовленні значно частіше, ніж неособові* (СУЛМ, II, 355).
У спол.: ***о.*** *форма, конструкція, утворення, дієслово, займенник, речення.*

П

ПАЛИВО // ПАЛЬНЕ

Спільний корінь **пал(ь)-**; розрізняються суфіксами **-ив-**, **-н-**. Похідні пароніми паливний // пальний.

ПА́ЛИВО, а, *с.* Горюча тверда, рідка або газоподібна речовина (дрова, вугілля, нафта, газ і т. ін.), яка служить джерелом теплової енергії, тепла: *Потяг стояв довго — все запасався* ***паливом*** (Янов., I, 26); *Щоб запалити в печі, треба було перше назбирати сухого ломаччя, бо готового* ***палива*** *не було* (Коцюб., I, 69).
У спол.: ***п.*** *природне, органічне, неорганічне, синтетичне, штучне, ядерне, тверде, рідке, газоподібне, дизельне, ракетне; використання, економія* ***п.;*** ***п.*** *економити;* ***п.*** *запасатися; на* ***п.*** *заощаджувати.*

ПАЛЬНЕ́, ого, *с.* Паливо для двигунів внутрішнього згоряння (бензин, солярка тощо): *Радянська авіація вже не раз громила німецькі машини на землі і запалювала запаси* ***пального,*** *щоб паралізувати аеродром* (Смолич, V, 478); *Заощаджуючи* ***пальне,*** *шкіпер наказав виключити мотор і, користуючись свіжим попутним вітром, іти під парусами* (Трубл., I, 161).
У спол.: ***п.*** *загущене, очищене, високоякісне;* ***п.*** *запасатися.*

ПА́ЛИВНИЙ, а, е. У спол.: ***п.*** *промисловість, господарство, корисні копалини, ресурси, криза, база, район, бак.*

ПАЛЬНИ́Й, á, é. У спол.: ***п.*** *суміш.*

ПАМ'ЯТКА // ПАМ'ЯТНИК

Спільний корінь **пам'ят-**; розрізняються суфіксами **-к-**, **-н/ик.**

ПА́М'ЯТКА, и, *ж.* Предмет матеріальної культури минулого, який зберігся; іноді — природи: *Турбота про збереження історичних* ***пам'яток*** *та інших культурних цінностей — обов'язок громадян СРСР* (Конст. СРСР, 25); *Хочеться вірити, що унікальна* ***пам'ятка*** *природи* [скелі Довбуша біля с. Бубнища] *дістане захист і громадськості, і закону* (РУ, 19.05 1981); *У світовій літературі небагато знайдеться літературних* ***пам'яток,*** *що відзначались би таким довголіттям, як «Слово о полку Ігоревім»* (РЛ, 1965, № 7, 76).
У спол.: ***п.*** *матеріальна, культурна, історична, археологічна, архітектурна, літературна, писемна, цінна, чудова; культури, літератури, мови, старовини, природи;* ***п.*** *досліджувати, вивчати, охороняти; Українське товариство* ***пам'яток*** *історії та культури.*

ПА́М'ЯТНИК, а, *ч., кому, чому.* Архітектурна або скульптурна споруда в пам'ять чи на честь когось, чогось: *Урочиста церемонія покладення вінків до* ***пам'ятника*** *Радянській Армії-визволительці відбулась у болгарській столиці* (РУ, 10.05 1981); *Стоячи на березі моря в Одесі, Павло Тичина звернувся до* ***пам'ятника*** *Пушкіну: «Здоров був, Пушкін мій, землі орган могучий!»* (Рильський, X, 23); (перен.) *Музей Шевченка — це прекрасний і величний* ***пам'ятник*** *безсмертному Кобзареві* (Тич., VI, 64).
У спол.: ***п.*** *кам'яний, бронзовий, гранітний, мармуровий, великий, величний, грандіозний, вічний, надгробний, надмогильний; з мармуру, з каменю, на*

могилі; Леніну, Щорсу, героям революції, старим більшовикам, епосі; автор, кошторис, проект ***п.***; ***п.*** *побудувати, встановити, поставити, спорудити, відкрити; покладення вінків до* ***п.***

ПАРНИЙ // ПАРОВИЙ

Спільний корінь **пар-**; розрізняються суфіксами **-н-**, **-ов-**.

ПАРНИ́Й, а́, е́. 1 (розм.). Насичений парою, вологою; паркий: *День був* ***парний.***
У спол.: ***п.*** *день, ніч, повітря.*

2. Такий, що не остиг, зберіг тепло живого тіла (про харчові продукти тваринного походження); свіжий: *Ось коли б молочка* ***парного,****— молочка я б випив* (Шиян, І, 209).
У спол.: ***п.*** *молоко, м'ясо, риба.*

ПАРОВИ́Й, а́, е́. 1. Який приводиться в дію силою пари, використовує тепло пари: *Посповзавши один за одним вниз, опинилися в вогкому і холодному приміщенні, захаращеному котлами* ***парового*** *опалення* (Гончар, І, 277); *Проект першого в світі універсального* ***парового*** *двигуна розробив 1763 р. російський теплотехнік І. І. Ползунов* (УРЕ, VIII, 186); *Підходячи до заводу, Роман уже зрозумів, що завод справді не працював: не гупали* ***парові*** *молоти в ковальському цеху, не вищали циркулярки в столярному* (Головко, II, 614).
У спол.: ***п.*** *сила, система, фабрика, судно, машина, двигун, верстат, котел, молот, опалення.*

2. Приготовлений для споживання на парі: ***Парові*** *котлети — дієтична їжа.*
У спол.: ***п.*** *котлети, тюфтелі, фрикадельки, зрази, суфле, рулет.*

ПЕРВИННИЙ // ПЕРВІСНИЙ

Спільні корінь **перв-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-нн-**, **-іс-**.

ПЕРВИ́ННИЙ, а, е. 1. Від якого або з якого починається що-небудь; початковий: *Матеріалізм у повній згоді з природознавством бере за* ***первинне*** *дане матерію, вважаючи вторинним свідомість, мислення, відчуття...* (Ленін, 18, 36); *Частка нашої країни становить близько 30 процентів світового видобутку* ***первинних*** *видів сировини, енергії, а за обсягом промислової продукції — тільки 20 процентів* (КУ, 1981, № 6, 29).
У спол.: ***п.*** *продукція, вид сировини, обробка льону (бавовни, молока), устаткування.*

2. Який з'явився раніше вторинного: *В українській літературній мові вживається близько сотні прийменників, з них 18* ***первинних*** *і понад 80 вторинних* (СУЛМ, III, 87).
У спол.: ***п.*** *ознака, якість, імена, прийменник, корінь, кора.*

3. Який є початковою ланкою якоїсь структури, організації; низовий: *— Обіцяли в райпарткомі, що цими днями утворять і в нас* ***первинну*** *організацію* (Ле, VII, 429).
У спол.: ***п.*** *партійна (профспілкова, комсомольська) організація, ланка.*

ПЕ́РВІСНИЙ, а, е. 1. Який існував у найдавніші періоди: *Ти просто мало вчився, мало знаєш, тому й дивишся на життя, як на якусь прогулянку серед* ***первісної*** *природи* (Ткач, У нас в гурт., 44); ***Первісні*** *люди не вміли вирощувати рослин* (Бот., 250).
У спол.: ***п.*** *стан, епоха, природа, ліс, людина, рослина, тварина, печера, лад, суспільство, община, мистецтво.*

2. Який існував спочатку і був замінений чимось іншим: *За* ***первісним*** *задумом Демон закохувався в черницю* (Рильський, X, 233); ***Первісний*** *текст поеми, попсований царською цензурою, повністю відновити не пощастило, бо автограф її не зберігся* (ІУЛ, І, 226).
У спол.: ***п.*** *варіант, редакція, задум, матеріал, текст, форма, оформлення.*

ПЕРЕДНІЙ // ПЕРЕДОВИЙ

Спільний корінь **перед-**; розрізняються суфіксами **-н-**, **-ов-**.

ПЕРЕ́ДНІЙ, я, є. Який міститься, рухається попереду інших, є на початку чогось: *З **переднього** ряду підвівся літній робітник, підійшов до трибуни і подав Кузнецову запальничку* (Головко, III, 128); *Вдарили... шрапнеллю. **Передня** лава атакуючих одразу розсіялась* (Гончар, III, 75); (у зн. ім.) *Запорожці палили, не зводячи духу. Задні заряджали рушниці **переднім*** (Довж., I, 259).
У спол.: *п. ряд, місце, кінцівка, нога, танк, вагон, віз, колона, лава атакуючих, колесо, стіна.* △ **П. двері** — двері парадного ходу; **п. край** — найближча до ворога лінія оборони, передова; (перен.) найбільш важлива ділянка роботи; **п. план** — місце розташування предметів, найбільш близьких до глядача; (перен.) те, що має найважливіше значення.

ПЕРЕДО́ВИЙ, а, е. 1. Вищий від інших рівнем свого розвитку: *Пролетаріат є найбільш революційним, найбільш **передовим** класом* (Іст. КПРС, 18); — *У нас **передова** школа,— гарячкував він* [директор],— *наші діти мають бути добре зодягнені* (Міщ., 151); *Боротьба за мир — справа всього **передового** людства* (Рильський, IX, 122).
У спол.: *п. клас, інтелігенція, людина, працівник, виробничник, діяч, робітник, колгоспник, доярка, студент, учень, країна, область, організація, колгоспи, господарство, фабрика, школа, ланка, суспільний лад, ідеї, теорія, погляди, наука, література, мистецтво, культура, досвід, рубежі, агротехніка, технологія, метод; п. відзначати, нагороджувати; п. бути, стати; за п. боротись; на п. рівнятись.* △ **П. стаття** — редакційна стаття у періодичному виданні, що міститься на його початку і висвітлює важливі питання сучасності; **вийти в п.**— стати одним з кращих.

2. Який міститься, діє попереду, найближче до ворога: ***Передові** частини червоних підходили вже до Керчі, як тут раптом на їхнім шляху постав... бар'єр* (Гончар, III, 77); у зн. ім.: *Відбувалися незвичайні мітинги солдатів на **передовій**, революційні солдатські маси протестували проти кривавої бойні, розв'язаної імперіалістичними державами* (Ле, VII, 625).
У спол.: *п. лінія фронту (оборони), позиція, пост, частини, дозор, загін, роз'їзд;* у зн. ім.: *з п. вернутися; на п. прибути; на п. воювати, битись, перебувати.*

ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ // ПЕРЕКЛАДНИЙ

Спільні корінь **-клад-**, префікс **пере-**; розрізняються суфіксами **-а/ць/к-**, **-н-**.

ПЕРЕКЛАДА́ЦЬКИЙ, а, е. Який стосується перекладача і його діяльності: *...Якщо вам* [Бонч-Бруєвичу] *удасться організувати добрі **перекладацькі** сили і підбирати художні речі на переклад, то справа буде дуже корисна...* (Ленін, 46, 261); *...Великий **перекладацький** талант рідкісніший навіть за талант музикальний, але людство, на жаль, ще не навчилося ставити пам'ятники великим служителям єдності літератур* (Павличко, 350).
У спол.: *п. справа, праця, діяльність, робота, практика, завдання, нива, мистецтво, майстерність, талант, можливості, техніка, манера, стиль, клопіт, перо, сили, колектив.*

ПЕРЕКЛАДНИ́Й, а́, е́. Перекладений з іншої мови; який стосується перекладу як виду літературної діяльності: *Ціле тисячоліття розвивалася українська література двома потоками в одному річищі: самобутня, оригінальна і — **перекладна*** (ЛУ, 22.02 1966); *У літературі з питань лексикографії висловлюються різні, часом протилежні думки про використання синонімічних засобів у **перекладних** словниках* (Мовозн., 1982, № 1, 60).
У спол.: *п. література, текст, поезія; словник, словесність, мова.*

ПЕРЕКОНАНИЙ // ПЕРЕКОНЛИВИЙ

Спільні корінь **-кон-**, префікс **пере-**; розрізняються суфіксами **-а/н-**, **-лив-**.

ПЕРЕКО́НАНИЙ, а, е. Який має тверду впевненість у чомусь, вірить у щось: ***Переконаний** матеріаліст і соціаліст, І. Франко прагнув своїми творами ширити передовий світогляд, вести непримиренну боротьбу з темними силами експлуататорського ладу* (РЛ, 1967, № 8, 56); *Російські та українські революціонери-демократи бачили в ньому* [Шевченкові]... ***переконаного** співця дружби народів* (Рильський, X, 177).

У спол.: ***п.** матеріаліст, марксист, атеїст, співець дружби народів, ідеаліст, холостяк, противник чогось; прикладом; у правоті, у справедливості; глибоко, твердо **п.**; бути, стати **п.***

ПЕРЕКО́НЛИВИЙ, а, е. Який переконує, змушує переконатися в чомусь: *Пояснення він* [Богдан] *теж переписував по кілька разів, вкладав у них не тільки суху логіку цифр, а й палкі **переконливі** докази, відповідав на можливі заперечення, полемізував з уявним опонентом* (Ткач, У нас у гурт., 71); *Письменник створив **переконливий** образ молодого... голови колгоспу...* (Вітч., 1984, № 5, 151).

У спол.: ***п.** дані, аргумент, доказ, свідчення, факт, цифри, виступи, мотиви, приклад чогось, образ, голос, тон, жест, гра актора.*

ПЕРЕМОЖЕНИЙ // ПЕРЕМОЖНИЙ

Спільний корінь **перемож-**; розрізняються суфіксами **-ен-**, **-н-**. Можуть вступати в антонімічні зв'язки.

ПЕРЕМО́ЖЕНИЙ, а, е. Який зазнав поразки: *Аркадій мусив прийняти бій з тим напасником, якщо не хотів в очах мирян визнати себе **переможеним*** (Вільде, I, 85).

У спол.: ***п.** людина, ворог, хвороба (віспа, тиф); у змаганні, у бою, у грі; визнати себе **п.***

ПЕРЕМО́ЖНИЙ, а, е. Який закінчився перемогою; пов'язаний з перемогою (перемогами): *Після **переможного** закінчення Великої Вітчизняної війни була возз'єднана з Українською РСР Закарпатська Україна* (КУ, 1979, № 10, 12); *Досвітні огні, **переможні,** урочі, прорізали темряву ночі...* (Л. Укр., I, 69).

У спол.: ***п.** бій, зброя, день, Жовтень, революція, похід, наступ, військa, розвиток, закінчення, кінець, гол, мелодія, клич, салют, марш, хода, клекіт, сміх.* △ **До п. кінця** — до успішного завершення.

ПИСЕМНИЙ // ПИСЬМЕННИЙ // ПИСЬМОВИЙ

Спільний корінь **пис(ь)-**; розрізняються суфіксами **-ем/н-**, **-м/енн-**, **-м/ов-**.

ПИСЕ́МНИЙ, а, е. 1. Написаний; протилежне усному (про мову): *Стилістично нейтральна лексика однаково використовується в усному й **писемному** мовленні, вона зрозуміла й звична для кожного, хто володіє мовою* (СУЛМ, IV, 152).

У спол.: ***п.** різновид літературної мови, форма мовлення, спілкування, стилі, пам'ятка, джерело, шлях запозичення.*

ПИСЬМЕ́ННИЙ, а, е. Який уміє читати і писати; грамотний: *Освіта особливо цінувалась серед запорожців, і люди **письменні** тут завжди були у великій пошані* (Добр., 20); *Подібних речей* [старі папери, друки] *можна скрізь знайти немало у... старих **письменних** селян* (Фр., XX, 608).

У спол.: ***п.** людина, чоловік, жінка, населення, народ; бути, стати **п.***

ПИСЬМО́ВИЙ, а, е. 1. Писаний (перев. в навчальному й діловому мовленні): *Кожен викладач має свою систему **письмових** вправ* (Сухомл., 145); *Свідченням того, що наші учні ростуть інтернаціоналістами, є висловлення в багатьох **письмових** роботах поваги до братніх народів, їх культури, історії, мови* (УМЛШ, 1979, № 8, 4).

У спол.: **п.** *екзамен, робота, твір, переказ, відповідь, вправи, задача, звіт, опис, доповідь, розповідь, відомості, наказ, дозвіл, згода, угода, зобов'язання, розпорядження, пояснення.*

2. Який служить (вживається) для писання: *Посеред* ***письмового*** *столу... лежав величезний, вигнутий садовий ніж* (Смолич, V, 523).

У спол.: **п.** *стіл, приладдя.*

ПИСЕМНІСТЬ // ПИСЬМЕННІСТЬ // ПИСЬМЕНСТВО

Спільний корінь **пис(ь)-**; розрізняються суфіксами **-ем/н-**, **-м/енн-**, **-м/ен/ств-**. Мають різний рід.

ПИСЕ́МНІСТЬ, ності, *ж.* (збірне). Система графічних знаків, уживаних для писання в якій-небудь мові або групі мов: *Понад 40 народностей і етнічних груп започаткували свою* ***писемність*** *лише після Великого Жовтня* (КУ, 1978, № 6, 58); *Спроби знайти речові докази існування давньоруської* ***писемності*** *в дохристиянську епоху поки що не дали переконливих результатів* (Мовозн., 1984, № 6, 11).

У спол.: **п.** *слов'яно-кирилична, слов'янська, латинська, англійська, арабська, французька; виникнення, розвиток, створення* **п.;** **п.** *створювати, розвивати, удосконалювати.*

ПИСЬМЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Уміння читати й писати; грамотність: *Справді-бо, згадаймо, який низький рівень* ***письменності*** *був у дореволюційній Росії, згадаймо, що були в ній народи, які зовсім не мали свого письма, а по-російськи теж не вміли читати* (Рильський, X, 17).

У спол.: **п.** *суцільна; рівень, показник* **п.**

ПИСЬМЕ́НСТВО, а, *с.* (перев. книжн.). Література; літератори: *Ви* [Пипін]... *в своїй історії слов'янських літератур дали перший нарис історії нашого* ***письменства...*** (Фр., XX, 598); *Комуністична ідейність, активна участь письменників у житті — участь, яка так прекрасно виявилася особливо в дні Великої Вітчизняної війни,— от риси нашого* ***письменства,*** *які характеризують його в першу чергу* (Рильський, IX, 11).

У спол.: **п.** *світове, давнє; Росії, України, Франції; історія, нарис* **п.**
△ **Красне п.**— художня література.

ПІДСУМОВУВАТИ // СУМУВАТИ

Співзвучні корені **-сум-** (етимологічно різні); розрізняються суфіксом **-ов-**, префіксом **під-**.

ПІДСУМО́ВУВАТИ, вую, вуєш, *недок.*, **підсумува́ти,** му́ю, му́єш, *док., що.* 1. Обчислювати що-небудь, підраховуючи загальну суму: *Точно* ***підсумували*** *видатки на проведення екскурсії.*

У спол.: **п.** *видатки, витрати, прибутки, заробіток.*

2 (перен.). Робити висновки з чого-небудь; узагальнювати: *Підсумовуємо* [на уроці] *спостереження над дидактичним матеріалом...* (УМЛШ, 1984, № 5, 41).

У спол.: **п.** *виконане, зроблене, сказане, досягнуте.*

СУМУВА́ТИ, му́ю, му́єш, *недок.* Пройматися почуттям суму, журитися: *За вірним серцем побратима і за дівочими очима* ***сумує*** *пісня на землі* (Стельмах, VII, 87); *...За всією метушнею ані Шевченко, ані Вернер, ані інші учасники експедиції не мали коли* ***сумувати*** (Тулуб, В степу, 317).

У спол.: **с.** *за батьком, за сестрою, за літами, за молодістю;* **с.** *з братом, з батьком; разом.*

ПІТНИЙ // ПОТОВИЙ

Спільний корінь **пі(о)т-**; розрізняються суфіксами **-н-, -ов-**.

ПІТНИЙ, á, é. Укритий потом; спітнілий: *Ще раз ударив грім, іще раз насторожено запряли вухами* ***пітні*** *коні* (Стельмах, II, 267).
У спол.: ***п.*** *тіло, лоб, голова, рука, долоня, шия, нога, кінь.*

ПОТОВИЙ, á, é. Який виділяє піт: ***Потові*** *залози відіграють важливу роль у водно-сольовому обміні й терморегуляції організму* (УРЕ, IX, 38); (перен.) тяжко зароблений: ***Потові,*** *криваві копійки збирала синові на науку.*
У спол.: ***п.*** *виділення, залози;* (перен.) ***п.*** *копійки, заробіток.*

ПЛОМІНЬ // ПРОМІНЬ

Корені **пломінь, промінь**; розрізняються кореневими приголосними **л, р**. Похідні пароніми пломенистий // променистий. В образному вжитку можуть бути синонімами.

ПЛÓМІНЬ, меню, *ч.* (перев. поет.). 1. Вогонь, що піднімається над предметом, який горить; полум'я: *Та ніч ішла, великий час розплати, і зупинився днів коловорот, і хліб горів, і* ***пломінь*** *язикато кричав до хмар про кров твою і піт* (Мал., I, 31); *Онде зірка палає, мов* ***пломінь*** (Л. Укр., I, 77).
У спол.: ***п.*** *ясний, яскравий, високий.*

2 (перен., рідко). Близьке до **прóмінь** у 2 зн.: із великою силою вияв щастя, бажання тощо.
У спол.: ***п.*** *серця, надії, радощів.*

ПРÓМІНЬ, меня, *ч.* 1. Світлова смуга, що виходить із якого-небудь джерела світла; потік у вигляді пучка якої-небудь енергії: *...Навколо чорного сонячного диска* [під час затемнення] *простягаються перлисті* ***промені*** *так званої сонячної корони* (Астр., 66); *Благословен, хто вигадав маяк, цей* ***промінь,*** *що спалахує над морем, надії й віри тріпотливий знак* (Рильський, III, 301).
У спол.: ***п.*** *лазерний, електричний, космічний, золотистий, ясний, білий, вранішній; сонця, місяця, світла, прожектора, лазера; пучок* ***п.;*** ***променями*** *розходитися.* △ **Рентгенівські п.**— невидиме коротkохвильове електромагнітне проміння, здатне проникати крізь більшість непрозорих тіл.

2 (перен.). Швидкий, несподіваний вияв радості, щастя: *Люби завжди, люби в негоду грізну, аж поки* ***промінь*** *серця не схолов, люби свій труд, люби свою Вітчизну, й вона тобі віддячить за любов* (Сос., IV, 22); ***Промінь*** *надії надав Олесі нової сили* (Донч., VI, 90).
У спол.: ***п.*** *надії, радості, серця, щастя.*

ПЛОМЕНИСТИЙ, а, е. У спол.: ***п.*** *сонце, світило, рум'янець, щоки, погляд, очі, серце, любов, кохання.*

ПРОМЕНИСТИЙ, а, е. У спол.: ***п.*** *ранок, світанок, день, сонце, вогонь, повітря, роса, обличчя, очі, сучасне, майбутнє, доля, щастя, радість, краса, слово, енергія.*

ПЛУТАТИ // ПУТАТИ

Корені **плут-, пут-**; розрізняються кореневим приголосним **л**. Похідні пароніми **поплутати // попутати, поплутаний // попутаний.**

ПЛУ́ТАТИ, таю, таєш, *недок.* 1. Безладно переплітати нитки, волосся тощо: *— А в діда борода з конопель,— белькотів Петрусь і брав рученятами діда за бороду й* ***плутав*** *її на всі лади* (Н.-Лев., I, 219).
У спол.: ***п.*** *нитки, волосся, бороду.* △ **П. ногами** — ходити повільно, мляво, ледве переступаючи.

2 (перен.). Вносити безладдя, неясність в що-небудь, помилятися чи свідомо вводити в оману: *Не слід* ***плутати*** *поняття «економічна криза» і «загальна криза капіталізму»* (Політек., 351); *Я знала, що квітка зірвана з ріпи городньої, але* ***плутала*** *родини* (Чаб., I, 53); *Тут Ольга трохи* ***плутає***

і робить невеличку паузу, щоб розібратись самій у тій навалі ідей, що нахлинули на неї як злива (Смолич, V, 461).
У спол.: ***п.*** *поняття, плани, думки, свідчення, зізнання, слова, деталі, кольори, Івана з Миколою.* △ **П. карти** — розладнувати чиїсь плани, наміри, сподівання; **п. сліди** — змінюючи напрям руху, намагатися збити когось зі сліду.

ПУ́ТАТИ, таю, таєш, *недок., що.* Стягувати путами — ременями, мотузками, ланцюгами — ноги якої-небудь тварини, щоб обмежити її рух: *Отак пастух* ***попута*** *коні в полі через ногу; здаєсь, три ноги вільні, а йти вони, ні бігти не зусильні...* (Фр., X, 167).
У спол.: ***п.*** *ноги, коні, лошата;* ***п.*** *за ноги.*

ПОПЛУ́ТАТИ, таю, таєш, *док.* У спол.: ***п.*** *плани, сліди, нитки, волосся.*

ПОПУ́ТАТИ, таю, таєш, *док.* У спол.: ***п.*** *коней, ноги.*

ПОПЛУ́ТАНИЙ, а, е. У спол.: ***п.*** *волосся, борода, нитки.*

ПОПУ́ТАНИЙ, а, е. У спол.: ***п.*** *кінь, тварина, ноги.*

ПОВЕРХНЕВИЙ // ПОВЕРХОВИЙ

Спільні корінь **-верх-**, префікс **по-**; розрізняються суфіксами **-н/ев-**, **-ов-**.

ПОВЕРХНЕ́ВИЙ, а, е. Який розміщується, відбувається на поверхні чи недалеко від поверхні: *Прикладом* ***поверхневих*** *хвиль є сейсмічні хвилі, що поширюються на земній поверхні при землетрусах* (УРЕ, VIII, 431); *При* ***поверхневому*** *обробітку посіви більше засмічуються бур'янами* (ХлУ, 1966, № 2, 7); *На піщаних грунтах, крім стрижневого кореня, у сосен розвиваються* ***поверхневі*** *корені* (Бот., 210).
У спол.: ***п.*** *шар (грунту, води́), обробіток, во́ди, хвилі, корені, явища, фізичні (хімічні) зміни в* ***п.*** *шарі.* △ **П. дихання** (мед.) — неглибоке дихання; **п. інтеграл** (спец.) — інтеграл від функції, заданої на поверхні; **п. натяг** (спец.) — сила, яка діє в площині, дотичній до поверхні розділу двох фаз.

ПОВЕРХО́ВИЙ, а, е. 1 (рідко). Який має поверхи: *У* ***поверховому*** *будинку світилося.*
У спол.: ***п.*** *будинок, споруда.*

2 (перен.). Який не торкається суті справи; неглибокий: *Проект* ***поверховий,*** *його могла висунути тільки людина, що не обізнана з теперішнім станом нашої хімічної промисловості* (Шовк., 18); *Не можна було писати про село на підставі лише давніх вражень чи коротких і* ***поверхових*** *спостережень* (Сміл., IV, 420); *На жаль, багато економічних досліджень прикладного характеру являють собою* ***поверховий*** *опис процесів, що відбуваються у виробництві...* (КУ, 1984, № 6, 30).
У спол.: ***п.*** *людина, критик, план, проект, лекція, судження, відповідь, знання, враження, розгляд скарг.*

ПОВСТАВАТИ // ПОСТАВАТИ

Спільні корінь **-ста-**, префікс **по-**, суфікси **-в/а-**; розрізняються префіксом **в-**. Похідні пароніми повстання // постання.

ПОВСТАВА́ТИ, таю, таєш, *недок.,* **повста́ти,** та́ну, та́неш, *док.* Підніматися на боротьбу з ким-, чим-небудь, проти когось, чогось; чинити опір: *Тому й* ***повстають*** *проти нас всі тубільці* (Тулуб, Людолови, II, 519); — *Я боюся, бо я слабший від того, на кого ти кличеш* ***повстати*** (Смол., VI, 69); *...Організм* ***повстає*** *проти насильства над собою і валить свого напасника з ніг раптовою втомою* (Кол., 159).
У спол.: ***п.*** *на боротьбу, на захист, на клич партії; проти панів (шляхти, царського самодержавства); проти гноблення, проти гніту, на боротьбу за кращу долю; проти чиєїсь волі, дій.*

ПОСТАВА́ТИ, таю, таєш, *недок.,* **поста́ти,** та́не, *док.* Виникати; ставати видним, доступним уяві; ставати актуальним, першочерговим: *Геологи намагаються довести, що Кримські гори* ***постали*** *поволі, протягом кількох*

геологічних періодів (Вишня, II, 242); *Більшість іменникових основ у сучасній українській мові утворилася від простих коренів за допомогою афіксів, частина їх* ***постала*** *шляхом словоскладання і абревіації* (СУЛМ, II, 35); *Сава вийшов з чагарників, і перед очима* ***постало*** *село* (Збан., Таємниця, 28); *Саме таким* ***поставав*** *перед нею Сибір — безлюдний, холодний, суворий* (М. Ол., I, 84); *Питання раптом* ***постало*** *так: а скільки ж господарству коштує ота якість?* (КУ, 1981, № 2, 53).
У спол.: ***п.*** *питання, завдання, проблема, образ, герой; в пам'яті, в уяві, в думці, перед очима, перед читачами, перед слухачами, перед світом;* ***п.*** *як визначний керівник;* ***п.*** *поволі, поступово, раптово.* △ **П. з руїн (з попелу)** — відбудовуватися після зруйнування.

ПОВСТА́ННЯ, я, *с.* У спол.: ***п.*** *збройне, народне, селянське, локальне, стихійне, непідготовлене; війська, поневолених мас, рабів, Спартака, полку, гайдамаків, робітників; в Турбаях, в Росії, на Україні, на броненосці «Потьомкін»; придушувати, підтримувати; брати участь у* ***п.***

ПОСТА́ННЯ, я, *с.* (рідко). У спол.: ***п.*** *життя, слів, організації, видавництв; сприяти* ***п.*** *чогось.*

ПОЕЗІЯ // ПОЕТИКА

Корені **поез-, поет-**; розрізняються кореневими приголосними **з, т,** суфіксами **-і(я), -ик-.**

ПОЕ́ЗІЯ, ї, *ж.* 1 (тільки одн.). Мистецтво слова: *Та й чи може бути* ***поезією*** *бездумне одописання..?* (Сим., 332); *Нема такої народної болячки, яка б не збудила відгуку в його* [В. Самійленка] *серці, яка б у тім чудотворнім серці не скристалізувалася в ясну, чисту перлину — перлину правдивої* ***поезії*** (Фр., XVII, 461); *Художню літературу,* ***поезію*** *П. Грабовський вважав дійовим засобом боротьби з світовою неправдою, гучним голосом захисту пригноблених і скривджених* (ІУЛ, IV, кн. 2, 193).
У спол.: ***п.*** *правдива, висока, чиста, українська, російська, зарубіжна;* ***п.*** *творити, у* ***п.*** *показувати, змальовувати, звучати.*

2. Твори, написані віршованою мовою: *З-поміж усіх поетів, які робили спробу перекладати* ***поезії*** *Міцкевича українською мовою, пальма першості безперечно належить Навроцькому* (Фр., XVIII, 116); *Чимало* ***поезій*** *написав П. Грабовський російською мовою* (ІУЛ, IV, кн. 2, 199).
У спол.: ***п.*** *оригінальна, інтимна, пейзажна; збірка, видання* ***п.;*** *антологія української* ***п.; п.*** *Шевченка, Пушкіна;* ***п.*** *любити, читати, створювати;* ***п.*** *захоплюватися.*

3 (перен.). Що-небудь прекрасне, величне, піднесене: *Тоню захоплює оця таємничість, оця...* ***поезія*** *таємничості, в яку вони поринають* (Гончар, V, 186); *Людина не живе без* ***поезії*** *праці, якій присвячує усе своє життя* (Мист., 1967, № 3, 27).
У спол.: ***п.*** *висока; праці, танцю, гір, таємничості; дух* ***п.***

ПОЕ́ТИКА, и, *ж.* 1. Теорія літератури, вчення про поетичну творчість: *Літературна практика* [другої пол. XVII ст.] *пов'язувалась з теоретичними настановами курсів* ***поетики*** *і риторики* (Іст. УРСР, II, 191).
У спол.: ***п.*** *догматична, індуктивна; курс, принципи, правила, догми* ***п.; п.*** *вивчати.*

2. Творча манера, властива даному письменникові, напряму, епосі: ***Поетика*** *О. Гончара романтична за своєю природою* (РЛ, 1968, № 9, 11); *Вплив традиції йде по всіх рівнях* ***поетики*** *корифея: ідейно-тематичному, композиційному, мовностилістичному* (УМЛШ, 1984, № 4, 7).
У спол.: ***п.*** *романтична, фольклорна, цілісна, російська, класична; Гончара, Рильського;* ***п.*** *досліджувати, аналізувати.*

ПОКАЖЧИК // ПОКАЗНИК

Спільні корінь **-каз(ж)-**, префікс **по-**, суфікс **-ик-**; розрізняються буквосполученнями **жч, зн.**

ПОКА́ЖЧИК, а, *ч.* Напис, стрілка або інша позначка, що вказує на напрям руху, розташування чого-небудь: *Як навмисне, і* ***покажчиків*** *не було ніяких. Стирчали самі похилені стовпчики* (Баш, І, 56); *Позначте горизонтальною рисочкою початкове положення* ***покажчика*** *динамометра — це буде його нульове положення* (Фіз., 6—7, 268).
У спол.: ***п.*** *залізничний, дорожній, руху; світловий;* ***п.*** *встановлювати, запримітити.*

2. Довідкова книжка або довідковий список, доданий до книжки: *Словник складається з двох частин: власне словника і* ***покажчика*** *українських термінів* (Мовозн., 1981, № 3, 92); *Ваш* ***покажчик*** *до легенд дістав* (Фр., XX, 596).
У спол.: ***п.*** *алфавітний, предметний, бібліографічний;* ***п.*** *імен, власних назв, квартир, літератури, друкованих праць;* ***п.*** *зробити, складати, додати;* ***п.*** *користуватися.*

3. Контрольно-вимірювальний прилад: ***Покажчик*** *глибини свідчив, що човен лежав на сто тридцять метрів під водою* (Трубл., І, 340).
У спол.: ***п.*** *температури (повітря, води), глибини, рівня, палива, швидкості.*

ПОКА́ЗНИК, а, *ч.* 1. Доказ, ознака чого-небудь: *Відомо, що мова прози завжди була* ***показником*** *рівня розвитку національної літературної мови* (СУЛМ, І, 24); *Протягом минулого десятиріччя велась наполеглива боротьба за підвищення ефективності народного господарства. Найбільш концентрований* ***показник*** *тут — продуктивність праці* (КУ, 1981, № 4, 29).
У спол.: ***п.*** *важливий, виробничий, економічний, високий, рекордний, завищений, низький, концентрований, якісний, кількісний, графічний; зростання, добробуту, ефективності, якості, зрілості, міцності знань, успішності, освітнього рівня, прогресу науки, кризи.*

2 (перев. мн.). Дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу: *Порівняння* ***показників*** *споріднених підприємств дає змогу чіткіше бачити, де і як іде справа* (КУ, 1968, № 4, 47); *Невдовзі після засідання ради, вивчаючи дошку* ***показників*** *і заносячи в свою книжку цифри, Жмайло з радістю побачив, що проти прізвища Ярослава стояло лише 67 процентів* (Ткач, У нас в гурт., 87—88).
У спол.: ***п.*** *високі, якісні, спортивні; п'ятирічки, підприємства, установи, школи, тваринництва; дошка* ***п.;*** ***п.*** *виписувати, визначати; домагатися високих* ***п.*** △ **П. степеня** (мат.) — цифра чи літера, що вказує, до якого степеня підноситься число або вираз.

ПОКАЗНИЙ // ПОКАЗОВИЙ

Спільні корінь **-каз-**, префікс **по-**; розрізняються суфіксами **-н-, -ов-.**

ПОКАЗНИ́Й, á, é, 1. Який привертає увагу певними позитивними якостями; помітний, привабливий: *На вигляд він чоловік* ***показний:*** *високий, стрункий, складений за тими пропорціями, які роблять людину привабливою, принаймні на перший погляд* (Міщ., 6); *Лялина мама дуже розумна і* ***показна*** *жінка* (Збан., Кують, 79).
У спол.: ***п.*** *людина, хлопець, сестра, дерева, будинок, видання, зовнішність;* ***п.*** *з себе, бути* ***п.***

2. Розрахований на ефект; навмисно підкреслений: *В їхніх відносинах не було тих...* ***показних*** *ніжностей, які можна спостерігати в деяких сім'ях* (Ткач, Плем'я, 312); *А Ляля... не згодиться задля* ***показної*** *репутації на несправедливість* (Смолич, V, 516—517).
У спол.: ***п.*** *дружба, ніжність, любов, парадність, пафос, веселість, смуток, доброзичливість, геройство.*

ПОКАЗО́ВИЙ, а, е. 1. Який указує на щось, характеризує: ***Показові*** *масштаби виступів колективів художньої самодіяльності: за один лише минулий рік вони дали понад 600 тисяч концертів і спектаклів* (КУ, 1972, № 12,

79); *Те, що його* [С. Артемовського] *допускали співати з італійськими співаками..,— **показовий** факт, доказ, що його цінували* (Рильський, X, 402).
У с п о л.: ***п.** факт, приклад, твір, ознака, масштаб.*

2. Прилюдний, відкритий: ***Показовий** суд відбувся в клубі. Людей набилося повно* (Ткач, Плем'я, 242).
У с п о л.: ***п.** суд, змагання.*

3. Який є взірцем: ***Показовий** колгоспний сад, мовляв, закладаємо, а з посадматеріалом сутужно* (Гончар, III, 421).
У с п о л.: ***п.** радгосп, господарство, школа, майстерня, урок.*

ПОМНОЖУВАТИ // ПРИМНОЖУВАТИ

Спільні корінь **-множ-**, суфікс **-ува-**; розрізняються префіксами **по-**, **при-**. Похідні пароніми п о м н о ж е н и й // п р и м н о ж е н и й. Можуть вступати у синонімічні зв'язки в нетермінологічному зн.

ПОМНО́ЖУВАТИ, жую, жуєш, *недок.*, **помно́жити**, жу, жиш, *док.* 1. Значно збільшувати кількість, розмір, силу чогось: *Свої в борні **помножили** ми сили, і на путі до світлої мети партійні з'їзди нам усім світили, щоб не було ніколи темноти* (Сос., 1978, II, 199).
У с п о л.: ***п.** силу, могутність.*

2 (тільки док.; мат.). Виконувати множення: *Запиши: ...тисячу двадцять п'ять **помножити** на п'ятсот двадцять і поділити на дві тисячі чотириста* (Стельмах, I, 393).
У с п о л.: *два **помножити** на п'ять.*

ПРИМНО́ЖУВАТИ, жую, жуєш, *недок.*, **примно́жити**, жу, жиш, *док.*, *що.* Те саме, що **помножувати** у 1 зн.: *«Знати, берегти і **примножувати** природні багатства»— хай ці слова стануть девізом кожного піонера, кожного учня.* (Бот., 136); *Неопубліковані вірші Тичини пройняті такою ж комуністичною переконаністю, як і все, що було досі знане народом. А інтимність цих поетичних записів **примножує** їх емоціональний вплив, посилює їх переконливість* (РЛ, 1971, № 3, 9).
У с п о л.: ***п.** суспільну власність, багатства народу (країни, Батьківщини), економічний (політичний, духовний) потенціал, економічну (оборонну) могутність, бойові і революційні традиції, теоретичну спадщину, духовні скарби, славу, зусилля, досвід, практику, успіхи, вплив; **п.** постійно.*

ПОМНО́ЖЕНИЙ, а, е. У с п о л.: ***п.** сили, досвід, величина; **п.*** на щось.

ПРИМНО́ЖЕНИЙ, а, е. У с п о л.: ***п.** сили, здобутки, бойові традиції, трудова доблесть, досвід, традиції, вплив.*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ // ПОРІВНЯННИЙ

Спільні корінь **-рівн-**, префікс **по-**, суфікс **-я-**; розрізняються суфіксами **-льн-**, **-нн-**.

ПОРІВНЯ́ЛЬНИЙ, а, е. Який грунтується на порівнянні; одержаний внаслідок порівняння: ***Порівняльний** аналіз факторів, які впливають на зниження затрат палива на одиницю продукції, показує, що визначальним серед інших є вдосконалення конструкцій і технічних параметрів паливовикористовуваного устаткування* (КУ, 1979, № 8, 82); ***Порівняльна** психологія — галузь психологічної науки, яка вивчає схожі і відмінні моменти у психіці тварин і людини* (ПС, 127).
У с п о л.: ***п.** мовознавство, стилістика, фізіологія, педагогіка, психологія, метод, методика, вивчення, аналіз, матеріал, дані, конструкції, цінність.*

ПОРІВНЯ́ННИЙ, а, е (спец.). Який можна порівнювати з іншими: *...а порівнянне з* b *за модулем* m (УРЕ, IX, 12).
У с п о л.: ***п.** величини, поняття.* △ **П. ціни** (екон.) — ціни будь-якого певного року, що їх умовно беруть за базу, порівнюючи обсяг виробництва та ін. економічні показники.

ПОРІДНЕНИЙ // СПОРІДНЕНИЙ

Спільні корінь **-рід-**, префікс **-по-**, суфікси **-н/ен-**; розрізняються префіксом **с-**. Похідні пароніми порідненния // спорідненния.

ПОРІДНЕНИЙ, а, е (перев. мн.). Які зробилися близькими, рідними: *Є багато* ***порідненних*** *міст, ще більше стає на світі* ***порідненних*** *душ людських — свідомість цього надихає нас* (Гончар, Письм. роздуми, 310).
У спол.: ***п.*** *республіки, області, райони, підприємства, душі; між собою* ***п.***

СПОРІДНЕНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний спільністю походження: *...Це були насамперед впливи близькоспорідненої російської мови і* ***спорідненої,*** *теж слов'янської, польської мови* (Мовозн., 1981, № 2, 7); *На пізнішій стадії почали утворюватися союзи* ***споріднених*** *племен* (Сусп., 75).
У спол.: ***с.*** *народ, плем'я, мова, хвороба;* ***с.*** *з кимось;* ***с.*** *між собою;* ***с.*** *близько, кровно.*

2 (перен.). Близький за походженням, схожий з ким-, чим-небудь своїми якостями, ознаками: *Багато заводів і фабрик Києва змагаються із* ***спорідненими*** *підприємствами столиці нашої Батьківщини...* (КУ, 1980, № 12, 85—86); *Існує думка, що перекладач має право і повинен перекладати тільки ті речі, які йому внутрішньо близькі, тільки тих авторів, з якими він почуває себе* ***спорідненим*** (Рильський, IX, 195).
У спол.: ***с.*** *підприємство, фабрика, цех, професія; духовно, внутрішньо;* ***с.*** *почуватися.*

ПОРІДНЕННЯ, я, *с.* У спол.: ***п.*** *міст, областей; через сина, через дочку; між сім'ями.*

СПОРІДНЕННЯ, я, *с.* У спол.: ***с.*** *кровне, мовне, духовне.*

ПОСМІШКА // УСМІШКА

Спільні корінь **-сміх(ш)-**, суфікс **-к-**; розрізняються префіксами **по-**, **у-**.

ПОСМІШКА, и, *ж.* 1. Глузливий вираз обличчя (губ, очей), що відбиває кепкування, іронію; насмішка: *Він* [Гімлер] *самовдоволено, з садистською* ***посмішкою*** *проходить вздовж колючого дроту, за яким конають від голоду й спраги радянські військовополонені* (Галан, 371); *Літній крем'язень теше собі весло, скептична* ***посмішка*** *гуляє у нього під вусами* (Гончар, III, 349).
У спол.: ***п.*** *глузлива, садистська, іронічна, саркастична, лукава, презирлива, гадюча, єхидна, тонка.*

2 (рідко, заст.). Те саме, що **усмішка**: *Губи ясніли* ***посмішкою,*** *а ніс задерикувато стирчав угору* (Сим., 32).

УСМІШКА, и, *ж.* Порух м'язами обличчя (губ, очей), який виражає радість, задоволення і под.: *Ми слухали його* [В. І. Леніна] *і боялися пропустити жодне слово, пильно дивилися на Ілліча, прагнучи запам'ятати його жести, його* ***усмішку*** (КУ, 1984, № 1, 72); *Її* [Оксани] ***усмішка*** *на мить пом'якшила суворий вираз смаглявого високочолого обличчя Віктора* (Автом., I, 516); *Привітна* ***усмішка*** *приємна не лише на устах наших близьких друзів* (Емоц. стани, 43).
У спол.: ***у.*** *радісна, щаслива, весела, чарівна, сяюча, гарна, приваблива, привітна, ласкава, материнська, сором'язлива, відкрита, загадкова, сумна, дитяча, щира, безтурботна, ледь помітна; вчителя, друга, товаришки, Андрія; щастя, радості;* ***у.*** *погасити, викликати.*

ПОСТАВА // ПОСТАВКА

Спільні корінь **-став-**, префікс **по-**; розрізняються суфіксом **-к-**.

ПОСТАВА, и, *ж.* Звичне чи вироблене тренуванням положення тіла, манера триматися: *Але не тільки ваша яскрава врода, ще більше, ще дужче вразив мене сміливий ваш погляд і оця гордовита, сповнена природної гідності* ***постава*** (Гончар, III, 165).

У спол.: *п. горда, сповнена гідності, тверда, гвардійська, пряма, зігнута; тіла, ніг, голови; п. змінити; в п. бачити.*

ПОСТАВКА, и, *ж.* Постачання чого-небудь на певних умовах: *Укладені... довгострокові угоди про великі* ***поставки*** *радянського природного газу у ФРН і Францію в обмін на устаткування для газопроводів* (КУ, 1982, № 3, 57).

У спол.: *п. зброї, сировини, нафти, газу, устаткування; сільському господарству; договір п.; контракт на п.*

ПОСТУПАЛЬНИЙ // ПОСТУПЛИВИЙ // ПОСТУПОВИЙ

Спільні корінь **-ступ-**, префікс **по-**; розрізняються суфіксами **-а/льн-**, **-лив-**, **-ов-**.

ПОСТУПАЛЬНИЙ, а, е. Спрямований уперед; який рухається у висхідному напрямі: *...Процес безперервного* ***поступального*** *розвитку словникового складу української літературної мови ніколи не припинявся, навіть за несприятливих умов її існування* (СУЛМ, IV, 212); *Водночас з* ***поступальним*** *рухом виробництва незмірно зростає значення знань і досвіду людей у розвитку продуктивних сил суспільства* (Політек., 5).

У спол.: *п. рух, розвиток, хід.*

ПОСТУПЛИВИЙ, а, е. Схильний іти на поступки кому-небудь; уважливий: *Хлопець не вмів сердитись, був* ***поступливий,*** *щирий.*

У спол.: *п. людина, жінка, хлопець, працівник, учень; п. бути, стати.*

ПОСТУПОВИЙ, а, е. Який відбувається без раптових змін, помірним переходом від одного до другого, у певній послідовності: *Але основні напрями прогресивного розвитку країни схожі. Це —* ***поступова*** *ліквідація позицій імперіалістичних монополій, місцевої великої буржуазії і феодалів, обмеження діяльності іноземного капіталу* (КУ, 1981, № 4, 12); *Стислий переказ з* ***поступовим*** *ускладненням початкового тексту практикується в усіх середніх класах* (УМЛШ, 1981, № 5, 49).

У спол.: *п. розвиток, перехід, процес, зміна характеру, рух до комунізму, зближення націй, зміцнення державного апарату, позицій демократичних сил, переростання соціалістичної праці в комуністичну.*

ПОТОКОВИЙ // ПОТОЧНИЙ

Спільні корінь **-ток(ч)-**, префікс **по-**; розрізняються суфіксами **-ов-**, **-н-**.

ПОТОКОВИЙ, а, е (спец.). Який здійснюється безперервним потоком; конвейєрний: *Збирання коренів* ***потоковим*** *і перевалочним способами провадилося переважно з одночасним* ***потоковим*** *збиранням гички* (ХлУ, 1969, № 8, 19).

У спол.: *п. метод, спосіб, технологія, виробництво, збирання, дільниця.* △ **П. лінія** — сукупність машин, механізмів, робочих місць або об'єктів виробництва, розташованих за ходом технологічного процесу.

ПОТОЧНИЙ, а, е. Який є, існує, відбувається тепер; повсякденний: *Коли Микита Макарович записав на правлінні, які його міркування з приводу* ***поточних*** *господарських справ, дід Харко аж змокрів...* (Янов., І, 407); *Успішно виконуються соціалістичні зобов'язання по продажу хліба державі, є повна впевненість у тому, що валовий збір зерна перевищить рівень, передбачений планом на кінець* ***поточної*** *п'ятирічки* (КУ, 1978, № 9, 62).

У спол.: *п. рік, момент, будні, політика, п'ятирічка, робота, справи, діловодство, планування, статистика.* △ **П. план** — планування на найближчий час; **п. рахунок** — рахунок вкладника банку або ощадкаси, з якого вкладник може одержувати свої гроші і поповнювати його внесками; **п. ремонт** — усунення дрібних несправностей; ремонт з профілактичною метою.

ПРАКТИК // ПРАКТИКАНТ

Спільний корінь **практик-**; розрізняються суфіксом **-ант.**

ПРА́КТИК, а, *ч.* Той, хто має значний досвід в одній із галузей людської діяльності: *Перед тим, як перейти до дальшого переліку небезпек і труднощів, що стоять на шляху перекладача, дозволю собі зробити загальне зауваження, висловити думку, з якою згодна більшість* ***практиків*** *і теоретиків перекладу* (Рильський, IX, 63); *Після війни демобілізованого з армії Суботу, як агронома і* ***практика*** *колгоспного будівництва, послали працювати до відділу сільського господарства в Славинському районі* (Автом., I, 530).

У спол.: ***п.*** *видатний, відомий, досвідчений; виробництва; теоретик і* ***п.,*** *лікар-****п;*** *характер* ***п.***

ПРАКТИКА́НТ, а, *ч.* Учень, студент, що проходить практику — практичне закріплення набутих знань: *На другому уроці була література. Їхня нова класна керівниця зайшла з* ***практикантами****-студентами* (Ів., II, 78); *Заробіток лікарського* ***практиканта*** *був невеличкий і зовсім недостатній для нових життєвих вимог Безбородька* (Вільде, I, 96).

У спол.: ***п.*** *працьовитий, сумлінний, знаючий, здібний, уважний; керівник, наставник, навчання* ***п.***

ПРИВІТАЛЬНИЙ // ПРИВІТНИЙ

Спільні корінь **-віт-,** префікс **при-**; розрізняються суфіксами **-а/льн-, -н-.** Похідні пароніми привітально // привітно.

ПРИВІТА́ЛЬНИЙ, а, е. Який пов'язаний з вітанням; вітальний: *Духовий оркестр голосно заграв бравурний* ***привітальний*** *марш* (Кучер, II, 560); *На щастя, тітка Меланія сприйняла цей вибух сміху за* ***привітальний*** *туш для себе* (Вільде, I, 679).

У спол.: ***п.*** *адрес, лист, телеграма, туш, промова, оплески.*

ПРИВІ́ТНИЙ, а, е. 1. Щирий, доброзичливий, добрий: *Серед десятка* ***привітних*** *облич, крім директора, було ще кілька мужчин* (Ле, VII, 421).

У спол.: ***п.*** *людина, хлопець, дівчина, лікар, обличчя, очі, усмішка, вигляд.*

2. Який милий, приємний, затишний: *Нас жде* ***привітна*** *хата.*

У спол.: ***п.*** *місце, село, оселя, хата, домівка, зал, кімната, сад, яблуня.*

ПРИВІТА́ЛЬНО, *присл.* У спол.: ***п.*** *помахати рукою, кивнути головою.*

ПРИВІ́ТНО, *присл.* У спол.: ***п.*** *дивитись, виглядати, усміхатись, зустрічати.*

ПРИВОДИТИ // ПРИЗВОДИТИ

Спільні корінь **-вод-,** префікс **при-,** суфікс **-и-;** розрізняються префіксом **-з-.** Зрідка можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ПРИВО́ДИТИ, джу, диш, *недок.,* **привести́,** веду́, веде́ш, *док., що.* Доводити до якогось нейтрального або позитивного стану, наслідків: *Маркс і Енгельс учили, що боротьба між пролетаріатом і капіталістами* ***приведе...*** *до соціалістичної революції* (Біогр. Леніна, 12); *Ми всі, партійні і непартійні більшовики, безмежно віддані великій Комуністичній партії, бо вона* ***привела*** *до нечуваних перемог на полі трудовому* (Рильський, IX, 10).

У спол.: ***п.*** *до виникнення, до бойової готовності, в належний вигляд, у відповідність, до перемоги, до зрушень.* △ **П. до ладу (в лад)** — а) (*що*) надавати чомусь гарного вигляду, стану; упорядковувати; б) (*себе*) надавати охайності своєму зовнішньому вигляду.

ПРИЗВО́ДИТИ, джу, диш, *недок.,* **призвести́,** веду́, веде́ш, *док.* Приводити що-, кого-небудь до якогось стану; вчинку, перев. негативного: *Народи повинні знати правду про те, до яких згубних для людства наслідків* ***призвела*** *б ядерна війна* (КУ, 1981, № 4, 26); *Цей шлях неминуче* ***призведе***

до їх [українських буржуазних націоналістів] *загибелі* (Галан, 403); *Ще гірше, коли розслабленість, неуважність* **призводять** *до грубих помилок* (Вітч., 1984, № 5, 149).
У с п о л.: ***п.*** *до втрат, до біди, до диспропорції, до тяжких наслідків, до катастрофи, до занепаду дисципліни, до зменшення врожаю, до зменшення поголів'я, до ерозії, до хвороби, до смерті.*

ПРИПИС // ПРОПИС

Спільний корінь **-пис-**; розрізняються префіксами **при-**, **про-**. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ПРИ́ПИС, у, *ч.* (перев. мн.). Певний встановлений порядок, основні правила, закон, постанова: *Та це ж біда з цими кураївськими пацієнтами: зовсім недбало ставляться до її* **приписів**... (Гончар, VI, 375); *...Але цехові* **приписи** *мусите сповнити* (Фр., II, 135); *Тичина орудує передовсім, ясна річ, безпосередньо своєю зброєю — словом. Тут він, як завжди, не дає себе закувати ніяким* **приписам** *і канонам* (Рильський, IX, 315).
У с п о л.: ***п.*** *службові, лікарські, шкільні, закостенілі, бюрократичні; закону, моралі, честі, тактики, церкви, медицини, мови, кулінарії, лікаря; згідно з* ***п.*** *(за* ***п.****) діяти, чинити; всупереч* ***п.***, ***п.*** *охоронятися.*

ПРО́ПИС, у, *ч.* 1 (перев. мн.). Зразки каліграфічного письма: *Решта підручників викуплятиметься школами в серпні, в т. ч. підручники для 1-го класу,* **прописи** *та зошити з друкованою основою* (ЗНІ, 1984, № 7, 15).
У с п о л.: ***п.*** *шкільні,* ***п.*** *купити, придбати; за* ***п.*** *вчитися писати.*

2 (рідко). Те саме, що **припис** у 1 зн.: *До наших днів зберігся єгипетський папірус Еберта, який містить 900* **прописів** *цілющого зілля, ліків і порад щодо лікування* (НС, 1968, № 7, 24); *Людина, нерозумно використовуючи свою могутність, загрожує поставити саму себе поза природою і тим самим стати неприродною. Помста природи за порушення її* **прописів** *може бути несподіваною* (ЗП, 1965, № 6, 3).
У с п о л.: ***п.*** *лікування, природи.*

ПРИПИСКА // ПРОПИСКА

Спільні корінь **-пис-**, суфікс **-к-**; розрізняються префіксами **при-**, **про-**. Похідні пароніми п р и п и с н и й // п р о п и с н и й.

ПРИПИ́СКА, и, *ж.* 1. Те, що дописане до якогось тексту: *Нарешті повернувся його лист, ніким не читаний, з дивною* **припискою** *на конверті* (Ле, VII, 318); *Записавши все, що вважала потрібним, зробила* [Люда] *таку* **приписку** (Трубл., I, 453); *В кінці стояла* **приписка**: *«Варенцов запевняв, що дав йому списати цю сатиру малоросійський поет Тарас Шевченко»* (Канів., I, 75).
У с п о л.: ***п.*** *коротка, важлива; до тексту; внизу, збоку, зверху;* ***п.*** *подати, написати, зробити.*

2. Перебільшення (здебільшого свідоме) важливих даних в офіційному документі: *Наше суспільство — суспільство людей праці, і всім його членам як співвласникам загальнонародної власності далеко не байдуже, чи чесно зароблена зарплата, чи просто «виведена», інколи навіть за рахунок* **приписок** (КУ, 1984, № 1, 91); *Комісія, яку створив новий секретар Нагорний, виявила* **приписку** (Горд., I, 450).
У с п о л.: ***п.*** *велика, значна; факт* ***п.***; ***п.*** *багато, мало;* ***п.*** *виявити, з* ***п.*** *боротися.*

ПРОПИ́СКА, и, *ж.* Реєстрація за місцем проживання: *Він, мовляв, нещодавно приїхав до Саранська, працює в механічних майстернях, але міліція чомусь воловодить з* **пропискою** (Голов., III, 245); *Він не мав постійної* **прописки**... (Сим., 311); (перен.) *Термін «науковий» став надзвичайно поширеним, він дістав постійну* **прописку** *у могутньому потоці найрізноманітнішої друкованої та усної інформації: науковий експеримент, наукове*

передбачення, наукова організація праці, наукове обгрунтування (НС, 1984, № 1, 20).
У с п о л.: ***п.*** *постійна, тимчасова; у паспорті;* ***п.*** *дістати, оформити.*

ПРИПИСНИЙ, á, é. У с п о л.: ***п.*** *угіддя, землі.*

ПРОПИСНИЙ, á, é. У с п о л.: ***п.*** *свідоцтво, посвідчення.*

ПРОБЛЕМА // ПРОБЛЕМАТИКА

Спільний корінь **проблем-;** розрізняються суфіксом **-ат/ик-.** Похідні пароніми п р о б л е м н и й // п р о б л е м а т и ч н и й.

ПРОБЛЕ́МА, и, *ж.* Складне питання, завдання, що потребує розв'язання, вивчення, дослідження: *Перед лісовою промисловістю всієї країни стоїть невідкладне завдання, яке має нарешті вирішити лісову* ***проблему в принципі*** (Чаб., I, 156); *Особливе місце в зовнішній політиці Радянського Союзу займає* ***проблема*** *європейської безпеки* (КУ, 1972, № 12, 89—90); *На конференції обговорювались не тільки теоретичні* ***проблеми,*** *а й питання, пов'язані з життям шкіл, вузів* (Мовозн., 1979, № 2, 79).
У с п о л.: ***п.*** *складна, важлива, глибока, основна, кардинальна, (не)актуальна, гостра, назріла, (не)вирішена, нова, чергова, теоретична, практична, (не)наукова, методична, філософська, політична, соціальна, національна, економічна, господарська, аграрна, міжнародна;* ***п.*** *різні, численні; походження, використання, організації, автоматизації, розвитку, роззброєння, війни, миру, економіки, ринку, політики, ідеології, виховання, освіти, моралі, майбутнього, теорії, практики; порушення, вивчення, дослідження, аналіз, розгляд, обговорення, вирішення, значення, складність* ***п.;*** *коло, серія, ряд* ***п.; п.*** *порушити, розглядати, вивчати, аналізувати;* ***п.*** *торкнутися;* ***п.*** *приділяти увагу;* ***п.*** *цікавитися; до* ***п.*** *звернутися, на* ***п.*** *звернути увагу, над* ***п.*** *працювати, з приводу* ***п.*** *висловлюватися, у* ***п.*** *переростати, робити з чогось* ***п.*** △ **П. номер один** — якнайважливіше питання, яке потребує негайного вирішення.

ПРОБЛЕМА́ТИКА, и, *ж.* (тільки одн.). 1. Сукупність проблем: *Проведена певна робота по дальшій актуалізації* ***проблематики*** *філософських досліджень і підвищенню їх якісного рівня* (КУ, 1979, № 12, 54).
У с п о л.: ***п.*** *різноманітна, широка, природоохоронна; вченого, досліджень; актуальність* ***п.***

2. Ідейно-тематичний зміст твору: *Однак частина школярів замість глибокого аналізу переказує сюжет* [твору], *не завжди правильно визначає* ***проблематику*** (УМЛШ, 1981, № 5, 75); *Серйозна вада багатьох поем полягала в здрібненні* ***проблематики...*** (IУЛ, VIII, 110).
У с п о л.: ***п.*** *здрібнена, невисвітлена;* ***п.*** *роману, поем, твору.*

ПРОБЛЕ́МНИЙ, а, е. У с п о л.: ***п.*** *лекція, урок, тип навчання, підхід, завдання, ситуація, стаття, лабораторія, характер чогось; гостро* ***п.***

ПРОБЛЕМАТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Сумнівний. У с п о л.: ***п.*** *питання, вирішення;* 2. Багатий проблемами. У с п о л.: ***п.*** *твір, роман; здаватися* ***п.***

ПРОГРАМНИЙ // ПРОГРАМОВИЙ // ПРОГРАМОВАНИЙ

Спільний корінь **програм-;** розрізняються суфіксами **-н-, -ов-, -ова/н-.** Донедавна перші два синоніми; виявляється тенденція до виразного їх розмежування в літературній мові.

ПРОГРА́МНИЙ, а, е. Який містить у собі програму, визначає основу діяльності, політичну платформу, що нею керуються: ***Програмними*** *основами Комуністичної партії в національному питанні стали ленінські настанови* (СУЛМ, I, 14); *В ті роки він* [Володимир Ілліч] *переклав з німецької на російську мову одну з найважливіших* ***програмних*** *праць Маркса і Енгельса «Маніфест Комуністичної партії»* (Біогр. Леніна, 14).

У с п о л.: **п.** *вимога, лінія, мета, основа, задум, принцип, положення, накреслення, документ, твір, тези, лозунг, вірш, промова.* △ **П. музика** (муз.) — інструментальна музика, написана на певний сюжет, викладений в словесній (часто поетичній) програмі; **п. керування** — процес керування об'єктом за програмою — закодованим планом дії електронної машини.

ПРОГРАМО́ВИЙ, а, е. Який є в навчальній програмі: *Предметом цілеспрямованого і ретельного опрацювання мають бути задачі, спрямовані на формування основних умінь і навичок, передбачених* ***програмовими*** *вимогами до математичної підготовки* (ЗНІ, 1984, № 13, 6).
У с п о л.: **п.** *матеріал з математики (з російської літератури, з української мови, з фізики, з хімії), твір, теми, вимоги.*

ПРОГРАМО́ВАНИЙ, а, е. Який здійснюється за допомогою програмування-кодування і навчальних машин, пристроїв (іноді й без них): *Для* ***програмованого*** *навчання використовуються навчаючі машини* (НЖ, 1964, № 9, 20); *Є два способи* ***програмованого*** *контролю знань учнів, а саме: машинний і немашинний* (УМЛШ, 1971, № 5, 62).
У с п о л.: **п.** *навчання, вивчення іноземних мов (граматики, хімії), система, завдання.*

ПРОЗАЇЧНИЙ // ПРОЗОВИЙ

Спільний корінь **проз-**; розрізняються суфіксами **-а/їч/н-**, **-ов-**. Іноді можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ПРОЗАЇ́ЧНИЙ, а, е. 1 (заст.). Те саме, що **прозовий:** *...Якщо наймичка покірливо до самої смерті несе хрест самопожертви, а героїня однойменної та односюжетної* ***прозаїчної*** *повісті навіть знову ледве не піддається спокусам офіцера, що вже раз обдурив її,— то в руках нещасної Марини ми бачимо вже закривавлений ніж помсти* (Рильський, X, 163).
У с п о л.: **п.** *повість, оповідь.*

2. Позбавлений поетичності, піднесеності, буденний, звичайний: *Секретар райкому! Звичайна, трохи навіть* ***прозаїчна*** *назва, бо із словом «секретар» асоціюється образ чиновника, канцеляриста* (Цюпа, Краяни, 174); *Справ стало менше, й набрали вони іншого, мало не* ***прозаїчного*** *характеру* (Голов., III, 705).
У с п о л.: **п.** *життя, професія, посада, вигляд, зовнішність, назва, слово, мова.*

ПРОЗО́ВИЙ, а, е. Який властивий прозі як роду літератури: *І поетична, і* ***прозова*** *мовна творчість Шевченка неповторно оригінальні* (Мовозн., 1974, № 5, 52); *Поміж опитаних п'ятиста юнаків та дівчат* [у Болгарії 1965 р.] *більшість на перше місце з* ***прозових*** *книг поставили «Тронку»* (ІУЛ, VIII, 399).
У с п о л.: **п.** *творчість, твір, розповідь, мова.*

ПРОФЕСІЙНИЙ // ПРОФЕСІОНАЛЬНИЙ

Спільні корінь **професі(й)-**, суфікс **-н-**; розрізняються кореневим приголосним **й**, суфіксом **-ональ-**.

ПРОФЕСІ́ЙНИЙ, а, е. Який стосується роду занять, трудової діяльності людини: *Спілка кінематографістів республіки, керівники творчих колективів, досвідчені майстри... повинні допомагати* ***професійному*** *становленню молоді* (РУ, 26.04 1981); *Серед засвоєних літературною мовою у пожовтневий період лексичних одиниць можна зібрати чимало слів, які побутували свого часу в обмежених сферах місцевого або* ***професійного*** *вжитку* (СУЛМ, IV, 277).
У с п о л.: **п.** *лідер, рівень, уміння, кваліфікація, знання, компетентність, вправність, досвід, кругозір, обізнаність, майстерність, обов'язок, підготовка, освіта, (не)підготовленість, (не)придатність, (не)спроможність, орієн-*

тація, становлення, етика, таємниця, розмова, вжиток, цікавість, травма, хвороба, захворювання, об'єднання, організація, назва, лексика, фразеологізм. △ **П. спілка** — масова організація, що на добровільних засадах об'єднує працівників однієї професії або близьких професій.

ПРОФЕСІОНАЛЬНИЙ, а, е. Який стосується професіонала — людини, яка зробила певне заняття предметом своєї постійної діяльності, є знавцем своєї справи: *Що ж! І **професіональні** поети, навіть такі новатори, як Маяковський та Тичина, широко черпають із джерел традицій* (Рильський, IX, 199); *Слід також підкреслити, що не існує чіткої межі між народним і **професіональним** мистецтвом* (ОМ, 1984, № 2, 17).
У спол.: ***п.** революціонер, розвідник, шпигун, актор, артист, читець, диктор, лектор, літератор, поет, лісоруб, футболіст, мистецький колектив, театр, хор, оркестр, група, хорове мистецтво, виконання, прийоми.*

ПСИХІАТРИЧНИЙ // ПСИХІЧНИЙ // ПСИХОЛОГІЧНИЙ

Спільний корінь **псих-;** розрізняються морфемами **-іатр/ичн-, -іч/н-, -о/лог/ічн-.** В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ПСИХІАТРИЧНИЙ, а, е. Який стосується психіатрії — розділу медицини, що вивчає психічні хвороби: *Довго не прожив, правда, з нею: сталося нещастя — і його забрали до **психіатричної** лікарні* (Міщ., 57).
У спол.: ***п.** практика, лікарня, відділення.*

ПСИХІЧНИЙ, а, е. Який стосується психіки, пов'язаний з внутрішнім світом людини, її настроєм, почуттям; душевний: *...Створення матеріально-технічної бази нового суспільства нерозривно пов'язане з всебічним **психічним** і моральним розвитком нової людини* (ПС, 140); *Ніколи до цієї хвилини Бронко не припускав, що **психічні** переживання можуть відтворятись з такою тотожністю* (Вільде, I, 480); *Передчасному старінню сприяють бездіяльність, хаотичність у роботі, ігнорування режиму праці й відпочинку, вживання алкогольних напоїв, куріння, переїдання, а також **психічні** травми, хвилювання* (РУ, 8.01 1971).
У спол.: ***п.** відображення світу, закони, властивості, якості, діяльність, дії, розвиток, стан, механізм, сили, процес, функція, орієнтація, реакція, вплив, вада, аномалія, розлади, хвороба, захворювання, травма, втомлюваність.* △ **П. атака** — атака, що демонструванням сили пригнічує психіку противника і вносить паніку в його ряди.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ, а, е. 1. Який стосується психології як науки і навчальної дисципліни: *Сучасна психологія — розгалужена система знань, яка, окрім загальної психології, налічує близько 40 **психологічних** дисциплін* (ПС, 147).
У спол.: ***п.** служба, наука, дисципліна, методика, погляди, тест, поняття, проблеми, явище, знання, опис, коментар, характеристика, спостереження, розбір, експертиза, школа, відділення вузу, лабораторія, товариство, словник.*

2. Те саме, що **психічний:** ***Психологічна** культура вчителя — система... знань, умінь і навичок учителя, його особлива здатність розуміти психіку інших людей, вміння спілкуватися з ними* (ПС, 144); *Мистецький домисел* [в романах «Великий зачин» і «Розгориться полум'я» В. Катаєва] *зовсім не «приземлює» образ вождя, скоріше, навпаки, надає йому більшої **психологічної** достовірності* (КУ, 1980, № 11, 79).
У спол.: ***п.** готовність до навчання (до праці), адаптація, механізм, особливості характеру, достовірність.* △ **П. сумісність** — взаєморозуміння людей, що спілкуються; **п. клімат** — моральна атмосфера, в якій виявляється властиве для членів групи ставлення до загальної справи і один до одного.

3. Побудований на глибокому змалюванні психології персонажів (про літературний твір): *Стефаник — видатний художник слова, майстер **психологічної** новели.*
У спол.: ***п.** твір, роман, драма, новела.*

Спільний корінь **публіц(ч)-**; розрізняються кореневими приголосними **ц, ч**, суфіксом **-ист/нч-**.

ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ, а, е. Який стосується публіцистики як роду літературної творчості: *Інші порівнювали його* [Сухомлинського] *публіцистику з кращими* ***публіцистичними*** *виступами прославлених письменників минулого* (Цюпа, Добротворець, 268); *Термінологія... безпосередньо пов'язана з розвитком таких структурно-функціональних стилів, як науковий, науково-технічний,* ***публіцистичний,*** *офіційно-діловий...* (СУЛМ, IV, 165).
У с п о л.: ***п.*** *діяльність, творчість, узагальнення, характер, засади, талант, майстерність, стиль, жанр, мова, стаття, виступ, фільм, загостреність, матеріал, сторінки.*

ПУБЛІЧНИЙ, а, е. 1. Прилюдний: *У Стокгольмі Марія Олександрівна вперше чула* ***публічний*** *виступ сина на зборах більшовицької групи* (Біогр. Леніна, 79); *— Мені?* ***Публічна*** *похвала? Де? Коли? Від кого? За що?* (Фр., II, 380).
У с п о л.: ***п.*** *лекція, промова, виступ, захист, похвала, ознайомлення, мовлення, показ, кара, скандал.* △ **П. торг (продаж)** — **продаж** майна з аукціону.

2. Призначений для широкого відвідування, користування: *Я запитував у декого з членів комітету, що відає нашою* ***публічною*** *книгарнею, чи не взявся б склад при книгарні розповсюджувати Ваше «Дорогою ціною»?* (Мирний, VII, 487).
У с п о л.: ***п.*** *бібліотека, книгарня, місце, огляд.*

Р

РАСИСТСЬКИЙ // РАСОВИЙ

Спільний корінь **рас-**; розрізняються суфіксами **-ист/ськ-**, **-ов-**.

РАСИСТСЬКИЙ, а, е. Який стосується расизму як антинаукової людиноненависницької теорії і практики реакційних експлуататорських класів і верств, спрямованих на поневолення народів як нібито «расово неповноцінних»; властивий расистові, прибічникові расизму: ***Расистський*** *режим Преторії намагається втопити у ріках крові законне прагнення народів ПАР та окупованої нею території Намібії до визволення, здійснює масові репресії, переслідування, вбивства, відкритий терор* (Вісн., 1984, № 1, 35).
У с п о л.: ***р.*** *збіговисько, кати, карателі, бузувіри; ідеологія, доктрина, політика, режим, сваволя, держава, організація, порядки, закони, суд, демонстрація, провокація, гніт, ненависть, суть, фанатизм, настрої, виступ.*

РАСОВИЙ, а, е. Який стосується раси, пов'язаний з нею: *А. Малишко у книзі «За синім морем» змалював Америку з двох сторін: Америку людей праці, доброї волі і Америку «жовтого диявола»...* ***расової*** *дискримінації* (КУ, 1979, № 1, 77); *Громадяни СРСР є рівними перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану,* ***расової*** *і національної належності, статі, освіти, мови... місця проживання та інших обставин* (Конст. СРСР, 16).
У с п о л.: ***р.*** *політика, дискримінація, ненависть, теорія, належність, група, відмінності, конфлікти, напруження.*

РЕАЛІЇ // РЕГАЛІЇ

Корені **реал-** (від лат. realis — «речовий»), **регал-** (від лат. regalis — «царський»); розрізняються кореневим приголосним **г**.

РЕАЛІЇ, ій, *мн.* (*одн.* **реалія**, ї, *ж.*, наук.). Предмети, речі, що мають матеріальну цінність: *...В кожному творі обов'язково згадуються прізвища героїв та місце дії, ведеться детальний перелік історичних атрибутів та*

побутових ***реалій*** (НТЕ, 1983, № 4, 38); *Нерідко траплялося, що сучасність виявляла себе отими поодинокими* ***реаліями,*** *а самий дух її поетові так і не вдавалося вловити* (ЛУ, 20.12 1968).
У спол.: ***р.*** *коштовні, цінні, дорогі, важливі, давні, побутові, поодинокі.*

РЕГА́ЛІЇ, ій, *мн.* (*одн.* рега́лія, ї, *ж.*). 1. Предмети, що символізують монархічну владу (корона, скіпетр, трон і т. ін.): *Ірина... була повною протилежністю кесареві. Одягнена в царське вбрання, обтяжена всілякими* ***регаліями...*** *вона здавалася склепищем коштовностей* (Скл., IV, 218).
У спол.: ***р.*** *царські, дворянські, королівські.*

2. Предмети відзнаки: *Зустрів їх війт Пазюк у всіх своїх* ***регаліях*** (Кол., 447); *Попереду всіх іде старий, певне, вірний соратник Сірка, тримаючи перед собою* ***регалії*** *кошового* (ОМ, 5, 36).
У спол.: ***р.*** *пам'ятні, заслужені, генеральські, офіцерські; генерала, командира, спортсмена.*

РЕАЛІСТИЧНИЙ // РЕАЛЬНИЙ

Спільний корінь **реал(ь)-**; розрізняються **суфіксами -іст/ичн-, -н-**. Похідні пароніми реалістичність // реальність, реалістично // реально. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

РЕАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який стосується реалізму, правдивого відображення об'єктивної дійсності в її типових рисах; побудований на принципах реалізму: *Шевченко не належав до тих, чия творчість доходить до нас лише як відгомін минувшини, художня спадщина його — активна сила у творенні народного* ***реалістичного*** *мистецтва* (Гончар, VI, 424); *В* ***реалістичних*** *картинах Франко показав неминучість організованого виступу робітничого класу проти експлуататорів* (УЛ, 9, 147).
У спол.: ***р.*** *мистецтво, література, проза, поезія, твір, роман, вірш, образ, театр, репертуар, п'єса, драма, комедія, гра, живопис, картина, метод, основа, риси, традиції, відображення.*

2. Те саме, що **реальний** у 3 зн.: *Немає, напевне, держави, яка за останні роки виступила б перед людством з таким широким спектром конкретних і* ***реалістичних*** *ініціатив з найважливіших проблем міжнародних відносин, як це зробив Радянський Союз* (КУ, 1981, № 4, 24).
У спол.: ***р.*** *політика, шлях переговорів, пропозиції, ініціатива, підхід, аналіз, характер, погляд на щось.*

РЕА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який існує в дійсності; дійсний, не уявний, справжній: *Вогонь Шевченкової поезії — це вогонь* ***реального*** *світу* (Гончар, VI, 436); *Та* ***реальне*** *життя повертало його* [Захара] *до дійсності* (Ле, VII, 285); *Соціалістичне суспільство створило* ***реальні*** *умови для всебічного розвитку людини, незалежно від її національної чи расової належності* (КУ, 1964, № 1, 62).
У спол.: ***р.*** *світ, соціалізм, мир, дійсність, життя, існування, умови, обставини, факт, можливість, загроза, небезпека, сила, основа, характер чогось.* △ **Р. заробітна плата** — кількість предметів споживання й послуг, які може придбати і оплатити трудяща людина за одержану нею номінальну заробітну плату без податків; **р. доходи населення** — сукупність матеріальних і культурних благ і послуг, які одержує населення за певний період.

2. Такий, який можна виконати, здійснити: *План, безумовно, повинен бути* ***реальним,*** *збалансованим. Але так само він повинен і виконуватись* (КУ, 1981, № 4, 42).
У спол.: ***р.*** *план, програма, завдання, мета, мрія, вимоги, термін.*

3. Заснований на врахуванні і оцінці справжніх умов дійсності: *Його завжди відрізняв* ***реальний*** *погляд на будь-які речі.*
У спол.: ***р.*** *політика, підхід, ставлення, погляд на щось.* △ **Р. школа, р. училище** — у дореволюційній Росії середній навчальний заклад, в якому перевага віддавалася природничим і точним наукам.

РЕАЛІСТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* У с п о л.: ***р.*** *зображення, відтворення, змалювання, трактування.*

РЕА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* У с п о л.: ***р.*** *об'єктивна; планів, задумів, виконання.*

РЕАЛІСТИ́ЧНО, *присл.* У с п о л.: ***р.*** *відображати, відтворювати, змальовувати, показувати, дивитися на щось, оцінювати.*

РЕА́ЛЬНО, *присл.* У с п о л.: ***р.*** *існувати, оцінювати, проектувати, забезпечувати, здійснювати, підходити, претендувати, ставитися до чогось.*

РЕДАКТОРСЬКИЙ // РЕДАКЦІЙНИЙ

Спільний корінь **редакт(ц)-**; розрізняються суфіксами **-ор/ськ-**, **-ій/н-**.

РЕДА́КТОРСЬКИЙ, а, е. Який стосується редактора, пов'язаний з ним: — *Та що вам* ***редакторський*** *кабінет — клуб, чи що?* (Вишня, I, 322); *В чистому рукописі видно сліди дальшої* ***редакторської*** *роботи упорядника щодо скорочення, спрощення і поліпшення ряду пояснень, тлумачень і т. д.* (Мовозн., 1968, № 1, 70).
У с п о л.: ***р.*** *факультет, відділ, кабінет, стіл, крісло, рука, вухо, око, висновок, обов'язок, практика, робота, правка, вимога.*

РЕДАКЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який стосується редакції, редагування: *Кожний день приносить* ***редакційна*** *пошта листи про незабутні, страшні і героїчні дні Великої Вітчизняної* (КУ, 1984, № 1, 73); *Три дні тому Марат помітив у* ***редакційному*** *коридорі дівчину, яка придивлялась до табличок на дверях* (Жур., Повісті, 71).
У с п о л.: ***р.*** *комісія, колегія, рада, колектив, приміщення, кімната, пошта, висновок, вимога, сторінка, коментар, підготовка, справи.* △ **Р. стаття** — стаття, яка не має підпису автора і виходить від імені колективу; **р. портфель** — сукупність рукописів, що їх має редакція для видання.

РЕЙД // РЕЙС

Корені — **рейд** (від англ. raid — «напад, наскок»), **рейс** (від нім. Reise — «подорож»); розрізняються кореневими приголосними **д, с.** Похідні пароніми р е й д о в и й // р е й с о в и й.

РЕЙД, у, *ч.* 1 (військ.). Проникнення військових сил у тил ворога з певною метою: *Потім* ***рейди*** *в промисловім районі Відня* (Гончар, I, 411); *В 1943 році партизанські з'єднання С. А. Ковпака і М. І. Наумова здійснили глибокі* ***рейди*** *на Правобережну Україну* (Іст. КПРС, 456).
У с п о л.: ***р.*** *бойовий, героїчний, партизанський, розвідувальний, внутрішній, зовнішній, глибокий, карпатський.*

2. Несподівана перевірка, обстеження, здійснювані групою активістів за завданням громадських організацій або преси: *Чимало порушень природоохоронного законодавства учасники* ***рейду*** *виявили на берегах приток Росі* (РГ, 30.11 1984).
У с п о л.: ***р.*** *комсомольський, спеціальний, спільний, черговий;* ***р.*** *регулярні, систематичні; обстеження, перевірок;* ***р.*** *здійснювати, проводити, робити.*

РЕЙС, у, *ч.* Переміщення вантажів або пасажирів сучасними транспортними засобами, а також рух цих засобів за певним маршрутом: *Першим* ***рейсом*** *попливли гвардійці другої роти на чолі з командиром... і парторгом роти* (РУ, 7.05 1981); *Він* [капітан] *ішов у свій останній цивільний* ***рейс*** (Кучер, II, 58); *Це ж не кожному дається бігати дивитись на лет поїздів, зустрічати татуся з* ***рейсу*** (Гончар, Твоя зоря, 14).
У с п о л.: ***р.*** *далекий, перший, останній, міжпланетний, пасажирський, вахтовий, спеціалізований, цивільний, цікавий, регулярний, семимісячний, систематичний;* ***р.*** *починати, кінчати; повертатися з* ***р.***

РЕ́ЙДОВИЙ, а, е. У с п о л.: ***р.*** *бригада, перевірка, операція.*

РЕ́ЙСОВИЙ, а, е. У с п о л.: ***р.*** *машина, автобус, таксі, тролейбус, літак, судно, завдання.*

РЕКОМЕНДАЦІЙНИЙ // РЕКОМЕНДОВАНИЙ

Спільні корінь **рекоменд-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-ацій-**, **-ова-**. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

РЕКОМЕНДАЦІЙНИЙ, а, е. Який містить у собі рекомендацію, пораду, вказівку: *Рекомендаційні листи, що їх надіслав Лавров, допомагають Кравчинському швидко зав'язати контакти з місцевими діячами з комітету повстанців* (М. Ол., II, 88); *Над складанням різноманітних бібліографічних посібників, **рекомендаційних** списків і покажчиків літератури у бібліотеках нашої республіки працює численний загін співробітників.*
У с п о л.: ***р.** лист, документ, записка, характеристика, каталог, список.*

РЕКОМЕНДОВАНИЙ, а, е. 1. Який пропонується комусь з певною метою: *Хронологічна таблиця і **рекомендована** література, подані наприкінці книжки, добре прислужаться вчителю в його роботі* (УМЛШ, 1984, № 10, 73).
У с п о л.: ***р.** адвокат, репетитор; література, книга, підручник, посібник, каталог, рукопис, заняття, лікування, дослід, захід.*

2. Відправлений поштою з підвищеною відповідальністю за доставку і з додатковою оплатою: *Посилаю Вам **рекомендованою** бандероллю своє оповідання «Пе-коптьор»* (Коцюб., V, 185); *...Він* [листоноша] *такий педант, що тільки в руки адресатові віддає **рекомендовані** листи* (Л. Укр., V, 351).
У с п о л.: ***р.** лист, бандероль, посилка.*

РЕКОРДИСТ // РЕКОРДСМЕН

Спільний корінь **рекорд-**; розрізняються морфемами **-ист**, **-с/мен**.

РЕКОРДИСТ, а, *ч.* 1. Той, хто досягає найвищих результатів, показників у будь-якій сфері життєдіяльності, крім спорту: *З кожним роком зростає у нашій країні кількість шахтарів-**рекордистів**.*
У с п о л.: ***р.** нові, відомі; пілоти-**р.**, шахтарі-**р.***

2. Тварина, переважно свійська, що стосовно якихось своїх якостей має найкращі показники: ***Рекордистами** є барани північнокавказької породи — з них настригають майже 11 кілограмів відмінної вовни* (ХлУ, 1965, № 2, 47).
У с п о л.: *баран-**р.**, кінь-**р.***

РЕКОРДСМЕН, а, *ч.* Спортсмен, який установив рекорд чи досяг найвищих результатів з того або іншого виду спорту: *Усі визнають, що для досягнення рекордів треба дуже багато працювати, але масштаби цієї неймовірної роботи знають тільки самі **рекордсмени** та їхні тренери* (Собко, III, 71).
У с п о л.: ***р.** країни (світу) з легкої атлетики, гімнастики, метання молота, стрибків у висоту (довжину).*

РЕФОРМАТОРСЬКИЙ // РЕФОРМАТСЬКИЙ // РЕФОРМАЦІЙНИЙ // РЕФОРМІСТСЬКИЙ

Спільний корінь **реформ-**; розрізняються суфіксами **-ат/ор/ськ-**, **-ат/ськ-**, **-ацій/н-**, **-іст/ськ-**.

РЕФОРМАТОРСЬКИЙ, а, е. Який стосується реформатора або реформи в галузі суспільного життя, культури, мистецтва: *Революційна, **реформаторська** роль Т. Г. Шевченка в історії української мови в тому й полягає, що він... підніс самий рівень розвитку, значення української літературної мови... незмірно її збагатив* (НТЕ, 1965, № 2, 26); *...**Реформаторський** шлях є шлях затягувань, зволікань* (Ленін, 11, 35).
У с п о л.: ***р.** діяльність, лібералізм, шлях, плани, дії, роль, значення.*

РЕФОРМАТСЬКИЙ, а, е (рел.). Який стосується реформаторства, церковної організації Кальвіна — одного із лідерів реформації, яка здійснила релігійні перетворення в дусі протестантизму — третього напряму християнства (поряд з католицизмом, православ'ям): *Іспанського мислителя і медика Мігеля Сервета, запеклого противника* ***реформатських*** *ідей, за наказом Кальвіна, було спалено у 1553 році.*
У спол.: ***р.*** *рух, ідеї.*

РЕФОРМАЦІЙНИЙ, а, е. Який стосується реформації — суспільно-політичного та ідеологічного руху в більшості країн Західної і Центральної Європи в XVI ст., що набрав форми боротьби проти католицької церкви — опори феодалізму. Внаслідок цього руху виник протестантизм як третій напрям християнства: ***Реформаційний*** *рух на Україні розгорнувся в той період, коли у Речі Посполитій вже почався наступ контрреформації* (Іст. УРСР, І, кн. 2, 228).
У спол.: ***р.*** *громади, настрій, рух, вплив, література.*

РЕФОРМІСТСЬКИЙ, а, е. Пов'язаний з реформізмом, ворожою марксизмові течією у робітничому русі, яка заперечує необхідність класової боротьби, соціалістичної революції, диктатури пролетаріату, обстоює дрібні реформи; який стосується реформіста, властивий йому: *Буржуазні і дрібнобуржуазні* ***реформістські*** *партії всіма способами відгороджують народ від політичної діяльності* (КУ, 1967, № 10, 19); *Буржуазні і* ***реформістські*** *теорії ігнорують економічну суть імперіалізму* (Політек., 349).
У спол.: ***р.*** *теоретики, ідеолог, лідер; течія, організація, з'їзд, збори, програма, теорія, концепція, ідеологія, погляд, зміст, заклик, ілюзії.*

РИБНИЙ // РИБ'ЯЧИЙ

Спільний корінь **риб-**; розрізняються суфіксами **-н-**, **-яч-**. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

РИ́БНИЙ, а, е. 1. Призначений для зберігання риби, пов'язаний з розведенням, ловлею, обробкою, продажем, вживанням риби: *Стоїть біля свого* ***рибного*** *сховища Густавсон* (Шиян, II, 250); ... *Довести в 1990 році виробництво харчової* ***рибної*** *продукції до 4,4—4,6 млн. тонн* (РУ, 9.03 1986). *Щоб уміти впевнено прогнозувати появу косяків, їх чисельність, темпи відтворення* ***рибних*** *запасів... потрібні спільні зусилля всіх риболовних держав* (НЖ, 1967, № 10, 26).
У спол.: ***р.*** *база, трест, базар, ринок, магазин, продукція, багатства, запаси, промисловість, господарство, комерція, сховище, озеро, став, гавань, ловля, місця.*

2. Який добувають, одержують, приготовляють з риби або з рибою: *Він* [боцман Зотов] *постійно тримав під ліжком три банки* ***рибних*** *консервів* (Кучер, V, 338); ***Рибне*** *борошно дедалі ширше застосовується в тваринництві* (ХлУ, 1970, № 1, 47); *Овочеві і* ***рибні*** *консерви в томаті чи у власному соку відкривають спеціальними ножами* (Укр. страви, 394).
У спол.: ***р.*** *консерви, страва, бульйон, пиріжки, паштет, рулет, тюфтелі, фарш, філе, фрикадельки, борошно, клей.*

РИ́Б'ЯЧИЙ, а, е. 1. Властивий, належний рибі (рибам), характерний для риби (риб): *З моря віяв пронизливий вітер, пахло йодом і* ***риб'ячою*** *лускою* (Кучер, II, 279); *Зварений бульйон проціджують, кладуть у нього обчищену нарізану картоплю, доводять до кипіння, кладуть відокремлене від кісток* ***риб'яче*** *м'ясо і варять до готовності* (Укр. страви, 109).
У спол.: ***р.*** *тіло, голова, хвіст, кістка, кров, серце, потрохи, м'ясо.*

2 (рідко). Те саме, що **ри́бний** у 2 зн.: *Під жовтою кучерявою грушею на городі Мелашка... частувала гусарів* ***риб'ячою*** *щербою* (Ле, III, 9); ***Риб'ячий*** *жир містить у собі значну кількість вітаміну А.*
У спол.: ***р.*** *юшка, ікра, щерба, жир, борошно.* △ **На р. хутрі** — який погано гріє (про верхній одяг).

3 (перен.). Байдужий до всього, холодний: *Трактористка вже з явною неприязню дивилась на цю обважнілу постать у парусиновім кітелі, з блідим, одутлуватим, якимось* ***риб'ячим*** *обличчям* (Гончар, V, 387); *— Що робити?!..— питав сенаторів король... і дивився на них безбарвними* ***риб'ячими*** *очима* (Тулуб, Людолови, II, 479).
У с п о л.: **р.** *обличчя, очі.*

РІДКИЙ // РІДКІСНИЙ

Спільні корінь **рід-**, суфікс **-к-**; розрізняються суфіксами **-іс/н-**. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

РІДКИЙ, á, é. 1. Який перебуває у стані рідини; позбавлений достатнього вмісту чого-небудь у якійсь рідині, розріджений: *Навколо нього по коліна в* ***рідкій*** *багнюці стояла група штабних офіцерів* (Довж., III, 83); *Зберігати і перевозити можна й* ***рідкий*** *кисень* (Хімія, 7—8, 53); *Борщ зварила добре, а каша вийшла трохи* ***рідка,****— сказала Кайдашиха й почала знов навчати* (Н.-Лев., II, 284).
У с п о л.: **р.** *аміак, кисень, газ, метал, парафін, чавун, розчин; борщ, суп, каша, юшка, сметана, тісто, картопля; болото, багно, грязюка, маса, стан, речовина, туман.* △ **Р. добриво** — добриво у вигляді рідини; **р. паливо** — горючі рідини: бензин, гас, мазут тощо; **р. скло** — водний розчин силікатів лужних металів, вид клею.

2. Такий, в якому складники розміщені нещільно або неблизько одна від одної, на значній віддалі: *Ліс був* ***рідкий*** *та пустельний* (Тулуб, Людолови, I, 348); *Назустріч Чернишеві скакав... на баскому коні якийсь піхотинець у розстебнутій шинелі, без пілотки, з* ***рідкою*** *сірою борідкою віником* (Гончар, I, 112); *Підступи до міста являли собою чисте поле, з* ***рідкими*** *горбами* (Кучер, II, 175).
У с п о л.: **р.** *зуби, борідка, волосся, брови, вії, ліс, сад, сосни, тин, зарості, горби, гребінець.*

3 (рідко). Те саме, що **рідкісний:** *Ті* ***рідкі*** *прогулянки з батьком були для мене... годинами щастя* (Смолич, VI, 553); *— От нежданний гість* ***рідкий*** *і дорогий* (Фр., XIII, 357); *Ті* ***рідкі*** *випадки, коли їх очі стрічались, були пам'ятні Лазареві і віщували недобре* (Коцюб., II, 239).
У с п о л.: **р.** *гість, прогулянки, випадок, явище, нагода.*

РІДКІСНИЙ, а, е. Незвичайний; який буває, трапляється дуже рідко: *Святковий пишний одяг підкреслював її* ***рідкісну*** *красу* (Тулуб, В степу, 62); *Кімнати він* [Ізаров] *прикрасив* ***рідкісними*** *килимами* (Шиян, I, 22); *В Одеській державній науковій бібліотеці імені О. М. Горького є 165 примірників* ***рідкісних*** *прижиттєвих видань творів В. І. Леніна радянського періоду* (НС, 1983, № 7, 25).
У с п о л.: **р.** *рослина, тварина, птах, порода, мінерал, метал, камінь, елемент, видання, книга, твір, примірник, дар, талант, хист, фотографія, знімок, знахідка, краса, голос, бас, сорт, явище, випадок, види фауни (флори).*

РОБІТНИЧИЙ // РОБОЧИЙ // РОБОТЯЩИЙ

Спільний корінь **роб-**; розрізняються суфіксами **-іт/нич-, -оч-, -от/ящ-.**

РОБІТНИЧИЙ, а, е. Який стосується робітника, властивий йому; який складається з робітників, належить їм, заселений ними, призначений для них, виражає їхні інтереси: *Й ми знов підемо на бій за владу* ***робітничу*** (Сос., VI, 8); *Поблизу тісно скупчились хатки старого* ***робітничого*** *селища* (Шовк., 10); ***Робітничі*** *колективи беруть шефство над науковими закладами і сприяють роботі вчених* (Смолич, VI, 203); *Саме в* ***робітничому*** *середовищі найперше зароджуються паростки майбутнього, нові сміливі починання, тут вони перевіряються на міцність, звідси поширюються на все суспільство* (КУ, 1981, № 1, 34).

У с п о л.: *р. молодь, колектив, кадри, депутат, родина, династія, гвардія, зміна, влада, армія, організація, партія, загін, кооператив, збори, гурток; район, містечко, місто; селище, околиця, квартал; гуртожиток, клуб, їдальня, хата, житло; преса, кореспонденція, газета; професія, освіта, самодіяльність, рух; гарантія, контроль, питання, життя, середовище, фольклор, гарт, слава, честь, гордість, гідність, совість.* △ **Р. клас** — основна сила у виробництві матеріальних благ, найпередовіший і найреволюційніший клас сучасного суспільства; **р. факультет (робфак)** (іст.) — в СРСР з 1919 до кінця 30-х років — загальноосвітній навчальний заклад для прискореної підготовки робітників і селян до вступу у вузи.

РОБО́ЧИЙ, а, е. 1. Який працює, живе із своєї праці; трудовий: *Вулицями «Нового Запоріжжя» снує туди й сюди заклопотаний* ***робочий*** *народ* (Вишня, VI, 51); *У* ***робочої*** *людини два крила: труд і пісня* (КУ, 1976, № 12, 57).

У с п о л.: *р. народ, населення, люди, чоловік, бджоли, батальйон, загін, група.* △ **Р. сила:** а) робітник (робітниця); б) здатність до праці, сукупність фізичних і духовних здібностей людини, що їх вона використовує у процесі виробництва матеріальних благ.

2. Який використовується для роботи; який приводить у рух що-небудь: *Туди ж, на захід, до дніпровських переправ, партизанські пастухи гнали з степових маєтків отари овець, череди волів та* ***робочих*** *верблюдів* (Гончар, III, 77); *Доведеться... змінити конфігурацію плугів, культиваторів та* ***робочих*** *деталей інших машин, щоб використати нові шалені швидкості* (Оров., Друга зустріч, 446).

У с п о л.: *р. худоба, верблюд, віл, кінь, машина, колесо, кран, ритм, швидкість, поверхня, частина (ножа).* △ **Р. хід** — корисна робота механізму або його частини.

3. Призначений для роботи; який використовується при роботі; відведений для роботи (час): *Вся квартира і* ***робочий*** *кабінет завалені квітами* (Цюпа, Добротворець, 283); *Уздовж лінії верстатів біля кожного* ***робочого*** *місця встановлено приймальний* ***робочий*** *стіл* (КУ, 1966, № 6, 48); *Навіть* ***робочий*** *одяг він* [Федір] *перешив на свій лад* (Ткач, Арена, 25).

У с п о л.: *р. приміщення, кімната, кабінет, місце, стіл, одяг, комбінезон, костюм, піджак, блуза, корзина, сумочка; план, проект, наряд, орган, атмосфера, поза, альбом, креслення, рисунок, записки; час, рік, місяць, неділя, субота, година, хвилина, секунда.* △ **Р. день (тиждень)** — певна кількість часу в межах доби (днів на тиждень), встановлена для роботи на підприємстві, в державі.

РОБОТЯ́ЩИЙ, а, е. Старанний у праці, працьовитий: *Зінаїда Кирилівна — інженер-конструктор. Здібний,* ***роботящий*** *інженер* (Жур., Повісті, 327); *Непевний був Максим отой, брате, а трудящий,* ***роботящий,*** *та тихий до того, та ласкавий* (Шевч., II, 255).

У с п о л.: *р. люди, чоловік, жінка, хлопець, дівчина, син, дочка, батьки.*

РОЗБЕЩЕНИЙ // РОЗПЕЩЕНИЙ

Корені **бещ-, пещ-,** спільні префікс **роз-**, суфікс **-ен-;** розрізняються кореневими приголосними **б, п.**

РОЗБЕ́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Морально зіпсований, з поганими, аморальними звичками: *Жорстокому і* ***розбещеному*** *паничеві драматург* [М. Старицький] *протиставляє лікаря Павла Чубаня, який своєю діяльністю допомагає народові, несе йому освіту...* (УЛ, 9, 98).

У с п о л.: *р. поміщик, поміщиця, буржуазна молодь, католицьке духовенство, панич, богема.*

2. Недисциплінований, неслухняний, вередливий, нестримний: *Не знали про його переконання і в домі Карташових, де він давав уроки* ***розбещеному*** *синові старого полковника* (Панч, III, 90); *В кожному колективі є якийсь*

процент людей ***розбещених,*** *яких може перевиховати тільки трудовий табір* (Донч., V, 366).
У с п о л.: ***р.*** *люди, сім'я, хлопець, юнак, синок, учні.*

РОЗПЕ́ЩЕНИЙ, а, е. Якого розпестили надмірною увагою; розніжений: *Але султан з упертістю* ***розпещеного*** *хлопчика тупнув ногою* (Тулуб, Людолови, II, 247).
У с п о л.: ***р.*** *діти, хлопчик, дівчина, син, дочка, недоук, неук.*

РОЗУМНИЙ // РОЗУМОВИЙ

Спільний корінь **розум-;** розрізняються суфіксами **-н-, -ов-.** Похідні пароніми р о з у м н о // р о з у м о в о.

РОЗУ́МНИЙ, а, е. 1. Наділений розумом, розсудливий, кмітливий; який діє розумно, як людина: *Даль чоловік добрий,* ***розумний*** *і могущий, він добре знає, як тут ми пропадаємо* (Шевч., VI, 43); *Оповідання сподобалося Ерікові, і йому стало приємно, що товаришує з Терешком, з таким* ***розумним*** *хлопцем* (Панч, V, 265); *Ми конструюємо* ***розумну,*** *талановиту машину* (Жур., Повісті, 331); *Інженер потрапив у обвал, а* ***розумна*** *тварина прибігла просити старого на порятунок!* (Ле, VII, 253).
У с п о л.: ***р.*** *люди, істота, чоловік, жінка, хлопець, дівчина, дитина, господиня, садівник, вихователь, комсомолка, піонер, студент, учень; бджоли, тварина, собака, худобина, машина.* △ **Р. голова** — тямуща, кмітлива людина.

2. Який виражає розум, керується ним; який містить у собі здоровий глузд, практичну користь; змістовний: *У Радянському Союзі... ті народи, що за царизму перебували в стані темноти і злиднів, будують пліч-о-пліч з народами-братами нове,* ***розумне...*** *і заможне життя* (Рильський, IX, 114); *Послав я тобі 10 Кобзарів і дуже, дуже* ***розумну*** *книжечку для Прісі* (Шевч., VI, 209); *Формування* ***розумних*** *потреб особи є одним з актуальних питань комуністичного будівництва на сучасному етапі* (НС, 1983, № 9, 21).
У с п о л.: ***р.*** *лице, лоб, очі; політика, принципи, закон, норма, розподіл, підхід, погляд, аналіз, синтез; думка, порада, слово, виступ, стаття; поезія, вимога, потреба, шлях; ощадливість, дбайливість, життя, планування, господарювання, керівництво, ведення господарства, використання техніки, рішення, розв'язання питання.* △ **Р. річ** — що-небудь сказане, зроблене з розумом.

РОЗУМО́ВИЙ, а, е. Який стосується діяльності розуму, пов'язаний з нею: *Своїми відкриттями вона* [наука] *розширює* ***розумовий*** *кругозір людства* (Канів., III, 138); *Особливо благотворно впливає женьшень на пам'ять, підвищення* ***розумової*** *працездатності* (НС, 1983, № 8, 49); *Ми прагнули організувати* ***розумову*** *діяльність підлітків так, щоб процес осмислення, оволодіння знаннями тісно зливався з застосуванням знань* (Сухомл., 121).
У с п о л.: ***р.*** *діяльність, життя, рівень, здібності, багатство, зрілість, відсталість, навантаження, напруження, розвиток, тренування, праця, зусилля, сили.* △ **Люди р. праці** — інтелігенція; **р. виховання** — формування основ світогляду, знань, навичок тощо; **р. апарат, р. машина** — орган мислення, мозок.

РОЗУ́МНО, *присл.* У с п о л.: ***р.*** *жити, діяти, планувати, використовувати, розпоряджатися коштами, витрачати (сили), експлуатувати (машини).*

РОЗУМО́ВО, *присл.* У с п о л.: ***р.*** *розвинений, відсталий.*

РЯТІВНИК // РЯТУВАЛЬНИК

Спільний корінь **рят-;** розрізняються суфіксами **-ів/ник, -ува/льн/ик.** Похідні пароніми р я т і в н и й // р я т у в а л ь н и й. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

РЯТІВНИ́К, á, *ч.* Той, хто врятував або рятує когось або щось: — *Капітан!— різко зупинився майор перед полоненим.— А чи відомо вам,*

*хто такий цей сержант, який сьогодні узяв вас?.. **Рятівник** Європи, **рятівник** світової цивілізації* (Гончар, І, 239). *Тихонович сердечно подякував своєму **рятівникові*** (Коцюб., І, 210).
У спол.: *р. дужий, мужній, сміливий; людства, цивілізації, Європи.*

РЯТУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто професійно займається рятуванням когось, чогось: *Не опирався* [старий] ***рятувальникам,** тільки обривок троса все чомусь не хотів випустити із закоценілих рук* (Гончар, IV, 542).
У спол.: *р. життя, утопаючого; на воді; бригада, пост **р.***

РЯТІВНИ́Й, á, é. У спол.: *р. берег, земля, переправа, укриття, ворота, соломинка, проект, папірець, вістка, рука, збіг обставин.*

РЯТУВА́ЛЬНИЙ, а, е. У спол.: *р. дружина, загін, служба, команда, станція, катер, човен, костюм, комплекс, робота.* △ **Р. (і рятівний) пояс (круг)** — корковий або гумовий пристрій для порятунку потопаючих.

С

СВІДОЦТВО // СВІДЧЕННЯ

Спільний корінь **свід-**; розрізняються суфіксами **-оц/тв-, -ч/енн(я).**

СВІДО́ЦТВО, а, *с.* Офіційний документ, який підтверджує якийсь факт або містить відомості про когось: *Марія Олександрівна екзамени склала добре й одержала **свідоцтво** вчительки* (Канів., І, 54); *Щороку вчені Академії* [наук УРСР] *одержують близько 300 **свідоцтв** на винаходи* (КУ, 1969, № 1, 34).
У спол.: *с. авторське, медичне; про закінчення школи, про народження, про одруження, про освіту, про набуту спеціальність, про винахід.* △ **Метричне с.**— документ, що засвідчує народження когось.

СВІ́ДЧЕННЯ, я, *с.* 1. Факт, що підтверджує щось; доказ: *Є **свідчення,** що в списках розповсюджувався «Кобзар» на Кавказі* (Тич., V, 170); *Яскравим **свідченням** всенародного визнання заслуг Києва є Золота Зірка і два ордени Леніна на його прапорі* (РУ, 29.05 1982); *Історія залишила нам цікаві **свідчення** про одну чудову рису духовного обличчя Карла Маркса. На запитання, чим він любить займатися, великий мислитель і революціонер відповів: «Копатися в книгах»* (КУ, 1978, № 5, 57).
У спол.: *с. безсмертне, нове, переконливе, правдиве, цікаве, блискуче, яскраве; очевидців, сучасників.*

2. Показання свідка на суді або допиті: *Судді не схотіли слухати дальших **свідчень** Македона* (Шиян, І, 179).
У спол.: *с. плутані, правдиві; давати **с.**, брати до уваги **с.**; зважати на **с.**; **с.** на суді, під присягою.*

СВІЙСЬКИЙ // СВІТСЬКИЙ

Корені **свій-, світ-,** спільний суфікс **-ськ-**; розрізняються кореневими **й, т.**

СВІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Який живе при людях; не дикий, приручений (про тварин, птахів): *Волею випадку дике лосеня стало близьким до людей, **свійським*** (Збан., Кують, 329); *На садибах між фруктовими деревами плавали **свійські** гуси й качки* (Шиян, І, 424).
У спол.: *с. тварина, кінь, вівця, коза, свиня, кролик, птах, птиця, гуска, качка, курка, індик.*

СВІ́ТСЬКИЙ, а, е. 1. Не церковний, не духовний: *Помітних успіхів було досягнуто в математиці й астрономії; в літературних творах дедалі частіше з'являлися **світські** мотиви* (Іст. УРСР, І, кн. 2, 128).
У спол.: *с. література, книга, повість, твір, пісні, вбрання, зміст, мотив, звичай, цензура.*

2. Який відповідає вимогам «вищого світу»: *Я тоді й собі наважив... щонайвищих* ***світських*** *звичаїв набратись* (Л. Укр., IV, 185).
У спол.: ***с.*** *звичай, манери, поводження, запити;* (перен.) *чернь, левиця.*

СВІТИЛО // СВІТОЧ

Спільний корінь **світ-**; розрізняються суфіксами **-и/л-**, **-оч-**. У переносному значенні можуть вступати в синонімічні зв'язки.

СВІТИ́ЛО, а, *с.* 1. Небесне тіло, яке випромінює світло: *Марися слухала їхні розмірковування, лежачи горілиць і приплющивши очі,— цікаво їй так було дивитись на сонце: замість* ***світила*** *— суцільна бура каламуть* (Гончар, VI, 145); *Астрономи вимірюють у зоряних величинах яскравість усіх небесних* ***світил*** (ЗП, 1974, № 4, 13).
У спол.: ***с.*** *небесне, велике, мале.*

2. *чого* (перен., книжн.). Знаменита людина, прославлений діяч: — *Може, в лікарню треба? Чи сюди викликати когось із їхніх* ***світил?*** (Гончар, VI, 261); *Невже ж ми, письменники, газетярі та інші* ***світила,*** *настільки наївні, що думаємо, що публіка буде боятися слів?..* (Фр., II, 390).
У спол.: ***с.*** *видатні, відомі, медичні.*

СВІ́ТОЧ, а, *ч.* 1 (заст., поет.). Велика свічка, факел: — *Ходімо, куме, в піраміду, засвітим* ***світоч*** (Шевч., II, 371).
У спол.: ***с.*** *засвітити, погасити, нести; йти з* ***с.***

2. *чого* (перен., книжн.). Джерело правди, істини, свободи, освіти і ін.; той, хто несе правду, свободу, освіту і т. п.: *Ленінське визначення партійності літератури і її роль в служінні народу є тим глибоким ідеалом, тим історичним* ***світочем,*** *який веде і надихає всю нашу радянську літературу* (Мал., X, 153—154); *Тарас Шевченко народився на українській землі, під українським небом, проте він належить до тих людей-****світочів,*** *що стають дорогими для всього людства* (Гончар, VI, 430).
У спол.: ***с.*** *людства, духу, миру, науки, прогресу.*

СВІТЛОВИЙ // СВІТЛЯНИЙ (СВІТНИЙ)

Спільний корінь **світ-**; розрізняються суфіксами **-л/ов-**, **-л/ян-**, **-н-**.

СВІТЛОВИ́Й, á, é. Пов'язаний із світлом, який здійснюється за допомогою світла: *Він вивчав* ***світловий*** *семафор, хоч це і не входило в його обов'язки* (Ткач, Крута хвиля, 67); *Ці трубки* [наповнені розрізненими благородними газами] *застосовують для* ***світлових*** *реклам і* ***світлової*** *сигналізації* (Хімія, 7—8, 62).
У спол.: ***с.*** *промені, хвилі, спалах, ефект, сигналізація, реклама, табло, мікроскоп, семафор, фонтан, доріжка, режим, тиск, індикація, випромінювання Сонця, яровизація.* △ **С. день** — час від сходу до заходу сонця; **с. рік** — відстань, яку проходить світло за один рік; **с. газета** — газета, пристосована для читання з допомогою проекційного ліхтаря; **с. рослина** — рослина, що росте на незатіненому місці; **с. стадія** — період розвитку рослини, під час якого основну роль відіграє освітлення.

СВІТЛЯНИ́Й, á, é. Який світиться, виблискує: *Величко подивився на* ***світляні*** *стрілки наручного годинника — до світанку залишилося вже зовсім мало часу, треба було встигнути ще затемна прийти на місце* (Перв., III, 448); *Зелена* ***світляна*** *куля — лампа під абажуром притягує мою увагу: я хочу цю яскраву кулю* (Смолич, VI, 547).
У спол.: ***с.*** *куля, диск, циферблат, стрілки, поверхня, пляма, алмаз, меч, зайчик.*

СВІ́ТНИЙ, а, е. Те саме, що **світляний:** *В Галактиці є невелика кількість зірок, які вибухають... Після вибуху на місці зірки залишається туманність — величезне скупчення* ***світного*** *газу* (НС, 1964, № 12, 22).
У спол.: ***с.*** *газ, диск, циферблат, стрілки, фарби.*

СЕЛЯНСЬКИЙ // СІЛЬСЬКИЙ

Спільні корінь **се(і)л(ь)-**, суфікс **-ськ-**; розрізняються суфіксом **-ян-**.

СЕЛЯ́НСЬКИЙ, а, е. Який стосується селянина (селян), належить або властивий селянинові (селянам), призначений для селян тощо: *Його* [Леніна] *портрет — в **селянській** хаті скромній, його портрет — в землянці у бійця,— портрет того, хто в праці неутомній з'єднав народів золоті серця* (Рильський, II, 197); *Він* [Книш] *одійшов кілька кроків убік і зараз повернувся з чималим оберемком приношеного вбогого **селянського** еббрання* (Вовчок, 207); ***Селянський** рух по всій країні переростав у повстання* (Іст. КПРС, 197).

У спол.: ***с.** господарство, побут, двір, оселя, праця, рух, виступ, боротьба, повстання, війна, вимоги, демократія, самоврядування, реформа, депутат, дочка, діти, маси, кров, одяг, ноша, хліб, борщ, питання, думи, надії, сподівання, справи, середовище, тематика.*

СІЛЬСЬКИ́Й, а́, е́. Який стосується села, знаходиться в селі; який стосується життя і діяльності позаміських поселень: *Життя Олени, як і кожної **сільської** жінки, проходило в щоденних клопотах по господарству... турботі про дітей* (Тют., Вир, 44); *У нього довідка з **сільської** лікарні й диплом про закінчення мединституту* (Кучер, V, 226); *Ми вийшли на **сільський** майдан, де наші дороги розходились* (Гур., 19).

У спол.: ***с.** житель, населення, трудівники, механізатори, молодь, інтелігенція, комуністи, активісти, лікар, учитель, музиканти, кореспондент, діти, хлопці, дівчата, школа, лікарня, клуб, бібліотека, музей, магазин, електростанція, майдан, стадіон, вулиця, життя, побут, обряди, звичай, новобудови, новини, місцевість, пейзаж, картина, кладовище.* △ **С. община** (іст.) — форма громадських відносин, що виникла в процесі розкладу первісного родового ладу; **с. Рада** — місцевий виборний орган державної влади на селі; **с. господарство** — галузь народного господарства, що охоплює землеробство і тваринництво.

СЕРВІЗ // СЕРВІС

Корені **сервіз** (франц. service, від servir — «подавати на стіл»), **сервіс** (англ. service, від serve — «служити»); розрізняються кінцевими приголосними **з, с** та наголосом.

СЕРВІ́З, у, *ч.* Повний набір столового або чайного посуду, розрахований на певну кількість осіб: *Для заможних покупців випускаються великі столові **сервізи*** (Нар. мист., 88).

У спол.: ***с.** столовий, кофейний, чайний, фаянсовий, порцеляновий, керамічний, срібний, китайський, саксонський, волокитинський.*

СЕ́РВІС, у, *ч.* Обслуговування побутових потреб населення: ***Сервісом** називається тут сільський комунгосп — нова форма побутового обслуговування колгоспників, що народилась на Черкащині й поширилася на всю республіку* (ЛУ, 24.04 1968).

У спол.: ***с.** міський, сільський, відмінний, (не)налагоджений.*

СЕРДЕЧНИЙ // СЕРДЕШНИЙ // СЕРЦЕВИЙ

Спільний корінь **сер(д)-**; розрізняються суфіксами **-еч/н-, -еш/н-, -ц/ев-**.

СЕРДЕ́ЧНИЙ, а, е. Сповнений доброзичливості, чуйності; добрий, щирий, вірний: *Як гарно вірити у **сердечну** дружбу, яка, виявляється, таки є на світі* (Коп., II, 556); *Із далекої Киргизької пустині, із тяжкої неволі вітав я тебе, мій голубе сизий, щирими, **сердечними** поклонами* (Шевч., VI, 152).

У спол.: ***с.** людина, друг, приятель; почуття, дружба, взаємини, теплота, подяка, вдячність, спасибі, вітання, поздоровлення, уклін, зустріч, обстановка, розмова, виступ, ставлення, побажання.*

2. Пов'язаний з почуттям закоханості, переживанням, настроями людини; любовний, душевний: *Він* [учитель] *дасть дитині відчути, що здогадується про її* ***сердечну*** *тривогу, смуток, турботу, горе* (Сухомл., 243); *...Я жив у минулому, я бачив, чув, з тріпотанням* ***сердечним*** *відчував смуток, радість та всі перипетії тих почувань...* (Коцюб., I, 182).
У спол.: ***с.*** *втіха, радість, смуток, тривога, туга, горе, переживання, хвилювання.* △ **С. рана (муки)** — душевний біль, страждання.

СЕРДЕ́ШНИЙ, а, е. Який викликає співчуття; бідолашний, нещасний: ***Сердешний*** *професор надто захопився і, треба признатися, передав куті меду* (Смолич, VI, 200); ***Сердешна*** *Оксана так вдарилась у груди та впала в подушки, щоб мати не почула її голосіння...* (Кв.-Осн., 255).
У спол.: ***с.*** *жінка, хлопець, батько, мати, син, дочка.*

СЕРЦЕ́ВИЙ, а, е. Такий, який стосується серця, його діяльності; пов'язаний з хворобами серця, їх лікуванням: *Ще б якась секунда, і він* [Павло] *міг торкнутися своїм вістрям ніжної* ***серцевої*** *тканини* (Кучер, V, 335); *...Зв'язок між стресом і різноманітними* ***серцевими*** *захворюваннями медики помітили давно* (НС, 1984, № 1, 8).
У спол.: ***с.*** *м'яз, клапани, сумка, аорта, діяльність, стимуляція, ритм, тонус, скорочення, система, хвороба, біль, недостатність, приступ, невроз, засоби, ліки.*

СИСТЕМАТИЧНИЙ // СИСТЕМАТИЗОВАНИЙ // СИСТЕМНИЙ

Спільні корінь **систем-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-ат/ич-**, **-ат/из/ова-**. Можуть вступати в синонімічні зв'язки.

СИСТЕМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Побудований, упорядкований за певною системою або спирається на певну систему; який раз у раз відбувається, виявляється; постійний: *Пароплавство не мало* ***систематичних*** *рейсів, і він* [робітник] *затримався на узбережжі* (Багмут, 451); *В 5-му класі почалось вивчення* ***систематичного*** *курсу основ наук про природу, суспільство, людину* (Сухомл., 101); *Село вимагало від радянського письменника старанного і* ***систематичного*** *вивчення* (Сміл., IV, 420).
У спол.: ***с.*** *праця, заняття, підготовка, тренування, гімнастика, вправи, прогулянка, рейси, перевірка, контроль, догляд, навантаження, перевтома, недоїдання, курс лікування, підвищення (добробуту, освіти, якості), засвоєння, поліпшення побуту, боротьба, бунт, страйки; набувати* ***с.*** *характеру.*

СИСТЕМАТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Приведений в систему: *В лекціях потрібний не випадково відібраний, а* ***систематизований*** *матеріал, який витримує критику з точки зору синтетичної оцінки* (КУ, 1970, № 6, 7).
У спол.: ***с.*** *видання, збірник, інструкція, матеріал, думка, виклад.*

СИСТЕ́МНИЙ, а, е. Який є системою за природою: *Положення про* ***системний*** *характер лексики у сучасній лінгвістичній науці є загальновизнаним* (Мовозн., 1979, № 2, 3).
У спол.: ***с.*** *опис, виклад, зв'язок, організація лексики, аналіз, підхід, характер.*

СКАЛЬПЕЛЬ // СКАРПЕЛЬ

Корені **скальпель, скарпель** (етимологічно спільнокореневі: від лат. scalpellum — «ножик»); розрізняються кореневими **ль, р** та наголосом.

СКА́ЛЬПЕЛЬ, я, *ч.* Невеличкий хірургічний ніж: *Я розповів оце все виключно для тих, кому хочеш чи не хочеш, а доведеться лягати колись на операційний стіл, під* ***скальпель*** *хірурга* (Смолич, VI, 172).
У спол.: ***с.*** *гострий, тупий, довгий, короткий.*

СКАРПЕ́ЛЬ, я, *ч.* Інструмент для гладкої обробки каменя: *Учні профтехучилища навчилися добре працювати* ***скарпелем.***
У спол.: ***с.*** *гострий, тупий, великий, малий, новий, старий.*

СКЛАДАНИЙ // СКЛАДЕНИЙ // СКЛАДНИЙ // СКЛАДОВИЙ

Спільні корінь **-клад-**, префікс **с-**; розрізняються суфіксами **-ан-**, **-ен-**, **-н-**, **-ов-**.

СКЛАДАНИЙ, а, е. Який можна складати і розкладати завдяки рухомому поєднанню частин: *Вона* [жінка] *розвішує над вогнищем взуття, панчохи, рукавиці, виносить одежу на мороз і готує чай на низенькому* ***складаному*** *столику* (Багмут, 396); *В кутку підпирав стіни високий Семен Мажуга, з запалими грудьми та довгорукий, весь як* ***складаний ножик*** (Коцюб., III, 45).
У спол.: ***с.*** *ножик, ложка, стіл, сушарка, метр.*

СКЛАДЕНИЙ, а, е. Який складається з кількох самостійних частин: ***Складені*** *числівники становлять собою сполучення двох, трьох, чотирьох і більшої кількості складних і простих числівників* (СУЛМ, II, 245).
У спол.: ***с.*** *топонім, числівник, присудок.* △ **С. число** — число, яке має більш як два дільники.

СКЛАДНИЙ, á, é. 1. Який складається з кількох частин, що втратили самостійність: ***Складні*** *сполучники є наслідком з'єднання в одне слово двох слів* (СУЛМ, II, 515); *Як прості, так і* ***складні*** *листки дводольних і однодольних рослин розміщені на стеблах у певному порядку* (Бот., 62—63).
У спол.: ***с.*** *кістка, орнаменти, цукри, сполуки, листки, конструкція, утворення, назви, слово, речення, іменник, дієслово, прикметник, прийменник.*

2. Який характеризується сукупністю багатьох взаємозв'язаних частин, явищ, ознак; важкий для розуміння, здійснення, виконання: *Завдання видалось йому* ***складним*** (Гур., 171); *Воронцов ніби становив найголовнішу, невід'ємну частину* ***складного*** *організму полку, він був у полку, наче мати в сім'ї* (Гончар, I, 65); *Гордість і слава міста* [Києва] — *робітничий клас. Його талантом і натхненням створюються* ***складні*** *машини і прилади, високоякісні товари народного споживання* (РУ, 29.05 1982).
У спол.: ***с.*** *апаратура, механізм, агрегат, машини, лікувальний препарат, випробування, життя, шлях, екзамени, іспит, питання, проблема, інтрига, ситуація, обстановка, конфлікти, колізії, умови, завдання, вправа, задача, поняття, явище, система, будова, молекула, рефлекси, рухи, операція, процес, еволюція, твір, сюжет, справа, зміни.*

СКЛАДОВИЙ, á, é. 1. Який входить як частина у склад чогось: *Перемога Жовтневої революції на Україні — невід'ємна* ***складова*** *частина революційного процесу в Росії — є закономірним результатом дій пролетарів російських і українських, торжеством ленінської національної політики* (КУ, 1979, № 3, 20—21).
У спол.: ***с.*** *частина, елемент.*

2 (лінгв.). Здатний утворювати склад: *Якщо в складі є два і більше звуків, то один з них завжди сприймається як найясніший, найвиразніший порівняно з сусідніми звуками. Цей звук утворює вершину складу і зветься* ***складовим*** (Сл. лінгв., 158).
У спол.: ***с.*** *абревіатури, структура, слова, тон, звук.* △ **С. письмо** — один із видів письма, де графічні знаки пов'язані з буквами та буквосполученнями, які можуть утворювати склади; **с. наголос** — виділення в слові одного із складів.

СМАКОВИЙ // СМАЧНИЙ

Спільний корінь **смак(ч)-**; розрізняються суфіксами **-ов-**, **-н-**.

СМАКОВИЙ, á, é. Який стосується смаку, пов'язаний з ним: *До його* [борщу] *складу входить багато різноманітних продуктів, які у своїй сукупності дають приємний* ***смаковий*** *букет* (Укр. страви, 87); *Добре почувають себе в* [Оброшинському] *зоопарку гості з Африки — мускусні качки. М'ясо їх має чудові* ***смакові*** *якості* (РГ, 31.01 1975).

У спол.: *с. аналізатор, речовина, продукт, рецептори, нерв, подразник, подразнення, сосочки, відчуття, властивості, зона, якості, букет.*

СМАЧНИЙ, á, é. Приємний на смак: *І раптом дух* ***смачного,*** *ситого борщу війнув на неї* [Маланку] *звідкись* (Коцюб., III, 13); *З неї* [риби] *готують велику кількість різноманітних* ***смачних і поживних страв*** (Укр. страви, 115).

У спол.: *с. хліб, булочка, пиріг, торт, тістечко, страва, їжа, борщ, суп, узвар, юшка, каша, картопля, м'ясо, ковбаса, котлета, начинка, печінка, підлива, риба, карась, гриби, опеньки, сік, вино, мед, олія, масло, виноград, груша, яблуко, сніданок, обід, вечеря.*

СМЕРТЕЛЬНИЙ // СМЕРТНИЙ

Спільний корінь **смерт-**; розрізняються суфіксами **-ельн-, -н-.** Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

СМЕРТÉЛЬНИЙ, а, е. 1. Який спричиняє смерть, загрожує загибеллю або може призвести до неї: ...*Василь у цю ніч думав про те, коли ж дасть* ***смертельну*** *отруту ще одному імператору Візантії — Іоанну* (Скл., IV, 626); *Удар у неї* [меч-риби] *міцний,* ***смертельний*** (Кучер, II, 175); *Єдиною сім'єю ми зустріли грізну годину Великої Вітчизняної війни, коли вирішувалось — бути чи не бути Радянській державі, і в* ***смертельній*** *боротьбі з фашизмом відстояли свої революційні завоювання* (КУ, 1979, № 3, 13).

У спол.: *с. хвороба, захворювання, муки, страждання, рана, корчі, отрута, удар, укус, доза, бій, загроза, небезпека, зброя, вогонь, куля, кінець.* △ **С. випадок** — тяжке захворювання чи травма, що може закінчитися або закінчується смертю; **с. сон** — смерть.

2 (перен.). Невимовно тяжкий, сильний: *І раптом одчув* [Давид] *у собі таку* ***смертельну*** *тугу, мов серце хто взяв і здавив у холодній слизькій руці* (Головко, II, 83).

У спол.: *с. біль, страх, голод, холод, нудьга, туга, тривога, втома, образа.* △ **С. ворог** — непримиренний, лютий ворог.

СМÉРТНИЙ, а, е. 1 (рідко). Те саме, що **смертельний** у 1 зн.: *Але кінь вже впав додолу і заборсався в* ***смертних*** *муках* (Тулуб, В степу, 9); *Інші ж виходили живими з самих глибин пекла й, оглядаючись з наївним подивом на* ***смертну*** *свою путь, вражали нечуваною силою й міцністю своїх натур* (Довж., III, 81).

У спол.: *с. муки, рана, двобій, стогін, крик, бій, піт, випадок.* △ **С. година (час)** — смерть, кончина; **с. кара** — **страта**; **с. вирок (присуд)** — обвинувальний вирок із засудженням підсудного до страти.

2. Такий, що колись помре, не житиме вічно: *Звичайно, всі — і божественний імператор, і* ***смертні*** *люди — час від часу хворіють, лікуються, одужують, знову хворіють* (Скл., IV, 388).

У спол.: *с. людина, чоловік.* △ **Простий с.** — звичайна людина.

3. Призначений для умираючого або мертвого: *Заметався Іван Карналюк на своєму* ***смертному*** *ложі, затріпотів, як підбитий птах* (Довж., I, 226).

У спол.: △ **С. одр (постіль, ложе)** — місце, на якому людина помирає або померла.

СНІГОВИЙ // СНІЖНИЙ

Спільний корінь **сніг(ж)-**; розрізняються суфіксами **-ов-, -н-.** Можуть вступати в синонімічний зв'язок в окремих значеннях.

СНІГОВИЙ, á, é. Покритий снігом, утворений із снігу, який несе сніг: *Поруч сіяли, орали, поруч жали і косили, — як же поруч не іти нам крізь замети* ***снігові*** (Рильський, II, 242); *Насунули* ***снігові*** *хмари і оповили небо.* (Коцюб., I, 82); ***Сніговий*** *вихор із свистом мчить вуличкою, б'є в хату, січе в лице* (Горд., I, 20).

У с п о л.: ***с.*** *буря, завірюха, метелиця, курява, смерч, завали, замети, вершина, горб, гірка, покривало, постеля, шар, хмара, туман, пил, шапка.* △ **С. баба** — людська фігура із снігу; **с. вода** — вода, що утворилася від таяння снігу; **с. лінія (межа)** — лінія в горах, вище якої сніг на поверхні землі зберігається цілий рік; **с. сліпота** — ураження очей від перебування на засніженому просторі, освітленому сонцем.

СНІ́ЖНИЙ, а, е, рідше **сніжни́й,** а́, е́. 1. Багатий на сніг; подібний до снігу: *Зима прийшла* ***сніжна,*** *із густими снігопадами* (Донч., VI, 375); *...Люди мружили очі від* ***сніжного*** *блиску* (Ле, III, 84).
У с п о л.: ***с.*** *рік, зима, місяць, день, вечір, полотно, скатертина.*

2. Покритий снігом: *Сонце хилилось уже на захід і кривавим блиском обливало* ***сніжні*** *верховини* (Фр., VI, 315).
У с п о л.: ***с.*** *полонини, земля, поле, килим.*

СОЛЯРНИЙ // СОЛЯРОВИЙ

Спільний корінь **соляр-**; розрізняються суфіксами **-н-, -ов-.**

СОЛЯ́РНИЙ, а, е (спец.). Пов'язаний з сонцем, його енергією; сонячний: *До найстарших фігурних орнаментів кролевецького декоративного ткацтва належать солярні орнаменти, пов'язані з культом сонця та небесних світил* (НТЕ, 1966, № 6, 50); *У давній Сірії мали місце* ***солярні*** *культи.*
У с п о л.: ***с.*** *орнамент, температури, круг, культи.* △ **С. клімат** — такі кліматичні умови, які могли б створитися на землі при відсутності атмосфери під дією нічим не зниженої сонячної радіації.

СОЛЯ́РОВИЙ, а, е (техн.). Пов'язаний з одержанням продуктів перегонки нафти, соляркою: *Боротьбу з бур'янами ведемо обприскуванням посівів* ***соляровим*** *маслом* (ХлУ, 1972, № 4, 26).
У с п о л.: ***с.*** *продукт, масло.*

СОЦІАЛІСТИЧНИЙ // СОЦІАЛЬНИЙ

Спільний корінь **соціал(ь)-**; розрізняються суфіксами **-іст/ичн-, -н-.**

СОЦІАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Який стосується соціалізму, базується на принципах соціалізму, існує при соціалізмі, здійснює соціалізм, пройнятий ідеями соціалізму, виражає ідеї соціалізму тощо: *У творчості П. Тичини розвиваються горьківські традиції* ***соціалістичного*** *гуманізму, любові до трудового народу і непримиренної ненависті до його ворогів* (УЛ, 10, 56); ***Соціалістичне*** *мистецтво несе людям прогресивні ідеї* (НТЕ, 1983, № 4, 13); *Величезні зміни сталися в ході* ***соціалістичного*** *будівництва на Україні. Вона перетворилася в квітучу* ***соціалістичну*** *республіку* (КУ, 1966, № 6, 61).
У с п о л.: ***с.*** *табір, світ, система, співдружність, співробітництво, країна, держава, суспільство, батьківщина, республіка, нації, лад, революція, шлях розвитку, форма, власність, спосіб виробництва, промисловість, сільське господарство, економіка, розвиток, будівництво, перетворення, принципи, устрій, базис, партії, праця, дисципліна, порядок, демократія, законність, вчення, свідомість, культура, література, мистецтво, етика, виховання, ідеологія, мораль, ідея, ідеал, зміст, побут, обряди.* △ **С. змагання** — метод організації праці, який заснований на поширенні досвіду передовиків виробництва і веде до підвищення продуктивності праці; **с. реалізм** — художній метод радянської літератури і мистецтва, який ставить своєю метою правдиве відображення дійсності в її революційному розвитку і комуністичне виховання трудящих.

СОЦІА́ЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний із життям і відносинами людей у суспільстві; суспільний: *Славу співає український народ таким борцям проти поміщиків, проти* ***соціальної*** *несправедливості, як Устим Кармалюк та Олекса Довбуш* (Рильський, IX, 222); *Монолітна дружба, братерство всіх народів нашої великої Батьківщини — одне з найбільших досягнень* ***соціальної*** *та національної політики КПРС* (КУ, 1978, № 9, 25).

У спол.: *с. лад, основа, верстви, класи, групи, прошарок, однорідність, умови, процеси, розвиток, прогрес, структура, політика, питання, проблема, план, фактори, антагонізм, суперечності, гніт, зло, конфлікт, загостреність, революція, боротьба, бої, потреби, суть, звучання, значення, призначення, твір, роман, повість, тема, характеристика, дискредитація, (не)правда, (не)справедливість, нерівність, зміни, перетворення.* △ **С. забезпечення** — у СРСР система державної або громадської допомоги особам, які втратили працездатність; **с. страхування** — система матеріального забезпечення трудящих в разі тимчасової непрацездатності, по старості, при інвалідності.

СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ // СПЕЦІАЛЬНИЙ

Спільні корінь **спеціал(ь)-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-із/ова-**.

СПЕЦІАЛІЗÓВАНИЙ, а, е. Призначений для певної спеціальності; який спеціалізується на чомусь, має обмежене завдання: *В місті* [Києві] *інтенсивно споруджуються великі* ***спеціалізовані*** *підприємства торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування* (Вісн., 1982, № 5, 7); *Значного розвитку набули* ***спеціалізована*** *медична допомога, кардіологічна служба* (КУ, 1981, № 4, 51).

У спол.: *с. підприємство, завод, фабрика, господарство, колгоспи, радгосп, ферма, ланка, бригада, школа, училище, клас, група, транспорт, устаткування, майстерня, магазин, заклад, вчена рада, кінотеатр, профілакторій, медична допомога, виробництво, лісництво, скотарство.*

СПЕЦІÁЛЬНИЙ, а, е. Особливий, призначений виключно для чогось; який стосується якоїсь окремої галузі науки або техніки, мистецтва: *Ходив на* ***спеціальне*** *фізлікування, щоб по-справжньому ожила кисть, і таки домігся свого* (Цюпа, Дзвони, 33); *Спішним порядком будувалася* ***спеціальна*** *залізнична вітка, щоб можна було доставляти по ній з глибини Криму будівельні матеріали* (Гончар, III, 320); *Приїздили* ***спеціальні*** *слідчі, але ніяких слідів ніде не знаходили* (Трубл., I, 387); *З-під його* [Франка] *пера вийшов цілий ряд солідних наукових праць... і багато* ***спеціальних*** *статей в різних журналах* (Коцюб., IV, 52).

У спол.: *с. інструктор, кореспондент, сектор, слідчий, приміщення, стіл, замок, ключ, машина, поїзд, літак, вагон, прилад, пристрій, апарат, інструмент, верстат, регулятор, знак, шифр, сорт, розмова, сесія, конференція, засідання, загін, група, бригада, комісія, інструкція, одяг, костюм, комбінезон, взуття, довідник, бланк, видання, література, журнал, термін, предмет, завдання, замовлення, призначення, розпорядження, лікування, навчання, виховання, мета, процес, розділ, випуск, маршрут, рейс, урок, підготовка, увага.* △ **С. освіта** — вища або середня освіта, яка дає певну спеціальність; **с. курс (спецкурс)** — курс лекцій у вузі, що є поглибленою розробкою окремої теми.

СПИНАТИСЯ // СПИНЯТИСЯ

Спільні корінь **-пин-**, префікс **с-**, морфеми **-а/ти/ся**; розрізняються твердим і м'яким кореневим приголосним **н**.

СПИНÁТИСЯ, áюся, áешся, *недок.*, **сп'ястúся** і **зіп'ястúся**, **зіпнýтися** і **зіп'ятися**, зіпнýся, зіпнéшся, *док.* 1. Тягтися до чого-небудь, намагаючись побачити, дістати, поставити щось, видратися кудись; підніматися на пальцях ніг: *Христя підвела голову, глянула на Марину, що* ***спиналася*** *на мисник діставати посуду* (Мирний, III, 286); *...Всім не видко гаразд,* ***спинаються*** *навшпиньки, товпляться наперед, аж доки не побачив кожен...* (Головко, II, 328).

У спол.: *с. на шафу, на піч, на пліт, на лаву; с. навшпиньки.* △ **С. на ніжки** — починати ходити (про дітей); **с. на ноги**: а) ставати дорослим, самостійним; б) одужувати після хвороби.

2. Підніматися до чогось, що стоїть (лежить) вище; обвиваючись за щось, підніматися все вище й вище: *По решітці* **спинався** *густий... повій* (Фр., III, 363); *Туристи* **спиналися** *повільно на вершину гори.*
У спол.: **с.** *на гору, на вершину гір, на гілки дерева, на тин, вгору.*

СПИНЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **спини́тися,** спиню́ся, спи́нишся, *док.* 1. Переставати рухатися, працювати, діяти; зупинятися; припиняти свій розвиток, перебіг і т. ін.: *Олімпіада* **спинилася** *під ясеном, що ріс проти муру, не маючи сил іти далі* (Шиян, І, 252); *Часом* **спинялись,** *щоб дати дорогу жінкам, які підіймались з водою по сходах* (Коцюб., III, 127); *Робота* **спинилась,** *голка випала з рук* (Л. Укр., III, 473).
У спол.: **с.** *під хатою, під деревом, під вікном;* **спинився** *поїзд, машина, чоловік, жінка, дівчина, кулемет, стрілки, дощ, серце, робота, спів, рух, час.*

2. Прибувши кудись, тимчасово влаштовуватись у когось або розташовуватись у якомусь місці, переважно на відпочинок, ночівлю: *У Білогрудці Жолкевський* **спинився** *на короткий постій в простій селянській хаті* (Ле, III, 314); *Вчора надвечір приїхав до Одеси і* **спинився** *у Луценка* (Коцюб., VI, 163).
У спол.: **с.** *на нічліг, на короткий постій, на перепочинок;* **с.** *у товариша, у знайомих, у добрих людей.*

3. Переривати якесь заняття, роботу, дію: *Як тільки було* **спиниться** [Прокіп] *в роботі, то вже стоїть та й стоїть, витріщивши очі на одне місце* (Н.-Лев., III, 124).
У спол.: **с.** *в роботі, у виконанні чогось, у написанні листа, у читанні книги.*

4. Зосереджувати, загострювати свою увагу на комусь або чомусь: *Кожного разу, як тільки погляд його* [Якова] **спинявся** *на дівчині, обличчя його світлішало, немовби в глибині душі засвічувались таємні вогні* (Шиян, I, 104); *І не мав* [Кирило] *сили, не хтів* **спинитись** *над тим, що з ним робилось* (Коцюб., II, 259).
У спол.: **с.** *на людині, на дівчині, на обличчі, на вербах, на дорозі, на хатах, на темі, на реченнях, на філології, на медицині, на висновках, на фактах.*

СПІВАК // СПІВЕЦЬ

Спільний корінь спів-; розрізняються суфіксами -ак, -ець.

СПІВА́К, а́, *ч.* Той, хто вміє й любить співати; виконує якусь пісню (мелодію): *Робітники депо часто показували там самодіяльні вистави, серед них завжди чомусь було багато артистів та* **співаків** *з чудовими голосами* (Гончар, Твоя зоря, 14); *Тим-то й мої* **співаки** *не надовго замовкли* (Коцюб., I, 182); *Був Кропивницький не лише великим знавцем, а й талановитим* **співаком,** *виконавцем і популяризатором української пісні* (НТЕ, 1965, № 3, 14).
У спол.: **с.** *гарний, молодий, дзвінкоголосий, естрадний, оперний, самобутній, обдарований, талановитий, самодіяльний, професіональний; виконує, приєднується, подає голос.*

СПІВЕ́ЦЬ, вця́, *ч.* 1. Народний виконавець вокальної імпровізації, який акомпанує собі на народному інструменті: *У практиці давніх народних* **співців**-*кобзарів, які виконували думи, слово це не вживалось* (Рильський, IX, 220—221); *Та от прийшов* **співець** *новий і в струни вдарив по-новому* (Сос., I, 280).
У спол.: **с.** *народний, безіменний, казахський.*

2 (перен.) *кого, чого.* Поет; той, хто оспівує, прославляє кого-, що-небудь у літературі, музиці: *Розгорніть «Кобзар» Тараса Шевченка й прочитайте, як геніальний* **співець** *свободи українського народу ненавидів тих німецьких баронів, які хотіли понімечити Україну* (Тич., V, 362); *Миколу Нагнибіду можна сміливо назвати* **співцем** *дружби народів* (Рильський, IX, 411).
У спол.: **с.** *братерства, дружби народів, миру, радянської землі, Донеччини, трудового селянства, свободи, краси, нації, природи, весни.*

Спільні корінь **-жи-**, префікси **с/по-**, суфікс **в-**; розрізняються суфіксами **-аць/к-**, **-н-**, **-ч-**.

СПОЖИВА́ЦЬКИЙ, а, е. Властивий тому, хто прагне лише до задоволення своїх особистих потреб; вузькопрактичний: *В цій писанині його зробили ошуканцем, який, спекулюючи на* ***споживацьких*** *настроях, роздуває свій авторитет і експлуатує багатство землі* (Стельмах, IV, 412—413); *Чому зникають окремі види рослин і квітів? Тільки відверто.— Через* ***споживацьке*** *ставлення людини до природи* (Цюпа, Краяни, 185).
У спол.: *с. тенденції, інтереси, психологія, принцип, поведінка, настрій, нахил, ставлення, підхід, характер.*

СПОЖИ́ВНИ́Й, спожи́вна́, спожи́вне́. Який стосується споживання, придатний для цього; їстівний; здатний задовольняти потреби людини, має широкий вжиток: *Вирішальне значення для ефективності суспільного виробництва й темпів його зростання має поліпшення* ***споживних*** *властивостей продукції* (НС, 1970, № 6, 5); *До недавнього часу він* [Мірошниченко] *думав, що ці гриби — поганки, а в партизанських лісах довідався од лісників, що вони* ***споживні*** (Стельмах, II, 142).
У спол.: *с. цінність, властивість, продукт, ягоди, гриби, фонд, бюджет.* △ **С. вартість** — корисність речі, її здатність задовольняти яку-небудь потребу людини.

СПОЖИ́ВЧИЙ, а, е. Який стосується споживача, служить для задоволення його потреб: *Ми чекаємо... істотних зрушень у виробництві синтетичних тканин і волокон... інших матеріалів, які потрібні, щоб збільшити кількість, а головне — поліпшити якість* ***споживчих*** *товарів* (КУ, 1981, № 4, 41).
У спол.: *с. вироби, товари, попит, можливості, кооперативи, спілка.* △ **С. кооперація** — в СРСР добровільне об'єднання трудящих з метою організованої торгівлі та громадського харчування на селі, а також для заготівлі продуктів і сировини сільського господарства; **с. товариство:** а) добровільне кооперативне об'єднання трудящих для збуту лишків сільськогосподарської продукції, а також придбання товарів народного споживання; б) магазин такого об'єднання.

СПОСТЕРЕЖЛИВИЙ // СПОСТЕРЕЖНИЙ

Спільні корінь **-стереж-**, префікси **с/по-**; розрізняються суфіксами **-лив-**, **-н-**.

СПОСТЕРЕ́ЖЛИВИЙ, а, е. Здатний все помічати, звертати увагу на щось приховане, суттєве; уважний: *Бачите в чім річ: гагара дуже* ***спостережлива*** *птиця* (Вишня, V, 460); ***Спостережливий*** *учень ніколи не буває невстигаючим...* (УМЛШ, 1973, № 2, 58).
У спол.: *с. людина, чоловік, жінка, хлопець, мати, вихователь, учитель, учень, командир, боєць, письменник, художник, учений, майстер, слідопит, оповідач, око, птиця, собака, тварина.*

СПОСТЕРЕ́ЖНИЙ, а, е. Який застосовується, призначений для спостереження за ким-, чим-небудь: *Охрім Бандура наказав пораненому Бабичу і рядовому Кулагіну йти на свої* ***спостережні*** *пости в окопах* (Кучер, II, 520); *Розроблення автоматичних міжпланетних станцій... дало можливість нашим вченим перейти від* ***спостережних*** *методів вивчення Всесвіту... до замірювань різних параметрів безпосередньо в космосі* (РУ, 12.04 1966).
У спол.: *с. станція, пост, пункт, вежа, віконце, метод.*

СТАН // СТАНОВИЩЕ

Спільний корінь **стан-**; розрізняються суфіксами **-ов/ищ-**. Мають різний рід і наголос. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

СТАН, у, *ч.* Сукупність обставин, умов, у яких хтось або щось знаходиться, перебуває: *Оля була в такому тяжкому* ***стані,*** *що не завжди й пізнавала*

його [Володю] (Канів., III, 411); *Хоча й зима, а поля тримають під постійним наглядом, мало не щодня голова й сам виїздить... якнайретельніше стежити за* ***станом*** *озимини* (Гончар, VI, 377); *У дикому* ***стані*** *модрина дуже поширена в Сибіру* (Бот., 212).

У спол.: *с. добрий, чудовий, прекрасний, зразковий, відмінний, поганий, тяжкий, (не)задовільний, дикий; економіки, сільського господарства, транспорту, торгівлі, фінансів, бюджету, кризи, погоди, озимини, готовності; бути, знаходитися, перебувати у якому-небудь с.* △ **С. речей (справ)** — відповідні умови, що склалися в даний момент чи на певний період; **акти громадянського с.**— записи фактів народження, шлюбу, смерті, здійснювані спеціальними державними органами.

2. Фізичне самопочуття або настрій: *Ярему тільки під час роботи можна бачити в спокійному* ***стані,*** *а поза тим він завжди в русі* (Коп., II, 526); *Вчитель був у* ***стані*** *повної непритомності* (Гончар, VI, 365); *Чи відомий вам такий психічний* ***стан,*** *коли за... один образ рідний ладен буваєш заплатити роками життя?..* (Коцюб., I, 181).

У спол.: *с. хворобливий, душевний, внутрішній, психічний, депресивний, пригнічений, непритомний, спокійний, піднесений; людини, героя, хворого, потерпілого.* △ **Паморочний с.** — втрата свідомості від сильного переляку, удару, хвороби.

3. Режим, розпорядок державного, суспільного життя, який встановлює влада: *Президія Верховної Ради СРСР... оголошує в інтересах захисту СРСР воєнний* ***стан*** *в окремих місцевостях або по всій країні* (Конст. СРСР, 41).

У спол.: *с. воєнний, надзвичайний; облоги.*

4. Соціальна група людей, що виникла на основі класових відносин: *Челядники... указували кожному гостеві місце за* ***станом*** *і за багатством його* (Тулуб, Людолови, I, 99); *На зборах затвердили «Маніфест до російського народу», який проголошував... широкі демократичні перетворення: свободу слова, віросповідання, свободу занять, пересування, рівність усіх* ***станів*** *перед законом...* (Іст. СРСР, 8, 31).

У спол.: *с. духовний, світський, купецький, низький, привілейований, середній, третій, соціальний, сімейний, майновий; дворянства, купецтва.*

5 (фіз.). Сукупність величин, що характеризують фізичні ознаки тіла: *У газоподібному і пароподібному* ***стані*** *всі речовини складаються з молекул* (Хімія, 7—8, 6).

У спол.: *с. газоподібний, пароподібний, склоподібний, рідкий, розчинений, розріджений, твердий, фізичний, агрегатний; матерії, плазми, невагомості.*

6 (лінгв.). Граматична категорія дієслова, яка виражає різні відношення дії до її суб'єкта (виконавця) і об'єкта: *Кількість* ***станів,*** *їх значення і граматичні способи оформлення в різних мовах різні* (Сл. лінгв., 181).

У спол.: *с. активний, пасивний, середній; категорія с.*

СТАНО́ВИЩЕ, а, *с.* 1. Ситуація, обстановка, яка склалася і зумовлена якимись обставинами, подіями і т. ін.: *Піонери уперто не хотіли піддаватися і сказали Платонові Юліановичу всю гірку правду про* ***становище*** *в школі* (Коп., II, 369); *Щоб не ставити лейтенанта в незручне* ***становище,*** *ми просто мовчали, удаючи, що спимо* (Багмут, 59); ***Становище*** *повсталих було дуже тяжким* (Іст. УРСР, I, кн. 2, 217); *...Мав же* [Давид] *сьогодні в хаті-читальні робити доповідь про міжнародне* ***становище,*** *то й вибирав цифри і складав конспект* (Головко, II, 121).

У спол.: *с. складне, тяжке, жалюгідне, катастрофічне, загрозливе, критичне, небезпечне, незавидне, неприємне, прикре, незручне, хистке, непевне, внутрішнє, зовнішнє, міжнародне, політичне, економічне, соціальне, суспільне, правове; народу, повсталих, робітників, селян, країни, держави; на фронті, на заводі, в школі; вихід з с.* △ **Бути, ставати, робитися господарем с.** — управляти чимсь на свій розсуд; **виходити з скрутного с.** — знаходити шлях, щоб позбавитися труднощів; **рятувати с.** — знаходити або

допомагати знайти вихід із складної ситуації; **скрутне с.** — важкі обставини, нестатки.

2. Місце, роль у суспільному житті: *Хапаючись за нове, радянське життя, син цілком усвідомлював і непевність* ***становища*** *батька* (Ле, VII, 97); *Протестуючи проти рабського* ***становища*** *жінки... письменниця* [О. Кобилянська] *закликає до єднання, до освіти, до праці й боротьби за незалежність* (УЛ, 9, 394).
У с п о л.: ***с.*** *безправне, незалежне, міцне, хитке, високе, панівне, провідне, рабське, рівне, рівноправне, керівне, службове; робітників, селян, жінки, робітничого класу, колгоспного селянства, інтелігенції; в суспільстві, в сім'ї; займати, втрачати.* △ **На нелегальному с.** — без законного дозволу, таємно; **посідати провідне с.** — відігравати видатну роль, мати велике значення.

СТАНОВЛЕННЯ // УСТАНОВЛЕННЯ

Спільні корінь **стан-**, суфікси **-ов/л/енн(я)**; розрізняються префіксом **у(в)-**.

СТАНОВЛЕННЯ, я, *с.* Набуття характерних ознак і форм у процесі розвитку і формування когось або чогось: *Народна пісня благотворно впливає на формування і* ***становлення*** *їх* [учнів] *світогляду, розвиток естетичних смаків* (НТЕ, 1966, № 4, 87); *З творчістю Шевченка пов'язане* ***становлення*** *нашої літературної мови* (Гончар, VI, 442).
У с п о л.: ***с.*** *нової людини, особистості, письменника, художника, держави, Радянської влади, комуністичної праці, світогляду, методу, соціалістичного реалізму, романтизму, нової української літератури, мистецтва, драматургії, прози, роману, театру, таланту, характеру, принципів, стилю.*

УСТАНОВЛЕННЯ (ВСТАНОВЛЕННЯ), я, *с.* Організація, здійснення чого-небудь; виявлення, введення в дію чогось: *Письменник* [М. Стельмах] *жадібно вбирав усе, що його оточувало,— життя і побут селян, перекази про їх поневіряння до революції, про їх боротьбу за* ***встановлення*** *Радянської влади* (УЛ, 10, 356); *Говорилося про* ***встановлення*** *нових світових рекордів* (Собко, III, 100).
У с п о л.: ***у.*** *суспільного ладу, Радянської влади, миру, порядку, режиму, норми, зв'язку, ділових зв'язків, факту, причини, прейскуранта, ціни, премій, діагнозу, рекордів.*

СТАРИТИ // СТАРІТИ

Спільний корінь **стар-**; розрізняються суфіксами **-и-, -і-**.

СТАРИТИ, рить, *недок.* Робити когось або щось старим, старішим: *Настрій його помітно покращав, зникла ота внутрішня пригніченість, яку не приховаєш від людей і яка найбільше, мабуть,* ***старить*** *людину* (Гончар, VI, 355); *Час непомітно, але неухильно* ***старив*** *нерозлучних друзів...* (Збан., Кують, 414).
У с п о л.: ***с.*** *людину, жінку, професора, дерева.*

СТАРІТИ, стáрію, стáрієш, *недок.* Ставати старшим, старішим, застарілим: *Дуби* ***старіють*** *непомітно, не те, що ясени тендітні* (Мур., I, 85); *Посходила рута, в гаї зеленіє, а дівчина молодая у наймах* ***старіє*** (Шевч., II, 434); *«Кобзар» — ця заповітна книга нашого народу — живе і понині, пульсує кожним своїм рядком. Це та поезія, яка не* ***старіє,*** *вона й сьогодні постає перед новими поколіннями у всій своїй художній повноцінності* (Гончар, VI, 433).
У с п о л.: ***с.*** *повільно, швидко, непомітно;* ***старіє*** *людина, книга, рукопис, дуб, листки.*

СТАТУС // СТАТУТ

Корені **статус, статут** (етимологічно спільнокореневі); розрізняються кінцевими приголосними **с, т** і наголосом.

СТА́ТУС, у, *ч.* Правове становище установ, організацій, осіб і т. ін.: *У 1701 р. Києво-Могилянська колегія одержала права і* **статус** *академії* (Мовозн., 1979, № 1, 8); *Трускавець — невеличке прикарпатське місто — з минулого* [1970] *року дістало* **статус** *всесоюзного курорту* (РУ, 31. 12 1971).
У с п о л.: **с.** *майновий, правовий; депутата, держави, міста, колгоспу, установи, вузу, академії, школи, курорту.*

СТАТУ́Т, у, *ч.* Зведення правил, положень, що визначають завдання, устрій, функції і порядок діяльності якоїсь організації, установи і т. ін.: *Польовий* **статут** *червоноармійця — настільна книжка Віктора Мартинова* (Коп., II, 472); *Штаби й тилові бази, які в польових умовах, згідно з* **статутом,** *розташувалися на певній відстані від фронту, зараз дістали можливість базуватись біля самого переднього краю, в сусідніх кварталах* (Гончар, I, 262); *А до того ж скоро прийматимуть Марію до комсомолу. Вона вже й програму, й* **статут** *майже напам'ять вивчила* (Коз., III, 267).
У с п о л.: **с.** *новий, старий, (не)писаний, колгоспний, польовий; КПРС, ВЛКСМ, колгоспу, організації, спілки письменників, гарнізонної служби; про трудову дисципліну;* **с.** *затвердити, прийняти.*

СТЕПІНЬ // СТУПІНЬ

Корені **степінь, ступ-;** розрізняються кореневими голосними **е, у.**

СТЕ́ПІНЬ, пеня, *ч.* (мат.). Добуток двох, трьох і більше однакових співмножників: *Властивості* **степеня** *з раціональним показником* (Алг., 8, 127).
У с п о л.: **с.** *добутку, числа; властивості, показники* **с.,** *рівняння першого* **с.,** *підносити до* **с.,** *знаходити* **с.**

СТУ́ПІНЬ, *ч.* 1. *род.* пеня *і* пня. Крок: *Василь не оступався од Василини ні на один* **ступінь** *і все ставав рядом з нею* (Н.-Лев., III, 153); *Перепелиця пурхнула перед самою Харитею і, тріпочучи короткими крилами, ледве перенесла на кілька* **ступнів** *своє тяжке, сите тіло* (Коцюб., I, 18).
У с п о л.: **с.** *великий, малий, середній; ступити, зробити кілька, багато, десять* **с.;** *пересуватися, переходити* **с.** *за* **с.**

2. *род.* пеня. Порівняльна величина, що характеризує що-небудь; міра чого-небудь; (перен.) стадія, рівень розвитку чого-небудь: *Учасники наради переконані, що ефективність політики кожної комуністичної партії залежить від її успіхів у своїй країні та від успіхів інших братніх партій, від* **ступеня** *їх співробітництва* (КУ, 1969, № 7, 35); *При опіку другого* **ступеня** *на шкірі утворюються пухирі* (Анат., 164); *За* **ступенем** *благоустрою наше місто* [Москва] *давно вже випередило багато столиць зарубіжних держав* (РУ, 17.07 1967).
У с п о л.: **с.** *високий, низький, помірний, надмірний, недостатній; співробітництва, розвитку, розуміння, нагрівання, збудження, пошкодження зерна, вгодованості худоби; благоустрою, досконалості; опіки першого (другого, третього)* **с.** △ **Вищий (перший), найвищий (другий) с.** (грам.) — форми якісних прикметників або прислівників, що означають наявність у предметі більшої чи найбільшої кількості ознаки у порівнянні з іншими; **нульовий (звичайний) с.** (грам.) — назва форми прикметників або прислівників, що є вихідною при зіставленні з іншими ступенями порівняння. △ **Піднімати (підіймати, підносити) щось на новий (вищий) с.** — порівняно з попереднім станом поліпшувати, удосконалювати що-небудь.

3. *род.* пеня. Посада, чин, звання; розряд, категорія чого-небудь: *Весь досвід минулої війни показує, що оточення сильного... і технічно оснащеного противника вимагає високого мистецтва від командирів і воєначальників усіх* **ступенів** (КУ, 1969, № 2, 65).
У с п о л.: *значок ГПО першого, другого, третього* **с.,** *орден Вітчизняної війни першого, другого* **с.** △ **Науковий (учений) с.** — вища кваліфікація, яка присуджується після захисту дисертації.

4. *род.* пеня. Складова частина ракети, яка відокремлюється в польоті після згоряння в ній пального: *Для збільшення швидкості та дальності польоту ракети можуть бути багатоступінчасті: кожний* ***ступінь*** *має свій двигун з запасом палива* (РУ, 15.02 1968).
У спол.: ***с.*** *(не)відпрацьований, (не)відрегульований; ракета першого* ***с.***

СТЕРЖЕНЬ // СТРИЖЕНЬ

Спільний корінь **ст(е)р(и)ж-;** розрізняються кореневими буквосполученнями **ер, ри** (постали внаслідок чергування). Похідні пароніми стержневий // стрижневий.

СТЕРЖЕНЬ, жня, *ч.* Деталь (предмет) подовженої, циліндричної або чотиригранної форми, яка здебільшого є осьовою або опорною частиною механізму: *Звук* [інструмента] *— ніжний і дзвінкий — видобувається за допомогою металевого* ***стержня*** (Сл. муз., 146); *Бетонні споруди будуть ще міцніші, якщо в бетон ввести каркас із залізних* ***стержнів*** (Хімія, 9, 103).
У спол.: ***с.*** *синій, червоний, чорний, довгий, короткий, товстий, тонкий, гвинтоподібний, загострений, круглий, потовщений, пружний, сталевий, металевий, дерев'яний, вугляний;* ***с. до*** *(для) кулькових ручок.*

СТРИ́ЖЕ́НЬ, жня, *ч.* 1. Осьова, серединна частина чогось у рослинному організмі: *Головні корені розвиваються з корінця зародка насінини, звичайно вони схожі на* ***стрижні*** (Бот., 41).
У спол.: ***с.*** *довгий, розгалужений, колосовий; дерева, дуба, клена, явора, качана, шишки.*

2. Основний потік води в річці; бистрина: *На превелику силу вдалося врешті вибитися зі* ***стрижня*** *та наблизитись до берега* (Коцюб., II, 82).
У спол.: *попасти в* ***с.;*** *вибратися, вибитися з* ***с.***

3 (перен.) *чого.* Основна, головна частина чогось: *Динамічно, швидкими темпами розвивається сьогодні економіка БРСР...* ***Стрижнем*** *її є індустрія, питома вага якої становить 60 процентів валового суспільного продукту* (КУ, 1979, № 4, 14); *Сюжетний* ***стрижень,*** *навколо якого розгортаються події роману «Чорноморці»...— героїчна оборона Одеси та Севастополя* (ІУЛ, 8, 118).
У спол.: ***с.*** *ідейний, сюжетний, композиційний, організуючий; будівництва, виробництва, господарювання, економіки, механізації.*

СТЕРЖНЕ́ВИЙ, а, е і **СТЕРЖНЬОВИ́Й,** á, é. У спол.: ***с.*** *відділ, громовідвід, трансформатор, труба, ящик, різець.*

СТРИЖНЕ́ВИЙ, а, е і (рідко) **СТРИЖНЬОВИ́Й,** á, é. У спол.: ***с.*** *корінь, система, розгалуження;* перен. ***с.*** *ідея, думка, мотив, напрям, лінія, риса, завдання, питання, значення, компонент, слово, речення, іменник, дієслово.*

СТИЛІЗОВАНИЙ // СТИЛІСТИЧНИЙ // СТИЛЬОВИЙ

Спільний корінь **стил(ь)-;** розрізняються суфіксами **-із/ова/н-; -іст/ичн-, -ов-.** Можуть вступати в синонімічний зв'язок в окремих значеннях.

СТИЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Який передає ознаки якогось стилю (зразка); просто наслідує його; в образотворчому мистецтві — грунтується на умовно-декоративному зображенні: *Хвилюючись, вийшла вона наперед з барвистого ряду в українському, дещо* ***модерному, стилізованому*** *костюмі* (Цюпа, Краяни, 155); *Їх* [п'ятнадцяти дівчат] *зображення художники компонують на широкій світлого кольору каймі й органічно вплітають у ритмічний візерунок* ***стилізованого*** *рослинного орнаменту* (НТЕ, 1983, № 2, 53).
У спол.: ***с.*** *орнамент, візерунки, зразки, квіти, костюм, мова, оповідь, пісня; під фольклор (казку, старовину).*

СТИЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який стосується стилю як сукупності мовних засобів і прийомів, властивих якому-небудь письменникові, літературному

творові, жанрові і т. ін. і зумовлених змістом, характером і метою висловлювання: *Найбільш виразні* ***стилістичні*** *функції виконують діалектизми в мові художньої літератури* (СУЛМ, V, 72); *Так само, як тропи,* ***стилістичні*** *фігури в нього* [М. Рильського] *підпорядковані розкриттю змісту твору і є одним із засобів для вираження ідейного пафосу вірша* (УЛ, 10, 92).
У спол.: ***с.*** *багатство, засоби, функція, роль, мета, завдання, настанова, навантаження, спрямування, ефект, забарвлення, експресія, відтінок, варіант, використання, вживання, функціонування, потенціал, добір, компонент, елемент, фігура, система, архаїзм, неологізм.*

2. Пов'язаний з мовними нормами, встановленими практичною стилістикою: *Отже,* ***стилістичні*** *норми, як і норми літературної мови в цілому, зазнають історичних змін; у цій сфері також відбувається боротьба нового з старим, відживаючим* (СУЛМ, V, 8); *Комп'ютер перевіряє правопис, позначаючи не тільки граматичні помилки, а й* ***стилістичні*** *огріхи* (НС, 1984, № 10, 24).
У спол.: ***с.*** *норма, помилки, огріхи, недогляди, морфологія, синтаксис, словотвір, семасіологія.*

3. Те саме, що **стильовий** у 2 зн.: *Багатьма своїми* ***стилістичними*** *ознаками судове мовлення близьке до мовлення власне публіцистичного* (СУЛМ, V, 513).
У спол.: ***с.*** *ознаки, принципи, властивості, специфіка, можливості, одноманітність.*

СТИЛЬОВИЙ, á, é. 1. Який стосується стилю як функціонального різновиду літературної мови з характерною сукупністю мовних ознак: *Яскравим прикладом* ***стильового*** *збагачення в радянський час може бути українська літературна мова, що належить до старописемних мов з давніми традиціями* (Мовозн., 1971, № 2, 5).
У спол.: ***с.*** *система, структура, класифікація, характеристика, диференціація, багатство, розгалуження, розгалуженість, розмаїття, строкатість, різновид.*

2. Який стосується стилю як індивідуальної манери митця (письменника, художника, композитора): *Ніхто не заперечуватиме потреби зберігати в перекладі* ***стильові*** *особливості оригіналу, але робити це треба, завжди пам'ятаючи про закони мови, на яку перекладаєш* (Рильський, IX, 80); *Молода письменниця сама собі шукала* ***стильові*** *стежки свого літературного майбутнього* (Ле, VII, 666).
У спол.: ***с.*** *ознаки, риси, особливості, течії, палітра, принципи, одноманітність, своєрідність, специфіка, можливості.*

СТІННИЙ // СТІНОВИЙ

Спільний корінь **стін-**; розрізняються суфіксами **-н-, -ов-.**

СТІННИЙ, á, é. 1. Який стосується стіни: *У* ***стінному*** *виступі ластівки звили собі гніздо.*
У спол.: ***с.*** *кладка, спорудження, резонанс, виступ.*

2. Призначений для вивішування на стіні; настінний; зроблений або виконується у (на) стіні: *В кінці дня комсомольці випустили* ***стінну*** *листівку* (Коз., III, 261); *Ніна скинула шубку, боти, причепурилася перед великим* ***стінним*** *дзеркалом і пішла на другий поверх* (Донч., V, 136); *У сучасних малогабаритних квартирах дуже вигідними є* ***стінні*** *шафи.*
У спол.: ***с.*** *календар, годинник, репродуктор, ліхтар, дзеркало, газета, шафа, ніша, розпис.* △ **С. преса** — рукописні або машинописні газети, монтажі, комсомольські прожектори та ін., що вивішуються на стіні в установі, на підприємстві.

СТІНОВИЙ, á, é. Який годиться або використовується для спорудження стін: *Колгосп не тільки себе забезпечив* ***стіновими*** *матеріалами для широкого будівництва, а й продав значну частину цегли* (ХлУ, 1969, № 8, 26).
У спол.: ***с.*** *вапняк, камінь, матеріал, блоки, панелі.*

СТРЕС // СТРУС

Корені **стрес, струс**; розрізняються кореневими голосними **е, у.**

СТРЕС, у, *ч.* (книжн.). Загальна відповідь організму на дію внутрішніх або зовнішніх подразників: *Дуже часто емоційний* ***стрес*** *є доцільним, бо завдяки мобілізації ресурсів організму підвищує готовність людини до зустрічі з небезпекою, з тяжкими психічними і фізичними переживаннями* (Емоц. стани, 11); *...Артеріальний тиск підвищується не лише після фізичного, а й розумового навантаження, хвилювань,* ***стресів*** (**ЗП,** 1984, № 5, 15).

У спол.: ***с.*** *емоційний, психічний, фізіологічний, інформаційний.*

СТРУС, у, *ч.* 1. Різкий коливальний рух, поштовх: *Від повітряного* ***струсу*** *розбиваються скляні двері на балконі, з шибок сиплеться скло* (Кучер, II, 29).

У спол.: ***с.*** *повітряний, артилерійський, бомбовий, вулканічний; поверхні землі.* △ **С. мозку** — ушкодження мозку і мозкових оболонок при закритих травмах голови.

2 (перен.). Надзвичайно сильне переживання, глибоке зворушення: *Глибокий внутрішній* ***струс*** *мовби відкрив йому очі ширше на світ, на саму сутність життя* (Гончар, V, 245).

У спол.: ***с.*** *внутрішній, зовнішній, глибокий, (не)великий, раптовий.* △ **Нервовий с.**— сильне збудження нервів.

СУБ'ЄКТИВІСТСЬКИЙ // СУБ'ЄКТИВНИЙ // СУБ'ЄКТНИЙ

Спільний корінь **суб'єкт-**; розрізняються суфіксами **-ив/іст/ськ-, -ив/н-, -н-.**

СУБ'ЄКТИВІСТСЬКИЙ, а, е. Який спирається не на об'єктивні закономірності, а на суб'єктивні фактори (бажання, прагнення, волю окремих осіб), на світоглядні оцінки, пов'язані з ідеалізмом: *Принцип історизму протистоїть* ***суб'єктивістському*** *підходу до подій і до діяльності історичних осіб* (КУ, 1965, № 9, 15).

У спол.: ***с.*** *бачення, смак, погляд, підхід, експеримент.*

СУБ'ЄКТИВНИЙ, а, е. Який стосується суб'єкта, людини; властивий лише даній людині; особистий: — *Невже це тільки моє* ***суб'єктивне*** *відчуття, інтуїція?— подумала вона* (Донч., V, 470); *У 1922 році вже склалися необхідні об'єктивні і* ***суб'єктивні*** *передумови для утворення принципово нового типу держави* (КУ, 1972, № 12, 14).

У спол.: ***с.*** *передумови, фактор, ставлення, підхід, погляд, характеристика, оцінка, думка, смак, тлумачення, рішення, висновок.*

СУБ'ЄКТНИЙ, а, е (лог., грам.). Який стосується предмета судження: *Окремими випадками вживання* ***суб'єктних*** *дієслів... є узагальнено-особові і неозначено-особові речення* (СУЛМ, II, 363).

У спол.: ***с.*** *відношення, дієслово.*

СУВОРИЙ // СУРОВИЙ

Корені **сувор-, сур-**; розрізняються кореневим буквосполученням **во** і суфіксом **-ов-.**

СУВОРИЙ, а, е. 1. Вимогливий, непохитний, непривітний, похмурий: *Федір відчув себе, наче полохливий школяр перед* ***суворим*** *учителем* (Ткач, Арена, 113); *Хлоп'ята мовчали, їхні обличчя були* ***суворі*** (Донч., II, 94); *Він був неласкавий,* ***суворий*** (Коцюб., II, 51).

У спол.: ***с.*** *люди, чоловік, жінка, батько, мати, начальник, командир, учитель, суддя; характер, вигляд, зовнішність, обличчя, погляд, очі, голос, тон, серце.*

2. Несприятливий для життя, існування; холодний, морозний: *Зима тисяча дев'ятсот двадцять четвертого року була сніжна й дуже* ***сувора***

(Довж., I, 471); *Клімат* ***суворий,*** *що не позначиться на характері Худаяра* (РУ, 8.05 1981).
У с п о л.: ***с.*** *клімат, природа, край, море, зима, північ.*

3. Який не допускає поблажливості, якого треба точно дотримуватись: *Десант готувався* ***у суворій*** *таємниці* (Гончар, III, 247); *В промисловості завдання полягає в тому, щоб... забезпечити* ***суворе*** *додержання режиму економії і бережливості* (КУ, 1981, № 2, 18).
У с п о л.: ***с.*** *закон, режим, розпорядок, розпорядження, вимоги, контроль, звичаї, дисципліна, виховання, присуд, наказ, кара, критика, дотримання, виконання, дієта, таємниця, персональна оцінка, вимогливість.* △ **С. догана** — вид адміністративного чи партійного стягнення.

4. Дуже тяжкий: *В* ***суворій*** *задумі стояли бійці навколо могили, слухаючи прощальне слово гвардії майора Воронцова* (Гончар, I, 159); ***Суворим*** *випробуванням братерської дружби радянських народів стала Велика Вітчизняна війна* (КУ, 1979, № 12, 33); *Матильда Іванівна пройшла* ***сувору*** *школу життя* (Канів., I, 57).
У с п о л.: ***с.*** *дійсність, реальність, побут, доля, умови, правда, істина, неминучість, боротьба, битва, бій, випробування, перевірка, школа життя, роки, дні, картина, маршрут, задума.*

СУРО́ВИЙ, а, е. Грубий, небілений, сировий: *Метелик обірвав у лісі хлястик і зараз старанно пришивав його* ***суровою*** *ниткою* (Шиян, I, 118); *Вона щороку... білила* ***сурове*** *полотно, шила сорочки й штанці дітям* (Мас., Роман, 51).
У с п о л.: ***с.*** *полотно, нитка, пряжа.*

СУПЕРЕЧКА // СУПЕРЕЧНІСТЬ (СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ)

Спільні корінь **-переч-**, префікс **су-**; розрізняються суфіксами **-к-, -н/ість, -лив/ість.**

СУПЕРЕ́ЧКА, и, *ж.* Словесне змагання при обговоренні чого-небудь, в якому кожна із сторін обстоює свою думку, свою правоту: *Коли між офіцерами виникала з якогось приводу* ***суперечка,*** *Івана Антоновича звичайно обирали суддею* (Гончар, I, 226); *Навколо великих людей, навколо великих поетів завжди ведуться* ***суперечки,*** *сперечаються сучасники, сперечаються нащадки* (Рильський, X, 45).
У с п о л.: ***с.*** *бурхлива, жвава, запальна, гостра, (не)цікава, безглузда, безпредметна, наукова, родинна;* ***с.*** *вести, почати, продовжувати, припинити, закінчити.* △ **Вступати (входити, заходити) в с.**— починати сперечатися; **загасити (погасити) с.**— припинити суперечку.

СУПЕРЕ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Невідповідність; протилежність класових, суспільних та інших інтересів: *Здорове народжується в боротьбі, в* ***суперечностях*** (Чаб., I, 92); *В епоху імперіалізму загострюються* ***суперечності*** *між невеликою жменькою імперіалістичних держав і народами колоніальних та залежних країн* (Політек., 342); *Письменник* [І. Франко] *показав загострення класових* ***суперечностей*** *і початок організованої боротьби робітників проти капіталістів* (УЛ, 9, 147).
У с п о л.: ***с.*** *гострі, головні, глибокі, кричущі, серйозні, антагоністичні, непримиренні, постійні, внутрішні, зовнішні, економічні, політичні, релігійні, соціальні, класові; між характером і умовами, завданням і можливостями, пролетаріатом і буржуазією, соціалізмом і капіталізмом; загострення, поглиблення, ліквідація* ***с.;*** ***с.*** *розпалювати, загострювати, поглиблювати, послаблювати, ліквідовувати, долати, усувати.*

СУПЕРЕ́ЧЛИВІСТЬ, вості, *ж.* (рідко). Те саме, що **суперечність:** *Глибока внутрішня* ***суперечливість*** *капіталізму знаходить свій вияв не тільки в окремих імперіалістичних державах, а й у масштабах всієї капіталістичної системи* (КУ, 1968, № 4, 18).

У спол.: *с.* *вдачі, характеру, глибокі, постійні, внутрішні, економічні, класові; між колективом і суспільством, соціалізмом і капіталізмом; загострення, поглиблення, ліквідація с.; с. загострювати, поглиблювати, усувати.*

СУСІДНІЙ // СУСІДСЬКИЙ // СУСІДІВ

Спільний корінь **сусід-**; розрізняються суфіксами **-н-**, **-ськ-**, **-ів**. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

СУСІДНІЙ, я, є. Розташований, розміщений по сусідству, поруч, поблизу когось або чогось: *Піонери **сусіднього** села, довідавшись про лихо в дитячому будинку, прийшли на допомогу* (Панч, V, 277); *Проміння сонця сюди не доходило, і тільки видно було, як воно пронизувало листя **сусідніх** дерев* (Вовчок, 249); *Я відводив до санроти хворого товариша, повертаючись звідти, побачив перших поранених з **сусіднього** полку* (Багмут, 17).
У спол.: *с. країна, держава, область, район, село, підприємство, завод, цех, колгосп, школа, будинок, кімната, квартира, вулиця, магазин, станція, полк, батальйон.*

СУСІДСЬКИЙ, а, е. Належний, властивий сусідові (сусідам), складається з сусідів, утворюється сусідами тощо: *Біля їхнього двору гралися **сусідські** діти — Марко й Сусанна* (Панч, V, 92); *Завжди огрівала **сусідська** хата Радивона, гостинна, щедра на увагу і почесті сім'я* (Горд., I, 422); *Варвара позачиняла віконницями **сусідські** й свої вікна* (Кучер, II, 244); *Тим самим у **сусідській** общині поряд з колективною власністю виникла приватна власність* (Політек., 30).
У спол.: *с. хлопець, дівчина, парубок, сад, кіт, собака, община, ласка, ненависть.*

СУСІДІВ, дова, дове. Належний сусідові: ***Сусідова** хата горіла, високе полум'я зносилося під небо* (Янов., II, 381).
У спол.: *с. хлопець, син, дочка, зять, невістка, одяг, пальто, сорочка, хата, тин, кінь, коса.*

Т

ТАЄМНИЙ // ТАЄМНИЧИЙ

Спільні корінь **та-**, суфікси **-єм/н-**; розрізняються суфіксом **-нч-**. Похідні пароніми т а є м н и ч о // т а є м н о. Частково можуть вступати в синонімічні зв'язки.

ТАЄМНИЙ, а, е. 1. Який є тайною для когось, приховується від когось, відомий небагатьом; який не підлягає розголошенню, секретний; не дозволений законом; підпільний: *...В кабінеті Гната ішла **таємна** нарада* (Тют., Вир, 196); *Пригадав, як збирались вони, робітники порту, на **таємні** сходки, як рятували потім одного зовсім юного матроса...* (Гончар, III, 41); *Після розгрому царським урядом **таємної** організації «Народна воля» більшість народників відмовилась від революційної боротьби* (Біогр. Леніна, 15).
У спол.: *т. ворог, агент, змова, заручини, засідання, нарада, листування, папери, циркуляр, код, знак, служба, зустріч, побачення, весілля, шлюб, дорога, стежка, організація, товариство, сходки, зв'язок, друкарня, гурток, притулок, від'їзд, приїзд.* △ **Т. голосування** — подання голосів на виборах бюлетенями без підпису або опусканням кульок; **т. письмо** — спосіб письма спеціальними умовними знаками — шифром.

2. Не виявлений зовні, незрозумілий: *Розмови бриніли гнівно, збуджено й сміливо, але **таємна** тривога гризла душу мало не кожного молодика* (Тулуб, Людолови, I, 446).
У спол.: *т. думка, мрія, надія, бажання, радість, журба, тривога, ненависть, злість, заздрість.*

3. Те саме, що **таємничий** у 1 зн.: *Біля моря добре думається, і звичайні слова набирають* ***таємного*** *й великого змісту* (Янов., II, 46).
У с п о л.: ***т.*** *постать, жінка, тінь, поле, зміст, ніч, чари, вогонь, історія, шепіт.*

ТАЄМНИ́ЧИЙ, а, е. 1. Сповнений таємниць; загадковий; який має чудодійні властивості: *До останнього часу вона* [Ася] *гадала, що радисти, для того, щоб послати радіограму, пишуть її на папері і якимсь* ***таємничим*** *способом викидають у повітря* (Трубл., I, 300); *Вчитель нахиляється до ступи і рукою вигортає звідти жменьку грубо стовченого борошна із* ***таємничого*** *зілля* (Стельмах, I, 595); *А Федора Голованя лякали і темний степ, і глухий* ***таємничий*** *ліс* (Ткач, Арена, 182).
У с п о л.: ***т.*** *постать, тінь, незнайомець, гості, країна, море, острів, поле, ліс, печера, човен, скарб, вогонь, зілля, життя, доля, обставини, історія, урочистість, загадковість, тон, шепіт, голос, вигляд, вираз обличчя.*

2 (рідко). Те саме, що **таємний** у 1 зн.: *З матір'ю держав він* [Ласкаро] *раду* ***таємничую*** (Л. Укр., IV, 167); *...Знов починає* [Врангель] *уважно розглядати оті* ***таємничі*** *знаки, яких удень так і не розгадав* (Гончар, III, 345).
У с п о л.: ***т.*** *знак, змова, рада, тон, зустріч.*

ТАЄМНИ́ЧО, *присл.* У с п о л.: ***т.*** *глянути, говорити, повідомити.*

ТА́ЄМНО, *присл.* У с п о л.: ***т.*** *діяти, видрукувати, носити, пересилати, переховувати, зникати; збиратися, зустрічатися, листуватися.*

ТАКТИЧНИЙ // ТАКТОВИЙ // ТАКТОВНИЙ

Спільний корінь **такт-;** розрізняються суфіксами **-ич/н-, -ов-, -овн-.** Похідні пароніми т а к т и ч н о // т а к т о в н о.

ТАКТИ́ЧНИЙ, а, е. Який стосується тактики як сукупності прийомів або способів, використовуваних у політиці, спорті, на війні для досягнення мети або здійснення певної бойової операції: *Він, Козаков, якого на* ***тактичних*** *навчаннях ніякою силою не вдавалось командирам змусити повзти по-пластунському, щиро, без фальшу, тут повз так, ніби це з дитинства було його найулюбленішим заняттям* (Гончар, I, 144); *А Роман Петрович тим часом... все заздалегідь грунтовно і тверезо обміркувавши, вдався до нового* ***тактичного*** *маневру* (Коз., III, 530); ***Тактична*** *й технічна перевага німецьких спортсменів виявилася з перших же хвилин зустрічі* (РУ, 26. 07 1980).
У с п о л.: ***т.*** *мистецтво, арсенал, принципи, діяльність, боротьба, ідеї, питання, міркування, мислення, заходи, схема, план, прийоми, маневр, хід, удар, успіх, перевага, прорахунок, заняття, ракети, варіанти.* △ **Т. одиниця** — підрозділ, здатний самостійно виконувати бойові завдання.

ТА́КТОВИЙ, а, е. Який стосується такту — метричної одиниці в музиці: ***Тактовий*** *акцент — акцент, який припадає на першу долю такту* (Сл. муз., 140).
У с п о л.: ***т.*** *ритм, розмір, паузи, риска, акцент.*

ТАКТО́ВНИЙ, а, е. Який володіє почуттям міри, вміє поводитися, дотримуючись відповідних норм: *Як людина досвідчена і* ***тактовна,*** *Андрій Іванович не проявив будь-якої поспішності, не став набридати Харитонові* (Збан., Кують, 198); *Павло Тичина — незрівнянний майстер умілого, розумного й* ***тактовного*** *використання елементів народної мови* (Рильський, IX, 311).
У с п о л.: ***т.*** *людина, чоловік, жінка, хлопець, учитель, вихователька, студент, учень; використання, керівництво; бути* ***т.***

ТАКТИ́ЧНО, *присл.* У с п о л.: ***т.*** *різноманітний, обгрунтований, озброєний.*

ТАКТО́ВНО, *присл.* У с п о л.: ***т.*** *поводитися, триматися, відповідати, розмовляти, керувати, використовувати, вживати.*

Корені **талан, талант** (етимологічно спільнокореневі, від грец. *талантон* — букв. «терези»); розрізняються кінцевим приголосним **т.** Можуть вступати у синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

ТАЛА́Н, у, *ч.* (поет.). 1. Доля, щастя, удача, фортуна: *І ти, як палець той, осталась одна-однісінька! Такий* ***талан*** *твій латаний, небого!* (Шевч., II, 322); *Ніхто не знає, виймаючи жереб, який* ***талан*** *йому випаде* (Тулуб, Людолови, II, 227).

У спол.: ***т.*** *нещасний, гіркий; (не)знайти, накликати, (не)мати* ***т.***

2 (рідко, перев. розм.). Те саме, що **талант** у 1 зн.: — *Я його* ***талан*** *співецький так високо поважаю, що співцем своїм придворним я зробить його бажаю* (Л. Укр., І, 382); *Де ж вона* [молодь] *поділася? Невже ж вона така убога на* ***талан*** *або незначна на силу...* (Мирний, VII, 560).

У спол.: ***т.*** *великий, винятковий, особливий, співецький; до віршів, до науки, до землі; багатий, убогий на* ***т.***

ТАЛА́НТ, *ч.* 1. *род.* у. Видатні природні здібності, високий ступінь обдарування: *Щоб стати гарним педагогом, потрібні, кажуть, не тільки знання, ще й* ***талант*** (Гур., 5); *В роки революції особливо яскраво проявився* ***талант*** *Леніна як вождя, геніального теоретика, видатного організатора і керівника трудящих мас* (Біогр. Леніна, 68).

У спол.: ***т.*** *великий, винятковий, дивовижний, особливий, різнобічний, справжній, художній, поетичний, драматичний, педагогічний, розвідницький; художника, письменника, дослідника, полководця;* ***т.*** *мати, виявляти, відкривати, розвивати; володіти* ***т.*** △ **Т. свій закопувати (заривати)** — занедбувати, не розвивати, не використовувати свого таланту.

2. *род.* а. Людина з видатними природними здібностями: *Великий закон свободи творчості підняв із глибин народних тисячі* ***талантів,*** *партія їх виховала, надихнула ідеями ленінізму, повела в життя, показуючи світові шедеври творчого духу нашого народу, нашої рідної радянської літератури* (Мал., X, 57); *Лунали пісні, виступали танцюристи, демонстрували своє мистецтво аматори драматичних колективів, музиканти. То народні* ***таланти*** *змагались у ювілейному показі творчих досягнень* (РУ, 30.04 1967).

У спол.: ***т.*** *видатний, яскравий, щедрий, самобутній, своєрідний;* ***т.*** *молоді, народні.*

ТАФТА // ТАХТА

Корені **тафт-, тахт-;** розрізняються кореневими приголосними **ф, х.**

ТАФТА́, и́, *ж.* Цупка глянсувата шовкова або бавовняна тканина: *...Джерела називають серед тканин східного походження оксамит на золоті...* ***тафту*** *різноманітних гатунків, велику кількість сортів шовку* (Іст. УРСР, І, кн. 2, 55).

У спол.: ***т.*** *дешева, дорога, російська, турецька.*

ТАХТА́, и́, *ж.* Широкий низький диван без спинки: *Потім вона* [Ольга] *прилягла на* ***тахту,*** *поклавши голову на велику вишивану подушку* (Собко, III, 154).

У спол.: ***т.*** *нова, стара, велика, мала, поламана, відремонтована, м'яка, тверда.*

ТЕАТРАЛІЗОВАНИЙ // ТЕАТРАЛЬНИЙ

Спільні корінь **театр-,** суфікси **-ал(ь)-, -н-;** розрізняються суфіксами **-із/ова-.**

ТЕАТРАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Який робить художній твір придатним для вистави в театрі; вносить у твір, подію елементи драматичної дії, сценічної гри: ***Театралізоване*** *свято «Не померкне пам'ять грізних років», конкурс патріотичної пісні пройдуть в парку культури* (РУ, 8.05 1981); *Ансамбль*

[«Балет на льоду»] *почав працювати над* ***театралізованою*** *виставою, в якій вдало поєднувалися спорт, хореографія... музика* (Мист., 1965, № 6, 33).
У спол.: ***т.*** *свято, демонстрація, вистава, видовище, вечір, концерт, концертна програма, дія.*

ТЕАТРАЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний з театром, його діяльністю; який готує артистів, працює для театру, призначений для здійснення вистав тощо: *Радянська критика і театрознавство останнім часом зробили чимало у дослідженні всього творчого і життєвого шляху І. Карпенка-Карого як драматурга, актора,* ***театрального*** *і громадського діяча* (НТЕ, 1965, № 5, 31); *Весь* ***театральний*** *зал і вся сцена прикрашені були багато і щедро квітами* (Довж., III, 325).
У спол.: ***т.*** *діяч, актор, працівник, критик, рецензент, колектив, трупа, товариство, гурток, установа, інститут, училище, студія, приміщення, зал, сцена, життя, мистецтво, культура, музика, спадщина, сезон, гастролі, афіша, репертуар, вистава, виставка, прем'єра, одяг, костюм, реквізит, бутафорія, діяльність, зустріч, каса.*

ТЕКСТ // ТЕСТ

Корені **текст** (від лат. textum — «щось зв'язне», «побудова»), **тест** (від англ. test — «випробування»); розрізняються кореневим приголосним **к**.

ТЕКСТ, у, *ч.* 1. Вся записана мова (літературний твір, вправа, документ і т. ін., а також частина, уривок з них); пояснення альбомів, ілюстрованих видань, музичного твору: *Навчання пішло так швидко, що за місяць обидва хлопчики вже читали друкований* ***текст*** (Тулуб, В степу, 141); *Опанас Маркович нерідко записував не лише* ***тексти*** *пісень, а й їх мелодії* (НТЕ, 1968, № 6, 32); *І через те були такі ж цікаві* [барвисті малюнки] *для розглядування, як і першого разу. А ще до них і* ***текст*** (Головко, II, 400).
У спол.: ***т.*** *рукописний, машинописний, друкований, авторський, підроблений, виправлений, перекручений, основний, остаточний, іншомовний, латинський, художній, технічний, спеціальний, науковий, газетний, офіційний; видання, книги, монографії, статті, листа, телеграми, листівки, доповіді, договору, військової присяги, уроку; для доповіді; до карикатури, до фотографії;* ***т.*** *читати, перекладати, переписувати, відтворювати, пояснювати.*

2 (лінгв.). Закінчений у композиційному і змістовому плані твір; уривок з якого-небудь словесного твору, призначений для навчальної мети: *Треба перевірити домашні завдання учнів восьмого класу, підібрати на завтра* ***текст*** *диктанту* (Гур., 27); ***Текстами*** *є літературні твори, статті підручників, газет, журналів, навіть великі за обсягом книги* (УМЛШ, 1983, № 9, 49).
У спол.: ***т.*** *(не)великий, довгий, короткий, легкий, (не)складний, (не)зрозумілий, зв'язний, письмовий, усний; диктанту, пісні, оповідання, переказу, твору;* ***т.*** *читати, перекладати, переказувати, слухати, розуміти, аналізувати, записувати, переписувати, пояснювати, диктувати, заучувати, вивчати напам'ять.*

ТЕСТ, у, *ч.* Метод одержання характеристики певних явищ за допомогою перевірки відповідей на питання чи способу виконання коротких завдань: *Один із методів у системі пізнання людини — застосування* ***тестів*** (НС, 1972, № 3, 43); *Сила м'язів вимірюється... силовими* ***тестами*** (ЗП, 1967, № 4, 31).
У спол.: ***т.*** *логічні, педагогічні, силові; використання, застосування* ***т.****; вимірювання* ***т.***

ТЕЛЕВІЗІЙНИЙ // ТЕЛЕВІЗОРНИЙ

Спільні корені **теле/віз-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-ій-**, **-ор-**.

ТЕЛЕВІЗІЙНИЙ, а, е. Який стосується телебачення, призначений для нього або здійснюється за його допомогою: *Саме цими днями трапилася*

нагода Ганні подивитися ***телевізійну*** *передачу про українського художника-класика Сергія Васильківського* (Коз., III, 494); *Він* [Василько] *стояв на розі й захоплено дивився на височенну щоглу* ***телевізійного*** *центру* (Сміл., IV, 112); *В середньому кожна сім'я має у себе* ***телевізійну*** *і радіомовну установку* (РУ, 7.05 1981).
У с п о л.: ***т.*** *оператор, коментатор, станція, центр, студія, клуб, ательє, техніка, апаратура, установка, вишка, щогла, вежа, передача, вистава, спектакль, фільм, репортаж, вікторина, журнал, нарис, турнір, естафета, мандрівка, фестиваль, програма, знімання, зображення, монтування, компанії, ринок.*

ТЕЛЕВІЗОРНИЙ, а, е. Який стосується телевізора як предмета, приладу; який виготовляє телевізори, призначений для телевізора: *Як на Львівському* ***телевізорному*** *заводі здійснюють план соціально-культурного розвитку* (РУ, 6.09 1968).
У с п о л.: ***т.*** *завод, столик, упаковка, екран.*

ТЕМА // ТЕМАТИКА

Спільний корінь **тем-**; розрізняються суфіксом **-ат/ик-**.

ТЕ́МА, и, *ж.* Предмет розповіді, розмови, зображення, дослідження, навчального або контрольного завдання; основний мотив будь-якого музичного твору або його частини: *Олег Денисович оголосив* ***теми*** *екзаменаційної роботи і записав їх на дошці* (Донч., V, 54); *Тичина й Довженко — це* ***тема,*** *яка ще жде своїх дослідників* (Гончар, VI, 482).
У с п о л.: ***т.*** *цікава, захоплююча, невичерпна, важлива, широка, вузька, основна, спільна, актуальна, нова, вільна, улюблена, вічна, історична, сучасна, робітнича, сільська, революційна, патріотична, побутова, мовознавча, літературознавча; твору, роману, повісті, картини, дисертації, статті, доповіді, уроку, бесіди, фільму; пісень, симфонії, сонати, фуги;* ***т.*** *з варіаціями;* ***т.*** *розвивати, уточнювати, формулювати, змінювати, обговорювати, відхиляти.*

ТЕМА́ТИКА, и, *ж.* Сукупність тем: *Багатство* ***тематики,*** *різноманітність жанрів і віршових форм його* [Франка] *поетичних творів воістину дивовижні* (Рильський, IX, 37); *Широко звертаються до шевченківської* ***тематики*** *і майстри декоративних розписів* (НТЕ, 1983, № 2, 54).
У с п о л.: ***т.*** *цікава, актуальна, перспективна, воєнна, історична, літературна, мовознавча, сільськогосподарська; виступів, доповідей, лекцій, конференції, наради, симпозіуму, дослідження, дисертацій, творів, фільмів.*

ТИЛОВИЙ // ТИЛЬНИЙ

Спільний корінь **тил(ь)-**; розрізняються суфіксами **-ов-, -н-.**

ТИЛОВИ́Й, á, é. Який відбувається, знаходиться далі від лінії фронту: *Майже рік він* [Величко] *пробув у* ***тиловому*** *госпіталі* (Перв., III, 437); *За ним* [Каюмовим] *бігли штабні командири, бійці роти зв'язку,* ***тилових*** *служб* (Кучер, II, 37); *Дорога від найближчого* ***тилового*** *села до переднього краю захрясла танками, тягачами, автомашинами* (Гончар, I, 410).
У с п о л.: ***т.*** *місто, село, частини, підрозділи, служби, роботи, госпіталь.*

ТИ́ЛЬНИЙ, а, е. Задній, зворотній: *Визирнув я з віконця, що у* ***тильній*** *стіні: місячно, ясно надворі, видно все, як удень* (Мур., II, 165); *З* ***тильного*** *боку валу збереглися сліди дерев'яного зрубу, спорудженого з дубових колод діаметром 25—30 см.* (Вісн., 1982, № 5, 39).
У с п о л.: ***т.*** *стіна, сторона, бік.*

ТИТУЛОВАНИЙ // ТИТУЛЬНИЙ

Спільні корінь **титул(ь)-,** суфікс **-н-;** розрізняються суфіксом **-ова-.**

ТИТУЛО́ВАНИЙ, а, е. Який має титул, спадкове або почесне дворянське чи королівське звання; вельможний; (перен.) який дістав почесне звання

за заслуги в чомусь; визнаний: ***Титулований*** *замолоду герцогом Енгієнським, Луї де Бурбон неначе й народився лише для війни* (Ле, VI, 178); *Ми повинні за всяку ціну наздогнати сучасних богів золота, інакше станемо... їхніми* ***титулованими*** *офіціантами* (Стельмах, I, 59); *У складі київської футбольної команди «Динамо» чимало* ***титулованих*** *гравців.*
У с п о л.: ***т.*** *дворянин, вельможа, дворянство, знать; команда, суперник, гравець, баскетболіст, боксер, шахтар, хлібороб, поет.*

ТИТУЛЬНИЙ, а, е. Який стосується титулу — першої сторінки книжки, де пишеться її заголовок, ім'я автора тощо, також призначений для титулу: *Другий рукопис являє собою зошит у 44 листки того ж розміру: всі вони пронумеровані, крім першого,* ***титульного*** (Мовозн., 1978, № 5, 71).
У с п о л.: ***т.*** *сторінка, аркуш, шрифти, форзац.* △ **Т. список** — перелік об'єктів капітального будівництва, на які затверджено проекти та кошториси.

ТРАВ'ЯНИЙ // ТРАВ'ЯНИСТИЙ

Спільні корінь **трав-**, суфікс **-ян-**; розрізняються суфіксом **-ист-**. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

ТРАВ'ЯНИЙ, á, é. 1. Який стосується трави, зроблений з трави, приготовлений із трав, на травах або з їх насіння: *Під ногами стелеться* ***трав'яний*** *килим* (Н.-Лев., I, 168); *А капітан Дорошенко після цього заверне на пошту і, дізнавшись, що ніякої телеграми нема, прийде додому, вип'є ще склянку материного* ***трав'яного*** *настою, вгамується, перепочине під захистом цілющої материної турботи* (Гончар, V, 170); *На* ***трав'яному*** *силосі молока не потягнеш, до силосу потрібен білок, білок гонить молоко!* (Горд., I, 437).
У с п о л.: ***т.*** *покрив, килим, насіння, борошно, сінаж, силос, суміш, настій, вал, щітка, пахощі.*

2. Який заріс (поріс) травою, засіяний травою: *На обривистому* ***трав'яному*** *березі річки сиділи хлопці.*
У с п о л.: ***т.*** *поле, луг, берег, схил.* △ **Т. хокей** — гра ключками з м'ячем.

3. Який живе, водиться у траві: *Лежиш серед степу, вільний та незалежний, слухаєш, як шаленіють коники на траві, цілу ніч не вщухатимуть ці завзяті* ***трав'яні*** *оркестранти* (Гончар, VI, 176—177).
У с п о л.: ***т.*** *тля, оркестранти.* Також як складова частина назв тварин, комах: ***т.*** *жаба,* ***т.*** *коник,* ***т.*** *клопи.*

ТРАВ'ЯНИСТИЙ, а, е. 1. Те саме, що **трав'яний** у 2 зн. і багатий на траву: *Вийшли за околицю,* ***трав'янисті*** *луки перед ними сивіли рясною росою* (Гончар, II, 175); *...Досить переправитись через рукав, тут тобі великий* ***трав'янистий*** *масив, названий Жаб'ям* (Чаб., II, 204).
У с п о л.: ***т.*** *масив, поле, галявина, сіножать, луки, берег, схил.*

2. Який будовою, виглядом схожий на траву: *У* ***трав'янистих*** *рослин теж є бруньки, з яких на стеблі виростають пагони* (Бот., 87).
У с п о л.: ***т.*** *рослина, стебло, листя.*

ТРАГЕДІЙНИЙ // ТРАГІЧНИЙ

Спільні корінь **траг-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-едій-**, **-іч-**.

ТРАГЕДІЙНИЙ, а, е. Такий, як у трагедії, властивий трагедії, який грає у трагедіях: *Вражають його* [М. І. Донця] *творчі можливості: він був однаково на висоті як у героїчному,* ***трагедійному,*** *так і комедійному репертуарі* (НТЕ, 1983, № 6, 77); *Нам відомі такі видатні теоретики мистецтва слова, як К. С. Станіславський, О. С. Курбас, такі незрівнянні митці розповідного жанру, як народний артист СРСР Ю. В. Шумський та інші майстри слова* ***трагедійного,*** *ліричного, фольклорного, гумористичного, сатиричного* (СУМЛ, V, 46—47).
У с п о л.: ***т.*** *актор; жанр, репертуар, п'єса, монолог, образ, пафос, інтонація, тональність, тон, слово.*

ТРАГІЧНИЙ, а, е. Який спричиняє велике горе, нещастя; який виражає тяжкий душевний стан, сильні почуття; страшний, сумний, нещасний: *Трагічна смерть Ходака просто приголомшила Надію* (Баш, II, 261); *Трагічна історія з батьком — це найболючіша рана його життя* (Гончар, IV, 32); *Усі ці трагічні оповідання Шевченко не забував. Вони стали тим невичерпним джерелом, з якого до самої смерті черпав він теми для своїх повістей і поем* (Тулуб, В степу, 214).
У спол.: **т.** *історія, картина, ситуація, становище, стан, події, випадок, життя, смерть, загибель, доля, конфлікт, розв'язка, кінець, вигляд, вираз обличчя, очі, голос, жест, інтонація, оповідь, образ, помилка.*

ТРІУМФАЛЬНИЙ // ТРІУМФУЮЧИЙ

Спільний корінь **тріумф-**; розрізняються суфіксами **-аль/н-**, **-у/юч-**.

ТРІУМФАЛЬНИЙ, а, е. Який виражає радість перемоги, супроводжується надзвичайним успіхом, побудований на честь якоїсь перемоги; переможний, урочистий: *Після перемоги Радянської влади в центральних районах Росії почалась її тріумфальна хода по всій країні* (Вісн., 1982, № 8, 9).
У спол.: **т.** *похід, марш, хода, успіх, клич, дебют.* △ **Т. ворота (арка)** — архітектурна споруда у вигляді арки, збудована на честь якої-небудь знаменної події.

ТРІУМФУЮЧИЙ, а, е. Сповнений радості, щастя, успіху: *І знову* [солов'ї] *кидали в безмежний простір... нестерпнозвабний, благальний і тріумфуючий поклик кохання* (Смолич, II, 239—240); *За кілька хвилин оберемок бадилля прудко летів у провалля, а за ним, обвалюючи глину і запорошуючи усім очі, скотився додолу тріумфуючий Іван* (Коцюб., II, 72).
У спол.: **т.** *народ, натовп, погляд, поклик, звуки, світло.*

ТРУДОВИЙ // ТРУДЯЩИЙ

Спільний корінь **труд-**; розрізняються суфіксами **-ов-**, **-ящ-**. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

ТРУДОВИЙ, á, é. 1. Пов'язаний із трудом, працею, добутий, заповнений працею, який виявляється у праці, грунтується на застосуванні праці тощо: *Письменники наші повинні сміливіше, ширше, глибше відображати риси нашої дійсності, трудові — найбільші в світі — подвиги радянського народу* (Рильський, IX, 174); *В грізні дні Великої Вітчизняної війни разом з усіма радянськими людьми несли бойову і трудову вахту моряки, портовики і судноремонтники Чорноморського пароплавства* (РУ, 17.10 1974); *Так почався трудовий ранок* (Шиян, I, 437); *...Хай поміщики вернуть селянам пограбовані трудові гроші* (Горд., I, 128).
У спол.: **т.** *навички, стаж, дисципліна, законодавство, право, діяльність, процес, ритм, досвід, обов'язок, виховання, навчання, школа, гроші, копійка, заощадження, доходи, ресурси, слава, піднесення, ентузіазм, активність, енергія, героїзм, подвиги, перемога, успіхи, досягнення, подарунок, орден, життя, день, тиждень, семестр, роки, будні, вахта, шлях, рапорт, переклик, настрій, гордість, честь, щастя, гарт.* △ **Т. армія** (іст.) — з'єднання Червоної Армії, які тимчасово використовувались на відбудові народного господарства у період 1920—1921 рр.; **т. книжка** — документ, в якому записуються відомості про роботу; **т. колонія** — виправний заклад для неповнолітніх правопорушників; **т. угода** — договір між підприємством і нештатним працівником про виконання якої-небудь роботи; **т. резерви** — кадри кваліфікованих молодих робітників, які постачають професійні технічні училища.

2. Те саме, що **трудящий** у 1 зн.: *Вірний син трудової поневоленої України, Шевченко став найглибшим виразником народних дум і надій* (Гончар, VI, 434); *Слід і далі підвищувати відповідальність сім'ї,*

*школи і **трудових** колективів за виховання підростаючого покоління* (Мат. XXVII з'їзду КПУ, 45).
У спол.: ***т.** людина, людство, народ, населення, маси, плем'я, рід, сім'я, селянство, інтелігенція, республіка, колектив.*

ТРУДЯЩИЙ, а, е. 1. Який багато працює і живе зі своєї праці: ***Трудящим** людям, всеблагий, на їх окраденій землі свою ти силу ниспошли* (Шевч., II, 332); *В умовах іноземного поневолення і розчленування українських земель, які тривали віками, могутня централізована Російська держава завжди залишалась природним і єдиним центром, до якого тяжіли **трудящі** маси України* (КУ, 1979, № 3, 17).
У спол.: ***т.** люди, люд, народи, маси, селянство, жінка, казахи.*

2 (у зн. ім.). Той, хто живе із своєї праці: ***Трудящі** України не пошкодують сил, щоб процвітала й міцніла наша Батьківщина* (КУ, 1969, № 5, 11); *Дружба народів здавна була заповітною мрією **трудящих*** (Рильський, IX, 113).
У спол.: ***трудящі** Радянського Союзу, республіки, області, району; життя, праця, добробут, ініціатива, участь, мрія, обурення **трудящих.***

ТУРИСТИЧНИЙ // ТУРИСТСЬКИЙ

Спільні корінь **тур-**, суфікс **-ист-;** розрізняються суфіксами **-ичн-, -ськ-.**

ТУРИСТИЧНИЙ, а, е. Який стосується туризму, подорожей, здійснюється за певними маршрутами по своїй країні або за кордоном: *Вирушаємо з хлопцями у дводенний **туристичний** похід* (Цюпа, Дзвони, 49); *Користуючись послугами ощадної каси, можна зібрати необхідну суму для придбання цінних речей, поїздки на курорт, **туристичної** подорожі та інших цілей* (КУ, 1981, № 2, обкл.).
У спол.: ***т.** організація, бюро, клуб, секція, похід, круїз, мандрівка, спорт, сезон, товари, довідник.*

ТУРИСТСЬКИЙ, а, е. Який стосується туриста (туристів), призначений для туристів: *Учителі, що побували цього року в санаторіях або мандрували по **туристських** путівках, розповідали про Кавказ, Крим, про Заполяр'я та білі ночі* (Гур., 14); *Щоб забезпечити мандрівників усім необхідним, ведеться широке будівництво **туристських** баз, готелів... кемпінгів* (ЗП, 1967, № 10, 15).
У спол.: ***т.** група, молодь, база, табір, маршрут, стежки, путівка, судно, поїзд, автобус, велосипед, спорядження, комплект, костюм, сумка, притулок, відпочинок, обмін, зв'язки.*

У

УКРАЇНІКА // УКРАЇНІСТИКА

Спільний корінь **україн-**; розрізняються суфіксами **-ік-, -іст/ик-.**

УКРАЇНІКА, и, *ж.* Сукупність чого-небудь, крім наук, що стосується історії, культури України: *У бібліотеці наукового товариства ім. Шевченка, відкритій у 1873 р., найкраще була представлена **україніка*** (НС, 1969, № 8, 17).
У спол.: ***у.** багата, убога, стара, нова; **у.** комплектувати, збирати.*

УКРАЇНІСТИКА, и, *ж.* Сукупність наук, які вивчають мову, літературу, культуру, історію і т. ін. українського народу: *Він* [О. О. Потебня] *працював у галузі теоретичного мовознавства, слов'янознавства, русистики, **україністики**, фольклору і етнографії* (ЛУ, 21.09 1965); *Петербург і Москва, як важливі наукові центри **україністики**, відіграли значну роль у вивченні та популяризації усної народної творчості українського народу, особливо пісень* (НТЕ, 1979, № 2, 25).

У спол.: *у. чеська, польська, західноєвропейська; питання, проблеми, центри у.; працювати в галузі (ділянці) у.*

УЯВА // УЯВЛЕННЯ

Спільні корінь **яв(л)-**, префікс **у-**; розрізняються суфіксом **-енн(я).**

УЯ́ВА, и, *ж.* Здатність змальовувати, створювати або відтворювати кого-, що-небудь у думках, свідомості; фантазія: *Шепоче знов трава ласкава мені про молодість свою і вимальовує **уява** дзвінки конвалій у гаю* (Сос., V, 34); *Так що мені тільки ніби в сні привиділась Десна, тільки в **уяві** дитячій зосталися сині озера та ліси, грибні й несходимі* (Збан., Кують, 410); *За змістом професійної діяльності **уява** буває науковою, художньою, технічною* (ПС, 100).
У спол.: *у. багата, убога, буйна, дитяча, відтворююча, довільна, мимовільна, хвора, збуджена, наукова, технічна, творча, поетична, художня; людини, дитини, письменника, поета, ученого; витвір, активний характер, сила, результат, плід у.; бути, відтворюватися, жити, малюватися, привидітися в у.*

УЯ́ВЛЕННЯ, я, *с.* Відомості про що-небудь, розуміння, поняття; образ: *Я вважаю за недоцільне приймати на філологічний факультет людину, яка не має жодного **уявлення** про філологію* (Тют., Вир, 82); *Зазнавали краху спроби реакціонерів нав'язати світовій громадськості перекручені **уявлення** про становище в СРСР* (Іст. КПРС, 515); *І хоч зменшені і передані, як звичайне фото, картини не могли дати **уявлення** про справжнє мистецтво художника, все ж таки вони зворушили і зацікавили дівчину* (Коз., III, 494).
У спол.: *у. загальне, повне, чітке, (не)правильне, викривлене, помилкове, неточне, слабе, давнє, застаріле, існуюче, колишнє, релігійне, моє, наше; про письменника, картину, літературу, мистецтво; механізм, основа, розвиток у.; у. зберігати, спростовувати, давати.* △ **Мати у.** (яке, про кого, про що) — знати про когось, про щось у якійсь мірі; **не мати жодного (найменшого, ніякого) у.** (про кого, що) — навіть приблизно не знати про когось або про щось.

Ф

ФАБРИКАНТ // ФАБРИКАТ

Спільний корінь **фабрик-**; розрізняються суфіксами **-ант, -ат.**

ФАБРИКА́НТ, а, *ч.* Капіталіст — власник фабрики: *А **фабрикант,** замість того, обвинуватив хлопця, що він з недобрим наміром поліз до білої дівчини* (Панч, V, 333); *Нічого людяного нема в душах владарів капіталістичного світу — **фабрикантів** і банкірів* (УЛ, 10, 317).
У спол.: *ф. жорстокий, злий, нелюдяний, хитрий, діловий, досвідчений, багатий, розорений, молодий.*

ФАБРИКА́Т, а, *ч.* Готовий продукт фабричного виробництва: *Я можу купити тут всяких речей в якому-небудь великому магазині, і, як здається, **фабрикати** тут дешевші, ніж у нас, і, мабуть, кращі* (Ленін, 55, 13); *У домовій кухні можна придбати різноманітні **фабрикати** і напівфабрикати.*
У спол.: *ф. високоякісні, цінні, дешеві, різноманітні, текстильні, м'ясні; текстильної промисловості, гончарного виробництва.*

ФАКТ // ФАКТОР

Спільний корінь **факт-**; розрізняються суфіксом **-ор-.**

ФАКТ, у, *ч.* Дійсна, невигадана подія, явище, приклад; те, що служить підтвердженням якогось положення або висновку: *І щоразу мені відкри-*

ваються нові й нові **факти** *героїчної історії, не знані досі деталі війни* (Кучер, V, 361); [Стрижень:] *Моряки! Трапився нечуваний* **факт** *в історії Чорноморського флоту. Офіцери не вийшли на прапор* (Корн., І, 28); **Факти** *свідчать, що виробництво продуктів харчування на душу населення на всіх етапах розвитку цивілізації завжди безперервно зростає* (КУ, 1981, № 1, 74).
У спол.: **ф.** *достовірний, важливий, (не)переконливий, відрадний, повчальний, (не)показовий, сумний, страшний, неприємний, цікавий, дивний, (не)відомий, нечуваний, незаперечний, очевидний, неспростовний, сумнівний, недостатній, історичний, життєвий, знаменний;* **ф.** *дрібні, другорядні, конкретні, поодинокі; наявність, відсутність, багатство, аналіз, осмислення, пояснення, оцінка, узагальнення, використання, замовчування, ігнорування, фальсифікація, незаперечність, переконливість* **ф.; ф.** *збирати, вивчати, аналізувати, перевіряти, наводити, заперечувати, перекручувати, фальсифікувати, зіставляти;* **ф.** *підтверджувати, зловживати, оперувати.* △ **Ставити перед ф.** — повідомляти про те, що вже відбулося.

ФА́КТОР, а, *ч.* Умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу або явища; чинник: *Література — могутній* **фактор** *у вихованні людей* (Збан., IV, 91); *Світова соціалістична система — найважливіший* **фактор** *у боротьбі за мир* (ЗП, 1972, № 2, 48).
У спол.: **ф.** *важливий, головний, найважливіший, найголовніший, надійний, могутній, істотний, мобілізуючий, об'єктивний, суб'єктивний, соціальний, економічний, матеріальний, духовний, моральний, ідеологічний, історичний, прогресивний, шкідливий;* **ф.** *різні, численні, природні, особисті, галузеві, територіальні;* **ф.** *зросту, розвитку, стабілізації, забезпечення, поглиблення.*

ФАМІЛЬНИЙ // ФАМІЛЬЯРНИЙ

Корені **фаміль-, фамільяр-;** розрізняються буквосполученням **яр.**

ФАМІ́ЛЬНИЙ, а, е (заст.). Належний фамілії, родові; родовий: *...Нині цей старий упертий граф вирішив нікуди не йти з свого* **фамільного** *замку, де колись збиралися революціонери Мадярорсага* (Гончар, І, 178); *Особисті й* **фамільні** *герби у дореволюційній Росії, як і на Заході, виконували певну соціальну роль — стверджували приналежність їх власників до пануючих класів* (НС, 1965, № 10, 39).
У спол.: **ф.** *родовід, замок, герб, портрет, реліквії, альбом, цінності, посуд, професія.*

ФАМІЛЬЯ́РНИЙ, а, е. Безцеремонний, надто вільний, розв'язний у поводженні; панібратський: *Тільки її* [Марини] *ставлення до Олени відтоді стало уважнішим і разом з тим* **фамільярнішим** (Вільде, І, 266); *Поряд з тим у її складі чимало слів з додатковим стилістичним навантаженням, що надає їх значенню іронічного, жартівливого,* **фамільярного** *й інших відтінків* (СУЛМ, IV, 153).
У спол.: **ф.** *відносини, ставлення, звертання, лексика, слово, відтінок.*

ФАНАТИЧНИЙ // ФАНТАСТИЧНИЙ

Корені **фанат-, фантаст-;** спільний суфікс **-ичн-;** розрізняються кореневими буквосполученнями **ат, таст.**

ФАНАТИ́ЧНИЙ, а, е. Який стосується фанатика, фанатизму; пройнятий величезною пристрастю, самовідданістю: *Цей* **фанатичний** *молодик перестарався. Нічого загрозливого в його паперах немає* (Шовк., 155); *Чубенко пізнав серед них сухотного солдата, очі його горіли* **фанатичним** *вогнем* (Янов., ІІ, 376).
У спол.: **ф.** *учений, філософ, театрал, єретик, проповідник, сектант, молодик; вдача, бажання, відданість, героїзм, віра, любов, самозакоханість, впертість, вогонь.*

ФАНТАСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який є витвором фантазії; вигаданий; який нагадує плід фантазії, не подібний на щось реальне; казковий: *У вікна... ллється м'яке райдужне світло, сповнюючи зали, фойє і коридори барвистим присмерком. Ніби виступаючи цими білими сходами у маревний* ***фантастичний*** *світ* (Гончар, I, 309); ***Фантастичний,*** *казковий елемент майже зовсім відсутній у думах, тоді як у російських билинах, сербських та болгарських піснях йому відведено чимале місце* (Рильський, IX, 231).
У спол.: ***ф.*** *герой, істота, птах, риба, світ, уявлення, мрії, вигадки, задум, план, проект, битва, сцена, степ, пригода, твір, роман, повість, елемент.*

2. Який виходить за межі звичайного; разючий, дивовижний: *Транспортуюча сила хмар, як сказано буде в зведеннях, досягнула розмірів* ***фантастичних*** (Гончар, IV, 519).
У спол.: ***ф.*** *розміри, швидкість, сила, краса.*

ФІГУРАЛЬНИЙ // ФІГУРНИЙ

Спільний корінь **фігур-**; розрізняються суфіксами **-альн-, -н-**.

ФІГУРА́ЛЬНИЙ, а, е. 1 (лінгв.). Який має багато фігур, особливих форм, стилістичних прийомів, словесних зворотів, що використовуються для підсилення виразності мови: *Метафоризується також і категорія однини, що вживається замість множини і служить для* ***фігурального*** *вираження збірності, маси тощо* (СУЛМ, V, 227).
У спол.: ***ф.*** *мова, вираження, однина.*

2. Переносний, образний: — *Ти говори ясніше, бо я тебе таки не розумію. Я вже зовсім відзикла* ***від*** *алегорій та* ***фігуральних*** *висловів* (Вільде, III, 418).
У спол.: ***ф.*** *вислів, зворот, значення слова.*

ФІГУ́РНИЙ, а, е. 1. Зроблений або виготовлений у формі якоїсь тварини, рослини, птаха, візерунка і т. ін.; який має складну форму або призначений для надання чомусь такої форми: *Посеред кімнати... стояв на тоненьких* ***фігурних*** *ніжках круглий стіл, кілька м'яких крісел* (М. Ол., I, 18); *До найстаріших* ***фігурних*** *орнаментів кролевецького декоративного ткацтва належать солярні орнаменти, пов'язані з культом сонця та небесних світил* (НТЕ, 1966, № 6, 50); *Для* ***фігурної*** *нарізки* [буряків] *використовуються спеціальні ножі* (Укр. страви, 44).
У спол.: ***ф.*** *орнамент, гравюри, посуд, меблі, ніжка, цегла, обробка деревини, нарізка, різець, зображення, прикраса.* △ **Ф. дужки** — дужки, що мають форму { }.

2. Який виконується фігурами, комплексом рухів; призначений для виконання чогось фігурами: *Коли Катерина в цьому* ***фігурному*** *танці залишиться без пари, то це вже ганьба* (Вільде, I, 428).
У спол.: ***ф.*** *вигин, віраж, політ, танок.* △ **Ф. ковзання (катання)** — ковзання з виконанням певного комплексу рухів, а також танці на льоду; **ф. плавання** — групові гімнастичні вправи на воді.

ФЛОТ // ФЛОТИЛІЯ

Спільний корінь **флот-**; розрізняються суфіксом **-илі(я)**.

ФЛОТ, у, *ч.* 1. Сукупність суден однакового призначення або певного типу, належності, району плавання тощо: *Але скоро до Севастополя прибув весь* ***флот,*** *і Павло знову повернувся* (Кучер, V, 349); *Протягом години англійський* ***флот*** *втратив три кораблі та понад тисячу моряків* (Трубл., I, 199); *Закінчив навігацію флагман криголамного* ***флоту*** *атомохід «Ленін»* (РУ, 25. 02 1972).
У спол.: ***ф.*** *надводний, підводний, військово-морський, морський, промисловий, торговий, криголамний, радянський, англійський, німецький, Балтійський, Тихоокеанський, Чорноморський; адмірал, флагман* ***ф.***

2. Сукупність військових або цивільних літальних апаратів певного призначення: *Наша Армія Червона стереже свого кордона, а в повітрі* ***флот,*** *— він і б'є, і сіє, й носить, він Республіку підносить до нових висот, до нових висот* (Тич., I, 232).
У спол.: ***ф.*** *повітряний, цивільний, військовий.*

ФЛОТИЛІЯ, ї, *ж.* 1. З'єднання промислових, спортивних, експедиційних або військових суден: *Був моряком і так звик до стихії, що, демобілізувавшись, подався на* ***флотилію*** *«Слава»* (Автом., Недоп. анкета, 197); *У вогні Великої Вітчизняної війни народилася когорта флотоводців, чиє керівництво флотами і* ***флотиліями*** *разом з героїчними зусиллями матросів, старшин і офіцерів мало вирішальне значення у виконанні Військово-Морським Флотом бойових завдань* (КУ, 1980, № 5, 64).
У спол.: ***ф.*** *військова, китобійна, Дніпровська, Каспійська.*

2 (перен.). Багато човнів, суден: *У неділю ціла* ***флотилія*** *шлюпок підіймалася по річці* (Автом., I, 593); *Певне, Байдашний од слова байдак, а одного цього досить, щоб уявити образ старого дніпровського лоцмана, що водив цілі* ***флотилії*** *дубів через пороги* (Чаб., II, 194).
У спол.: ***ф.*** *суден, яхт, шлюпок, човнів.*

ФОЛЬКЛОРИСТИЧНИЙ // ФОЛЬКЛОРНИЙ

Спільні корінь **фольклор-** (етимологічно два корені: англ. folk-lore — «народна мудрість»), суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-ист/ич-.**

ФОЛЬКЛОРИСТИЧНИЙ, а, е. Який стосується фольклористики — науки, що займається збиранням і дослідженням народної творчості: *Справді: кожна* ***фольклористична*** *експедиція в будь-який із районів Радянської України щороку щоразу привозить дуже щедрий «улов» нових пісень...* (Рильський, IX, 195); *У третьому томі вміщено лінгвістичні,* ***фольклористичні*** *та етнографічні праці А. Ю. Кримського з питань української, російської та інших слов'янських мов та їх взаємозв'язків* (Мовозн., 1971, № 1, 11).
У спол.: ***ф.*** *діяльність, зацікавлення, експедиція, дослідження, наука, думка, практика, конференція, праці, видання, збірник.*

ФОЛЬКЛОРНИЙ, а, е. Який стосується фольклору, пов'язаний з ним: *Роздумуючи про історію світової літератури, приходиш до висновку, що* ***фольклорна*** *основа притаманна всім справді видатним великим творам усіх віків і народів* (Рильський, IX, 169); *Потім залучив її* [Ольгу] *до збирання* ***фольклорного*** *матеріалу* (Кол., 217); *Так переходять від покоління до покоління* ***фольклорні*** *скарби* (НТЕ, 1984, № 5, 47).
У спол.: ***ф.*** *багатство, скарби, спадщина, надбання, традиції, джерело, матеріал, записи, основа, прийоми, мотив, збірник, твір, пісня, слова, образи, епітети, елементи, ансамбль, хор, мелодія, репертуар, жанр, сюжет, стиль, характер, походження.*

ФОРМАЛІСТИЧНИЙ // ФОРМАЛЬНИЙ

Спільні корінь **форм-**, суфікс **-ал(ь)-**; розрізняються суфіксами **-іст/ичн-, -н-.**

ФОРМАЛІСТИЧНИЙ, а, е. Який стосується формалізму, дотримання зовнішніх форм чого-небудь на шкоду суті справи; пов'язаний з відривом форми від змісту в творах мистецтва, з нехтуванням ідейного змісту: *Зневірившись в усьому, це похмуре песимістичне мистецтво потворно-****формалістичними*** *засобами зображує... розгубленість і жах людини капіталістичного світу перед картиною дійсності...* (Гончар, VI, 424); *У віршах молодого Юрія Яновського і в першій збірці його прозових творів «Мамутові бивні» (1925) далися взнаки* ***формалістичні*** *впливи, незрілість ідейних поглядів автора* (УЛ, 10, 153).

У спол.: *ф. течія, напрям, школа, теорія, ідеологія, мистецтво, навчання, засоби, ілюстрація, ефект.*

ФОРМАЛЬНИЙ, а, е. 1. Який дотримується лише форми, зовнішнього вияву чогось, не зважає на суть справи; зроблений для форми, про людське око: *Адже на цей раз ніяких, навіть* ***формальних*** *підстав для арешту не було* (Кол., 438); *Але більше ніж* ***формальному*** *навчанню він* [Лесь Мартович] *приділяв уваги громадсько-агітаційній роботі по селах* (УМЛШ, 1974, № 3, 51); *Власне, протестувати він* [Штукаренко] *не мав* ***формального*** *права* (Голов., III, 47); *Нагорний іншими очима дивився на провину Павлюка: не було створено в полі комісії і не складено акта — провина більш* ***формальна*** (Горд., I, 440).

У спол.: *ф. плани, показники, досягнення, листування, відписка, опитування, засудження, підхід, прийом, розгляд справи, ставлення до праці, підстава, рівність.* △ **Ф. логіка** — наука про форми мислення, правила і форми виведення одного судження з інших.

2. Вчинений узвичаєним порядком; офіційний: *— З переправи?— зустрів Самієв Хаєцького, не чекаючи* ***формального*** *рапорту* (Гончар, I, 372).

У спол.: *ф. рапорт, присуд, заручини.*

3. Пов'язаний з формою — системою художніх засобів, з їх особливостями: *Українська дума має яскраві* ***формальні*** *особливості* (Рильський, IX, 225).

У спол.: *ф. диференціація, ознака, особливість, риса.*

ФОРМУВАТИ // ФОРМУЛЮВАТИ

Корені **форм-** (від лат. forma — «зовнішність», «устрій»), **формул-** (від лат. formula — «образ», «вид»; етимологічно спільнокореневі); розрізняються кореневим буквосполученням **ул**. Похідні пароніми ф о р м у в а н н я // ф о р м у л ю в а н н я.

ФОРМУВАТИ, му́ю, му́єш, *недок., кого, що.* 1. Надавати чому-небудь певної форми, обрисів, вигляду; виготовляти що-небудь за допомогою спеціальної форми: *Він нам розповів, як треба доглядати молодий сад, як удобрювати землю, як* ***формувати*** *крону* (Донч., V, 204); *Важкий камінь ліг Маркові на серце, руки його ослабли, хоч і були звичні щоденно кувати,* ***формувати*** *метал, ліпити з нього те, що хотілось ковалеві* (Збан., Кують, 330).

У спол.: *ф. дерева, кущі, крону, берег, масу, метал.*

2. Організовувати, створювати щось з певної кількості людей: *Командири батальйонів знімали по черзі з переднього краю в тил окремі рої,* ***формували*** *штурмові групи, ганяли їх до сьомого поту* (Гончар, I, 235).

У спол.: *ф. військо, полк, загін (військовий, партизанський), бригаду, військові частини, групу, ланку, уряд.*

3 (перен.). Виробляти в когось певні якості, риси характеру: *Сіючи мудре, добре і вічне, він* [учитель] *водночас має* ***формувати*** *з підлітка людину, громадянина, достойного продовжувача справи своїх батьків* (Цюпа, Добротворець, 93); *Спільний обов'язок сім'ї, школи, трудових колективів і громадських організацій —* ***формувати*** *і розвивати у молоді високі якості активних будівників комунізму* (КУ, 1978, № 3, 22).

У спол.: *ф. людину, громадянина, підлітка, духовне багатство, суспільну думку, ідейність, моральну культуру (чистоту), погляд, риси характеру, творче обличчя, світ людини, художні смаки.*

ФОРМУЛЮВАТИ, лю́ю, лю́єш, *недок., що.* Коротко і точно висловлювати, виражати певну думку, висновок, визначати завдання тощо: *«Правда» формулювала вимоги робітників... підприємств і міст, втягувала в рух*

все нові й нові верстви робітників (Іст. КПРС, 136); *—Після війни обов'язково мир буде,— не дуже вдало* ***формулюючи*** *свої думки, гаряче зашепотів Жук* (Перв., IV, 295); *Найбільш поширеним у 5 класі є комбінований змішаний план, у якому учні* ***формулюють*** *пункти реченнями різних типів, у тому числі й цитатами* (УМЛШ, 1973, № 2, 39).
У спол.: ***ф.*** *закони, положення, визначення, права, вимоги, поняття, думки, завдання, тему доповіді.*

ФОРМУВА́ННЯ, я, *с.* У спол.: ***ф.*** *рослин, крони, кущів, зерна; уряду, піхоти, військової частини, колективу, бригад, загону, студентських будзагонів, поїздів, сівозмін, репертуару;* ***ф.*** *нової людини, гармонійно розвиненої особи, активних будівників комунізму, марксистсько-ленінського (наукового) світогляду, естетичних поглядів (смаків), комуністичної свідомості, громадської думки, комуністичного ставлення до праці, рис характеру, навичок, переконань, потреб, нових виробничих відносин.*

ФОРМУЛЮВА́ННЯ, я, *с.* У спол.: ***ф.*** *коротке, стисле, точне, чітке, (не)правильне, ленінське, логічне; теми твору, питання, задачі, відповіді;* ***ф.*** *відтворювати, запам'ятовувати, переказувати.*

ФОРСИТИ // ФОРСУВАТИ

Спільний корінь **форс-**; розрізняються суфіксами **-и-**, **-ува-**.

ФОРСИ́ТИ, рш́у, рси́ш, *недок.,* ***чим*** (розм.). Виставляти напоказ що-небудь, прагнути вразити чимось (одягом, манерами): *Була осінь, солом'яні брилі вже не йшли в сезон, але день випав зовсім літній, а вуличні гуляки тим і* ***форсили,*** *що починали літо першими, а закінчували останніми* (Смолич, IV, 30).
У спол.: ***ф.*** *костюмом, джинсами, капелюхом, модним взуттям.*

ФОРСУВА́ТИ, су́ю, су́єш, *недок.* і *док., що.* 1. Діючи відповідним чином, прискорювати розвиток, проходження чогось, посилення звучання голосу, звуку: *— Дитячий садок* ***форсуй...*** *Діти роботящим людям руки в'яжуть* (Чаб., II, 402); *Нині він* [імперіалізм], *як ніколи раніше,* ***форсує*** *гонку озброєнь, створює нові види смертоносної зброї масового знищення* (КУ, 1977, № 12, 86); *Театральним артистам досить часто доводиться* ***форсувати*** *під час вистав свій голос.*
У спол.: ***ф.*** *виконання плану, кампанію (збиральну, посівну), написання дисертації, перемогу, підготовку, процес, роботу, справу, голос, звук.*

2 (військ.). Долати природну перешкоду на місцевості, переважно водяну, здебільшого з боєм: *Полк саме готувався* ***форсувати*** *річку* (Гончар, I, 355); *Я знаю цю діброву добре, тут я колись* ***форсував*** *Дніпро* (Чаб., II, 12).
У спол.: ***ф.*** *водні рубежі, річку, Дунай.*

ФРОНТАЛЬНИЙ // ФРОНТОВИЙ

Спільний корінь **фронт-**; розрізняються суфіксами **-альн-**, **-ов-**.

ФРОНТА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який знаходиться на передній, лицевій стороні чого-небудь; спрямований у бік фронту; лобовий; спрямований обличчям до глядача: *З* ***фронтального*** *боку балкони вже давно були поруйновані, на їх місці стирчав тільки покручений метал* (Гончар, I, 279); *Підвівся командуючий: — Ви пропонуєте* ***фронтальні*** *бої навкруг Одеси і потім останній кульмінаційний етап цих боїв — боротьбу на вулицях самого міста? Вуличні бої* (Кучер, II, 80); ***Фронтальною*** *композицією та написом, яким доповнюється живописна характеристика образу, твір нагадує старовинні українські портрети XVIII ст.* (НТЕ, 1983, № 2, 61).
У спол.: ***ф.*** *бік (сторона) будинку, стіна, стінка, секція косарки; атака, бій, вогонь; композиція.*

2 (перен.). Який поширюється на всіх; загальний: *Урок почався* ***фронтальною*** *перевіркою домашнього завдання* (УМЛШ, 1971, № 1, 71); *Закономірним наслідком загострення всіх суперечностей капіталістичної системи в період і після другої світової війни був* ***фронтальний*** *прорив імперіалістичного ланцюга* (Політек., 356).
У с п о л.: ***ф.*** *перевірка, опитування, перепідготовка.*

ФРОНТОВИ́Й, á, é. Який діє, відбувається, перебуває, виникає, створюється на фронті, у воєнній обстановці; призначений, характерний для фронту; з яким зв'язане перебування на фронті: *Дорога, на якій мала з'явитись Ясногорська, жила нормальним* ***фронтовим*** *життям* (Гончар, I, 399); *Дужче билося її* [Софії] *серце, коли вона перечитувала його* ***фронтові*** *листи до батьків* (Шиян, I, 124); *...На долівці на аркушах* ***фронтової*** *газети сохли надруковані фотографії* (Перв., IV, 167).
У с п о л.: ***ф.*** *товариш, друг, дружба, побратимство, радіокоментатор, кінооператор, край, зона, укріплення, бої, дорога, життя, роки, дні, твори, спогади, нарис, газета, альбом, листи, пісня, пригоди.*

Х

ХВОРОБЛИВИЙ // ХВОРОВИТИЙ

Спільний корінь **хвор-**; розрізняються суфіксами **-об/лив, -овит-.** Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

ХВОРОБЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Який свідчить про хворобу, є наслідком хвороби, властивий хворому: *Дядькові Ларивону на вигляд було п'ятдесят, бо його старили великі сіруваті вуса, бліде лице і* ***хворобливий*** *блиск маленьких очей* (Збан., Таємниця, 145); *Вражало в ній* ***хворобливе*** *жовте лице* (Тют., Вир, 207).
У с п о л.: ***х.*** *лице, організм, рум'янці, плями, вираз (блиск) очей, симптом, стан, вигляд, відсутність сну, марення, маячіння.*

2. Те саме, що **хворовитий** у 1 зн.: *Жіночка моя... була не з гірших: і тиха, і до чоловіка уважна, але смутна й* ***хвороблива*** (Мур., II, 7).
У с п о л.: ***х.*** *чоловік, жінка, хлопець, дівчина, дитина, бабуся.*

3 (перен.). Який виходить за межі звичайного, є відхиленням від норми в бік збільшення; ненормальний: *В гніві вона написала, мабуть, усе, що чула про нього, на що здатна її* ***хвороблива*** *фантазія* (Міщ., 209); *Він говорив не поспішаючи... навіть з якимось* ***хворобливим*** *смакуванням, ніби кожне слово обсмоктував, перш ніж його виплюнути* (Головко, II, 352).
У с п о л.: ***х.*** *реагування, честолюбство, любов, кохання, неспокій, фантазія, смакування.*

ХВОРОВИ́ТИЙ, а, е. 1. Який постійно або часто хворіє, схильний до хвороби, нездоровий: *І він — поет, отой карликуватий, схожий на старого хлопчика,* ***хворовитий*** *Касян* (Рильський, Веч. розмови, 58).
У с п о л.: ***х.*** *чоловік, жінка, хлопець, дівчина, дитина, бабуся, учень.*

2 (рідко). Те саме, що **хворобливий** у 1 зн.: *Брати пильно подивилися на старенького, і їх вразило його бліде,* ***хворовите*** *обличчя* (Стельмах, I, 566).
У с п о л.: ***х.*** *обличчя, блиск (вираз) очей, вигляд, організм, плями.*

ХИЖАЦЬКИЙ // ХИЖИЙ

Спільний корінь **хиж-**; розрізняються суфіксом **-аць/к-.** Можуть вступати у синонімічний зв'язок в окремих значеннях.

ХИЖА́ЦЬКИЙ, а, е. 1. Який стосується хижака, властивий, належний хижакові: *Не одна вівця гине від гострих* ***хижацьких*** *зубів, але пастух відповідає за все* (Донч., I, 116); *Степовий орел низько пролітає над цим уявним морем, неначе видивляється на свою* ***хижацьку*** *вроду, мов у дзеркало* (Ле, VII, 462).

У спол.: *х. обличчя, нутро, рука, зуби, інстинкт, спосіб життя, ставлення до когось.*

2 (перен.). Який ведеться заради власної вигоди, прагне до наживи, жорстоко експлуатуючи когось, захоплюючи щось; грабіжницький, експлуататорський: *Знаючи **хижацький** звичай татар, козаки пильно стерегли степ* (Тулуб., Людолови, I, 142); *Ще одною причиною зникнення рослини* [тиса], *крім **хижацьких** вирубувань, є надзвичайно повільний розвиток цих дерев* (ЗП, 1984, № 4, 24).
У спол.: *х. лад, імперіалізм, монополії, капітал, політика, психологія, принципи, мораль, закони, звичаї, суть, план, прагнення, наміри, експлуатація народу (селянства), характер; система господарювання, промисел, експлуатація природних багатств, винищення звірів, вилов риби, вирубування лісів.*

ХИ́ЖИЙ, а, е. 1 (про тварин). Який їсть інших тварин; кровожерливий: *Під берегом, у тихій заводі, ударила **хижа** щука, полюючи за мальком* (Шиян, I, 467); *Розлючена чорна квочка, мов **хижий** яструб, налетіла на хлопчину* (Донч., VI, 132).
У спол.: *х. тварина, звір, ссавець, вовк, лисиця, птах, орел, шуліка, яструб, риба, щука.*

2 (перен.). Подібний до хижака жорстокістю, лютістю; такий, як у хижого звіра; жорстокий: *Він* [Сварг] *подивився на Микулу недовірливими **хижими** очима* (Скл., IV, 29).
У спол.: *х. ворог, нутро, обличчя, вигляд, погляд.*

3 (перен.). Який прагне до наживи, пов'язаний з розбоєм, грабежем: *В серцях відвага соколина, і гнів, і лють до **хижих** зграй* (Сос., II, 182); ***Хижі** літаки з чорними хрестами на крилах з'являлись несподівано і скидали бомби на мирні будинки, на цивільне населення* (Ткач, Крута хвиля, 25).
У спол.: *х. натура, зграя, літак, порядки, очі.*

ХОЛОДИЛЬНИЙ // ХОЛОДНИЙ // ХОЛОДОВИЙ

Спільний корінь **холод-;** розрізняються суфіксами **-ильн-, -н-, -ов-.**

ХОЛОДИ́ЛЬНИЙ, а, е. Той, що холодить; призначений для охолоджування речовин, приміщень або підтримування в них певної температури: *Розвиток металознавства, **холодильної** техніки... дозволили впровадити у практику спосіб зберігання зріджених газів при низьких температурах та атмосферному тиску* (НС, 1963, № 9, 43).
У спол.: *х. обладнання, устаткування, транспорт, техніка, прилад, пристрій, агрегат, компресори, камера, шафа, машина, промисловість, коефіцієнт, ємкості, ізоляція, цикли.*

ХОЛО́ДНИЙ, а, е. 1. Який має низьку або відносно низьку температуру: *Минули літа молодії, **холодним** вітром од надії уже повіяло. Зима.* (Шевч., II, 354); *Вертаюсь назад і стискаю суху **холодну** руку* (Коцюб., II, 295); *Жадібно припав* [Денис] *до **холодної,** як лід, чистої, свіжої води і довго пив її... не в силах задовольнити своєї жаги* (Тют., Вир, 244).
У спол.: *х. погода, повітря, рік, літо, липень, день, ніч, вечір, дощ, вітер, земля, пісок, тіло, рука, лоб, ніс, вечеря, обід, закуска, напій, вода, молоко, компрес.*

2. Який не випромінює тепла або дає мало тепла: *Далекі зорі освітлювали його **холодним** байдужим світлом* (Довж., I, 104); *Тихо спускається нічка осіння,— година сумна; місяць **холоднеє** кида проміння* (Л. Укр., I, 27).
У спол.: *х. небо, хмари, сонце, місяць, зорі, світло, сяйво, проміння, блиск.*

3. Який погано захищає від холоду, не опалюваний, не втеплений, мало або зовсім не гріє: *Довго тримали його німці в **холодному** карцері разом з п'ятнадцятьма полоненими* (Довж., I, 95); *— А чого тобі цілу ніч мерзнути в Князівці, на **холодній** станції?* (Головко, III, 70).

У спол.: *х. приміщення, хата, кімната, кабінет, кухня, підвал, вагон, станція, пальто, шинель, куртка, черевики, чоботи.*

4. Який одержують при низькій температурі, без нагрівання: *Надія ще в інституті захоплювалась його здібностями — там уже цілий курс був присвячений його методам гарячого й* ***холодного*** *прокату* (Баш, II, 66); *Але найбільшого поширення серед населення набула техніка гарячого й* ***холодного*** *тиснення* (НТЕ, 1966, № 2, 66).
У спол.: *х. обробка металів, вулканізація, зварювання, вигинання, тиснення, штампування, прокат, асфальт, завивка.*

5 (перен.). Який ставиться до когось або чогось без пристрасті; непривітний, байдужий, стриманий: — *В чому справа? — запитав він у Прокопа, зберігаючи на лиці недоступність і* ***холодним*** *поглядом вимірюючи Прокопа з ніг до голови* (Тют., Вир, 265); *Кульчицький різко обернувся до Свирида Яковлевича, зміряв його войовничими очима і* ***холодним*** *прокурорським тоном запитав: — Товаришу Мірошниченко, чого ви запізнилися?* (Стельмах, II, 138).
У спол.: *х. відносини, ласка, любов, кохання, прощання, погляд, очі, слова, байдужість, тон, зустріч, прийом.* △ **Х. війна** — агресивний політичний курс імперіалістичних держав, спрямований на посилення міжнародної напруженості та розпалювання нової війни; **х. зброя** — зброя без використання пороху та інших вибухових речовин.

ХОЛОДОВИЙ, а, е. Який здійснюється за допомогою холоду: ***Холодове*** *загартування рослин відоме порівняно давно* (НС, 1964, № 4, 27).
У спол.: *х. подразник, загартування, травма.*

ХРОНІКАЛЬНИЙ // ХРОНІЧНИЙ // ХРОНОЛОГІЧНИЙ

Спільний корінь **хрон-**; розрізняються морфемами **-ік/альн-**, **-ічн-**, **-о/лог/ічн-**. Похідні пароніми хронічно // хронологічно.

ХРОНІКАЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний з хронікою як жанром літературного твору, в якому послідовно розкривається історія якихось суспільних або родинних подій; який містить у собі хроніку, коротку інформацію про поточні події суспільного життя, або пов'язаний з відтворенням таких подій; такий, як у хроніці; документально-докладний: *Наведу кілька* ***хронікальних*** *прикладів, узятих з наших журналів та з матеріалів Українського товариства культурного зв'язку з закордоном* (Рильський, IX, 13); ***Хронікальні*** *кадри минулого, кадри сучасного життя розкрили високий політичний, міжнародний авторитет партії, благотворний вплив її ідей на народні маси* (КУ, 1979, № 11, 59).
У спол.: *х. жанр, матеріал, запис, розповідь, розгортання сюжету, показ фактів, приклад, достовірність, кіно, фільм, стрічка, кадри.*

ХРОНІЧНИЙ, а, е. Який не припиняється; тривалий, затяжний, постійний: *Відвар з її* [чини лучної] *трави вживають при гострих і* ***хронічних*** *бронхітах* (Лік. росл., 273); *Там, у світі капіталізму, посилюється експлуатація людини людиною, постійно нехтуються права трудящих, в наявності економічна криза,* ***хронічне*** *безробіття* (КУ, 1979, № 3, 6).
У спол.: *х. хвороба, гастрит, коліт, кон'юктивіт, пневмонія, холецистит, запалення нирок, бронхіт, безсоння, криза, безробіття, голод, недоїдання, відставання, самотність.*

ХРОНОЛОГІЧНИЙ, а, е. 1. Який стосується хронології, переліку явищ у їх часовій послідовності: *І дуже добре, Степане Кириловичу, ви робите, що збираєте ці факти, ведете* ***хронологічні*** *таблиці оборони Одеси* (Кучер, II, 174); ***Хронологічні*** *межі Фразеологічного словника української мови визначені тими джерелами, на основі яких він створюється, від часів І. П. Котляревського до наших днів* (Мовозн., 1983, № 5, 26); *Дія роману* [«Мир»] *відбувається у вузьких* ***хронологічних*** *рамках — 1945—1946 рр., але в різних, далеких одна від одної місцевостях* (УЛ, 10, 168).

У спол.: *х. період, рамки, межа, відрізок, схема, таблиця, (не)відповідність, (не)послідовність, (не)визначеність.*

2. Побудований на послідовному розвитку подій: *Мате вимагав від мене, щоб повість була продовжена, щоб я написав **хронологічний** цикл повістей, який би висвітлював життя мого покоління* (Смолич, VI, 415). У спол.: *х. цикл, запис, поділ, порядок.*

ХРОНІЧНО, *присл.* У спол.: *х. голодувати, хворіти.*

ХРОНОЛОГІЧНО, *присл.* У спол.: *х. найдавніший, найраніший, найпізніший.*

ХУДОЖНИЦЬКИЙ // ХУДОЖНІЙ

Спільний корінь **худож-**; розрізняються суфіксами **-ниць/к-, -н-.**

ХУДО́ЖНИЦЬКИЙ, а, е. Який стосується художника, який належить, властивий художникові: *Своє перебування на землі Галина Кальченко не уявляла інакше, як у творчості, у суцільній — хай і виснажливій — **художницькій** праці, жити для неї означало — творити* (Гончар, Письм. роздуми, 285—286); *Всією своєю **художницькою** практикою, всіма своїми усними і друкованими виступами Довженко переконував, що епігонство в режисурі кіно — річ дуже небезпечна* (Мист., 1964, № 5, 16).
У спол.: *х. талант, дар, майстерність, світ, життя, мислення, спостереження, бачення світу, уява, погляд, вимога, практика, реквізит, здобутки.*

ХУДО́ЖНІЙ, я, є. 1. Який стосується мистецтва, діяльності в галузі мистецтва: *Перед самою війною він* [Сіверцев] *закінчив середню школу і мріяв про **художній** інститут* (Гончар, І, 264); *Вони спустилися на перший поверх, до просторої зали, що нагадувала чи то **художню** майстерню, чи то салон* (М. Ол., І, 263); *Високого розвитку досягло мистецтво **художнього** литва в різних народів Радянського Союзу* (Збан., Кують, 492).
У спол.: *х. галерея, виставка, студія, школа, інститут, училище, майстерня, діяльність, пропаганда, освіта, ремесло, розпис, вишивка, гладь, штопка, виріб, карбування, литво, скло, тиснення; сили, молодь, інтелігенція, колектив, ансамбль, керівник, редактор.* △ **Х. самодіяльність** — одна із форм народної творчості в СРСР, яка включає виконання аматорськими колективами творів мистецтва; **х. ткацтво** — виробництво декоративних тканин і художньо оформлених тканих виробів.

2. Який відображає дійсність у образах; властивий творам мистецтва або творчій манері їх творців: *Але кожний справжній **художній** твір виростає неодмінно на народному грунті* (Рильський, IX, 191); *Все тут було... зовсім не так, як змальовували війну кінорежисери у знятих за тисячі кілометрів від фронту **художніх** фільмах* (Перв., IV, 573); *Ми, радянські літератори, **художнім** словом маємо формувати і давати велику наснагу нашому народові, нести йому передове полум'яне слово, підбадьорювати людей* (Корн., V, 46); *Рильський — видатний теоретик **художнього** перекладу* (УЛ, 10, 86).
У спол.: *х. творчість, мистецтво, твір, література, проза, літопис, кінофільм, фільм, слово, образ, достоїнство, особливість, зображення, відображення, оформлення, значення, розвиток, майстерність, краса, смак, виразність, такт, мислення, чуття, структура, зміст, форма, переклад, декламування, читання, виконання, манера, цінність, новизна, означення, неологізм.*

ХУТІРСЬКИЙ // ХУТОРЯНСЬКИЙ

Спільні корінь **хуті(о)р-,** суфікс **-ськ-;** розрізняються суфіксом **-ян-.** Мають різні твірні основи — **хутір** і **хуторянин.** Можуть вступати у синонімічні зв'язки.

ХУТІРСЬКИ́Й, а́, е́. Пов'язаний з хутором, який живе, знаходиться на хуторі: *Степ відкривається одразу за школою, далі аж десь попід небом садки синіють **хутірські** — вся наша Тернівщина оточена хуторами, з якими*

вона вічно не в миру (Гончар, Твоя зоря, 57); *Грицько Притика — **хутірський** чоловік — зарився у сніг, і його вже не бачили не то що чужі, але й свої* (Тют., Вир, 576—577).
У спол.: ***х.*** *люди, хлопці, дівчата, парубок, жінка, коваль, сади, балка, базар.*

ХУТОРЯ́НСЬКИЙ, а, е. 1. Який стосується хуторянина, властивий або належний йому: *За хутором уперше стали попадатися орачі. Це ще **хуторянські** землі* (Головко, II, 10).
У спол.: ***х.*** *багатства, землі, коні, вдача, характер.*

2. Пройнятий обмеженими дрібновласницькими інтересами та вузьким світоглядом: *Зате найменша фальш, будь-який різновид **хуторянської** обмеженості, псевдонародність мали в особі Довженка свого нещадного висміювача* (Гончар, VI, 478).
У спол.: ***х.*** *поезія, обмеженість, замкнутість, настрої.*

ХУТРОВИЙ // ХУТРЯНИЙ

Спільний корінь **хутр-;** розрізняються суфіксами **-ов-, -ян-.**

ХУТРОВИ́Й, а́, е́. Пов'язаний з розведенням, добуванням, обробкою, торгівлею хутра: *Основним товаром основної **хутрової** торгівлі у наш час є шкура норок, яких розводять у клітках* (НС, 1973, № 6, 44); *Прибутковими були також полювання на цінних **хутрових** звірів і рибальство* (Іст. УРСР, I, кн. 2, 47).
У спол.: ***х.*** *звір, сировина, виробництво, промисловість, промисел, об'єднання, вироби, торгівля, багатства, фабрика, цех, ринок, справи.*

ХУТРЯНИ́Й, а́, е́. Виготовлений, пошитий з хутра: ***Хутряний** комір уже побілів від інею* (Шиян, I, 169); *21 листопада я змушений був одягти **хутряні** штани і вже не скидав їх аж до весни* (Багмут, 393).
У спол.: ***х.*** *одяг, шубка, куртка, пальто, шкірянка, шапка, рукавиці, чоботи, штани, мішок, комір.*

Ц

ЦЕГЕЛЬНИЙ // ЦЕГЛЯНИЙ // ЦЕГЛЯСТИЙ (ЦЕГЛИСТИЙ)

Спільний корінь **цег(е)л(ь)-;** розрізняються суфіксами **-н-, -ян-, -яст-, -ист-.** Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

ЦЕГЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Який виробляє цеглу або призначений для її виробництва: *Тут стояла селянська валка з-під Китаєва, де добували жовту **цегельну** глину* (Тулуб, Людолови, I, 125); *...Ця занадто практична особа їхньому Тарасові не до пари: каже, що була ударницею на **цегельному** заводі, а до комсомолу не вступила (мабуть, не прийняли)...* (Мур., II, 300).
У спол.: ***ц.*** *промисловість, виробництво, завод, глина, піч.*

ЦЕГЛЯНИ́Й, а́, е́. 1. Виготовлений, зроблений з цегли: *З-за безлистого саду, як крізь сивий серпанок, червоніли **цегляні** будівлі* (Головко, II, 14); *Коли Надія дісталася в полк, Марко Іванович з перев'язаним плечем уже лежав у **цегляному** підвалі, де ще недавно було бомбосховище* (Баш, II, 203); ***Цегляну** стіну мурував Яким Кавун* (Кучер, IV, 263).
У спол.: ***ц.*** *споруда, будівля, стайня, башта, димар, стіна, піч, ворота, поріг, долівка, рів, хідник, пил, кладка.*

2. Те саме, що **цегля́стий**: *Обличчя в дівчини **цегляного** кольору.*
У спол.: ***ц.*** *колір.*

ЦЕГЛЯ́СТИЙ, (рідше) **ЦЕГЛИ́СТИЙ,** а, е. Який нагадує колір цегли; жовто-червоний: *Місцеві майстри користувалися невеликим числом фарб: білою (побілка), жовтою (вихра), **цеглястою** (червінь) та коричневою*

(описка) (НТЕ, 1963, № 4, 68); ...***Сердито наморщував*** [Лазар] *сіре **у цеглястих плямах** обличчя* (Коцюб., II, 249).
У спол.: ***ц.** колір, фарба, пляма, відтінок; сорочка (плащ, штани) **ц.** кольору.*

ЦЕЗУРА // ЦЕНЗУРА

Корені **цез-** (лат. caesura — «рубання»), **ценз-** (лат. census від censeo — «роблю опис, перепис»); спільний суфікс **-ур(а);** розрізняються кореневим приголосним **н.**

ЦЕЗЎРА, и, *ж.* 1 (літ.). Обов'язкова для даного віршового розміру пауза в середині рядка: *Розрізняють постійну **цезуру,** що виникає послідовно після того самого складу тієї самої стопи; перемінну **цезуру,** яка може змінювати місце в межах даної стопи.*
У спол.: ***ц.** постійна, перемінна, пересувна.*

2 (муз.). Коротка пауза між частинами музичного твору або його побудовами: *За своїм значенням **цезура** близька до розділових знаків* (Сл. муз., 160); ***Цезура** ділить безперервний рух звукової тканини і сприяє яснішому сприйняттю музики.*
У спол.: ***ц.** велика, мала.*

ЦЕНЗЎРА, и, *ж.* Перегляд творів, призначених для друкування, для постановки в театрах, кінотеатрах, або перегляд кореспонденції, що здійснюється державною установою: *Добре було б, якби ти побачився з Кожанчиковим та розпитав би його про ту прокляту **цензуру*** (Шевч., VI, 193); *При царизмі треба було бути видавцем-ентузіастом: не тільки ризикувати, вміти обходити **цензуру,** а й розумітися на тій літературі, любити її* (Ле, VII, 357).
У спол.: ***ц.** жорстока, постійна, щоденна; царська, поліцейська, військова, офіційна, світська, духовна, австрійська; **ц.** проходити, провадити, вести.*

ЦЕНТРАЛІЗОВАНИЙ // ЦЕНТРАЛЬНИЙ

Спільні корінь **центр-**, суфікси **-ал(ь)-, -н-;** розрізняються суфіксами **-із/ова-.**

ЦЕНТРАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. 1. Зосереджений в одному центрі, здійснюється під керівництвом одного центру: *Республікам... надалі доводитимуться тверді обсяги поставок продукції у **централізовані** фонди...* (Політ. доп. XXVII з'їздові КПРС, 39); *Нова система управління промисловістю раціонально поєднує **централізоване** керівництво з розвитком ініціативи союзних республік, місцевих органів і підприємств* (КУ, 1965, № 12, 17).
У спол.: ***ц.** керівництво, управління, організація, партія, бухгалтерія, каталогізація, союзний фонд, планування, керування, водопостачання, перевезення, забезпечення, ремонт, порядок.*

2. Який має центральну державну владу; зосереджений у руках держави: *Народні маси України все частіше звертали погляди до Москви, навколо якої на рубежі XV—XVI століть швидкими темпами йшов процес консолідації земель, складалася могутня російська **централізована** держава* (КУ, 1980, № 12, 79).
У спол.: ***ц.** держава, влада.*

ЦЕНТРА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Розташований у центрі, в середині чогось: *Але ось одного дня нам оголосили, щоб усі мешканці з нашої вулиці, з усього нашого району і з усіх **центральних** вулиць міста негайно виїхали* (Сміл., II, 278); *В Черкасах споруджено величний пам'ятник вождю, який прикрашає **центральну** площу міста* (КУ, 1969, № 12, 54).
У спол.: ***ц.** точка, частина чого-небудь, вулиця, площа, зона, ділянка, квартал, ринок, приміщення, трибуна, стовбур, клітина, Європа, Америка.*
△ **Ц. форвард** — гравець передньої лінії у футбольній і хокейній команді, штатне місце якого в центрі нападу.

2. Керівний, головний, який здійснюється вищими, керівними органами, виходить від них; який зосереджує в собі основні функції, координує якусь діяльність: *На посту в **центральному** управлінні довго дзвенів телефон і, нарешті, замовк* (Трубл., I, 437); *І сьогодні **центральний** орган нашої партії — газета «Правда»— показує всій радянській пресі гідний приклад партійності, класової принциповості, комуністичного виховання трудящих у дусі дружби народів СРСР, радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму* (КУ, 1976, № 12, 61).
У спол.: **ц.** *орган чого-небудь, управління, влада, виборча (ревізійна) комісія, статистичне управління, науково-дослідний інститут, архів, бібліотека, довідкове бюро, радіостанція, телеграф, преса, телебачення, газети, журнали, програма.* △ **Ц. Комітет Комуністичної партії Радянського Союзу** — центральний орган КПРС, що його обирає з'їзд КПРС і який керує всією роботою партії між з'їздами; **ц. нервова система** — основна частина нервової системи, яка складається з головного і спинного мозку; **ц. опалення** — система опалення, по якій тепло подається в ряд пунктів зі спільної котельні.

3. Дуже важливий, основний, головний, найістотніший: *Туга за рідним краєм, любов до нього — **центральна** ідея поеми* [«Мцирі»] (Рильський, X, 225); *— Катерино Юстимівно, хто є **центральною** фігурою в колгоспі? — запитує Григорій Нестеренко* (Стельмах, Вибр., 560).
У спол.: **ц.** *герой, постать, фігура, питання, проблема, тема, думка, ідея, місце, ланка, подія, явище.*

ЦЕРЕМОНІАЛ // ЦЕРЕМОНІЯ

Спільний корінь **церемон-**; розрізняються суфіксами **-і/ал, -і(я).** Похідні пароніми церемоніальний // церемонійний // церемонний. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

ЦЕРЕМОНІАЛ, у, *ч.* (уроч., перев. у діловому стилі). Офіційно встановлений і прийнятий розпорядок урочистих прийомів, процесій, обрядів тощо: *Коли бравий денщик Шельменко саме виглядав свого капітана Скворцова і хоробру Прісеньку, а глядачі, передбачаючи цікаву розв'язку з весільним **церемоніалом,** уже посилали йому схвальні вигуки, я ненароком... побачив Таню Журавленко* (Гур., 60).
У спол.: **ц.** *урочистий, випускний, весільний.*

ЦЕРЕМОНІЯ, ї, *ж.* 1. Те саме, що **церемоніал**: *Одержують грамоти водії амфібій, пілоти, ті, хто найбільше відзначився в боротьбі з потопом... Після **церемонії** Колосовський познайомився з капітаном Решетняком* (Гончар, IV, 558); *Тут* [у соборі] *відбувались урочисті **церемонії,** присвячені перемогам руської зброї над численними ворогами* (Обр. мист., 5, 91).
У спол.: **ц.** *урочиста, (не)приємна, формальна, весільна, траурна; вручення атестатів, дипломів, свідоцтв, перехідного прапора; посвячення в робітничий клас, у колгоспники, в студенти.*

2 (перен.). Зовнішні умовності у поведінці; поведінка людини, яка надто дотримується приписів розпорядку: *Не довго думаючи, хлопці підхопили Мурашка під руки і без усяких **церемоній** потягли з сонця в кущі, в затінок* (Гончар, II, 442); *...Отже й там* [при дворі Кастільськім] *не здатен був додержать **церемоній,** то де вже тут!* (Л. Укр., III, 340).
У спол.: **ц.** *порушувати,* **ц.** *не дотримуватися.* △ **Без (усякої) ц.**— не дбаючи про дотримання правил поведінки, етикету, поводження з іншими людьми

ЦЕРЕМОНІАЛЬНИЙ, а, е. У спол. **ц.** *порядок, хода, крок, вечеря, мовлення, монолог, різновид, характер.* △ **Ц. марш** — урочисте проходження військ під музику.

ЦЕРЕМОНІЙНИЙ, а, е (від **церемонія** у 1 зн.). У спол.: **ц.** *зустріч.*

ЦЕРЕМОННИЙ, а, е (від **церемонія** у 2 зн.). У спол.: **ц.** *людина, поведінка, тон, поклін, уклін, танець.*

ЦИВІЛІЗОВАНИЙ // ЦИВІЛЬНИЙ

Спільні корінь **цивіл(ь)-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-із / ова-**.

ЦИВІЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Культурний, освічений, розвинений: *Та дівчата відчували, що він раз назавжди провів між ними й собою грань, яка, на його думку, повинна відрізняти начальника від підлеглих, представника* ***цивілізованого*** *Заходу від аборигенів східних степів* (Шовк., 41).
У спол.: ***ц.*** *світ, суспільство, народи, країни, Захід.*

ЦИВІ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який стосується правового становища громадян: *Розгляд* ***цивільних*** *і кримінальних справ у всіх судах здійснюється колегіально* (Конст. СРСР, 54).
У спол.: ***ц.*** *право, законодавство, закони, кодекс, позов, процес, справа.*

2. Невійськовий, штатський: *Всі вони* [вартові] *були в минулому* ***цивільні*** *люди, в армії не служили* (Кучер, II, 326); *Та ще одягнений був* [Микола Іванович] *замість офіцерського кітеля в сірий* ***цивільний*** *костюм, який робив його вищим* (Коз., III, 357).
У спол.: ***ц.*** *населення, людина, інженер, льотчик, повітряний флот, авіація, рейс, спеціальність, одяг, костюм.* △ **Ц. оборона** — система заходів для захисту населення та господарських об'єктів від різних видів сучасної зброї.

ЦИКЛІЧНИЙ // ЦИКЛОВИЙ

Спільний корінь **цикл-**; розрізняються суфіксами **-ічн-**, **-ов-**.

ЦИКЛІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який відбувається циклами, закінченими періодами; який становить цикл, закінчену систему; який побудований на циклах, на повторенні певних операцій: *Капіталістична економіка набула* ***циклічного*** *характеру розвитку тільки з того часу, коли остаточно завершилося становлення капіталізму* (Політек., 284); *...На шахтах вугільної промисловості України дістала дальший розвиток* ***циклічна*** *форма організації робіт* (КУ, 1964, № 9, 48).
У спол.: ***ц.*** *графік, розклад, заняття, передача, подача матеріалу, робота, частота коливання, організація виробництва, система літочислення, форма зображення, зміни, розвиток, процеси, характер.*

2 (хім.). Який має кільцеву будову: *Практично* ***циклічні*** *вуглеводні синтезують інакше, наприклад, через... нагрівання з металічним натрієм* (Хімія, 10, 29).
У спол.: ***ц.*** *амінокислоти, сполуки, вуглеводні.*

ЦИКЛО́ВИ́Й, á, é. Який стосується циклу як ряду художніх творів, об'єднаних спільністю тематики, дійових осіб тощо: *Різноманітна* ***циклова*** *побудова віршів П. Г. Тичини зумовлена багатьма факторами: музикою, малярством і т. ін.*
У спол.: ***ц.*** *побудова віршів.*

ЦИТАТНИЙ // ЦИТОВАНИЙ

Спільні корінь **цит-**, суфікс **-н-**; розрізняються суфіксами **-ат**, **-ова.**

ЦИТА́ТНИЙ, а, е. Який складається з цитат: *Відповідальною і важливою частиною словника будь-якої мови є ілюстративно-****цитатний*** *матеріал* (Мовозн., 1967, № 3, 27); *Дехто з учнів захоплюється складанням* ***цитатних*** *планів до тем* (УМЛШ, 1984, № 4, 61).
У спол.: ***ц.*** *матеріал, план (твору), конспект, реферат.*

ЦИТО́ВАНИЙ, а, е. Який цитується: *Укладачі книжки «Тисяча крилатих виразів» не тільки подають першоджерела* ***цитованих*** *виразів, але й ілюструють прикладами з різних творів української літератури, де зустрічається той чи інший вираз* (Вітч., 1964, № 11, 205).
У спол.: ***ц.*** *праця, підручник, стаття, уривок, твір, вірш, джерело, слово.*

Спільний корінь **ціл(ь)-**; розрізняються суфіксами **-іс/н-**, **-н-**. Похідні пароніми ц і л і с н і с т ь // ц і л і с т ь. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

ЦІЛИЙ, а, е. 1. Такий, від якого нічого не відокремлено; наповнений по вінця чим-небудь; узятий повністю: *Катря мовчки дістала з полиці* ***цілу*** *хлібину і урочисто поклала на столі* (Головко, II, 208); *В окремій посудині з бульйоном відварюють* ***цілу*** *чищену картоплю і* ***цілу*** *невелику цибулину* (Укр. страви, 133); *Незабаром* ***цілий*** *стіл був заставлений усякою стравою* (Мирний, II, 274).
У с п о л.: ***ц.*** *хліб, батон, паляниця, гарбуз, диня, картопля, цибулина, яблуко, яйце, кусок, миска, склянка, тарілка.*

2. Не пошкоджений, не знищений, не зношений, не поранений: — *Ти не горюй, що ногу втратив... Руки є, голова* ***ціла,*** *жити можна* (Шиян, I, 138); *Попереду лежав майже зовсім* ***цілий*** *міст, кінець його зник у синій млі* (Голов., III, 281); *Тут усі будиночки були* ***цілі*** *й не займані війною* (Кучер, V, 345).
У с п о л.: ***ц.*** *будинок, міст, танк, трактор, голова, нога, рука, тіло, череп, одяг, пальто, костюм, черевики, цегла.*

3. Великий, значний: ***Цілий*** *гурт хлопців оточив мене* (Сміл., II, 178); *Шлях, пройдений Радянським Союзом за 60 років, — це* ***ціла*** *епоха* (РУ, 22.12 1982).
У с п о л.: ***ц.*** *ряд чогось, гурт, епоха, подія, трагедія, драма.*

4. Який сприймається як єдине ціле; увесь: *Тут* [у тайзі] *виростуть робітничі містечка,* ***цілі*** *міста* (Донч., II, 43); *У школі... її* [Нелю] *змушували виступати від імені* ***цілого*** *класу чи то від імені дівочої гімназії на різних святах* (Вільде, I, 426); ***Ціла*** *країна турбувалася долею нового врожаю* (Коз., III, 320).
У с п о л.: ***ц.*** *країна, область, район, місто, підприємство, завод, колектив, бригада, клас, група, компанія, ланка; складне синтаксичне* ***ц.***

5 (мат.). Який не містить дробу: *Натуральні числа, протилежні їм числа і нуль називають* ***цілими*** *числами* (Матем., 5, 17).
У с п о л.: ***ц.*** *величина, вирази, число, показник.*

ЦІЛІСНИЙ, а, е. Який відзначається внутрішньою єдністю: *Володимир Ілліч створив* ***цілісне*** *вчення про партію, її керівну роль, її організаційні, політичні та ідеологічні основи, стратегію і тактику, її політику* (КУ, 1984, № 1, 15); *Радянська багатонаціональна література становить не просто суму літератур соціалістичних націй, а* ***цілісне*** *художнє явище* (УЛ, 10, 10); *Квіткові рослини — це* ***цілісні*** *багатоклітинні організми із складною будовою* (Бот., 67).
У с п о л.: ***ц.*** *система, структура, організм, процес, світогляд, теорія, вчення, акт, вияв, розуміння, характер, явище, одиниця, твір, значення.*

ЦІЛЬНИЙ, а, е. 1. Який складається або виготовлений з одного шматка, однієї речовини; суцільний: *Коли його* [дерев'яний предмет] *відкопали, то виявилося, що це 13-метровий стародавній човен, видовбаний з* ***цільного*** *чорного дуба* (НС, 1962, № 9, 56).
У с п о л.: ***ц.*** *дуб, полотнянка, масив.*

2. Те саме, що **цілісний:** *Пейзажі живописця* [С. Васильківського] *завжди емоційні, різноманітні за мотивами і настроєм,* ***цільні*** *за композицією та кольоровим рішенням* (Мист., 1966, № 1, 25); *Повість «Страчене життя» —* ***цільне*** *художнє полотно, всі частини якого органічно злиті між собою* (УЛ, 9, 378).
У с п о л.: ***ц.*** *світогляд, пейзаж, картина, полотно, композиція.*

3. Цілеспрямований, стійкий (про характер, натуру): *Це була* ***цільна,*** *тверда натура, але дуже нещаслива в своєму особистому житті* (Чаб., I,

144); *Формування* **цільної,** *фізично і духовно розвиненої особистості не мислиме без творів світового мистецтва* (ЛУ, 15.06 1965).
У с п о л.: **ц.** *натура, особистість, образ, характер.*

ЦІЛІСНІСТЬ, ності, *ж.* У с п о л.: **ц.** *територіальна, семантична, смислова; держави, твору, тексту, викладу, опису, оповіді, розповіді.*

ЦІЛІСТЬ, лості, *ж.* У с п о л.: **ц.** *єдина.*

ЦУКРИСТИЙ // ЦУКРОВИЙ

Спільний корінь **цукр-;** розрізняються суфіксами **-ист-, -ов-.**

ЦУКРИ́СТИЙ, а, е. Який містить у собі цукор, багатий на цукор: *Ось вони тут, її буряки, важкі, дебелі,* **цукристі.** *Тільки копай та вози на цукроварню* (Кучер, V, 46); *Дріжджі зброджують* **цукристі** *речовини борошна, розщеплюючи їх на вуглекислий газ та спирт* (Укр. страви, 300).
У с п о л.: **ц.** *плоди, буряки, горох, речовини, рідина.*

ЦУКРО́ВИЙ, а, е. Виготовлений з цукру, на цукрі або з цукром; який займається виробництвом цукру, який використовують для одержання цукру: *І говорив він* [Яким], *розповідав про роботу на буряках, про життя тамошніх селян, що живуть поблизу* **цукрового** *заводу, про заробітки їхні на плантаціях* (Головко, II, 54); *Жінки виростили високий урожай* **цукрових** *буряків* (Сухомл., 4).
У с п о л.: **ц.** *буряк, тростина, плантації, завод, промисловість, сироп.* △ **Ц. кістка** — кістка з губчатою будовою тканини; **ц. хвороба, ц. діабет** — хвороба, що супроводжується збільшенням кількості цукру в крові.

Ч

ЧАСТИНА // ЧАСТКА

Спільний корінь **част-;** розрізняються суфіксами **-ин-, -к-.** Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

ЧАСТИ́НА, и, *ж.* 1. Шматок від чогось цілого; ділянка якоїсь поверхні, площі, відрізок якогось періоду; певна кількість, що виділяється з загального складу або числа: *Настільна лампа, прикрита темним абажуром, освітлювала лише* **частину** *стола* (Собко, І, 269); **Частина** *вихованців поралася на городі* (Панч, V, 322); *XVI і XVII століття були для переважної* **частини** *українського народу віками тяжкого соціального і національного гніту з боку феодальної Польщі* (Рильський, IX, 250).
У с п о л.: **ч.** *більша, менша, (не)значна, основна, передня, задня, ліва, м'яка, тверда, темна, світла, дерев'яна, кам'яна, сонячна, північна, південна, гірська; людей, робітників, службовців, композиторів, письменників, дітей, учнів, робітничого класу, селянства, інтелігенції, молоді, загону, установ, книжок, журналів, грошей, речей, зарплати; будинку, кімнати, коридора, стола, села, міста, району, країни, території; поля, лісу, неба, моря, лиману, дороги, вулиці, площі, яблука, роботи, доповіді, вільного часу, відпустки, канікул;* **ч.** *чого-небудь виділити, дати, взяти, присвоїти, одержати, повернути, написати, прочитати, закінчити, продати, купити, захопити, заасфальтувати, пофарбувати, побудувати, послати, принести, привезти.*

2. Складова одиниця чогось, елемент цілого, деталь якого-небудь механізму, машини, споруди і т. ін.: *Митько перетирає* **частини,** *а літній кулеметник збирає кулемета* (Головко, V, 87); *В носовій* **частині** *човна сидів її батько — Іван Іванович* (Автом., І, 594); *...Надто багато бачив Шевченко за своє життя жахливих картин кріпацтва, а гірка доля його братів і сестер-кріпачок стала невід'ємною* **частиною** *його душі* (Тулуб, В степу, 158).
У с п о л.: **ч.** *невід'ємна, органічна, хвостова, опорна, (не)рухома, з'єднувальна; механізму, апарата, машини, двигуна, мотора, верстата, радіопри-*

ймача, ракети, літака, кулемета, споруди; ***ч.*** *принести, дістати, вивести із ладу, вивчати, змащувати, протирати.* △ **Запасні ч.** — деталі машин, механізмів і т. ін., що зберігаються і можуть бути використані при першій потребі; **ходова ч.** — система вузлів з колесами, гусеницями тощо у машині, за допомогою яких вона може пересуватися.

ЧАСТКА, и, *ж.* 1 (рідко). Те саме, що **частина** у 1 зн.: *Вони з кожної зарплати здають в ощадну касу якусь* ***частку*** (Гур., 197); *Радянський художник завжди повинен писати образ сучасного героя як суспільну людину, як* ***частку*** *народу, суспільства, як громадянина і патріота* (Вітч., 1965, № 6, 184).

У спол.: ***ч.*** *майна, заробітку, врожаю, секунди.*

2. Якийсь внесок людини, народу, суспільства у загальну справу; частина вияву якогось почуття, стану: *У створенні тої кімнати була* ***частка*** *і її ентузіазму* (Гончар, V, 256); *В кожній крихті хліба на нашому столі, в кожній нитці нашого одягу, в кожній цеглині нашого будинку є особиста* ***частка*** *праці будь-кого з нас* (КУ, 1979, № 12, 42).

У спол.: ***ч.*** *колективна, особиста, моя, твоя, її; праці, провини;* ***ч.*** *вносити.*

3 (мат.). Результат, одержаний при діленні однієї величини на іншу: *...Модуль* ***частки*** *можна знайти, поділивши модуль діленого на модуль дільника* (Матем., 5, 68).

У спол.: ***ч.*** *числа; модуль* ***ч.***

4 (грам.). Службове слово, що надає словам, словосполученням, цілим реченням додаткових відтінків, а також служить для вираження граматичних відношень та творення слів і їх форм: ***Частка*** *бо, що виступає при дієсловах наказового способу, пом'якшує наказ, просьбу* (СУЛМ, II, 508).

У спол.: ***ч.*** *видільні, вказівні, заперечні, кількісні, модальні, означальні, питальні, словотворчі, формотворчі, фразові.*

5 (бот.). Складова частина перистого листка: *Стебло* [смовді руської] *циліндричне, вгорі гілласте; листки зі здутими піхвами... і обернено-яйцевидними пилчастими* ***частками*** (Лік. росл., 226).

У спол.: ***ч.*** *вузькі, широкі, нитковидні, пилчасті.*

ЧЕРЕПАХОВИЙ // ЧЕРЕПАШАЧИЙ

Спільний корінь **черепах(ш)-**; розрізняються суфіксами **-ов-**, **-ач-**.

ЧЕРЕПА́ХОВИЙ, а, е. Приготовлений з м'яса черепахи або зроблений з її панцира: *...Тьопали всі гарячу страву з таким завзяттям, ніби перед ними поставили казанки з* ***черепаховим*** *супом* (Загреб., V, 354); *...Його темні, в* ***черепаховій*** *оправі окуляри мати не злюбила одразу* (Гончар, V, 157).

У спол.: ***ч.*** *суп, страва, окуляри, оправа, футляр, пряжка, шпилька, гребінь, бінокль, портсигар.*

ЧЕРЕПА́ШАЧИЙ, а, е. 1. Властивий, належний черепасі: *Інкубація* ***черепашачих*** *яєць триває 65—66 днів* (НС, 1967, № 1, 33).

У спол.: ***ч.*** *голова, череп, шия, нога, панцир, м'ясо, яйце.*

2 (перен.). Дуже повільний: *Школа будувалася* ***черепашачим*** *темпом.*

У спол.: ***ч.*** *швидкість, темп, рух, хода, крок, плин часу.*

ЧИСЕЛЬНИЙ // ЧИСЛЕННИЙ // ЧИСЛОВИЙ

Спільний корінь **чис(е)л(ь)-**; розрізняються суфіксами **-н-**, **-енн-**, **-ов-**. Похідні пароніми чисельність // численність.

ЧИСЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Виражений у якій-небудь кількості; кількісний: ***Чисельний*** *склад робітничого класу великою мірою зростає внаслідок пролетаризації дрібних виробників у місті і на селі* (Політек., 167).

У спол.: ***ч.*** *склад, перевага, більшість.*

ЧИСЛЕ́ННИЙ, а, е. Який складається з великої кількості кого-, чого-небудь; який відбувається часто, проводять, виконують, здійснюють багато разів: ***Численні** записи весільного обряду свідчать, що суботній молодіжний вечір був стійкою структурною частиною* (НТЕ, 1984, № 4, 42); *І коли маєток серед **численних** спалахів засяяв своїми білими колонами, Денис немов і справді побачив свого брата, що звівся серед темряви степу...* (Гончар, I, 188).

У с п о л.: ***ч.** армія, загін, клас, група, товариство, кадри, глядачі, оглядачі, персонажі, фабрики, заводи, цехи, гуртки, досліди, засідання, збори, виступи, висловлювання, запитання, записи, спостереження, факти, зразки, рапорти, привітання, листи трудящих, вимоги, перевірки, твори, праці, словники, збірники, статті, переклади, процеси, вибухи, пожежі, спалахи, виклики, фактори.*

ЧИСЛОВИ́Й, а́, е́ (мат., лінгв.). Пов'язаний з числом, за допомогою якого передається кількість, виражається одиничність, подвійність чи множинність предметів: *За допомогою чисел, знаків дій і дужок можна утворювати різні **числові** вирази* (Алг., 6, 3); *Числівники поділяються на означено-кількісні (переважна більшість **числових** назв) і неозначено-кількісні* (СУЛМ, II, 238).

У с п о л.: ***ч.** ряд, функція, аргумент, вираз, значення виразу, величина, знак, площина, множина, послідовність, пряма, вісь, проміжок, назва.*

ЧИСЕ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* У с п о л.: ***ч.** населення, робітників, інженерів, лікарів, учителів, пропагандистів, бійців, шкіл, танків.*

ЧИСЛЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* У с п о л.: *дізнатися про **ч.**; перемагати, лякати **чисельністю.***

ЧУДЕСНИЙ (ЧУДОВИЙ) // ЧУДНИЙ

Спільний корінь **чуд-**; розрізняються суфіксами **-ес/н-, -ов-, -н-.** Похідні пароніми ч у д е с н о (ч у д о в о) // ч у д н о.

ЧУДЕ́СНИЙ (ЧУДО́ВИЙ), а, е. Чарівний, прекрасний, дуже гарний, принадний; який відзначається високими якостями: ***Чудесна** пісня, **чудесне** виконання...* (Рильський, IX, 211); *За словами Валерика, **чудесний** це був чоловік — Дмитро Никифорович Баклагов* (Гончар, II, 329); *Ранок був **чудовий*** (Коцюб., I, 211); *І. Ю. Рєпін був **чудовим** майстром в усіх жанрах живопису і в кожному сказав своє нове слово* (Іст. СРСР, 8, 180); ***Чудовий** подарунок — ясла-садок — одержали діти робітників та службовців... машинобудівного заводу* (РУ, 22.11 1974).

У с п о л.: ***ч.** (**ч.**) людина, чоловік, жінка, діти, син, сім'я, народ, майстер, робітник, селянин, оратор, організатор, плеяда вчених (композиторів, письменників), природа, краєвид, край, місто, село, гори, ліс, парк, озеро, траса, дорога, будинок, палац, школа, арка, ансамбль, погода, осінь, весна, день, ранок, твір, пісня, концерт, вистава, виставка, стенд, картина, звичай, традиція, ідея, риса, якість, голос, успіхи, плоди, подарунок, поповнення, виконання, відкриття.*

ЧУДНИ́Й, а́, е́. Який викликає подив, сміх; дивний, смішний: *Він* [старшина] *був із моряків, знав багато анекдотів і **чудних** історій* (Багмут, 10); *Отаке-то приснилося диво. **Чудне** якесь!* (Шевч., I, 253); *Але оцей учень Франко — **чудний** хлопчисько, з якимись занадто чесними, як у немовляти, і допитливими, як у суворого судді, очима* (Кол., 28).

У с п о л.: ***ч.** чоловік, жінка, хлопець, дівчина, старшина, учень, автомобіль, тачанка, історія, слово, прізвище, почуття, враження, діло, річ.*

ЧУДЕ́СНО (ЧУДО́ВО), *присл.* У с п о л.: ***ч.** (**ч.**) співати, декламувати, грати на скрипці, танцювати, плавати, відпочивати, виглядати, пекти, варити, відповідати урок.*

ЧУ́ДНО, *присл.* У с п о л.: ***ч.** поводитися, називатися, сміятися, розмовляти; **ч.** було бачити, дивитися.*

Спільний корінь **чу-** (від *чути*); розрізняються суфіксами **-й/н-, -л-, -т/к-, т/лив-.** Похідні пароніми ч у й н о // ч у т к о // ч у т л и в о. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

ЧУ́ЙНИ́Й, чу́йна́, чу́йне́. 1. Те саме, що **чуткий** у 1 зн.: *Хропуть **чуйні** коні, хапаючи ніздрями важкий сморід... горілої сажі, газу недавно вибухлих мін* (Гончар, І, 387); ***Чуйне** вухо однаково могло розібрати навіть крізь подвійні рами та товсті мури негучний, але дружний спів* (Смолич, II, 237).
У с п о л.: *ч. слух, кінь, вухо, собака.*

2. Який проймається чужими переживаннями, горем; сповнений співчуття до когось: *Але в той же час **чуйне,** вразливе серце схильне до гострого переживання істин, для осмислення яких потрібен певний життєвий досвід* (Сухомл., 201); *Розумні, добрі, **чуйні** діти ростуть* (Канів., III, 344).
У с п о л.: *ч. людина, жінка, хлопець, дочка, товариш, учениця, керівник, ставлення, серце; бути, стати ч.*

ЧУ́ЛИЙ, а, е. Те саме, що **чуйний** у 2 зн.: *Я не знаю, чого я такий **чулий** став тоді: у мене трохи сльози не потекли* (Мирний, VII, 306); [Настя:] *Нема в його листах ні одного **чулого,** дружнього слова, хоч би на сміх сказаного* (Л. Укр., III, 584).
У с п о л.: *ч. людина, хлопець, дівчина, товариш, серце, ставлення, слово; бути, стати ч.*

ЧУТКИ́Й, а́, е́. 1. Який легко і швидко сприймає слухом, нюхом: *Мошко собак держав **чутких*** (Фр., II, 347).
У с п о л.: *ч. собака, кінь, вухо.* △ **Ч. сон** — неглибокий сон.

2. Те саме, що **чутливий** у 2 зн.: *Се буде мій твір, може, кращий за ті, які читали люди, се буде повість для єдиного читача, найбільше вдячного і **чуткого*** (Коцюб., II, 230—231).
У с п о л.: *ч. батько, мати, жінка, читач, лікар, актор, командир.*

ЧУТЛИ́ВИЙ, а, е. 1. *до чого і без додатка.* Який добре відчуває щонебудь; здатний швидко реагувати на що-небудь, сприйнятливий: *Своїми маленькими пальчиками Голда оживила **чутливий** інструмент, вдихнула в нього душу, дала йому чарівну силу* (Ткач, Арена, 151); *У стінках мішечків лежить безліч клітин-рецепторів, кожна з яких має **чутливий** волосок* (Анат., 201); *Підлітки дуже **чутливі** до добра і зла, справедливості й несправедливості, честі й безчестя* (Сухомл., 219); *Цукрові буряки дуже **чутливі** до добрив* (ХлУ, 1964, № 3, 4).
У с п о л.: *ч. орган, клітина, плівка, волосок, пальці, пристрій, механізм, гальванометр, магнітометр, приймач, інструмент, коробочка, мембрана, павутинка, ваги, важелі, антени, струни; до добра, до зла, до справедливості, до несправедливості, до змін, до високих температур, до посухи, до добрив.*

2. Здатний легко збуджуватись, тонко відчувати, розуміти навколишнє: *Слава про Серафиму Миколаївну як про **чутливу** і доступну свою людину завоювала все село наше з прилеглими хуторами* (Тич., III, 134); ***Чутлива** сім'я добре розуміла її мовчазну, приховану зовнішньою суворістю самопожертву* (Гончар, II, 22).
У с п о л.: *ч. людина, жінка, робітник, керівник, командир, лікар, актор.*

ЧУ́ЙНО, *присл.* У с п о л.: *ч. спати, дрімати, ставитися (прислухатися) до чогось; ставитись, оберігати.*

ЧУ́ТКО, *присл.* У с п о л.: *ч. спати, ловити звуки, шелест дерев, дихання дитини.*

ЧУТЛИ́ВО, *присл.* У с п о л.: *ч. реагувати на щось, сприймати, розуміти.*

Ш

ШВИДКИЙ // ШВИДКІСНИЙ

Спільні корінь **швид-**, суфікс **-к-**; розрізняються суфіксами **-іс/н-**.

ШВИДКИЙ, á, é. Який приходить, відбувається за короткий час; який скоро виконує що-небудь, працює, рухається; стрімкий, спритний: *Коли грунт підсихає, на його поверхні утворюється кірка, яка сприяє* ***швидкому*** *випаровуванню води* (Бот., 57); *Течія була* ***швидка*** *й бурхлива* (Тулуб, Людолови, I, 238); *У коридорі чути* ***швидкі*** *дівочі кроки, і у відхилені двері зазирає Неля-секретарка* (Гончар, V, 94); *Вистава проходить у* ***швидкому*** *темпі* (Ткач, Арена, 168).

У спол.: ***ш.*** *річка, течія, хода, біг, політ, рухи, кроки, дія, ритм, темп, розвиток, мова, розмова, відповідь, розум, думка, збільшення, зростання, висихання, охолодження, виснаження організму, зсідання крові, одужання, повернення, перевезення, плавання.* △ **Ш. допомога:** а) медико-санітарна організація, яка подає першу медичну допомогу в невідкладних випадках; б) спеціальний автомобіль, який доставляє лікаря до хворих і яким перевозять хворих до лікувальних закладів; **на ш. руку** — поспіхом, квапливо.

ШВИДКІСНИЙ, а, е. Який рухається, здійснюється, виконується з великою швидкістю, у прискореному темпі: *Методом* ***швидкісної*** *прицільної стрільби з мінометів, що його недавно запропонував Черниш, уже зацікавилося вище командування* (Гончар, I, 384); *Титан має високу температуру плавлення, і міцність його в умовах* ***швидкісних*** *польотів, на відміну від алюмінієвих сплавів, не знижується* (Хімія, 9, 111).

У спол.: ***ш.*** *судно, трамвай, трактор, верстат, будівництво, обробка, зварювання, різання металу, сталеваріння, плавка металів, спуск, стрільба, передача слів, метод.*

ШКІРНИЙ // ШКІРЯНИЙ

Спільний корінь **шкір-**; розрізняються суфіксами **-н-**, **-ян-**.

ШКІРНИЙ, а, е. Який стосується шкіри (шкури) — зовнішнього покриву людини і тварин; пов'язаний з хворобами шкіри: *Його* [корінь женьшеня] *використовують і при лікуванні ревматизму та* ***шкірних*** *захворювань* (Лік. росл., 80); *Вибирати раків треба завжди з товстою міцною шкірою, бо протягом свого життя рак кілька разів скидає з себе* ***шкірний*** *покрив, тобто линяє* (Укр. страви, 124).

У спол.: ***ш.*** *рецептори, судини, утвори, рубець, сало, чуття, чутливість, подразнення, хвороба, захворювання, диспансер.*

ШКІРЯНИЙ, á, é. Виготовлений із шкіри, оздоблений шкірою, призначений для виготовлення шкіри: *Просто за пустирем... бовваніли важкі споруди машинобудівного заводу, а праворуч, трохи убік, за річкою Гнилицею,—* ***шкіряний*** *завод* (Головко, II, 376); *Майже всі вони* [книжки] *були в* ***шкіряних*** *оправах, деякі мали срібні масивні застібки* (Донч., III, 46); *Батько підійшов до того, що сидів у* ***шкірянім*** *пальті, й узяв обома руками його широку долоню* (Панч, V, 102).

У спол.: ***ш.*** *промисловість, завод, об'єднання, сировина, тваринництво, вироби, взуття, черевики, чоботи, пальто, куртка, піджак, фартух, штани, шапка, пояс, рукавиця, чемодан, футляр, оправа, видіння, крісло, диван, м'яч.*

ШТОРМ // ШТУРМ

Корені **шторм**, **штурм**; розрізняються кореневими голосними **о**, **у**. Похідні пароніми штормовий // штурмовий.

ШТОРМ, у, *ч.* Дуже сильний вітер, що спричиняє великі руйнування на суші і велике хвилювання на морі: *Але що ті вітри і що ті **шторми**, коли перед тобою безмежна широчінь, коли манить у путь блакитна дорога* (Міщ., 263); *Час артилерійської підготовки кінчився, і пекельний гуркіт поволі стихав, влягався, як влягається море, розбурхане **штормом*** (Гончар, I, 87).
У спол.: ***ш.*** *сильний, страшний, несподіваний, морський, грудневий, дев'ятибальний, десятибальний.*

ШТУРМ, у, *ч.* 1. Рішуча атака фортеці, укріпленої позиції ворога: *Майор сам брав участь у **штурмі** висоти, і його легко поранило* (Гончар, I, 159); *Отож настала тиша, коли не брати до уваги окремих **штурмів** та атак, що відбувалися на різних ділянках фронту з обох боків* (Кучер, V, 59).
У спол.: ***ш.*** *висоти, замку, Зимового палацу, укріплень, фортеці.*

2 (перен.). Рішуча, активна дія для досягнення чого-небудь; освоєння чогось шляхом переборення труднощів: *Першими вирушили на **штурм** самодержавства, за торжество комуністичних ідей російські робітники* (Рильський, IX, 149); *Наша держава пройшла героїчний шлях від **штурму** Зимового палацу до **штурму** космосу* (КУ, 1981, № 6, 64).
У спол.: ***ш.*** *вирішальний, останній; старого світу, самодержавства, космосу, науки, плану, гірської вершини, Евересту.*

ШТОРМОВИЙ, á, é. У спол.: ***ш.*** *море, вихор, вітер, хвиля, удар, погода, пора, парус, канат, костюм.*

ШТУРМОВИЙ, á, é. У спол.: ***ш.*** *авіація, полк, рота, взвод, колона, машина, драбина, ніч, час.*

ШУМНИЙ // ШУМОВИЙ

Спільний корінь **шум-**; розрізняються суфіксами **-н-**, **-ов-**.

ШУМНИЙ, а, е. 1. Який створює, видає шум, супроводжується шумом: *А що хуртовина, — чи їм, фронтовикам, до негоди звикати! Весело розмовляючи, **шумним** натовпом пройшли через вокзал і рушили до міста* (Головко, III, 112); *В саду **шумнім**, на вишні молодій звиса ягіддя, кругле й соковите* (Мал., V, 61).
У спол.: ***ш.*** *товариство, натовп, юрба, компанія, бригада, збори, нарада, розмова, суперечка, вечір, річка, потік, водоспад, сад, луг, явори.*

2. Наповнений шумом, пожвавленням, рухом; неспокійний: *Я слухав, а очима дивився з четвертого поверху на місто **шумне** й блискуче* (Головко, I, 43); *Рідні книги в синьому сап'яні, тихий згад **шумних** ліцейських літ, воркітливий, сивий голос няні,— та невже це тільки тінь і слід?* (Рильський, II, 110).
У спол.: ***ш.*** *місто, бульвар, майдан, зал, квартира, станція, стадіон, життя, молодість, роки, літа.*

3 (лінгв.). Який утворюється з допомогою шуму: *Шумні приголосні.*

ШУМОВИЙ, á, é. Який створює різноманітні звуки для відтворення шуму: *Буланчик б'є у вокзальний дзвін... і на **шумовому** приладі зображає шум поїзда, що відходить від станції* (Лев., 350); *І тільки затих він* [гудок], *на мить одну тиша... і затим зразу ж загриміла **шумова** музика трудового міста* (Головко, II, 379).
У спол.: ***ш.*** *музика, оркестр, інструмент, прилад, номер, оформлення, ефект.*

ПОКАЖЧИК СЛІВ

ПОКАЖЧИК ПАРОНІМІЧНИХ ГНІЗД

ЗМІСТ

ГРИНЧИШИН ДМИТРИЙ ГРИГОРЬЕВИЧ
СЕРБЕНСКАЯ АЛЕКСАНДРА АНТОНОВНА

Словарь паронимов украинского языка

(на украинском языке)

Киев, «Радянська школа».

Зав. редакцією укр. мови *Л. О. Баранов.* Редактор *В. М. Черкаський.* Художній редактор *П. В. Кузь.* Обкладинка художника *К. А. Пасічного.* Технічний редактор *Ж. А. Головіна.* Коректори *К. С. Коваленко, О. Й. Піскун.*

Інформ. бланк № 4580

Здано до набору 09.06.85. Підписано до друку 12.05.86. Формат 84×108/32. Папір друк. № 1. Гарнітура літературна. Спосіб друку високий. Умовн. друк. арк. 11,76. Обл.-видавн. арк. 18,75. Тираж 30 000 пр. Видавн. № 30 068. Зам. № 5-1399. Ціна 1 крб. 10 к.

Видавництво «Радянська школа», 252053, Київ, Ю. Коцюбинського, 5.

Харківська книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе.
310057, Харків, вул. Донець-Захаржевського, 6/8.